

Rövid jelentések – *Short reports*

A jelentésekben előforduló korszakok jelkulcsai:

Ő	Őskor	<i>Prehistory</i>
Pa	Őskőkör	<i>Paleolith Age</i>
Me	Mezolitikum	<i>Mesolith Age</i>
U	Újkőkör	<i>Neolith Age</i>
R	Rézkor	<i>Copper Age</i>
B	Bronzkor	<i>Bronze Age</i>
V	Vaskör	<i>Iron Age</i>
Szk	Szkíta kör	<i>Scythian Age</i>
LT	La Tène-kör	<i>La Tène Period</i>
Rő	Római kör	<i>Roman Period</i>
Sza	Római kori barbár	<i>Sarmathian Age</i>
N	Népvándorlás kör	<i>Migration Period</i>
Ge	Germán kör	<i>German Period</i>
A	Avar kör	<i>Avarian Period</i>
H	Honfoglalás kör (10 th C. A. D.)	<i>Period of the Hungarian Conquest</i>
Kö	Középkör	<i>Middle Age</i>
Á	Árpád-kör	<i>Arpadian Period</i>
Kk	Késő középkör	<i>Late Middle Ages</i>
Tő	Török kör	<i>Turkish Period</i>
Ú	Újkör	<i>Modern Age</i>
Kú	Kora újkör	<i>Early Modern Age</i>
I	Ismeretlen kör	<i>Unknown Period</i>

1. Alsóbogát, Csalánosi erdő

(Somogy megye) H

A lelőhely déli végében, a szántóföld szélén, egy egykori forrás közelében folytattuk az 1998-ban megsondázott lelőhely kutatását. A sok eső miatt keletkezett vízmosásban sok salak mellett hullámvonal- és hullámvonal-köteg díszes edénytöredékeket találtunk. Alsóbogát jellegében hasonló a magyaratádi lelőhelyhez, a salakok igen nagy területen, szinte egyenletesen fedik a felszínt.

Újabb kohómaradványt nem sikerült találnunk, azonban igen nagy valószínűséggel szabadon álló, mellfalazattal működő kohók lehettek. A mellfalazat-töredékekben megmaradt fúvók a Curgó-Lankóci erdőben előkerült tarjánpusztai típusú, rövid, tölcséres formával mutatnak rokonságot.

Feltártunk két ércelőkészítő gödröt, melyeket nem lehet egyértelműen pörkölőnek meghatározni, mivel az aljuk nem volt kiégve. Betöltésük szürke iszapos, sok salaktörmelékkal és 8–9. századi cseréptöredékekkel.

Előkerült salak súlya (szórvány 75 m² felületen): 98 kg, 1 db 3,25 kg-os és 1 db 4,5 kg-os. Összesen: 105,75 kg.

DR. MAGYAR KÁLMÁN

2. Alsónyék, Váracska

(Tolna megye) B, Ró

A Szekszárdi Levéltár T2. jelzetű, 1818-ból származó térképén szerepel a Bába kanyarulatai között a Váracska helynév. A Pesty-féle Helynévgyűjtemény szerint az itt talált római maradványok alapján római vár állt itt.

A térképen jelzett hely a Bába árteréből néhány méterrel kiemelkedő, enyhén ovális domb, a környék legmagasabb pontja. Az 1818-as térkép szerint a folyómeder csaknem körbeöleli a dombot. Ma a meder már nem látszik, csupán enyhe bemélyedés utal a helyére. Ez a mélyedés – úgy tűnik – körülveszi a dombot. Ásatás nélkül azonban nem lehet eldönteni, hogy itt csupán kiváló természetes védettséggel rendelkező domb áll, vagy pedig a természetes védettséget fokozták is mesterséges védművel.

Az éppen kelő kukoricában a domb Ny-i és ÉNy-i lejtőjén összefüggő szürke, hamus talaj figyelhető meg. A felszínen – elsősorban a szürke foltban – bronzkori és római kori edénytöredékek, paticsdarabok gyűjthetők.

MIKLÓS ZSUZSA

3. Aszód, Ipari Park területe

(Kenderföldek, MRT 2/19. lelőhely)

(Pest megye) B, Sza

A leendő aszódi ipari park tervezett területén próbasátást végeztünk, amelynek elsődleges feladata annak megállapítása volt, mekkora területen és milyen körülmények között végezhető el az ipari park létesítését megelőző feltárás.

A terepbejárási adatokkal egyezően kiderült, hogy egy késő bronzkori és egy szarmata kori teleppel kell

számolnunk az érintett területen. Összesen 20 objektumot tártunk fel, ebből 11 késő bronzkori, 4 szarmata és 5 bizonytalan korú. Az objektumok nagy része egyenes falú vagy méhkas alakú gödrökből állt. Egy késő bronzkori házban (?) házikerámia-töredékeket és kőkonzentrációt tártunk fel. Egy félig földbemélyített, tapasztott padlójú, kiemelkedően gazdag anyagú szarmata ház hosszanti tengelyében 3 cölöplyuk helyezkedett el. A ház ÉNy-i sarkához gödör, DNy-i sarkához lépcső csatlakozott. A szarmata telep korát a római import kerámia (főként terra sigillata töredékek) alapján a 3. századra tehetjük. A további feltárást a terület mindenkorai magas talajvíz szintje értelmetlenné teszi. Az objektumok többségét csak részlegesen (10–15 cm mélységben) lehetett kibontani. Ugyancsak a talajvíz miatt a régészeti jelenségek sokszor nem voltak követhetőek.

KULCSÁR VALÉRIA

4. Aszód, Szentkereszt (12–13. századi templom)

A részletes jelentést lásd a 149–154. oldalon.

(Pest megye) Kö

MIKLÓS ZSUZSA

5. Átány, Alsó Szárazbői-dűlő I.

(Heves megye) Sza

A terepbejárást során intenzívnek minősített lelőhely egy nagy kiterjedésű ÉK-DNy-i irányú dombvonulaton található. A gázvezeték nyomvonala a domb Ny-i szélén húzódik. Ez az oka annak, hogy a feltárt 900 m² területen csak 13 szarmata kori telepobjektum került napvilágra. Feltártunk négyszögletes és ovális ház- és műhelyrészleteket, tároló- és hulladék-gödröket. A 10. objektum – amely egy méhkas alakú verem volt – betöltésében egy É-D tájolású csontvázat bontottunk ki. A gödör jelentős számú kerámatöredéket (besímított díszítésű hombár és fésűs hullámvonalas díszű fazéktöredékeket) tartalmazott.

ÁCS CSILLA

6. Átány, Alsó Szárazbői-dűlő II.

(Heves megye) Tö, Kú

A 14. számú lelőhely egy része – amely egy késő középkori település – még ma is víz alatt áll, annak ellenére, hogy szinte folyamatosan szivattyúzzák róla a vizet a kivitelezők. Így lehetőségünk volt négy jelentősebb beásás tisztázására. Eddigi megfigyeléseink alapján itt egy török időkben meghúzódott települést sejtünk, melyre a 19. században egy újabb kori tanya telepedett. A feltárt gödrökből eddig is több zacskónyi mázas 16–17. századi cseréptöredéket gyűjtöttünk és ehhez tartozó épületmaradványokat figyeltünk meg.

FODOR LÁSZLÓ

7. Átány, Alsó Szárazbői-dűlő III.

(Heves megye) B, Sza, Kk

Az előzetes terepmunkálatok alapján átlagosnak gondolt részen, a 200 m hosszú területen és az ellenőrzési szakaszon együtt a termékvezeték nyomvonalában 18 terepjelenség mutatkozott. Ezek többsége szarmata korú: egymással párhuzamos K-Ny irányú árok, néhány gödör és egy ház. Egy bronzkori gödör és egy késő középkori kút részlete is előkerült. A területen gépi munkával megnyitottuk a négy méteres szakaszt, amelyen nem sok objektum mutatkozott.

VÁRADI ADÉL

8. Átány, Felső Szárazbői-dűlő IV.

(Heves megye) Sza

A 16. számú lelőhelyen egy intenzív szórás képű úgynevezett császárkori településre akadtunk, ahol a nyomvonalárokban legalább hét különféle beásást rögzítettünk. A beásások: gödör, ház és kút. Több jelentős, a 2–3. századra datálható szürke és vörösbarnás majdnem ép edényt és nagyon sok töredéket, állatcsontokat találtunk.

FODOR LÁSZLÓ

9. Átány, Nagyhalmi-dűlő

(Heves megye) U, B, Sza

A 200 m hosszú lelőhelyen a terepbejárás intenzív minősítésének megfelelően sűrű telepnymokat észleltünk. Egy nagy szarmata telep részét tártuk fel: házak, árkok, gödrök, cölöplyukak, egy kemence és egy füstölő került a napvilágra. Egy gödörben kutyacsontvázat, egy másikban több állat földi maradványát bontottuk ki. A feltárt területen egyetlen, bestiálisan kirabolt, csontok és leletek nélküli, rendkívül mély sír volt, korát nem ismerjük. Az 1000 m²-en folytatott leletmentés 89 feltárt objektumot eredményezett. A szarmata leletanyag közepes mennyiségű, néhány bronzkori gödör és szörványosan neolitik cserép is előkerült. Az ellenőrzési szakaszon egy bronzkori gödör részt sikerült megmenteni.

VÁRADI ADÉL

10. Babarc, Szabad-földek

(Baranya megye) U, Ró

Az 1999-es ásatást közvetlenül az előző két évben megnyitott szelvények mellett (100/50, 100/60 és 100/70) folytattuk, feltárva a 110/60-as szelvény nyugati felén két 5 × 5 méteres blokkot (110/60.1 és 110/60.4). E két blokk közvetlenül csatlakozott a 100/60-as szelvény keleti oldalához.

Az 1999-ben talált objektumok illeszkednek a korábban feltártakhoz: az 1997-ben, a 100/50-es szelvényben talált késő római falsarok kelet-északkeleti irányú falának folytatását találtuk meg (1/A), illetve egy arra merőleges falat (1/B-F) a 110/60.1-4 keleti oldalán. Ezek alapján kiserkeszt-

hető a két fal találkozásánál lévő falsarok. Az 1/C falszakasz az 1/A-ra merőleges, sekély alapozású fal, minden bizonnyal közfalként két helységet választott el. Az 1/D kiszedett fal az 1998-ban, a 100/60-as szelvényben feltárt NyDNy-KÉK irányú falszakasz folytatásaként csatlakozik az 1/B-F falhoz, a 110/60.4 blokkban. Ettől északra, az 1/D és 1/F falra illeszkedve találtuk meg a habarcszott aljú, törmelékkel betöltött fűtőcsatornát, valamint az e fölé épített hypocaustum sárga, agyagos alapozását. A fűtőcsatornát (és általában a falak alapozását) a római rétegek alatti neolitikus rétegbe ásták bele. A fűtőcsatorna belső határoló falába befalazva egy narancsvörös, belül zöldmázás dörzstál töredékét találtuk. A fűtőcsatorna végénél, az 1/F falon kívül, az 1/G és 1/H falak között igen erősen átégett, részben habarcsos borítású felületet találtunk, melyet vastag hamus, átégett réteg borított. Minden bizonnyal ez volt a fűtőcsatornához tartozó praefurnium. A fűtőcsatorna és a praefurnium között pedig, a kiszedett 1/F fal árkanak aljában a füstbeömlőnyílás alapozásának nyomait. A későbbi hypocaustum az 1998-as adatok alapján teljesen téglalap alakú lehetett. Ennek idén csak igen kevés nyomát találtuk meg. Az 1/F és 1/G falak, valamint a 110/60.4-es blokk közti kis területen habarcsos felületet találtunk, mely további helyiségre utal, tehát az 1/B-F fal, legalábbis ezen a szakaszon nem a külvilágot választotta el az épület belsejétől. Az 1/E falszakasz ugyancsak kapcsolódik egy 1998-ban talált NyDNy-KÉK irányú falhoz, keleti végén pedig az 1/F falszakaszba csatlakozhatott, már a blokkon kívül, ennek betöltésében két réteg különíthető el: a felső, melyben számos festett vakolattöredéket találtunk, és az alsó, melyet a felsőtől egy igen vékony, barna földréteg választhatott el, mely a 10. objektum sárga rétege alatti barna talajrétegre hasonlít. Az alsó törmelék betöltés alatt pedig falszerűen, de minden kötőanyag nélkül összerakott köveket találtunk. A 110/60.4 blokk felső rétegeit (ideértve a későbbi hypocaustumot is) már régebben, a középkorban, vagy később szétrombolták, vastag törmelék réteget és kiszedett falakat hagyva maguk után. A 110/60.1-es blokkban került elő az 5. objektum, mely egy sekély mélyedés volt, betöltésében pedig több száz kisebb-nagyobb festett, piros, sárga, zöld, kék, barna, fekete és fehér vakolattöredéket találtunk. Ezek sajnos igen apróra törve kerültek a betöltésbe, így nem alkalmasak arra, hogy az eredeti falfestményt rekonstruálni lehessen. Úgy tűnik, hogy ezeket a töredékeket itt másodlagos helyzetben találtuk, talán a villa rekonstrukciója során kerültek ide. Ugyanebben a blokkban találtuk a 8. objektumot, mely egy vékony, kemény meszes réteggel borított aljú és oldalú gödör volt. Ennek egy negyedgömb alakú része esett csak a szelvénybe, így teljes egészében nem került feltárássra. Fontos azonban, hogy ezt a meszesgödört(?) az 1/C fal metszette, tehát a fal a gödörnél későbbi volt.

A római rétegek alatt, hasonlóan az eddigi feltárásokhoz, egy Körös-Starčevo kultúrához tartozó település nyomait találtuk. A vastag, sötétbarna, homogén rétegben a KS kultúrára jellemző edénytöredékek kerültek elő, azonban elkülöníthető objektumokat nem le-

hetett dokumentálni. A neolit objektumok hiánya arra utal, hogy vagy egy vastag planírozási réteg, vagy a telepnek csak felületi szórvány anyaggal jelzett része került elő az ez évi ásatás során.

Az 1999-es eredmények jól illeszkednek ahhoz a képhez, mely az előző ásatások alapján kezdett kirajzolódni: a villatelepülés (egyik?) lakóépületének feltárását kezdtük meg. A lakóépület legalább két periódusú volt. Erre a két, szuperpozícióban lévő hypocaustum-rendszer mutat rá legvilágosabban, s ezt látszanak támogatni a feltárás során előkerült érmék is, melyek két, igen jól elkülöníthető csoportra bonthatók. Ezek egyike a 2. század második fele (Antoninus Pius uralkodása) és 275 (Aureliánus) közé datálható, a másik pedig 319 és 378 közé. A 275–320 közötti időszakból az ásatások során nem került elő éremanyag. A 330–335 között vert pénzek kiemelkedően nagy arányban fordulnak elő az éremanyagban és stratigráfiai elhelyezkedésük is sokatmondó: az összes ilyen érme a korábbi hypocaustum-törmelékes betöltéséből, közvetlenül későbbi hypocaustum-alapozás sárga agyagrétege alatt, illetve fölött került elő. Ezek arra engednek következtetni, hogy a villát (vagy annak legalábbis ezt az épületét) 275 táján hagyhatták el lakói (a villa leégésére nem utaltak nyomok), talán egy barbár betörés hírének hatására, majd pedig 321-ben vagy rövidebb idővel utána, a még meglévő falakat felhasználva az épületet felújították és újra használatba vették. A falak újbóli felhasználására utal, hogy a 4. századi hypocaustum-alapozás követi a falak vonalát, melyekre a korábbi hypocaustum is illeszkedik.

A feltárt főbb falak egybeesnek az ásatások előtti mágneses felmérés által előre jelzettekkel.

VADAY ANDREA

11. Baj, Öregkovács-hegy

(Komárom-Esztergom megye) Kö

Folytattuk az 1995-ben feltárt rotunda temetőjében a sírok kibontását a templomtól délre és délkeletre eső területen. 1999-ben 80 sírt bontottunk ki és szedtünk fel, és ezzel 217-re emelkedett a feltárt sírok száma. A kevés melléklet közül említést érdemel egy vasból készített, kétágú asztali villa.

PETÉNYI SÁNDOR

12. Bakonyszentlászló, Hódos-éri erdőszlak

(Veszprém megye) B

Az MRT 4. kötet 12/10. lelőhelytől Ny-ra, kb. 1,7 km-re, gödör ásásakor talált bronzkori kerámia került be múzeumunkba.

RAINER PÁL

13. Balatonederics, Döme-barlang

(Veszprém megye) R

Az MRT 1. kötet, 5/4. lelőhelytől Ny-ra John Szilárd, a

Styx barlangkutató csoport vezetője a barlang tisztításakor talált hiányos emberi csontvázat, állatcsontokat és egy kerámia kanalat (Lengyeli kultúra) adott át múzeumunknak.

RAINER PÁL

14. Balatonszemes, Bagódomb

(Somogy megye) U, N

A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága felkérésére az MTA Régészeti Intézete az M7 autópálya tervezett nyomvonalán végzett leletmentő ásatást Balatonszemesen. A lelőhelyből 1999-ben 9000 m²-t tártunk fel; a Dunántúli vonaldíszes kultúra (legidősebb DVK és Keszthelyi csoport) települése, illetve egy népvándorlás kori (5–6. ? vagy 7. század) kemence és sír került elő. A női sírt a kemence hamusgödörébe ásták be, melléklete egy bronzhuzal fülbevaló volt.

KISS VIKTÓRIA

15. Balatonszemes, Bagódomb (M7, S-58. lh.)

(Somogy megye) Ú

Az újkőkori településtől keletre eső dombtetőn végzett terepbejárás során olyan felszíni nyomokat (sánc és egy kör alakú mélyedés) figyeltünk meg, melyek alapján felmerült, hogy e dombon – mely az autópálya nyomvonalába, illetve az itt kijelölt agyaggyerő területébe is beleesik – egy középkori kis vár (ún. motte) helye sejthető. A megismételt terepbejárásakor a felszíni jelenségeket inkább újkori katonai tevékenység következményének (ágyúállás?) értékeltük, így a dombtetőn jelölt lelőhelyet megszüntettük.

KISS VIKTÓRIA

16. Balatonszemes, Szemesi-berek (M7 S-13. lh.)

(Somogy megye) U, R, B, LT, Ró, N

A tervezett M7-es autópálya nyomvonalának egyik lelőhelye (S-13. lelőhely), a Tettes-patak keleti partja mentén húzódó enyhe lejtőn található.

A megkutatott 12 000 m²-es felületen 185 objektumot tártunk fel az újkőkorból, a késő rézkorból, kora bronzkorból, a késő kelta korból, a római, illetve a korai népvándorlás korból.

Legnagyobb számban a középső neolitikus Dunántúli vonaldíszes kerámia objektumai kerültek elő, szám szerint 82. A feltárási területen mintegy 150 m szélességben húzódnak, ezen belül sűrűbben egy 50 m-es sávban. Többségük szabálytalan földkitermelő gödör, illetve ilyenek alja, ám így is jelentős számú, a kultúra dél-dunántúli fiatalabb időszakába (Keszthelyi csoport) tartozó kerámia került elő belőlük. A pattintott kőeszközök többsége bakonyi radiolaritból készült, feldolgozásuk már megkezdődött. A csiszolt kőeszközök között kőbalta és véső töredéke, kőbunkó, őrlőkövek és töredékeik említhetők. A korszak kiemelkedő lelete a 103. objektum fel-

színéről előkerült kis idolfaj: az apró agyagszobrocskán hangsúlyos orr, két nagy, felálló fül vagy szarv látható, a szemeket és a száját bekarcolt vonal jelzi.

A neolitikus telepnek kb. a közepén találtuk meg egy gerendaszerkezetes ház hét cölöplyukát. Az eddig előkerült cölöpsor 20 m hosszan húzódik É-D-i irányban, déli végét, illetve a keleti cölöpsort eddig még nem tártuk fel. A gerendáknak kiásott lyukak oválisak, lefelé szűkülnek, többnél kis peremet, illetve lejjebb egymást metsző kettős kört (körszeletet) lehetett megfigyelni. A beásott oszlopok maradványait nem találtuk meg, minden bizonnyal kiásták a helyükből a ház áthelyezésekor. A telep nyugati részén több tapasztott tüzelőlapú tűzhelyet és egy átégett falú füstölőgödört is feltártunk. Egy hamusgödörrel rendelkező, boltozatos, kisméretű kemence fontosságát kiemeli, hogy eddig kevés ilyenre bukkantak a Dunántúlon az ásatásokon.

A feltárás délnyugati részén került elő a késő rézkori Badeni kultúra 13 nagyméretű és gazdag leletanyagot szolgáltató objektuma. Az objektumok egy része sekély gödör, kevés leletanyaggal (118., 123., 130., 131., 141.). Előfordulnak amorf alakú munka- vagy tárológödörök (122., 135., 136., 137., 139.) is. A telepen a legérdekesebb jelenség a kemencék, illetve tüzelőhelyek előfordulása (119., 132., 140.).

A 119. gödörben cserepekkel kirakott kemencét tártunk fel. A 132. objektum kavicsréteggel és cseréppel alapozott, tapasztott kemencealap volt.

A legtöbb leletet a 140. gödör szolgáltatta. A nagyméretű amorf gödör tetején és a felső kb. 20 cm vastag rétegben rengeteg cserép került elő (kétosztású tálak töredékei, mericék, bögrék, fazekak maradványai, agyakanál töredéke, talpas serleg talptöredéke, csonteszközök, pengék). Déli részén, az alján kerek, függőleges falú gödör (valószínűleg kút) nyílt, DNy-i részében pedig tapasztott tűzhely került elő. A gödör keleti részéhez egy másik, nagyméretű kemence csatlakozott. Ennek alapozása kavicsréteggel történt, majd ezt tapasztották le agyaggal, esetleg cserepekkel. A gödör déli részén is egy „félkész” tűzhely maradványát találtuk meg: a felszínt apró kavicsokkal rakták ki kör alakban, a tapasztás vízszint már nem készült el.

A kora bronzkori Somogyvár-Vinkovci-kultúrát mindössze két gödör képviselte, ezekből belül szürke, simított, kívül barna, durvított felületű fazekak töredékei kerültek elő.

A későkelta (La Tène D) telep 9 objektuma egy 10 m széles sávban húzódott végig É-D-i irányban a feltárás területén. A kelta telepeken szokásos összes objektumot megtaláltuk a lakóház kivételével: kisebb, sávozott padlójú, nagyjából téglalap alakú földbe ásott építményt; szépen kidolgozott, cseréppel kirakott és agyaggal letapasztott, megújítás nélküli, négyzet alakú hamusgödörrel ellátott kemencét és több kerek, kihasasodó, egyenes aljú tárolóvermet. A leletanyagban túlsúlyban vannak a jól korongolt, szürke, besimított mintás tálak és urnák töredékei. Két fehér festésű edénytöredék a gellérthegyi fa-

zekasműhelyből származik. Az egyik gödörben üreges, bordás bronzkarperec töredékeit találtuk.

Egyetlen, a kelta gödrökhöz hasonló tárolóveremben találtunk (korai) római kerámiát. A feltárt terület nyugati részén több mély, kerek, függőleges falú gödör volt, melyek kora azonban leletanyag hiányában nem állapítható meg. Több közülük kút lehetett, ezért különösen sajnálatos, hogy koruk nem ismert.

A lelőhely keleti szélén észak-déli irányban egysoros csontvázas temető húzódik. A 13 db Ny-K irányú sírból mindössze a két felnőtt egyén sírjában volt melléklet (149., 150. sír). Egy sírt a szántás semmisített meg (114.), négy sírban – méretük alapján kisgyermeké – a csontok elporladtak. A többi 6 sír gyermeké volt, 16 éves korig. A nem mély (az eredeti felszíntől mért mélység 70–140 cm) sírgödörben a halottakat hátukra fektették, karok kinyújtva a test mellett, kivéve két sírnál, ahol az egyik (148.), illetve mindkét kéz (144.) a medencén volt. A síroknál – egyetlen kivétellel – rablás nyoma nem volt megfigyelhető, tehát a halottak többsége eredetileg is melléklet nélkül került földbe. A 149. férfisírnál a sírgödör betöltésének elszíneződése alapján rablást feltételezhetünk, erre utal a sírban szájjal lefelé fordult, hiányos edény is, azonban a csontok érintetlenül, eredeti helyzetükben feküdtek a sírgödör alján. Az edény szürke, jól korongolt és jól kiegészített, vízszintesen bordázott felületű, párhuzamai alapján az 5. század első harmadából származik.

A közvetlenül mellette levő 150. sír azonban biztosan bolygatatlan volt, ebben egy gazdagon felékszerezett asszony csontvázát találtuk meg. Nyakában bordázott aranygyöngyökből és egy-egy fehér színű kettős és egy sokszínű pasztagyöngyből álló nyakláncot, deréktájon két aranyozott ezüst fibulát viselt. Az övéről lelógó szíj végére felfűzve féldrágakő-gyöngyöket és ezüstpántba foglalt függőt találtunk, lábfejenél kétoldalt egy-egy ezüstcsat volt. Az ovális csatkarikájú, ezüst csizmacsatok számos hun kori és hun kor utáni sírból ismertek, a két fibulával megegyező azonban nem ismert. Ez a sír a temetőt az 5. század második felére keltezi, a hun kor utáni időszakban, a viselet alapján az eltemetettek germánok, a sírszám és a kormegoszlás alapján egy család tagjai. A temető szélét dél felé nem értük el ebben az évben, várható, hogy a következő évben további sírok kerülnek elő.

BONDÁR MÁRIA – HONTI SZILVIA – NÉMETH PÉTER

17. Balástya (7), Szatymaz (51), M5 lelőhelyek

(Csongrád megye) Sza, A, Tő
(7/7, 7/11, 7/17, 7/19, 51/7A, 51/7/B, 51/15, 51/41A, 51/41/B, 51/46)

Ebben az évben több mint 40 000 m²-t és megközelítőleg 2000 objektumot tártunk fel 10 lelőhelyen Balástya és Szatymaz között, az M5 nyomvonalán. Főként szarmata kori települések maradványai, késő avar temető sírjai kerültek elő, valamint török kori magányos telkek emlékeit azonosítottuk.

Új szakmai eredmény az 5 db szarmata kori cölöpszerkezetes felszíni, palló- vagy deszkaház dokumentálása, szerves anyaggal bélelt hasonló korú kutak, amelyek azt bizonyították, hogy a korai szarmata korban és a 4–5. században a településekhez tartozó kopolyakutakat a mocsarak ingoványos szélébe ásták le.

Szarmata telepeink között voltak rövid életű, kicsiny árokkal és oszlopszerkezetes sánccal megerősítettek (51/41 A-B, 51/15), valamint több rétegű, nagy kiterjedésű központok is (51/46+51/7/A-B). Ez utóbbi esetben sikerült rétegenként szétválasztani az egyes periódusok emlékanyagát.

A késő avar kori temetőfeltárások eddigi eredményeit jól egészíti ki az a szerencsés megfigyelésünk (51/7/A), miszerint a szatymazi temetőben nemcsak a sírban voltak építmények (halotti kerevet és láda – sírfenek-vizsgálat), hanem néhány esetben a sírok fölött is (ún. „füles sírok”), a korabeli járósínt fölé magasodva.

Novum a középkori településkutatás terén a török kori magányos telkek (tuguriumok) azonosítása, melyek minden bizonnyal összefüggnek a magyar településhálózatban az Árpád-kor óta meglévő tanyás/magányos településtípussal.

BÉRES MÁRIA – FARKAS CSILLA

18. Baracs, Római tábor

(Fejér megye) Ró

Annamata római auxiliaris táborának területén először kezdtünk ásátásba az Intercisa Múzeum és a PPKE BTK együttműködésének keretében. Az első tájékozódó jellegű ásátáson a tábor déli és keleti védműveinek átvágása volt a cél két árokkal. Ennek során feltártuk a tábor déli 1 m széles táborfalát a hozzá tartozó fossával, via sagularisszal és a belső földtöltéssel (II. árok). A belső földtöltést a késő római korban félig visszabontották, rajta agyagos és meszes padlószintet találtunk, amelyen egy kemencét tártunk fel. A belső földtöltés tiszta barna agyagból állt. A táborfal megmaradt magassága 90 cm volt, külső oldalát végig lehabarcsozták. A táborfallal párhuzamos via sagularis egy szakaszát is feltártuk. Az út szélét szegélykövek kísérték, kavicsozását egyszer megújították. Előkerült itt egy agyagba rakott kövekből álló 40 cm széles kőcsatorna. Az ásátás rövidsége miatt a vizesároknak csak egy részét tártuk fel.

Az I. árokban az árokra merőleges dűlőút miatt a nyugati táborfalat nem értük el, de a Wehrgang íves szakasza alapján a földút alatt húzódnak. A 13 m hosszú árokban egy belső épület két periódusú, É-D-i irányú falát figyeltük meg. Korábbi falat visszabontották, majd 1,5 m-rel Ny-ra újat emeltek. Mindkét falhoz tartozott egy-egy átégett agyagpadló, a későbbre tehetőbb aranyberakásos ezüst Armbrustfibel, illetve pelta alakú aranyfülbevaló került elő. E padlószint felett, illetve a későbbi falban cölöplyukakat figyeltünk meg, amelyekben II. Constantinus érmek voltak. Az épület vastag tetőomladék rétegében számos nagyméretű, vagy ép tetőfedő cse-

rép került elő. A tábor északi védműveit a pusztuló keleti löszfalban figyelhetjük meg. A megmaradt szakaszon kettős fossa (hegyesszög keresztmetszetű) látható, a táborfalat kiszedték.

Konzulensek: Pongrácz Zsuzsánna, Gabler Dénes. Résztvevők: Thúry László régész, Fácányi Edina és a PPKE BTK hallgatói.

KOVÁCS PÉTER

19. Becsehely, Homokos-dűlő

(Zala megye) U, R, B, N

Becsehely keleti szélén, a Borsfai-patak két oldalán nagyon fontos újkőkori település vált ismertté az utóbbi évtizedekben. 1975-ben a keleti oldalon (Becsehely I.) Kalicz Nándor kezdett ásátásokat. A patak völgyének nyugati oldalán 1975-ben terepbejáráskor Horváth László hasonló korú településnyomokat talált (Becsehely, Homoki-dűlő – Becsehely II.). Ezen a helyen 1976-ban Kalicz Nándor egy 64 m²-re kiterjedő területen szondázó ásátást végzett. Mindkét lelőhelyen a legkorábbi újkőkori kultúra (Starčevo k.) emlékeit is megtalálták, de a keleti oldal településén az újkőkori összes periódusának a leletei is felszínre kerültek. Ezzel szemben a nyugati településen a Starčevo kultúra cserepein kívül a régebbi vonaldíszes és a klasszikus vonaldíszes kultúra (középső újkőkori) nyomait találták csak meg – a fiatalabb periódus is hiányzott.

Az M7 autót a nyugati lelőhelyet szeli ketté. (Mindkét lelőhely a szaknában – időközben – fogalommal vált!)

Az autót nyomvonala KÉK-DNyD irányba vágja át csaknem 200 méter hosszan a rendkívül fontos egykori települést. A lelőhelyet egy É-D irányú dűlőút keresztezi, s a dűlőúttól Ny-ra eső rész feltárását kezdtük meg. Ez a terület 10 ezer m² kiterjedésű. A lelőhely K-i, a Borsfai-patak felé eső része 8000 m² nagyságú.

A feltárandó területen 10 × 10 m-es négyzethálót tűztünk ki, igazodva a kisajátítandó terület É-i határvonalához. A felső réteget fokozatosan humusztoltattuk le, mivel menet közben derült ki, hogy évtizedekkel ezelőtt rigolirozták a korábban epresnek használt földterületet, így volt olyan szakasz, ahol még 60 cm mélységben is modernkori nyomokra bukkantunk.

A tisztázott felületen rendkívül sok objektum nyoma bontakozott ki.

Az egybefüggően feltárt területen sikerült tisztáznunk, hogy milyen lehetett az egykori település szerkezete. Az objektumok nagy része a középső újkőkori, régebbi Vonaldíszes kerámia kultúrájához tartozik, sokkal kevesebb az annál fiatalabb, úgynevezett Keszthelyi csoport leletanyaga, és még ezt a képet néhány középső rézkori (Balaton-Lasinja I. kultúra, késő bronzkor, népvándorlás kor) objektum színezi.

Egyrétegű településnek kellett kezelnünk az előtűnt kibontakozó rendszert, amely a Dunántúl egyik legjelentősebb feltárásává tette kutatásunkat. Ragyogóan látszott a szabályos, É-D hossztengetyű, nagymé-

retű házak rendszere, körülöttük a gazdasági építményekkel. Az is világosan kiderült, hogy a településen belül egy-egy munkát külön helyen végeztek el, így például a település Ny-i szélé felé találtuk meg inkább a kőeszközök készítésének nyomait, valamint a település egyik „péksége” is itt működhetett. Az sem lehet véletlen, hogy ezen a részen látott napvilágot egy nagyon érdekes termékenység varázslás emléke: egy őrlőkő-párt szájával lefelé fordított edénnyel fedtek le.

Az előkerült leletanyag hatalmas mennyiségű, sok kiegészíthető edény található közöttük, jelentős a kőeszközök száma is, de a legkiemelkedőbb leletek a következők: két agyag idollal, agyagból készült hatalmi mellkorong.

DR. HORVÁTH LÁSZLÓ

20. Besenyőtelek, Falusi-dűlő

(Heves megye) Ő, Sza

A vezeték árkában őskori és szarmata gödröket tártunk föl rendkívül nehéz körülmények között. A mélyebb gödröket bontás közben rendre elárasztotta, sőt el is lepte a talajvíz. Amikor később, már szárazabb időszakban, egy 5 m széles szelvényt nyitottunk az árok mentén, újabb objektum nem került elő.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

21. Besenyőtelek, Hanyi út

(Heves megye) Ő, Kö

A lelőhely a Hanyi út mentén található, ami a faluból kivezető, ma is használt út, ezért a távvezeték építésekor nem bontották fel, csak az úttól É-ra és D-re eső részen humuszoltak. Így a lelőhelyből csupán 40 m-t tudtunk feltárni. Ezen három árokszakaszk került elő leletanyag nélkül, amelyek a terepbejáráskor lokalizált őskori vagy középkori telep részei is lehetnek.

VÁRADI ADÉL

22. Besenyőtelek, Közép-dűlő I-II.

(Heves megye) Ő, Sza

Az előzetes adatok alapján két, egyenként 100 m hosszú, szórványos lelőhelyet regisztráltunk. A feltárás folyamán bebizonyosodott, hogy nincs köztük hiátus, a kettő egybefüggő, nem túl fedett, őskori és szarmata lelőhely. Négy Ny-K irányú árokszakaszk és pár gödör részlete is napvilágra került. A területet próbaképpen kiszélesítettük, de azon is csak néhány objektum mutatkozott.

VÁRADI ADÉL

23. Besenyszög, Berek-ér, Csatorna-part, 31. lh.

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) U, Á

Besenyszöghatárában, a településtől távol D-re, a Szolnok – Besenyszög közigazgatási határ mentén, a Berek-ér által körbefolyt kiemelkedés déli szegélyén, a Milléri-főcsatornába torkolló csatorna É-i partján, a partszegélytől befelé

É-ra, a nyomvonal 10,8–11,2 km-e között, 400 × 100 m-es területen intenzív megtelepedésre utaló nyomokat találtunk. A gyűjtött leletek (edénytöredékek és kovakő eszközök) az újkőkorból és az Árpád-korból származnak.

A lelőhely egy egységet alkot a 30. számú lelőhellyel, így összevontuk vele és 30. lelőhely néven került feltárrásra.

DR. MADARAS LÁSZLÓ – PINTÉR LÁSZLÓ –
POLGÁR ZOLTÁN

24. Besenyszög, Homoki-dűlő

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) Ū, Sza

Besenyszög falutól É-ÉK-re kb. 2 km-re, a Milléri-főcsatornába torkolló, a térképen névtelen vízfolyás nagy kanyarulata fogja össze a Homoki-dűlő nevű területet. E vízfolyás külső, ÉK-i partján, a gázvezeték nyomvonalának 23,5–23,6 km-re között, 100 × 200 m-es területen a neolitikumból és a római kori szarmaták idejéből származó edénytöredékeket találtunk. A kevés leletanyag szórványos megtelepedésre utal. A munkaárok kiásása után a profilokban a lelőhelyen értékelhető régészeti objektumot nem tudtunk megfigyelni.

DR. MADARAS LÁSZLÓ

25. Biatorbágy, Kelényi-tanya

(MRT XII/1. k. 34/2. lelőhely)

(Pest megye) B, V

1998/99 telén az épülő Alpine Autórádió-gyár első épületéből ÉK-re gépi erővel négy 2,50 m széles és 293 m hosszú kutatóárok alapján régészetileg érintetlen területet találtunk, viszont az árkoktól DNy-ra a leendő első épület területén a lehumuszolás során 71 régészeti objektumot tárunk fel. A kb. 3 hektáros területen főleg gödrökből, gödör-együttesekből, egy részlegesen megmaradt cölöpvázás házból előkerült leletanyag nagy része a bronzkor különböző fázisaiba, illetve a kora vaskorba datálható. Az emléktárgyakban domináns a gazdag kerámiaanyag, a nagy mennyiségű patics- és őrlőkőtöredékek. Az eddig feltárt területen fémtárgy nem került elő.

Munkatársaink voltak: Mali Antal (restaurátor), Sáfár Pál (rajzoló), Kalácska Róbert (egyetemi hallgató).

DR. OTTOMÁNYI KATALIN – REPISZKY TAMÁS

26. Biharugra, Nyugati faluszél

(Békés megye) Sza

1999. szeptember 14-én gázvezeték-fektetéshez kapcsolódva ellenőrző terepbejárást végeztünk Biharugra külterületén, melynek során szarmata kori település nyomaira bukkantunk. A vezeték hányójában nagyszámú edénytöredék mellett egy egyoldalas, nyeles csontfésű összeillő töredékeit is megtaláltuk. A fésű bizonyosan nem sírhoz, hanem települési objektumhoz köthető. Letmentést a helyszínen végezni nem tudtunk.

GYUCHA ATTILA – MEDGYESI PÁL

27. Bodrog, Alsóbü, Temető-dűlő, vaskohótelep (Somogy megye) Á

Az előző évi régészeti leletmentés folytatásaként a jelzett területen – Stamler Imre ny. iskolaigazgató bejelentésével és segítségével 1998. május 5–8. között 5 darab 10. századi kohót (4 épet) leletmentettünk – éppen a lelőhely fontosságára való tekintettel a műhely teljes feltárását végeztük el. A 0140/14. hrsz. szántó-földön, az 1998-ban feltárt I-I/a számú szelvények tengelyében került sor a tőlük Ny-ra, K-re és É-ra (összesen VII., 5 × 5 m-es, illetve 5 × 3 m-es) szelvények kijelölésére, majd a műhelynyomok feltárására. A rendkívüli hideg, havas és szeles időben már az első héten meghatározhattuk az agyagban elváló műhelygödör nagyjából 15 × 15 m-es feltárását. Az ún. 1-2. ásónyomból jellegzetes 10–12. századi leletanyag: cserépbográcsok peremtöredékei, hullámvonalas, simavonalas kerámiák, fúvókák és rendkívül sok vassalak kerül elő (álatcsontok, vastárgyak stb. kíséretében). Feltártuk a teljes műhelygödört, ahol eddig országosan egyedülálló módon 34 kohót találtunk. Ezeket – a föléje kerülő védőépület reményében – nem tártuk fel teljesen. Az esetleges bemutatásukig restaurátorok rögzítették, homokkal kitöltve lefóliáztuk.

Az 1–5. számú kohó (I. szelvény) területétől nyugatra tártuk fel a II., III., VIII, illetve északra a VII., míg tőle keletre az IV–VI. számú szelvényeket.

A II., III. számú szelvényben kerültek elő a 6–7., a 12–13. számú felmenő falú, torok- és szájnylással, valamint a 8–11. számú elbontott, többnyire csupán az aljarésszel rendelkező kohókemencék. A VII. számú szelvényben találtuk meg a 14. és a 22. ép kohó felső kerek nyílását. A két kohó munkagödöréhez tartozhatott a 15. számú, valószínűleg inkább kenyérsütő kemence. Ugyancsak a VII. szelvényben, annak délkeleti sarkában kerültek elő a 16. és 21. ép, illetve a 24. és 27. elbontott, csupán aljarésszel rendelkező kohók. A VI. számú szelvényben a 17., 18. és 25. számú elbontott kohóaljakat tártuk fel. A legtöbb kohó az 1998-ban megtalált 1–5. számú kohók környékén került elő (20., 23., 28., 29., 30–34., vagyis összesen nyolc, többnyire lebontott kohó aljrésze).

A kohók keltezését a jelentős számban előkerült kerámianyaggal próbáltuk elvégezni.

Már 1998-ban találtunk a 4. számú kohó fölött kötegelt hullámvonalas, illetve ugyancsak az I. számú szelvényben, de annak déli részénél 10. századra keltezhető hullámvonalas kerámiákat. A mostani kutatásunk során a legjellegzetesebb és legkorábbi a kis kihajló, belül a peremén ugyancsak kötegelt hullámvonallal, míg kívül három egymásba futó, ugyancsak sűrűn kötegelt hullámvonallal rendelkező, porózus anyagú oldaltöredék. Ez a darab a 19. számú kohó kibontásakor az alsó kifolyónyílástól délre, a kohófalhoz tapadva került elő, amely a 9–10. század jellegzetes fazekasterméke.

A III. számú szelvényben a 11–13. kohók feletti, valamint a velük egy szintben lévő rétegekből vonalká-

zott díszű, belső peremen kötegelt hullámvonallal, valamint hosszú, egycs, párhuzamosan futó díszítéssel rendelkező kerámiaperem és oldaltöredékek jutottak a felszínre. Ezek is a 10. század jellegzetes termékei, csakúgy, mint az említett kohók felett (1–2. ásónyomban) talált keskeny peremű cserépbogrács szürkésbarna darabja. Ugyanebben a rétegben tártuk fel a jellegzetes széles, átfúrt peremű, általában a 11–12. századra datált cserépbogrács-töredéket is.

Meg kell jegyeznünk, hogy tudomásunk szerint cserépbográcsok jellegzetesen magyarnak tartott darabjai Magyarországon kohóásatásokon még nem kerültek elő.

Ebből a jellegzetesen 10. századnak datálható kohórészről, a 11–12. számú kohók előtti műhelygödör feltöltésből (a III. szelvény sarkában) – vassalaktöredékek és fúvótöredékek között – előkerült egy agyagfúvóka tölcéses végének letörött darabja. Az amúgy is ritka 5,5–6 cm átmérőjű, tipikus fúvókatöredéken négy rovásjellet lehet felfedezni. Dr. Vékony Gábor egyetemi docens, rovásírás szakértő szerint a székely-magyar rovásírás betűinek olvasata található az egyedülálló darabon. (A darab V. G. kérésére egyelőre nem publikálható.)

A korai kerámianyag mellett az I. számú szelvény északi és a VII. számú szelvény déli felső rétegében későbbi, 11–12. századi kerámia utalhat a kohótelep legkésőbbi feltöltésére.

Konzulens: dr. Gömöri János.

DR. MAGYAR KÁLMÁN

28. Bodroghalom, Magasorom, Pusztaláp (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) H ?

1942-ben dr. Szabó Endre bodroghalmi lakos Richwin strassbourgi püspök (913–933) ezüst denárát ajándékozta a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának. A pénz előkerülése már önmagában is egy gazdag honfoglalás kori temetőt sejtetett. Telefonon sikerült felvenni a kapcsolatot a ma San Diegóban élő adományozóval, aki kérésemre hozzávetőlegesen beazonosította a lelőhelyet. Eszerint az érme Bodroghalom község délkeleti határában került elő, a Pusztalápnak nevezett dűlő Magasorom nevű homokdombján. E dombon 1942-ben csőszkunyhó ásása közben bolygattak meg egy sírt, s ez tartalmazta a kérdéses érmét is. A lelőhelyen minden bizonnyal érintetlen gazdag honfoglalás kori temető található. A helyszínen megállapíthattam, hogy e dombtól északi irányban 100–100 méterre még két további homokdomb húzódik, s van rá esély, hogy ezek is hasonló temetőket rejthetnek. A dombvonulat a hajdani Karcsa folyó keleti partján található, amelynek mentén – a kérdéses dombtól kb. 1000 méterrel északra – már feltártam Karos község határában a Kárpát-medence jelenleg leggazdagabbnak tekinthető honfoglalás kori temetőit.

A karosi és a bodroghalmi lelőhelyek topográfiai elhelyezkedése alapján feltételezhető, hogy valamennyi ugyanazon központhoz (vezéri szálláshoz?) tartozhatott. Mindezt azonban csak régészeti ásatás döntheti el.

A Richwin-péznél ugyanis valószínűsíthető, hogy a bodroghalmi lelőhely a karosírozás korú, a 10. század első felére keltezhető temetőt rejt. Ezért végeztünk a számbavehető helyen hitelesítő ásatást. A falu délkeleti részén nyitott szelvényeinkben megtaláltuk ugyan a kérdéses csészék maradványait, a két 20 × 5 méteres szelvényben azonban semmilyen régészeti jelenségre nem bukkantunk. Sajnos hitelesítő ásatásunk eredménytelenül zárult.

A Richwin-péznél bodroghalmi honfoglalás kori temető továbbra is ismeretlen helyen rejtőzik a falu határában.

RÉVÉSZ LÁSZLÓ

29. Bonyhád, Óhegy

(Tolna megye) Ó, Kő ?

A várostól ÉK-re, az Óhegy ÉNy-i lejtőjén, a Völgysegipatak árteréből kiemelkedő, az árterbe mélyen benyúló dombon, légi fotón, bizonytalan négyszögletes objektum látszik. A helyszínen, a bokros dombon, több keresztirányú tereplépcső, illetve keskeny átvágás látszik, ezek újkorinak tűnnek. A felszínen több habarcstörédket és egy őskori edénytörédket találtam. A helyi hagyomány szerint valahol itt állt egykor az iványi apátság.

MIKLÓS ZSUZSA

30. Bucsa, Töviskeshát (MRT 6. k. 2/23. sz. lh.)

(Békés megye) Ó, Sza, Á

A MOL Rt. 1999-ben gázvezetékét fektetett több megyén keresztül. A békés megyei részen e vezeték három lelőhelyet veszélyeztetett. Az egyik egy eddig nem ismert lelőhely, Bucsa-Ecsegfalvától délkeletre. A másik két lelőhely (Ecsegfalva, Üzemi út, Digógödör, illetve Ecsegfalva, Pusztaborz, MRT 6. k. 4/11. lelőhely).

A Bucsa, Töviskeshát lelőhelyen végzett leletmentés során 25 őskori, szarmata kori és Árpád-kori telepobjektum (gödör) került elő. A gázvezeték nyomvonalára 500 méter hosszú és 10 méter széles sávban érintette a lelőhely területét. A feltárás költségeinek fedezetét teljes egészében a MOL Rt. biztosította. A felső szint humusz rétegét a kivitelező által rendelkezésünkre bocsátott, széles kanállal felszerelt géppel termeltük le, mert szkréperládával nem lehetett a területre menni a magas talajvíz, illetve a süppedő talaj miatt. Az objektumoknak a szántás rétege alatt jelentkező feltárásokat, legalábbis amennyire azt a talajvíz engedte. A leletanyagot a Munkácsy Mihály Múzeumban a 99.6.1–53. leltári számokon leltároztuk be.

Munkatárs: Havassy Péter, Gábor Gabriella, Kocsor Julianna, Rózsa Zoltán.

SZATMÁRI IMRE

31. Budakalász, Poljana-dűlő

(Pest megye)

Az infravörös légi fotón látszó négyszögletes, félköríves záródású illetve trapéz alakú elszíneződések a valóság-

ban nem bizonyultak régészeti jelenségnek. Ezen a területen (040. és 044/2. hrsz.) az újkori réteg alatt semmiféle korábbi megtelepedésre utaló régészeti objektumot, leletanyagot nem találtunk.

OTTOMÁNYI KATALIN

32. Budakeszi, Széchenyi utca 104–106.

(MRT 7. k., 4/16. lelőhely)

(Pest megye) B, V, Rő, Á

1976-ban Szél Andrásné római kori kocsi-temetkezéshez tartozó bronztárgyakból, valamint egy kocsi vasalkatrészeiből és bronzdíszítményeiből álló leletgyűjtést hozott be a Magyar Nemzeti Múzeumba. Elmondása szerint a leletek egy nagyméretű emésztőgödör ásása során kerültek elő. A helyszínre akkor kiszállt Kiss Attila és Tóth Endre.

A területet a kilencvenes évek elején csatornázták, így 1999 nyarán meg lehetett kezdeni a sír megmaradt részének régészeti feltárását. A megtalált paralelogramma formájú, lekerekített sarkokkal ázott sírgödörben egy könnyű építésű római kétkerekű kocsit (cisium) találtunk, amelynek több mint felét megbolygatták az emésztő ásások. A kocsi megmaradt vasalásai és bronzszobordíszítményei eredeti helyükön őrződtek meg, ezért számos alkatrész helyét és funkcióját sikerült meghatározni. A kocsi hátsó frontjára gazdag növényi és geometrikus ezüstberakásokkal, valamint Bacchus kíséretéhez tartozó alakok bronzszobraival (Silenosok, Maenad, Pán, párdúc) díszített vaslemezeket erősítettek. A sírgödörbe elhelyezték a kocsit húzó felszerszámozott lovakat is. Az egyik ló csontvázának a fele, a másik pedig – egyetlen hátsó lába kivételével – teljesen elpusztult. Előkerült a lovak leszurására használt vaslánc is. A sír alján egy szűrő- és merítőedényből álló bronzedény-készletet és egy emberi láb formájú bronzméceszt is találtunk.

A sírgödör betöltésében számos őskori lelet (használati nyomokat mutató pattintott kőeszköz, bronz- és kora vaskori kerámiák) mellett Kr. u. 2. századra keltezhető római kerámiatörédket gyűjtöttünk.

Közvetlenül a sír mellett feltártunk egy késő Árpád-kori, sárga agyagos járósíntet (padló?), amelyen nagy mennyiségű 13. századi kerámiatörédket találtunk.

A területet Terei György mérte fel. Az ásatáson részt vett: Nagyné Lőrincz Judit restaurátor, Bíró Szilvia, Nagy Levente, Pásztókai Szeőke Judit, Schilling László, Szanyi Brigitta régészhallgatók és Agócs Róbert, Bajkay Péter, Bendő Zsolt, Gmeling Katalin, Püspöki Zsolt, Stefán József, Tímár Zsolt geológus hallgatók.

MRÁV ZSOLT

33. Budapest I., Budavári palota, Öntőház udvar

Kő, Kk

A Budapesti Történelmi Múzeum 1998 késő őszi – 1999 kora tavaszán előzetes szondázó feltárásokat végzett a

Budai Várgondnokság Kht. megbízásából a Budavári Palota ún. Öntőház udvarán, amely a régészeti irodalomban a középkori palota *Keleti falszoros*-aként szerepel. Az udvar felületén a korábbi ásások során érdemi kutatások még nem folytak (csupán a keleti, dunai zárófal mentén végeztek Gerevich Lászlóék kisebb, a helyreállítás megelőző kutatást), azonban rá vonatkozóan különböző történeti források alapján mégis rendelkezünk információkkal. Török és barokk kori látképek és helyszínrajzok szerint két jelentősebb, É-D-i tengelyű építmény állt rajta: egy hosszabb a Ny-i, egy rövidebb a K-i oldalon. Ezeket a barokk források ágyúöntő műhelyeként, pontosabban *öntőház*-ként nevezik meg. Az ásások célja az volt, hogy a – régészetileg védett – területen eleve valószínűsíthető épület- és egyéb régészeti maradványok jellegét, elhelyezkedését, állagát pontosabban megismerhessük, úgy a további kutatásokra, mint az esetleges beépítés lehetőségére tekintettel.

A helyszínen két szelvényt nyitottunk: egy megközelítőleg négyzetes alaprajzút a délkeleti sarokban (1.) és egy nyújtott téglalap alakú, szélesebb kutatóárok jellegűt az udvar közepe táján K-Ny-i irányban (2.). Mindkét szondázó szelvény pozitív eredményt hozott, bár az 1. szelvény felületének jó részét a Várkertbazár lépcsőházának maradványai foglalják el. Különösen érdekes építészeti maradványok, különböző korú és szintű, többnyire észak-déli irányú falazatok kerültek napvilágra az udvar felületét kelet-nyugati irányban átvágó 2. számú kutatóárokban. E szelvény Ny-i oldalán nem sokkal a felszín, illetve a modern planírozó feltöltés alatt olyan falalapozás tűnt elő, amely nyilvánvalóan a nyugati *öntőházhoz* tartozott, azonban sem akkor, sem később nem tudtuk egyértelműen megállapítani, hogy az épület Ny-i vagy K-i falához tartozott-e. Már ekkor sikerült azonosítani viszont a *keletibbi öntőház* mindkét hosszfalának maradványait, a hozzájuk tartozó padlószintekkel együtt. Ezek alapján az épület külső szélessége 11,30 m, a belső 9,30 m körül volt. Még érdekesebbnek bizonyult azonban az ezen a műhelyépületen belül, a K-i oldalon, a padlószintje alatt jelentkező, tehát korábbi észak-déli falazat, amelyben egy *kapuzat* eredeti helyzetben lévő déli oldalát, *kerékvetőkövét* és perselykövét sikerült megtalálni. A korábbi épület esetében a kapu nyitási irányából mindössze arra következtethettünk, hogy annak belső tere keletre, a dunai zárófal felé helyezkedett el. Errefelé azonban a keleti öntőház épület keleti falán túl további falra már nem bukkantunk, így felmerült, hogy az épület hátsó fala – a viszonylag nagy távolság (11 m, észlehető belső osztás nélkül!) ellenére – maga a dunai zárófal lehetett. Szilárd padlószintet a keletre átvágott „belső” térben nem sikerült meghatározni, s így valószínű, hogy itt valamiféle alárendelt funkciójú épületről, pl. raktár, van szó. Ezt támogatta az is, hogy kapuja kerékvetőkövel készült, azaz kocsi átjárását biztosította.

Mivel mind a keleti öntőház, mind a korábbi, kerékvetőköves falazat esetében felmerült a műemléki bemutatás lehetősége, s mivel ez a beépíthetőséget is be-

folyásolja, feltétlenül szükségessé vált a két építmény kontúrjainak mind teljesebb tisztázása. Ennek céljából a megrendelővel egyetértésben a szondázó kutatás folytatása mellett döntöttünk. Az udvar teljes feltárása a felület nagysága miatt egyelőre nem merült fel.

A szondázások második fázisára végül 1999. november 23. és 2000. május 19. között került sor, a havas, csapadékos időjárás miatt viszonylag hosszúra nyúlt téli szünettel.

A kutatási célokat alapvetően a 2. sz. kutatóárok északi bővítésével, illetve tőle délre, az 1. szelvény felé két további, hasonló irányú, de rövidebb kutatóárok közbeiktatásával szándékoztuk elérni. Bár a munkák a jelzett keretek között indultak, de végül az udvarnak a tervezettnél jóval nagyobb felületét kellett munka alá venni, részben a szelvények szükségessé vált további bővítése, átbontása, részben a környezetükben elengedhetetlené vált szintsüllyesztések miatt.

Sajnos a keleti öntőház É-i lezáródását a szelvénybővítések ellenére sem sikerült tisztáznunk, mert az a feltárási határon túl helyezkedett el. Megfogtuk viszont a déli végződését. Falainak jellegzetessége, hogy építésükkor nagyszámú korábbi kőanyagot használtak fel bennük.

Az épület alatt végig követni tudtuk a korábbi, „kerékvetőköves” falat, amely déli irányban még jóval túl is nyúlt rajta, és – mint az később kiderült – az udvar déli zárófalához csatlakozott! A falnak a keleti öntőháztól délre eső szakaszán újabb, az előbbihez hasonló kerékvetőköves kapuzat maradványaira bukkantunk. Mindezek alapján valószínű, hogy e korábbi fal által kijelölt épület az északi zárófalba is bekötött, és így az udvar (falszoros) keleti oldalát, a teljes terület mintegy harmadát elfoglalta. A két eddig feltárt kapuzat kiosztása alapján nagy valószínűséggel északabbra egy harmadik is nyílhatott rajta. Az eddigi kutatások alapján a 15. században épülhetett, s valószínűleg a 16. sz. vége felé pusztulhatott el.

MAGYAR KÁROLY

34. Budapest I., Gyorskocsi utca 6.

Rő, Á, Kk, Kú

A Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeuma és Középkori Osztálya a Várnegyed Kft., majd a VÁR-OTTHON Kft. megbízásából szondázó jellegű régészeti feltárást végzett a Budapest I., Gyorskocsi u. 6. szám alatti (hrs. 14117) régészeti védettséget élvező telken a megbízóval kötött szerződés alapján.

A régészeti szondázást statikai okok miatt csupán a telek középső sávjában, mintegy 6 méter szélességben lehetett folytatni 16 méter hosszán. A kiásott legmélyebb szint a mai járószinttől mintegy 4 méter mélyen található.

A feltárási területet üres telekként vehettük át. Korábban zártudvaros beépítésű, földszintes épületek álltak itt, amelyek közül az Iskola u. 33. szám alatti épület

műemléki védeltséget élvezett. Ennek ellenére a házakat az 1960-as években lebontották.

Az újkori udvari kövezet felbontása után a középkor és a török kor századai során egymásra rakódott sorozatos járósíntek maradványait tárhattuk fel. A legalsó sárga agyagos járósíntre, amely a város alapítása idején keletkezett, mintegy 7–8 további köves, kavicsos járósínt került, miközben újabb és újabb feltöltésekkel emelték a szinteket egészen az újkori udvar kövezetéig. Tehát a 13. század közepétől a 19. századig 2 métert emelkedett telkünkön a terepszint. A viszonylag keskeny feltérési területen nem kerültek elő a járósíntekhez csatlakozó falak. A kutatási területen rendkívül nagy számban tártunk fel változatos korokból származó hulladék-gödöröket. A feltárt gödörök közül kiemelkedik néhány igen nagyméretű, mély, kör alakú verem, amelyek késő középkori, 15. század végi – 16. század eleji betöltéseket tartalmaztak, köztük több ép edényt, nagyszámú kerámiaperselyt és üvegtöredékeket.

A legalsó középkori járósínt alatt sötétbarna, tömött humuszos jellegű feltöltés fedte be a római kori maradványokat. Sajnos a római kori jelenségek jó részét újkori és középkori beásások semmisítették meg. A kutatások során előkerült egy 60–70 cm széles tört köves, földbe rakott, ÉK-DNy irányú falalapozás. A hozzá tartozó járósínt nem maradt meg. Csúpan 2–3 méteres szakasza volt megfigyelhető, mindkét végét beásások semmisítették meg. A következő említésre méltó objektum egy tüzelőhely maradványa volt. Alja tört téglából készült és agyaggal volt letapasztva, oldalát D-i irányban, egy sor élére állított lapos kő képezte. Ennek külső, D-i oldalán sárga agyagos, paticsos omladék volt megfigyelhető. Az omladék egy sárga agyagos szinten feküdt. Az objektum É-i oldalát az újkori pincelejáróval bontották el. Így sem teljes kiterjedése, sem funkciója nem volt egyértelműen meghatározható. Tőle K-re apróköves, sóderes járósínt került napvilágra. Dokumentáltunk még egy szintén tört kövekből készült, földbe rakott falmaradványt, amely nagyjából K-Ny-i irányú lehetett, de az újkori és középkori bolygatások miatt nem volt egyértelműen meghatározható. Korábbi periódusból egy ÉK-DNy-i irányú agyaggal és talán osztófalainak nyomai kerültek elő. Az egyik középkori gödör és újkori fal közötti mintegy 50 cm-es felületen egy római kori kisebb gödör alatt, bolygatott sír maradványára bukkanunk. A bolygatások miatt rendelkezésre álló viszonylag kis felület nem volt alkalmas a jelenségek funkciójának eldöntésére, nevezetesen annak megállapítására, hogy a falak sírépítményekhez tartoztak-e, vagy egyéb építményekhez? A római kori leletanyagból az import kerámia (észak-itáliai és galliai terra sigillata edények töredékei) és néhány bronztárgy (fibula, veret) méltó említésre.

A szonda területén a kutatást elvégeztük, a feltárt leletanyag a Budapesti Történeti Múzeumba került.

Mivel a kutatást a statikai okok miatt csak a középső sávban lehetett elvégezni, szükséges az építkezés során

a földmunkák folyamatos megfigyelése és a várhatóan még előkerülő régészeti objektumok (falak, sírok) feltérása és dokumentálása. Ezen feltételek mellett a telek régészeti védeltsége feloldható.

A római koros kutatást H. Kérdő Katalin végezte, az ásatáson részt vettek B. Sárosi Edit és Serlegi Gábor régészhallgatók.

VÉGH ANDRÁS

35. Budapest I., Szabó Ilonka utca 22. Á, Kk

A Budapesti Történeti Múzeum Középkori Osztálya Soha István és társai megbízásából szondázó jellegű, majd megelőző régészeti kutatást végzett a Szabó Ilonka u. 22. szám alatti régészeti védeltséget élvező ingatlan területén a megbízóval kötött szerződés alapján.

A feltérési területet üres telekként vettük át. Korábban a telek közepén lakóépület emelkedett, amelyet az 1944–1945-ös ostrom után lebontottak.

A kutatás elején kutatóárokkaal tisztáztuk, hogy régészeti leletek csúpan a telek Szabó Ilonka utcával párhuzamos 15 méter széles sávjában várhatók. A kutatóárókban kőből rakott falalapozások és agyagpadlók részletei kerültek napvilágra, amelyek az egykor itt állt épületekről tanúskodtak. Az utcával párhuzamosan kb. 15 méter széles sávban munkagép segítségével eltávolítottuk a hegy irányába vastagodó feltöltés rétegeit. A középkori rétegek, járósíntek ugyanis egy megközelítőleg sík felületen, teraszon helyezkedtek el.

A gépi földmunka után megkezdve a kézi mélyítést körülbelül 20 cm vastag földréteg eltávolítása után előtűntek az épületfalak és padlószíntek. Az utcával párhuzamos irányban állt Árpád-kori faházak maradványai kerültek napvilágra. Szárazon rakott köves alapozások és az alapfalak tetején húzódó korhadat talpgerendák mutatták az épületek körvonalait. A falakon belül agyagból tapasztott járósínteket tártunk fel. Tulajdonképpen két épület egymásfölött megőrződött maradványait tudtuk kiásni a 13. század második feléből. A korábbi ház körülbelül négyzetes alaprajzú, egyhelyiséges épület lehetett, amelynek keleti, déli és nyugati falát figyelhetjük meg, az északi fal már a mai utca alá esett. A későbbi ház elnyújtott, téglalap formájú volt, legalább három helyiségből állt, a főfalak mellett osztófalait is megtaláltuk. A későbbi ház használatával is felhagytak már a 13–14. század fordulóján, a padlókat fedő rétegekből ennél a korszaknál későbbi kerámia nem került elő.

A későbbi épület DK-i sarkába a 15. század elején egy négyzet alakú, vastag köves alapozást helyeztek el, amelynek funkcióját nem sikerült megállapítani. Az alapozás nyugati oldalán égett rögös, faszenes betöltésű gödörészletet tártunk fel. Ettől Ny-ra viszont minden korábbi réteget elpusztított egy bombatölcser, amely az 1944–1945-ös ostromban keletkezett.

A régészeti feltérást befejeztük, az előkerült épületmaradványok dokumentációját elvégeztük, további

fenntartásuk, műemléki védelmük nem indokolt. A telek régészeti védeltsége feloldható.

Az ásatáson részt vett Pölös Andrea és Belényesy Károly.

VÉGH ANDRÁS

36. Budapest I., Szalag utca 21. – Corvin tér 10. LT, Kö

A Budapesti Történeti Múzeum szondázó jellegű régészeti feltárást végzett a Szalag 19 Kft. megbízásából az említett régészeti védeltséget élvező telkeken a megbízóval kötött szerződés alapján.

A feltárást a szomszédos, Szalag u. 19. területén 1997-ben napvilágra került temető indokolta, a kutatás tisztázni kívánta mennyiben terjed ki a temető a Szalag u. 21. telek területére is. 1989 őszén a Budapesti Történeti Múzeum két kutatóórákkal vizsgálta már a telket, és ekkor 5 db melléklet nélküli sír, falmaradványok, valamint szórványos őskori objektumok kerültek elő. (Lásd az előzetes jelentést: Budapest Régiségei 29 /1992/ 239.)

A feltárási terület ma egy helyrajzi szám alatt jelzett egységes telek, azonban az 1944–1945-ös ostrom előtt még két telekből (Szalag u. 21., Corvint tér 10.) állt, amelyek beépítettsége jelentősen különbözött egymástól. A Corvin tér 10. számú telken a századfordulón épült, kétemeletes bérház emelkedett, míg a Szalag u. 21. számú telken kis földszintes ház helyezkedett el. A két épületet eltérő mértékben pincézték alá, ezért a korábbi korszakok maradványai igen különböző mértékben voltak feltárhatók.

A Corvin tér 10. számú telket teljes egészében alapincézték a századfordulón. A pincékből gépi úton eltávolították a ház bontási törmelékét, majd a pincepadlót megtisztítva megnyestük a felszínt. A pincepadló alatt három nagyméretű kelta gödröt tártunk fel, amelyek gazdag kerámiaanyagot és egy kelta pénzt tartalmaztak. A gödrökön kívül nem került elő leletanyag.

A Szalag u. 21. számú telken csupán egy kisebb pince található a szomszédos Szalag u. 19. telekkel határos fal mentén. Szondázó kutatásunkat az 1989-es kutatóórák és a Szalag utca közötti mintegy 5 m széles és 10 m hosszú sávban végeztük el, ahol hetvenkilenc sírt, illetve sírrészletet tártunk fel. A sírok az 1997-ben a Szalag u. 19. telken feltárt sírokkal megegyezően K-Ny-i tájolással feküdtek. A sírmellékletek szinte teljesen hiányoztak, csupán a rendkívül egyszerű temetési ruházat néhány fém alkatrészait (leginkább kapcsok) találtuk meg. A temető területe rendkívül szűkös lehetett, mivel a sírok egymás fölött három-négy rétegben helyezkedtek el, illetve az újabb és újabb betemetkezésekkel a korábbi vázmaradványokat általában szétbolygatták.

A sírok földje feltöltés alatt kb. 1 métert mélyítve, paticsos, sötétbarna színű felszínt tártunk fel. Ez a réteg feltehetően egy kelta telep planírozási rétege, ám egy gödrön kívül más objektumot nem sikerült megfigyelni.

A szonda területén a kutatást teljesen elvégeztük, a feltárt leletanyag a Budapesti Történeti Múzeumba, illetve a Természettudományi Múzeum Embertani Tárába került. Az 1989-es kutatóórák és a Szalag u. 19., illetve a Corvin tér 11. telkek közti területen a szomszédos épületek falai miatt statikai okokból régészeti feltárást végezni nem lehetett, ezért az építkezés menete közben szükséges a helyszín folyamatos régészeti felügyelete és az esetleg még előkerülő régészeti objektumok (sír, fal stb.) dokumentálása. Ezen feltételek mellett a telek régészeti védeltsége feloldható.

Az őskori feltárást Horváth Attila vezette, az ásatáson részt vett Szebeni Andrea régészhallgató.

VÉGH ANDRÁS

37. Budapest I., Szent György tér nyugati sávja Á, Kö, Kk, Kú

A mai Szent György tér és utca nyugati sávja a középkorban a Zsidó, utóbb Szt. Zsigmond utca nyugati oldalához tartozott. Az utca a régészeti feltárások során szolgáltatott bizonyítékok szerint eredetileg jóval hosszabb volt: a Zsidó (Fehérvári) kaputól egészen a mai palota „C” épületéig ért, nyugati oldalán végig polgári házak sorakoztak, helyenként egy-egy várfalhoz vezető közzel megszakítva. A középkor végére a házsor déli részét elbontották, s helyén a palota előudvarát alakították ki, amelyet fallal is elválasztottak a várostól. A török kor folyamán a fal északi előterében – a későbbi királyi istálló helyén – lévő további középkori házakat is lerombolták, s helyükön észak-déli irányú belső védőfalat emeltek. A régészeti feltárásokon napvilágra került épületmaradványok az építéstörténet és a terület felhasználás szempontjából három főbb korszakba sorolhatók:

A városalapítás után (a 13. század közepe) tudatosan kialakított szabályos telekstruktúrán emelkedő középkori épületek részletei, illetve a középkori városi erődítés jelentős maradványai. A középkori épületek a török kor folyamán is használatban maradtak, bár egyre sérültebb állapotban. A középkori városfalakat a török korban számos alkalommal javították és erősítették.

A város 1686-os visszafoglalása után a középkori telekstruktúra maradványaiból a romos épületeket újjáépítették az északi részen, ám a déli részen még erődítések álltak, illetve új erődítéseket terveztek a romok helyén. A 18. század végétől az erődítési terveket feladták, felépült előbb a Teleki palota, később pedig a Királyi Istálló épülete.

A 19–20. század fordulóján a területet teljesen bevonták a kormányzati-rezidenciális negyedbe. A Teleki palotát Habsburg József főherceg vette meg, majd nagy mértékben átépítette és bővítette. A Szent György utca polgárházait lebontották, helyükön kertet és luxusistállót építettek. Az épületek az 1944/45-ös ostromban jelentős sérüléseket szenvedtek, majd az 1950–60-as évek során lebontották.

Királyi istálló

A régészeti ásátások napvilágra hozták a zárt sorú homlokzattal beépített középkori telkek maradványait. Elsősorban az utcafronton kerültek elő pincék és mélypincerészletek, amelyek feltétlen védelmet igényelnek. A középkori utcafront azonban ma nagyrészt a palotába vezető út alatt található, mivel az 1960-as években a királyi palota 'A' épületének nyugati irányú bővítésével az eredeti bevezető utat is áthelyezték nyugat felé, és ezzel a királyi istálló keleti homlokzata is az út alá került.

Az istállóépület keleti szárnya alatt É-D-i irányú, török kori erősítés jelentős vastagságú fala került elő, amelyhez a 18. századi tűzéraktanya falai épültek. Az ágyúállás falai megőrzendőek és bemutatandók.

A mai várfal itteni szakasza meglehetősen késői eredetű, mivel az 1541 után ismétlődő ostromok során többször lerombolták. Ma álló legkorábbi részletei a török korban, illetve annak végén, 1684 után készülhettek, majd sorozatosan javították és erősítették. A fal statikai teherhordó képessége azonban igencsak kérdéses, mivel a várfal belső oldalán jórészt a korábbi falak omladékainak tetejére épült. A mai várfallal párhuzamosan, attól kb. 5–6 méter távolságra kerültek elő az Árpád-kori városfal maradványai, amelyek feltétlenül megőrzendőek és bemutatásuk is indokolt, hiszen az itteni falak szerves folytatásai az Északi cortina faltól D-re, a Királyi Palota Előudvarán feltárt és bemutatott Árpád-kori városfalszakasznak, valamint – megszakítással – folytatódhatnak észak felé, egységes rendszert alkotva a Várnegyed nyugati oldalán.

Az Árpád-kori városfal és a mai várfal közötti terület régészeti kutatása az említett igen vastag omladék miatt csak korlátozott mértékben, szondázással volt megoldható. A továbbiakban itt szintsüllyesztés elképzelhető, a földkitermelés során azonban szigorú régészeti felügyelet szükséges.

Az Árpád-kori városfal és a barokk tűzéraktanya közötti sávon középkori alapfalmaradványok, illetve rossz megtartású, kisebb török kori épületrészletek kerültek elő, amelyek dokumentációját elvégeztük, megőrzésük azonban nem feltétlenül szükséges.

Az egykori királyi istálló 19. század közepén épült alapfal- és pincemaradványai jelentős méretűek, ám ma már az eredeti épülettömbnek csupán csonkjai a királyi palota fent említett bővítése és az út áthelyezése következtében. Az istálló falainak megtartása nem feltétlenül szükséges, esetleges bontásukat azonban régészeti felügyelet mellett kell végezni, mert bennük másodlagosan felhasznált középkori és római kori kőfaragványok találhatóak.

Teleki-palota

Az ásátások feltárták a Teleki-palotát megelőző középkori eredetű beépítés pince- és mélypincerészleteit és alapfalmaradványait. Beigazolódott, hogy a középkori épületek megérték a török kort is, és ennek pusztító ostromai során mentek végérvényesen tönkre. A középkori

épületmaradványok megtalálhatók mind a Teleki-palota egykori pincéi, mind pedig udvara területén. A középkori épületmaradványok megőrzése feltétlenül indokolt, az utcai homlokzat előtti pincemaradványok helyreállítandók és bemutatandók.

A várfal itteni szakasza az Anjou-kori második városfal kiváló állapotban lévő, látványos maradványait őrizte meg számunkra. Az egykori védőfolyosó járószintjéig emelkedő középkori várfal belső oldalán árkádívek sorozata tartotta a gyilokjárót. A várfal későbbi erősítéseit, javításait kívülről köpenyezték a 14. századi eredetű, középkori városfalhoz, így a belső oldal árkádívei ma is látványosak, illetve a modern hozzáépítések eltávolítása után helyreállítandók és kiegészítendőek. A várfal műemléki védelmet élvez, bemutatása, helyreállítása feltétlenül indokolt, és ez felveti a várfal mentén húzódó sétány itteni folytatásának, kialakításának kérdését is.

A Teleki-palota és annak 19. és 20. századi bővítései a visszabontott pincszinteken jelentkeznek, korábbi felmérésekből ismert falaikat feltártuk és újra dokumentáltuk. A 18. század végén épült Teleki-palota pincefalait megőrzendőnek tartjuk, és javasoljuk, hogy az esetlegesen itt kialakításra kerülő épület tömegében és alapterületében az egykori Teleki palota dokumentált méretei és léptékei között és az eredeti helyszínen kerüljön kialakításra. A 20. század bővítései (elsősorban az átépített északi homlokzatnál, illetve a nyugati pincebővítményeknél) elbonthatók, dokumentálásuk megtörtént.

A Teleki-palota északi pincszárnya alatt korábbi helyszínrajzokon is ábrázolt mélypincét tártunk fel, amely a bontás ellenére részben épen maradt. A mélypincében a középkori beépítésből származó kutat, vagy vermet tisztítottunk ki. Mind a mélypince, mind a kút megőrzendő, bemutatása és helyreállítása indokolt.

Szent György utca 2–10.

A régészeti kutatások során kibontottuk az 1900-as évek elején lebontott polgárházak épülettörmelékkel tömődékelt pincéit és mélypincéit. Az utcafronton zártvonalú beépítés mentén, egymáshoz épített, középkori eredetű pincesor került napvilágra. A középkori pincéket a 18. században kijavították és egészen a századfordulóig használatban voltak, bontásuk során csupán boltozataikat bontották meg, így maradványaik ma is mindenhol a boltvállak magasságáig emelkednek. Az utcai homlokzat mentén sorakozó középkori pincékhez a 18. században felépült udvari épületszárnyak barokk pincéi csatlakoznak, esetenként a teljes udvart körülölelik (pl. Szent György u. 6.). Mind a középkori, mind a barokk pincékből lejárók vezetnek a mélypince szintre, egyrészt minden egyes telekről lejuthatunk a Szent György utca alatt húzódó mélypince folyosóba, másrészt feltártunk egy eddig ismeretlen középkori eredetű mélypincszakaszt is, amely pincékúthoz vezetett. A 18. században kialakított telkek zártvonalú beépítéssel zárultak a bástyasétány felé is. Mind a középkori, mind a barokk pincete-

rek megőrzése és bemutatása feltétlenül indokolt, amely helyreállításuk során valósulhat meg.

Az egykori bástyasétány alatt feltártuk az Árpád-kori városfal maradványait és a városfalhoz tartozó félköríves tornyot. A torony falai 2–5 méteres magasságban állnak, az eddig feltárt városfaltornyok között az egyik legjobb állapotú. A toronyhoz hozzáépítve tártuk fel szintén igen jó állapotban az Anjou-kori eredetű második városfalat. Végül a mai várfal magját ezen a szakaszon (a toronytól északra) egy török kori eredetű harmadik városfal alkotja. Mindezen városfalak műemléki védeltséget élveznek és feltétlenül indokolt bemutatásuk is.

Az egykori főhercegi palota úgynevezett luxusistállójának, valamint kerítésépítményének 20. századi falai elbonthatók.

BENCZE ZOLTÁN – B. NYÉKHELYI DOROTTYA –
MAGYAR KÁROLY – VÉGH ANDRÁS

38. Budapest I., Dísz tér 17.

Á, Kk, Kú

A Dísz tér, Színház utca, Szent György utca és volt Honvédelmi Minisztérium által határolt volt Honvéd Főparancsnokság épületében az udvaron kívül 34 pincehelyiséget sikerült feltárni. Az intenzív újkori beépítettség miatt a középkori házaknak és telkeknek jórészt csak a sziklába vágott objektumai maradtak meg, így egy-két pincerészlet, továbbá kutak és hulladékgödrök. A középkori városszerkezetét ezen a részen két észak-déli irányú utca határozta meg. A két utca által közrefogott középkori középső háztömb az északi, a keleti és a nyugati oldalon is túlnyúlt a mai épülettömbön. A terület DK-i felében sikerült egy középkori pince hosszabb szakaszát feltárni, amelybe négy lépcső vezetett le. Fekete színű, hamus és szemetes középkori járósíntjén nagy mennyiségű 15. századi kancsó- és pohártöredéket találtunk. Egy másik középkori pincét a főparancsnokság épülete előtti járda alatt, a Ny-i oldalon találtunk meg. A K-Ny-i irányú pincelejártnak szerencsésen megmaradt az összes lépcsőfoka, a lépcsők feletti téglalobozat indítása és a bejárat íves ajtónyílása is. A pince belső tere teljesen fel volt töltve. A középkori házakhoz tartozó kutakat és hulladékgödröket is sikerült feltárni, amelyek közül háromban a víz konzerváló hatásának köszönhetően nagy mennyiségű szerves anyag is megmaradt. A 27-es pincehelyiség középkori pincerészletének sziklába vágott kútjában a szerencsésen megmaradt fa- és bőrtárgyak mellett a vizes, iszapos földből mintegy 100 000 darab növényi mag is napvilágra került, többek között köles, zeller, kapor, továbbá csersznye, dió, füge, görögdinnye, körte, meggy, naspolya, szilva, szőlő. A házilag termesztett gyümölcsök mellett szép számmal voltak az anyagban vadon termő gyümölcsök is, így húsos som, mogyoró, erdei szamóca, kökény és hamvas szeder.

Munkatárs: Mester F. dít, archeobotanika: Gyulai Ferenc.

BENCZE ZOLTÁN

39. Budapest I., Toldy Ferenc utca 8–10. –

Szabó Ilonka utca 7.

Kő, Kk

Nevezett telken a Collegium Budapest megbízásából végeztünk feltárást, mert a telekre appartmanházat szándékoztak építeni. A kutatás az 1997. évi feltárás folytatása volt.

A régészeti feltárás az alapozási és támfal erősítési munkákkal párhuzamosan folyt. Mivel a telek a meredek hegyoldalon helyezkedik el, és a szomszédos házat egy forrás is alámosta, komoly statikai problémák adódtak. Ezért nem lehetett teljes mélységig mindent feltárni, ugyanis talpszint alá nem mélyíthettünk.

A telken egy, a 14. században épült faszerkezetes épület állt, amelynek mintegy 6 méter hosszú tölgyfa gerendáit sikerült feltárni. Sajnos a pontos alapterületét nem ismerjük, mivel az épület keleti homlokzata a mai utca alatt található. Az épülethez tartozott egy szintén gerendavázás kút is, valamint két gabonatarlóverem, és egy lesüllyesztett hordóból készült kút/tárolóhely. Az épület a 15. század folyamán pusztult el. Ezután a terület némiképp átrendeződött, egy felsőbb telekhez egy terasztartó támfalat építettek. A 14. század elején mindent visszabontottak és elplaníroztak. Ezután kezdtek erre a helyre temetkezni egészen a 17. század végéig. Összesen 105, zömében koporsós, melléklet nélküli sírt tártunk fel.

A telek védeltsége továbbra is indokolt, mivel az új épület talpszintje alatt régészeti rétegek maradtak meg.

KOVÁCS ESZTER

40. Budapest II., Bem J. u. 3. – Feketesas u. 4.

Rő, Á, Kk, Kú

A Margithíd irodaház építésekor, a STRABAG Hungária Építő Rt. megbízásából végeztünk leletmentő ásatást. Sajnos a munkák a már megkezdett építkezés leállításával kezdődtek és mindvégig azzal párhuzamosan folytak. Így a régészeti terület teljes feltáráására nem kerülhetett sor, csak néhány ponton tudtuk az alapozási mélység alatti régészeti jelenségeket megfigyelni.

A római korban a terület jelentőségét egymással szoros összefüggő két fő tényező határozta meg: a szóban forgó területtől délre elhelyezkedő 1. századi ala (lovasszázados) tábor (a Csalogány utca – Fő utca – Horváth utca által határolt terület) és a birodalmi határ mentén futó fő kereskedelmi és hadi út (a Fő utca nyugati oldalán), mely a katonai táborokat összekötötte. A tábor polgári település, az ún. vicus övezte, melynek nyugati szélét a Horváth utcában előkerült római kemencék jelzik. A limes-út mentén temető húzódtott (Corvin tér, Császárfürdő). A lakott terület 4. századi elnéptelenedését mutatják a feltárások során előkerült sírok, melyeket a korábban használt épületek romjai közé ástak be (például a Medve utcában).

A kutatott terület közvetlen környékéről a következő római kori lelőhelyek ismertek. A limes-út és fürdő

épület részletei a Királyfürdőtől északra, épület- és járószintek a Medve utca 38 40-ből. A limes-útból kiágazó kelet-nyugati irányú út egy szakasza került feltárássra a Tölgyfa utca 24. számú telekről.

A leletmentés során a terület északnyugati negyedében húzódott kutatóárkainkban 1. századi agyagfal omladékos réteget figyeltünk meg, felette későbbi periódus köves szintje került dokumentálásra. Az építési terület északkeleti sarkában, a markoló által kiszedett területen egy íves falalpozás került napvilágra, északi oldalán támpillérrel. Sajnos a hozzá tartozó szinteket az újkori bolygatások elpusztították. Jellege alapján azonban valószínűsíthető, hogy római kori épület maradványaihoz tartoztak, melyek nagyobb része a mai Feketes utca alá húzódik. A terület középső és keleti sávjában temető részlete került feltárássra. A feltárt hét sír kivétel nélkül csontvázas volt. Tájolásuk egy kivételével észak-déli irányú. Többségük téglasír, de előkerült egyszerű gödörsír is. Némelyik gazdag melléklettel rendelkezett. Említésre méltó még egy különleges formájú csontamulett. A temető kiterjedésének tisztázására nem volt módunk, mivel az alapozási síkkal a terület legnagyobb részén nem érték el ezt a mélységet. Egy felületen azonban megfigyelhető volt a sírok szabályos, soros elrendezése. Ettől délre feltárt kelet-nyugati irányú útrészlet talán a parcella déli szélét jelzi. A fentiekén kívül még néhány gödör- és kemencerészlet került dokumentálásra, de sajnos ezeknek sem teljes kiterjedését, sem összefüggéseit nem volt módunk tisztázni.

A kutatások igazolták, hogy a terület a római korban az 1–4. századig használatban volt. A rétegtani megfigyelések a környező telkeken várható további kutatásokhoz szolgáltatottak fontos adatokat.

A területet a középkor folyamán már a 11. századtól lakták, és a Jenői rév mellé települt vásárhely (Gézávársára) volt. A Felhévíz nevet a 12. század során kaphatta a hely tövében fakadó melegvízű forrásokról.

A Bem József utca – Tölgyfa utca – Feketes utca által határolt rész a település déli, szórványosan beépített része volt. Az Árpád-korra (szórvány kerámián és pénzen kívül) egy kelet-nyugati irányú, kisebb kövekkel kirakott út datálható, amelyet a 14. századig használhattak. (Az egyik, szintén kelet-nyugati irányú római kori útról feltételezhetjük, hogy még az Árpád-korban is használták. Ez az út az ásatási terület déli részén helyezkedett el, és a korai időszakban határ is lehetett a Viziváros és Felhévíz között.)

A késő középkorból számos kemence és tűzlelőhely (közülük az egyik tapasztásába vasszöveget keverték), valamint hulladékgödör került elő a telek északi feléből. A terület északnyugati sarkában előkerült gödörbe az edénytöredékeken kívül egy 15. századi, mázatlan, szürke, tál alakú kályhaszemekből álló kályha nagy darabjait és tapasztását dobták ki. Ez a közelben álló, komolyabb lakóépületre utal. A telek déli felcégészén más képet mutat. Déli irányban a felszín természetesen lejt. Ez a rész a 14–15. század során szürke agyaggal beisz-

polódott, feltöltődött 1–1,5 méter vastagságban. Ebből az időszakból ezen a részen objektum nem került elő.

A török hódoltság korai szakaszában mintegy 1 méter vastag feltöltés keletkezett. A feltöltésből származó legérdekesebb tárgyak egy mesterjegyes ónozott réz talpastál és egy feliratos kínai porceláncsésze. A terület déli részéről előkerült egy mázatlan, tál alakú és szintén mázatlan, hagyma alakú kályhaszemekből álló kályha kidobott maradványa, amely a 17. század első felére keltezhető.

Ebbe a feltöltésbe ásták bele a későbbi török kori objektumokat. Nagyméretű hulladékgödrök, árkok részletei (amelyek Buda egyik ostromának futóárkai lehetnek) és hét nyugat-keleti tájolású, melléklet nélküli, koporsós sír került elő.

H. KÉRDŐ KATALIN – KOVÁCS ESZTER

41. Budapest II., Tölgyfa utca 3. – Henger u. 2. Rő, Kő

A telken a Margit Palace Kft. megbízásából szondázó kutatást végeztünk a rétegtani viszonyok tisztázására. A kijelölt kelet-nyugati irányú kutatóárok nyugati szakaszában a remíz alatti mélypincék a régészeti jelenségeket elpusztították. Az árok keleti részében szintén egy újkori épület alapjaira bukkantunk. Alatta azonban földbe rakott törtköves falakat tudtunk megfigyelni. Egy feltehetőleg ugyanehhez az épülethez tartozó falrészletet dokumentáltunk a kutatóárok középső szakaszának északi metszetében. Ez az épület lehetséges, hogy középkori, de korát, kiterjedését és funkcióját a későbbi kutatásoknak kell tisztázni. Dokumentálásra került még két középkori tüzelőhely és két köves járószint. A római korból objektum nem került elő, de kultúrreteg megfigyelhető volt. A középkori jelenségek a mai felszíntől 1,5–3 méter között vannak.

H. KÉRDŐ KATALIN – KOVÁCS ESZTER

42. Budapest II., Zsigmond tér 5–7. Kő, Ú

A több, mint 3000 m² nagyságú terület feltárással kutatási terveinkben Szentjakabfalva középkori településének nyomait, a Szépvölgyi ároknak, mint középkori határjelnek a meghatározását és a római limes-út esetlegesen területünkre benyúló részének feltárását tűztük ki célul. A telek É-i környezetében korábban folytatott feltárások eredményei, és a domborzati viszonyok alapján, a régészeti jelenségeket 2,5–3 m mélységtől vártuk a Ny-i oldalon, és jelentős mélyüléssel számoltunk a K-i rész felé. Mivel ez a helyzet a feltárások felületi lehetőségeit jelentősen lecsökkentette volna, illetve az építető építési munkálatait is túlzott mértékben nehezítette volna, ezért megállapodásunk értelmében a felületi régészeti kutatást a terület statikai megerősítés után, azaz az épület alapját jelentő 60 cm széles résfal megépítését követően fogjuk megkezdeni.

1999. november–december hónapokban a résfal indulási szintjéig történő gépi mélyítés történt régészeti felügyelet mellett, továbbá az említett résfal építése. A megfigyelés során az újkori telekosztás szerint elkülönülő téglaboltos kőpincéket, szemetes anyagú újkori feltöltéseket, továbbá alluviális feltöltési rétegeket azonosítottunk.

KÁRPÁTI ZOLTÁN

43. Budapest III., Bécsi út 48–50., nyugati oldal Ró

A Budapesti Történeti Múzeum leletmentést végzett a korábban 14763 és 14764 hrsz. alatt jegyzett telkek nyugati felén. A III. kerületi Önkormányzat tulajdonában lévő, összevont 1132 m² alapterületű új ingatlanon felszíni parkoló épül. Feltárásunk kezdetén, a beruházó (SBI Hungary Kft.) kérésére nem nyitottuk meg a terület D-i harmadára eső szelvényeket, így ez a rész továbbra is feltáratlan, régészetileg védett. A kutatott rész, a telek É-i kétharmada (kb. 800 m²), a Kis-Kecske hegy K-i lejtőjének második teraszán helyezkedett el. Az erősen erodált, 8–10 fokos lejtésű domboldalon többnyire újkori kertművelésre utaló gödröket találtunk. A vékony humuszrétegből szórványosan mindenütt került elő római leletanyag, nagyobb mennyiségben a terület DK-i negyedéből. Újkori pince felmérése közben egyetlen, korábbi sztelékből összeállított kőládásírt találtunk a feltáratlan telekrész DK-i sarkán. A sírt már az újkori pince kialakításakor feltörték, kirabolták, majd a bolygatott konstrukció É-i oldalát beépítették a pince D-i falába.

HABLE TIBOR

44. Budapest III., Bécsi út 52., keleti oldal Ró

A Budapesti Történeti Múzeum leletmentést végzett a telek keleti felén, kb. 800 m²-es területen, a tulajdonos (PROFORM Rt.) költségén.

31 szórthamvas rítusú és 1 csontvázas sírt tártunk fel. A 32 temetkezésből 8 helyezkedett el a telekrész közep-tengelyében megjelenő, korábról is jól ismert É-D-i úttól Ny-ra, a Kis-Kecske hegy második teraszán. Itt a korai úttesttől K-re lévő temetőrészt sem vették körül fallal, mint a Bécsi út 44–50. sz. telek esetében. A sírok a Bécsi úthoz közelebb sorosan, a római út felé haladva lazább csoportokban helyezkedtek el. Kb. a 3. század végén ezt a temetőrészt már nem használták, a sírok felett humuszképződés volt megfigyelhető, ennek tetején köves réteg jelezte, hogy a korábbi utat valószínűleg összekötötték a mai Bécsi út nyomvonalával megegyező főközlekedési úttal.

HABLE TIBOR

45. Budapest III., Bécsi út 127. Ró

A telek szondázó jellegű feltárásán az újkori rétegek alatt egy 268–270 közé keltezhető cölöpkonstrukciós védmű-

rendszer nyomait lokalizáltuk. Ez alatt egy visszabontott, mintegy 1,20 m széles észak-déli fal alapozásának utolsó kősora jelentkezett.

MADARASSY ORSOLYA

46. Budapest III., Bécsi út 136–174. – Farkastorki út Ró, Kő

1999. folyamán több alkalommal (január, május–június és november–december hónapokban) végeztünk építési munkához, illetve közműárok készítéséhez kapcsolódóan leletmentést a Bécsi út nyugati oldalán, a Váradi utcától a Farkastorki útig terjedő szakaszon.

A Bécsi út – Farkastorki út – Perényi utca – Nagybátonyi út által határolt területen 1998 őszén áruhááz építést kezdték meg. A tereprendezés és közművesítés során római és középkori régészeti leletek kerültek a felszínre, melyről lakossági bejelentést kapott a múzeum. A Nagybátonyi utat a Farkastorki úttal összekötő új útszakasz területén már csak utólag konstatálhattuk – a meddőben megtalált kőemléktöredékek, kőládásír, a készülő utat kísérő rétegsor, valamint az ott dolgozók elmondása alapján – az itt húzódó római kori temető hozzávetőleges kiterjedését és rétegvizonyait. A Farkastorki utat végigkísérő közműárok metszetfalában látható nyomokból egyértelműen kiderült, hogy a munkálatok során legalább 7 db római kori szarkofág, illetve kőládásír, valamint földsír semmisült meg részben vagy egészen. A közműárok további része a régészeti munkával összeegyeztetve készült, rábontásra vagy egyéb régészeti munkára azonban sem biztonsági okból, sem a sürgető, a közlekedést akadályozó munka miatt nem volt lehetőség. Az árok mélysége kb. 260 cm, szélessége kb. 1 m volt.

A fenti építkezéshez kapcsolódó közművesítés 1999-ben tovább folytatódott, s részben a Bécsi út mentén készített közműárkokban, részben az épület alapozási munkája közben kerültek elő római kori leletek. Sajnos, módszeres feltárássra nem kerülhetett sor, a leletmentés során összesen 26 római sírt bontottunk ki, illetve figyeltünk meg a metszetben.

Szarkofágot, kőlapokból összeállított sírt, különböző téglasírt, földsírt és hamvasztásos sír nyomát egyaránt megfigyelhettük. A sírok többsége feldúlt, bolygatott volt, néhány azonban a jelenlegi munkák során sérült.

Az előbbi területtől kissé délebbre ugyancsak közműárok adott lehetőséget novemberben a római kori temető egy kisebb kiterjedésű részének megismerésére: feltárhattuk a temetőrészlet 16 sírját. Ezek között egy hamvasztásos, egy földsír, négy téglasír volt, a többi kőlapokból összeállított sír, valamint egy feliratos szarkofág volt. A kősírok készítéséhez korábbi feliratos kövek töredékeit, illetve loricae-töredékeket használtak fel. A sírok mindegyike feldúlt, kirabolt, már melléklet nélküli volt, közöttük kis utcák nyomait figyeltük meg.

A temetőrészekben egymásra temetkezést nem tapasztaltunk. A különböző rítusú temetkezések viszony-

lag szabályos rendben és távolságban kerültek elő, ami a sírok helyének megjelölésére utal. A sírok túlnyomó többsége nagyjából észak-déli tájolású volt. A kevés melléklet alapján is a temetőrész hosszú használati idejét kell feltételeznünk a Kr. u. 3–4. század folyamán.

A megfigyelt terület több pontján tárhattunk fel egy észak-déli irányú vízvezeték, melynek kb. 25 méteres szakaszát követhettük folyamatosan a Váradai utcai leletmentéskor. A 80–100 cm széles építmény belső mérete 25 cm volt, a víz vezetésére vastag, téglaszínű terrazzoval bélelt. Tetejét sima kőlapokkal fedték, melyeknek maradványait néhány helyen még feltárhattuk. A sírok többsége követi a vízvezeték irányát, sőt néhány sír nyugati oldalát magának a vízvezetéknek oldalfala alkotta. Egy K-Ny kutatóárok alapján úgy tűnik, hogy a vízvezeték egyben a temetkezések nyugati határa is volt, bár használata annál korábbi időpontra tehető.

A temető mindkét területéből kerültek elő sírhoz nem köthető domborműves és feliratos, mészkőből faragott nagyméretű sírkövek.

FACSAKY ANNAMÁRIA

47. Budapest III., Bécsi út 189.

Ró

A nyugati városszálen a Bécsi út 189. telek feltárásán egy visszabontott 2–3. századi épületfalat, fölötte pedig két késő római planírozási réteget figyeltünk meg.

MADARASSY ORSOLYA

48. Budapest III., Dévai Bíró Mátyás tér 25–26.

Ró

A telken a katonaváros következő észak-déli főútja és az ettől keletre lévő 2–3. századi lakóház került elő.

Az út első fázisa az első század végén épült meg, szélén kis köves csatorna, mellette egy helyen figyelhettük meg egy párhuzamos árok nyomát. Az út melletti épületeket a 2. század eleji tereprendezéskor bontották el. Az egész területen egy köves, vályogtéglás planírozási réteg húzódik, tehát valószínűleg itt korai kőalapozásos, vályogfalú házak állhattak.

A 2. század első évtizedeiben ezen a telken az út – mely a 2–3. századi légiótábor észak-déli főútjának via principalisának meghosszabbítása – nyomvonala nyugatabbra került, mellette nagy lakóház épült. A ház csatornázott alapterülete nagyobb, mint a megkutatott terület.

A 2. század második felében ezt a házat átépítik, korszerűsítik, több szobát terrazzopadlóval látnak el, a falakat falfestményekkel díszítik.

A 2–3. század fordulóján a padlószinteket megemelik, a szobák egy részét padlófűtéssel látják el, a ház északi részén több tűzhellyel felszerelt konyhát alakítanak ki.

A 3. század folyamán még három építési periódust sikerült elkülöníteni, melyek során fokozatosan építik ki az egész ház padló- és falfűtését.

A 4. században a falakat visszabontják, elplanírozzák, az épület helyére késő római út kerül.

MADARASSY ORSOLYA

49. Budapest III., Föld utca 54.

Ró

A telek kutatása során a Kiscelli utcai fazekastelep kemencéinek elplanírozása felett a 2. század eleji tereprendezés döngölt agyagos szintjét találtuk. Az ipartelep vízvezetéke és csatornahálózata valószínűleg a későbbi katonavárost is kiszolgálta. Egy 268–270 közé keltezhető Claudius Gothicus érmeivel datált pregnáns tereprendezés szemétdögére egy korábbi csatorna elbontott köves-habarcsos tégláit tartalmazta.

A tereprendezés után steril eróziós feltöltés, majd egy újabb 4. századi Constantinus dinasztia és Valentinianus érmeivel található járósínt következett.

MADARASSY ORSOLYA

50. Budapest III., Fő tér 1., Zichy-kastély

Kk

A kastély DNy-i melléképületének földszintjén az Óbudai Múzeum (ÓM) helyiségei találhatóak. Az épület-szárny É-i végében lévő közművek felújítási munkálatai közben több, az épület alaprajzába nem illeszkedő további falazat, illetve az épület alatt húzódó több ágból álló barokk csatornarendszer került elő. Az ÓM bejelentését követően, a kivitelezési munkát megelőzően falkutatással egybekötött régészeti leletmentést folytatott múzeumunk az intézmény 6. raktárhelyiségében (kutatásunk során 1. helyiség), a lépcsőház, lépcső alatti lezárt gázórahelyiségben (kutatás során 2. helyiség), továbbá az épület K-i homlokzatának tövében, a fal É-i részén nyitott I. számú szelvényben. (A1)

A kutatás régészeti célja az épületszárny építési és átalakítási időszakainak meghatározása, továbbá az épület alatt feltételezett középkori és római kori, főként építészeti emlékeknek a lehetőségekhez mért feltárása, esetleg bemutatása.

Épületkutatási munkálataink során a vizsgált épület-részen két fő építési periódust sikerült meghatározni. Az első időszakra (1754–57-től az 1700-as évek végéig) vonatkozó legtöbb emlék az 1. helyiségben maradt meg. Egy kb. 10 m-es K-Ny-i és kb. 6,5 m-es É-D-i kiterjedésű helyiséget jelent, amelynek É-i zárófala azonos az ugyanebben az időszakban épült Ny-i keresztoszárny D-i falával. A kőalapokra épült, téglából rakott felmenő falú épület mintegy D-i nyúlványa volt a keresztoszárny K-i végének. A helyiséget téglapadlóval látták el, Ny-i fala lényegében a mai homlokzati fallal azonos nyomvonalú, attól kb. 15 cm-rel keskenyebb (70 cm). É-i végén, a két szárnyasarkában ajtónyílást alakítottak ki, amelyet azonban sohasem használtak, ugyanis már az építkezés folyamán elfalazták. Ugyanebben a falban, kb. a helyiség középtengelyében 1,2 m széles falfülkét építettek, amelyben a padlótól

mérve 90 cm magasán padkát készítettek. Eredeti funkciója ennek alapján ülőfülke lehetett. Az elfalazott ajtónyílás és falfülke téglalaive egy magasságban van. Az épület D-i falának kőalapja a 2. helyiségben 2 m mély, 60 cm széles felmenő téglafalából kevés maradt meg. Az 1. helyiségbe eső szakaszát a helyiség alatt átlósan húzódó, 110 cm széles, erős habarcsú kőfalra alapozták. Utóbbi fal nagy valószínűséggel középkori, azonban jól keltező régészeti réteg hiánya miatt ez egyelőre nem igazolható. Ehhez további kutatásra van szükség. A D-i fal Ny-i sarkánál téglából rézsút alakítottak ki, ami egykor itt állt ajtóra utal. Feltehetőleg a kert irányából történő megközelíthetőséget szolgálta. E jelentősebb méretű épület korabeli funkcióját levéltári adatok alapján biztosan meghatározhatjuk. Az 1774-ben Gföller Jakab által a királyi udvar számára készített felmérésében ezt a helyiséget üvegházként említi. A rajzon jól látható a Ny-i falba ültetett falfülke, és az is, hogy a D-i épületfal más szerkezetű volt, mint a többi körítőfal. Felmenő része „könnyű szerkezetű”, nagyméretű üvegtáblákkal töltötték ki a téglapillérek közötti helyet. Minden bizonnyal ez az oka annak, hogy a D-i fal 10 cm-rel keskenyebb, mint a Ny-i. A felmérés alapján a K-i falban a Ny-i-hoz hasonló falfülke volt.

Az üvegházat a kereszt szárny K-i végében lévő konyhából tüzelhető kályhával fűtötték. Ennek nyomát az 1998-as felújítások során nem volt alkalom megkutatni. Az üvegház D-i része még kutatható, így lehetőség van az alaprajz pontosabb tisztázására.

1774 után az épületet Ny-i falától kb. 190 cm-rel É-D-i irányú, 30 cm széles, mindkét oldalán vakolt és meszelt fallal megosztották. Ekkor minden bizonnyal funkcióváltás is történt. A helyiség továbbra is a kert felőli bejáraton volt megközelíthető, és a folyosószerűen leválasztott helyiséget valószínűleg az É-i fal előtt kialakított nyíláson keresztül lehetett elhagyni. Erre enged következtetni, hogy az É-i falon nem látható az új fal lenyomata.

Ebben az időben készülhetett a falfülke É-i végén lévő pillérszerű kiugrás, amely a padló alatt húzódó 30 cm széles falként folytatódik, és az osztófalba bekötő, ugyancsak pillérként ható falban végződik. Funkcióját nem sikerült megfejteni. Talán térszűkítő szerepe volt. Esetleg ajtó nélküli átjáróként szolgált.

Az első periódus első képét az egyszerű fehér meszelés jellemezte. Egyedül az ülőfülke padkjára feletti rész volt egy időszakban széles sávban feketére festve. Az első építészeti korszakot jól jellemzi a falazó elemek közötti habarcs és a felületekre felhordott vakolat sok kavicsot, sok homokot, meszet tartalmazó anyag is.

Zichy Miklós halála után a koronához csatolt kastélykomplexumot gazdasági célokra hasznosították. A 18. század végén elkezdték a melléképületek bővítését, átépítését. Ennek egyik fontos eleme volt a D-i kereszt szárny és a zárt udvar végén lévő D-i épület összekötése egy újabb Ny-i építménnyel. Eben az időszakban az üvegházra már nem volt szükség. A funkcióváltás miatt az épület falait részben visszabontották a korai járószintről átlag 60 cm magasságig, de a Ny-i fal É-i részét a falfülkétől meg-

hagyták és az új épület Ny-i falát hozzáépítették. A visszabontott falakat gyakran alapozásként használták. Így az É-D-i irányú osztófalra részben rá-, illetve mellé építettek a mai raktárhelyiség K-i falát. Alapozásként lett hasznosítva az üvegház É-i falának egyik részlete is, amely közös volt a kereszt szárnyal. A visszabontott falszakaszra küszöbkövet ültettek és íves átjárót alakítottak ki. Az üvegház D-i falát pedig belefoglalták az újabb építmény hosszanti falaiba. Így az 1. helyiség Ny-i és K-i, a 2. helyiséggel közös falába. Ez a korábbi zárófal egyben alapozása lett a lépcsőház hatványakas mellvédje pilléreinek is. A megváltozott alaprajz miatt újabb falalapokat is kellett ásni, amelyet mindenhol gondosan 2–2,5 m-re mélyítettek és kőből raktak. Ez a tendencia legjobban a 2. helyiségnek, az üvegház D-i falán kívül eső részén, és a D-i zárófalon volt megfigyelhető.

Ennek oka egyrészt, hogy emeletesre építették a második periódus épületeit, azonban a falak gyakran korábbi gödrökön haladtak keresztül, ami indokolta tette, hogy az alapokat az átlag 2–2,5 m mélységben keletkező kemény, fekete agyagig rakják. Ennek az építési időszaknak felmenő falai kő-tégla vegyes anyagúak, és tendenciaként figyelhető meg a használt téglák alkalmazása. A kötőanyag már nem tartalmaz sok kavicsot, hanem inkább szürke, homokos és meszes.

A 19. század folyamán az épületen kisebb-nagyobb átalakításokat végeztek. Így az 1. helyiség Ny-i homlokzata több alkalommal is változott. Az építéskor ezt a termet két, az utcáról nyíló, kőkeretes ajtón keresztül is meg lehetett közelíteni. Az É-i nyílást a korábbi, első periódusú, vékonyabb falba vágták bele úgy, hogy a korai, elfalazott ajtónyílás D-i részűjét megbolygatták. Később funkcióváltás következik be, és az ajtó részbeni elfalazásával, amit nagyméretű, faragott hasábkövekből raktak, fakeretes keresztosztós ablakot alakítottak ki. A D-i ajtó hosszabb ideig funkcionált. Eredetileg ez is az utca felől nyílt, azonban később, talán az É-i ajtó elfalazásakor a kőkeretet belülré állították. Ezzel a nyílás részűjét is elmentés irányúan falazták. A belülré került kőkeret mérete alapján nem ebben az ajtóban állt eredetileg, hanem máshonnan hozhatták. Valószínűleg a 20. század elején történt homlokzat egységesítése során az ajtót a külső síknál befalazták, és ablakká építették át.

A két korai, azaz a kereszt szárny és a D-i különálló épületet összekötő újabb szárny alaprajzi elrendezése nagyon hasonlít a kereszt szárnyéhoz. Azaz a hosszanti folyosóról nyílnak a helyiségek. Mégis a DNY-i szárny É-i vége nem illeszkedik bele ebbe az elvbe. Az 1. helyiség alaprajzi formája emlékeztet a korábban megosztott üvegházi helyiségre. Ebben valószínűleg funkciókontinuitást feltételezhetünk. Csak sejtjük, hogy az üvegházból leválasztott tér árnyékszéként üzemelt. Ezt a szerepét a 18. századi átépítés után is megtartotta. Erre enged következtetni a Budapest Műemlékeiben közölt kastélyalaprajz is, amelyen az 1. helyiségben látható vékony osztófalak mellék helyiségeket határolhattak körül. Már a Zichyek idején is működött a DNY-i kereszt szárny K-i vé-

gében található két, egymás mellett elhelyezett ülőkészárnyékszék és az alatta lévő nagyobb méretű, mély emésztőakna, amely a kutatott 1. helyiségünkkel szomszédos. Az akna boltozatában lévő két pottyantós nyílás közül az egyik még a mostani padlóburkolaton keresztül is elérhető. Az emésztő biztosan központi gyűjtője volt a kastély több épületében is termelődő szennyvíznek. Az aknában két irányból vezetett csatorna. K-ról a kastély DNy-i sarka felől 1,1 m belmagasságú, téglaboltos, élére állított téglával burkolt kőfalas csatorna fordult be az épület alá, amelynek É-i falát a keresztzárny D-i falának kőalapja elé építették. A csatorna itt Ny felé haladt, és az 1. helyiség ÉK-i sarkában csatlakozott az emésztőbe. A csatorna utolsó fordulójához valamivel később D-ről jövő újabb ágat kapcsoltak be. Ez a csatorna kisebb átmérőjű volt, mint a kastélyépület felől jövő. Az 1. helyiséget annak megközelítőleg É-D-i tengelyében szelte át. A feltárás során jól nyomon tudtuk követni építésének menetét. A csatornát É-ről D felé készítették. A falfülkét követő kb. egy méterig gond nélkül épült a járat, de ezen a ponton egy komoly, igen vastag falba ütköztek. Az átlós irányú, vastag kőalap az üvegház D-i falának is már alapozásként szolgált korábban. A fal áttörése túl nagy energiákat jelenthetett, ezért a járatot jelentősen magasabbra vitték. A falat feltehetőleg csak a legszükségesebb mértékig vették le, majd a korábbi D-i épületfalat áttörve vezették ki az építményből. Ez a megoldás azonban komoly változást hozott a már korábban leválasztott helyiségben. A szintemeléssel a csatorna boltozata magasabbra került, mint korábbi padlószintje volt, emiatt a helyiséget a falfülke D-i oldalához épített 30 cm-es fallal rekesztették el. Ettől kezdve a hosszúkas helyiség D-i, kb. 3 m hosszú szakasza kiesett a hasznosított térből. Röviddel ezután a falfülkét is lerekesztették egy vékony, L alakú falacszával. Ennek oka nem vált világossá a kutatás során. Az így létrejött új teret fehér meszeléssel látták el. Ez a helyzet nem működött sokáig. A második periódus építéskor, azaz az emeletes, hosszú összekötő szárny létesítéskor a csatornákat meghagyták. A D-É-i ágat a helyiség D-i falával ugyan elzárták, azonban mégis funkciójának megfelelően működött tovább. A helyiség feletti emeleti szinten ugyancsak mellékhelyiséget alakítottak ki, amelyet a sík mennyezetbe épített boltívvél is megtámogattak. Az ott keletkezett szennyvizet ejtőcsővel vezették a leírt csatornába. A 19. század folyamán a csatornát és az emésztőt mégis megszüntették, és modernebb, csővezetékes rendszerű csatornázást alakítottak ki. Az ejtőcső tartalma már nem É felé folyt – ugyanis a téglacsatornát vékony téglafallal lezárták –, hanem K-i irányban, a főfalakat átvágó csatornán, csővezetéken keresztül. A csatornarendszerről összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy kiépítése még a 18. század második felében elkezdődött, azonban nem korábban az 1774 utáni átépítések időszakánál. A 18. század végén, a második fő építési időszakban a csatornákat felhasználják, sőt bővítik. A 19–20. században felváltja az épület alatt lévő emésztőrendszert a modernebb vezetékes megoldás.

A kutatás során néhány objektumról kiderült, hogy korábbi az ismertett első barokk periódusnál is. Így az 1. helyiség D-i része alatt átlós irányban húzódó vastag kőfal. Minden bizonnyal korábbi az üvegház D-i falánál a közvetlenül mellette húzódó, puha, vagy átázott habarcsos K-Ny-i irányú kőfal is, amelyet a 2. helyiségben egy-egy súlyhárító ívvel tagoltak az alatta lévő gödör miatt. Erre az alapfalra is téglafelmenőt építettek.

A fal más falakkal való kapcsolatát nem sikerült meghatározni. A csekély lehetőségű sztratigráfiai megfigyelések alapján nem kizárt, hogy középkori, de valószínűbb, hogy egy korai barokk fallal van dolgunk.

Fontos adatokat nyerhettünk az udvaron nyitott I. szelvényből. Az épület alól kiforduló csatorna É-i falába foglalt kőfalról kiderült, hogy a kereszt és DNy-i szárny közös falának alapozása, azaz K-Ny-i irányú, és a barokk csatorna É-i falát az épület alatti szakaszon hozzátámasztották. A fal melletti mélyítés során pedig megállapíthattuk, hogy ez a fal nem egészében barokk építésű, hanem csak a felső kb. 50 cm-es kőalapot ültették rá egy több periódusú korábbi falra. Pontosabban e falnak 4,5 m mélyen, a késő római rétegekben is van szintje, amelyre attól különböző struktúrájú másik falat, szélesebb alapozással ültettek. Ennek a másik résznek már a szelvényben megfigyelt Árpád-kori köves felület szintjében volt elválása a felette lévő, eltérő szerkezetű falazástól. A fal alját nem sikerült megkeresnünk. Az bizonyos, hogy a római kortól egészen a barokk építkezéskor felhasználták. Sajnos pontos kiterjedését és más falakkal való kapcsolatát nem ismerjük.

KÁRPÁTI ZOLTÁN

51. Budapest III., Gázgyár Ó, Ró

Az 1998. évi ásatás helyszínén a Graphisoft Park C épület területén az építetű megkezdte az építkezés földmunkáinak kivitelezését. A gépi földmunkákat 1999. március 23. és április 9. között folyamatosan figyelemmel kísértük, és az 1998. évi feltárások helyszínének délkeleti részén jelentkező elszíneződéseket régészeti módszerekkel megkutatuk, dokumentáltuk. A római kori partvédelmi konstrukcióhoz tartozó további cölöphelyeket azonosítottunk.

Ugyancsak a megkezdett építkezés tette lehetővé, hogy a terület déli részén egy teljes K-Ny irányú metszetet készíthessünk, amelynek eredményeképpen az egykori Duna-part réteg- és terepviszonyait rögzíthettük. A metszetben a római kori partvédelemhez tartozó jelenségeken kívül őskori leleteket dokumentálhattunk.

ZSIDI PAULA

52. Budapest III., Kolosy tér 4. R, B, Ró

1999. végén a Budapesti Történeti Múzeum húsznapos leletmentést végzett a Tolna Kft. Kolosy tér 4. sz. telkén, a tulajdonos költségén.

A kb. 300 m²-es ingatlan ÉK-i harmadát kitöltő újkori pince falának eltávolítása után, az újkori felszíntől mintegy 3,5 m mélységig találtunk antropogén eredetű leleteket is tartalmazó berétegződést. A rétegsor alját képező, mintegy 1–1,2 m vastag fekete, üledékes rétegben elsősorban bronzkori és rézkori szórvány leletanyagot találtunk. E felett különböző árnyalatú (40–50 cm), vastag, humuszos és eróziós rétegek váltakoztak, melyekből –0,5 és –2 m között főleg római leletanyag került elő. E vastag rétegsor tetején egy csontvázas és 3 hamvasztásos rítusú sírt tártunk fel a telek Ny-i negyedében. A 3. század vége, 4. század közepe közti időszakra keltezhető sírokat egy K-Ny-i irányú, rossz megtartású, törtköves fal környezetében ásták meg.

HABLE TIBOR

53. Budapest III., Kórház utca 6-12.

Ró

1999. decemberében megindultak a tervezett irodaház földmunkái. A gépi munkák átvágták a via praetoriától délre húzódó, kaszárnyákhoz tartozó, É-D-i irányú, 50 cm széles, földbe rakott alapfalmaradványokat. Ezek a falszakaszok a felszíntől mérve 2 m mélyen jelentkeztek. Az átvágott falak közti távolság: 3,50 m. A falakat, a fekete, bolygatatlan földre alapozták, a hozzá tartozó szintek még az újkori építkezések során pusztultak el. A via praetoriától délre újabb szintmaradványokat is dokumentáltunk Atszf. 105,25–105,30 m között.

Mindezekon kívül egy K-Ny-i irányú, földbe rakott falszakasz részlete is napvilágra került, a felszíntől mérve –1,75 m mélységben, a munkaterület keleti részén. A földmunkák során leletanyag nem került elő.

A régészeti munkák során az aquincumi 2–3. századi légiótábor via praetoriájától délre húzódó kaszárnyák maradványai kerültek elő.

A leletmentésen közreműködött Vándor Andrásné, Kovács Tibor, Málik Éva, Komjáthy Péter (geodéták, rajzoló, fotós).

SZIRMAI KRISZTINA

54. Budapest III., Lajos utca 74.

Ró

A Budapesti Történeti Múzeum leletmentést végzett a PROFORM Rt. tulajdonában lévő 900 m²-es telken, a tulajdonos költségén. A feltárt római objektumok szoros topográfiai, sztratigráfiai és időrendi kapcsolatban állnak a telek környezetében korábban feltárt jelenségekkel, különösen a Lajos u.– Nagyszombat u. sarkán 1995-ben feltárt fazekasműhellyel.

Mintegy 2,5 m vastag újkori feltöltés alatt, kb. 102 m (Adria feletti) magasságban bukkantunk rá a Duna áradásai miatt egyenletesen (40–50 cm) vastag, későbbi kertműveléssel átforgatott, homogén szerkezetű őshumuszra. Egy hamvasztásos rítusú és egy É-D-i tájolású, nyújtott csontvázas sír került elő a terület K-i szélén (Kr.

u. 3. század 2. fele). A sírokat megelőző telepjelenségek pontos időrendjét a terepi munka során nem tudtuk meghatározni. Szögletes alaprajzú, kövezett falú kutat tártunk fel a síroktól É-ra, illetve gyenge megtartású, opus incertum technikával falazott épület É-i sarka jelent meg – korábbi árkok és gödrök felett – a terület Ny-i felében. Három nagyobb, gödör jellegű objektumot (gödörházat?) figyeltünk meg a K-i oldalon, egyet a telek ÉNy-i sarkában. Utóbbi D-i oldalán (kívül) és K-i felében ismét 1–1 kutat tártunk fel, melyeket fahordókkal béleltek. A kisebb-nagyobb gödrök anyagában főként dél-galliai, közép-galliai és (ritkábban) rheinzaberni import kerámiák töredékeit találtuk. Néhány gödör megadásakor korábbi, É/ÉK-D/DNy-i irányú árkokat bolygattak, melyek É-i szakaszát már 1995-ben megfigyeltük a fazekaskemencék Ny-i és K-i oldalán.

HABLE TIBOR

55. Budapest III., Pacsirtamező utca 19.

Ró, Kú

A telken a Fényes Adolf u. 6–8. telken megfigyelt római háztömbnek a belső udvarát tártuk fel.

A legkorábbi lakóház a limes-útra tájolt, az első század második felében épült, a megkutatott területtől keletre. Az ehhez a házhoz tartozó gazdasági udvar létesítményei kerültek elő: egy kút, egy tárolóverem és egy cölöpkonstrukciós agyagfalú gazdasági épület.

A 2. század elején mindezt elplanírozták, a területen a Fényes Adolf utcai nagy lakóház nyugati zárófala húzódik, tőle nyugatra pedig a háztömb belső udvara.

A 2–3. század fordulójára keltezhető átépítés visszabontott sarokpillérét és a zárófal rövid szakaszát sikerült megfigyelni. Majd – a 3. század tízes és hatvanas éve között – az eredeti épület zárófalát is legalább kétszer megújították.

Az eddig díszkertként használt belső udvart is ekkor építették be. Az új ház nem csatlakozik az előző 2–3. századi épülethez, a falalapozások kőanyaga más technikával készült. Az épület legalább két periódusú, a falakat falfestményekkel díszítették. A feltárás több helyén figyelhetünk meg még álló vakolatot. A helyszínen talált üreges téglák padló- illetve falfűtésre utalnak.

Ez a ház legalább két nemzedéken keresztül lakott, és a római kor folyamán nem is bontották el. A falak kőanyagát csak a 17. században szedték ki.

MADARASSY ORSOLYA

56. Budapest III., San Marco utca 17.

Ró

A katonaváros délnyugati negyedében kisebb, szondázó jellegű feltárásokat végeztünk. A telken egy korai, földbe mélyített karósövény szerkezetű, agyagfalú épület került elő, felcttc planírozás nyomai, majd feltehetőleg egy 2–3. századi belső udvar szintjei.

MADARASSY ORSOLYA

57. Budapest III., San Marco utca 32.

Ró

A telken egy 2–3. századi ház néhány helyiségét tártuk fel. A katonaváros kiürítése után ez a terület már külterületnek számít, egy-egy késő római segédcsapat temetkezik az elplanírozott épületek mentén, a felhagyott házak alapfalait sírkertnek használva fel. Az itt előkerült 4. századi feldúlt téglasírok a területünkől nyugatra lévő temető egyik parcellájához tarozhattak.

MADARASSY ORSOLYA

58. Budapest III., Szőlőkert köz 7.

Ró, Kö

Bejelentés alapján kerítés áthelyezéshez kapcsolódóan egy KNY-i árok kb. 20 × 2 méteres és egy 4 × 4 méteres felület megfigyelésére volt lehetőségünk a kivitelező költségére a szóban forgó telken.

Az újkori réteget géppel távolították el. Alatta a történeti korokat is magába foglaló humuszos réteget a sárga altalajig a múzeum által megbízott alvállalkozó kézi munkával bontotta ki, melyet a kivitelező egyenlített ki.

A kézi földmunka során a szelvényben objektum nem mutatkozott, viszont a humuszos talajból középső és főleg római kori kerámiatöredékek kerültek elő. Jól kivehető volt az eredeti talaj lejtése DNY felé.

Az árokban a Ny-i részben kisebb – talán fa szerkezetű építményhez tartozó – beásások, valamint a K-i részen vízelvezető keskeny árkok rajzolódtak ki. Leletanyag (római kori) elsősorban az árkocskák környékéről került elő.

Az előkerült objektumok a Csikós u. – Kaszás dűlő, illetve a Szőlőkert utcai római kori villagazdaság részét alkothatták, ennek villa rustica részéhez tartozva.

Az előkerült mintegy 1 láda régészeti leletanyag a BTM Aquincumi Múzeumába került.

DR. ZSIDI PAULA

59. Budapest III., Záhony u. 5.

Ró

Az elmúlt évben végzett szondázó feltárást követően 1999-ben megkezdődött az új múzeumépület alapozási munkája. Ennek során folyamatos régészeti felügyelet mellett folytatták az alapárok mélyítését. Az alapozási gödörnek egy jelentős részét az 1998. évi két szonda tette ki.

1999. augusztus 18-án az alapozási gödör É-i metzeténél került elő egyedül egy sír, amely az 1998. évi sírcsoport legkeletibb tagja volt. Az alapárok többi részében a rétegvizonyok – jelenségek nélkül – megfelelnek a szondázás eredményének. Az alapárok északi metzetében egy 25 cm széles kövekből összehabarcsozott, falazott, cgyszcrú sírkamra rövid oldala tűnt elő a felszíntől mintegy 60 cm-re. A sír feltételezett hosszában rábontottunk az alapozási gödör É-i falára.

A rábontásban a sírgödör beásásának széle nem vált el a kevert szürke törmelékes rétegben. A sírkamra tetejéhez eljutva beomlott téglák jelezték a tetejét. A téglák összenyomták a vázat, amely D-É tájolásban, melléklet nélkül feküdt. A váznak mind a lábai, mind pedig a karjai keresztben voltak. A sírkamra oldalán lévő habarcs fehér színű, a váz felszedését követően megállapítható volt, hogy az alja nem volt lerakva kővel, vagy kitapasztva habarccsal. A sírcsoport K-i szélén elhelyezkedő sír éppen a területen megfigyelhető magasabb szint peremén van. Korát a temetkezési rítus és a leletösszefüggések alapján a 4. század második felére tehetjük.

A csontváz a BTM Aquincumi Múzeumába került.

ZSIDI PAULA

60. Budapest XI., Hunyadi János út

B, Ró

A régészetileg védett területre nagy bevásárlóközpont terveznek. A szóban forgó terület az albertfalvi auxiliarius tábortól DNY-ra, kb. 250 m távolságra van.

A munkaterületen szórványosan a római leletekkel együtt bronzkori anyag is előkerült – a hozzátartozó őskori objektumok, jelenségek nélkül.

Az 1999. évi szondázó ásatáson két ÉK-DNY irányú vizesárok nyomai kerültek elő. Egyetlen helyen maradt meg egy köves szintrészlet. A keleti fossára később egy 2 m átmérőjű vesszőfonattal bélelt kutat alapoztak. E szondázó munka kapcsán még egy támpilléres épület maradványa is napvilágra került.

1999-ben Alberfalván eddig ismeretlen, úgynevezett ideiglenes tábor nyugati védműveinek 50 m hosszú szakaszát lokalizáltuk. A kút és a kőépület az új tábornál későbbi.

Az ásatást az őskoros kollégák is figyelték (Endrődi Anna, Hofmann József). A feltáráson közreműködött Láng Orsolya V. éves régészhallgató.

SZIRMAI KRISZTINA

61. Budapest XIII., Margitsziget, Domonkos

apácaolostor

Kő

Az 1999. évi régészeti kutatás során (augusztus 1–november 10.) befejeztük a kolostortemplom közvetlen környezetének kutatását. Amennyire a fák ezt lehetővé tették, teljes feltárást végeztük a Ny-i udvar D-i felében, a két kórházépületet összekötő oszlopcsarnok és a Ny-i kerítésen lévő DNY-i kaputorony maradványai között. Kutatóárokokkal meghatároztuk a D-i udvar épületeinek alaprajzát, a műszeres geodéziai felmérés céljából hitelesítő feltárást végeztünk a templom, a kolostorszárny és a K-i dunai épületszárny területén.

Nyugati udvar: A templomhajó DNY-i sarkán álló támpillértől kiindulva egy 80 cm széles kerítésfal maradványai jelentek meg a fű alatt, amely az udvar Ny-i

kerítésfalával volt egybeépítve. A bejárat K-i oldala a támpillér Ny-i fala volt. Az egész középkor folyamán fennálló 13. századi kerítésfal korábbi, kőből épült, agyagpadlós ház romjain haladt keresztül, a Ny-i kerítésfalhoz való csatlakozás egy 13. századi hulladékgyödörben áll. A bekerített terület D-i felében a 13. századi járósinten téglapadlós épület állt, ennek helyére épült fel az udvar DNy-i sarkában álló kápolna. A szentélyzáródás két periódust mutatott, a kápolnát körülvevő, nagy, kváderekből álló támpillérek a 15. sz. 2. felében készültek. A nagyméretű, 15. századi támpillérek a középkor végi, nagy emeletes kórházban lévő, emeletes kápolnához tartoztak.

Déli udvar: Az emeletes kápolnát magában foglaló, a kolostornégyszöghöz kapcsolódó kórházépületet egy emeletes folyosószárny kapcsolta a déli udvaron feltárt I. sz. épülethez. A 13. században kialakított épület D-i fala korábbi épületből származik, mutatva, hogy a D-i udvart egy korábbi épületcsoport részleges lebontása után alakították ki. A korábbi épületcsoport a déli udvar sarkában állt, részletei a középkor végi kerítésekben és a beépítetlen járósintek alatti rétegekben jól felismerhetők voltak. Az első, 13. századi épületcsoportból alakították ki a déli kerítésfalra épített II. épületet, amelyben a kolostorban élő világi asszonyok és lányok laktak. A II. épület Ny-i, legnagyobb helyisége a korábbi épület K-i helyisége; a 15. sz. elejéig padló alatti légfűtése volt. A 16. sz. elején, a kolostor felhagyása idején minden helyiségben téglapadló volt. Az épületet az 1684–86-os török alóli felszabadító háború idején használták. A királyi udvarházhoz hasonlóan a 19. sz. elején rombolták le, a ledőlt falakat vastag rétegben terítették szét az épület körül.

A kolostornégyszög DK-i sarka: A déli udvarról a 16. századi konyhán és a mellette lévő helyiségeken keresztül vezetett kutatóárkunkból kiderült, hogy a ma látható falak helyenként 170 cm mélyre húzódó középkori feltöltésen és korábbi falakon állnak. Az épületszárny D-i fala egy többször megújított kormos padlórézletbe mélyed. A déli udvar K-i felén, valamint a kolostornégyszög DK-i sarkán nagy középkori építkezések zajlottak, de ezek mértékét csak a terület teljes régészeti feltárásából lehet megismerni.

A Duna-parti trapéz alakú udvar és környezete: Az 1959–62. évi feltárást kibővítettük és mindenütt a bolygatlan talajig ástunk. Az épületszárny alatt egy eltérő alaprajzú épületcsoport körvonalazódik, amelyből élesen kiválik egy négyszögletes torony DK-i negyede, amely a legkorábbi (12–13. sz.) volt ezen a területen. Az első átalakítás a toronyhoz igazodott, majd a középkor végén a lebontott falak egy részének felhasználásával kialakították a ma ismert alaprajzot. A kolostornégyszög K-i szárnya és a hozzá csatlakozó épületek építéstörténete csak a teljes régészeti feltárás után válhat ismertté.

A templom: Az apácakórus K-i végén hitelesítettük, és a bolygatlan talajban álló falak aljáig kibővítettük a korábbi műemléki kutatásokat. A feltárt oszlop-, falpil-

lér- és belső támpilléralapozások, valamint a rajtuk végzett középkori átalakítások nyomai megerősítették, hogy az apácakórus kezdettől fogva emeletes volt, és a világi hívők az egész középkor folyamán a Ny-i oldalról a Ny-i kapun át, az apácakórus alatt járhattak a templomba. A kórus alatt öt szárnyas oltár és két szobor alapozása látszott, ezeket a 19. századi kutatók is látták.

A Királyi udvarház: Az épület 4. és 5. helyiségében feltártuk a tüzelőberendezések maradványait. A padló alatti légfűtést az épület átalakításaihoz igazodva többször átalakították, a fűtőberendezést az utolsó tüzelőtérben talált pénzke tanúsága szerint a 15. sz. elején, 1410 körül szüntették meg. Ezután cserépkályhákkal fűtötték. Az 5. helyiségben előkerült egy, az udvarház építését megelőző időszakból származó, jellegzetes 12–13. századi, szabadon álló kemenceegyüttes részlete. A királyi udvarház 3. helyisége fölé ideiglenes védőépületet készítettünk, a feltárt falakat kertészfóliával betakarítottuk, a többi kutatóárkot visszatemetettük.

DR. IRÁSNÉ MELIS KATALIN

62. Budapest XVI., Timur u. – Fertály u. – Dezsőfia u. által határolt területen, valamint a Fertály u.-ban és Dezsőfia u.-ban húzott csatornaárok nyomvonalán
Á, Kk

1988-ban a területen végzett leletmentés során 66 sírt tártak fel. Az 1999. évi feltáráson még további 468 sír feltárására került sor. Meg tudtuk határozni az Árpád-kori temető D-i határát, valamint nagy valószínűséggel a K-i határát is. A munkálatok során feltérképezésre került a korábbi években intenzív homokbányászással elhordott temetőterület nagysága, kiterjedése. A feltárás tapasztalatai alapján, melyet a jelenleg még csak vázlatos temetőtérkép is alátámaszt, itt legalább két – időben és leletanyagában is elhatárolható – temetőről van szó. Az egyik soros, egyrétegű, nagy felületen terül el, a másik – részben erre rétegződve – egy szűkebb, valószínűleg bekerített területen, a kerítés ívét követő sorokban, több rétegben (2-3) volt található.

Ugyanakkor a temető D-i felén, majd attól D-re, már a temetőn kívül, közvetlen a humusz alatt 3 cölöpszerkezetes, agyaggal tapasztott ház, egy kőpincés ház, és 3 ugyan-csak cölöpszerkezetes házrészlet került feltárára. A gazdag és változatos leletanyag, kerámiaedények, és töredékek, kályhaszemtöredékek, vasszerszámok (földművelés és állattartás eszközei) a 14–16. századra kelteznek a házakat.

Az egyik ház alatt 2 kemencemaradvány is feltárára került, melyek platnijából 14–15. századi kerámia-töredékek kerültek elő.

Várható tudományos eredmények: A temető korábban előkerült Árpád-kori részletét már feldolgozta Melis Katalin. Jelenleg a legfontosabb dolog az eddigi összesen 534 sír embertani anyagának feldolgozása lenne, mely a temetőtérkép-elemzés és a leletanyag elemzése mellett a hiteles eredmény elengedhetetlen része. Ez,

és a leletanyag, valamint a temető rétegei egymáshoz való viszonyának elemzése választ adhat arra, hogy a nagy kiterjedésű egyrétegű temetkezések népessége és az időben ezt követő viszonylag kis területre összpontosuló többretegű temetkezések népessége között van-e kapcsolat, valamint, hogy a későbbi temető és a megtalált településrészlet között volt-e összefüggés.

A sírokból előkerült leletek: pénz, hajkarika, gyűrű, ruhadísz-veretek, gyöngyök; a 15–16. századi házakból: kerámia, vasszerszámok (földművelés és állattartás eszközei).

A feltárást követően a legtöbb telken megkezdték az építkezést. A telkek régészeti védettség alóli feloldását a Budapesti Történeti Múzeum kezdeményezte a Kulturális Örökség Igazgatóságánál.

GYURICZA ANNA

63. Budapest XXI., II. Rákóczi Ferenc út B, LT

A Dunától 500 méterre, arra merőlegesen húzódó nyomvonalszakaszon 24 őskori objektum került feltárára. A kora bronzkori Harangedény kultúra 1 zsugorított csontvázas sírja mellékletekkel, 2 urnás, hamvasztásos és 1 szimbolikus sírja összetört harangedényekkel került feltárára. A kora bronzkori település 14 sekély gödrét, illetve gödöregyüttesét, 3 V keresztmetszetű árkát tártuk fel, melyek betöltése kevés kerámiatöredéket és állatcsontot tartalmazott.

A területen 3 kelta, kerámiatöredékeket tartalmazó árkot is megfigyeltünk.

DR. ENDRÓDI ANNA – HORVÁTH M. ATTILA – KOVÁCS ESZTER

64. Budapest XXI., II. Rákóczi Ferenc út 289–295.

1999. októberében a NOKIA Kft. 1800 HHZ-s átjátszó tornyot kívánt telepíteni az egykori Csepel BVM területén (hrsz. 200060). A terület régészeti védettség alatt áll, ezért az 1973-07-266/1999. sz. KÖI engedély alapján próbaásatást végeztünk.

A megnyitott 5 × 5 m-es szelvény teljesen negatív volt. A munkagödörben sem régészeti leletet, sem kultúrréteget nem találtunk. A beruházáshoz szükséges szakhatósági hozzájárulást a BTM kiadta.

HORVÁTH M. ATTILA

65. Budapest XXI., Csepel, Hárosi Duna-part I.–II. B, LT

A gázcsőárok nyomvonala a csepeli Vízműtől É-ra, a Duna-parthoz közelebbi részen, a folyamjal majdnem párhuzamosan lett kijelölve. A nyomvonal itt zártkeretek között fut. Így a máshol általános 7 m-es szélességű felületet itt nem tudták számunkra biztosítani. A mintegy 400 m hosszúságú lelőhelyen az első 40 m-t leszámítva 80–150 cm szélességű gázcsőárkokban tud-

tunk dolgozni. A Hárosi Duna-part I. lelőhelyen kettő kora bronzkori urnasír, a II. lelőhelyen további 18, elsősorban település jellegű objektum, illetve objektumrészlet került elő. A mélyítésekkel és a nyelésből, ennek ellenére viszonylag nagy mennyiségű, a kora bronzkori Harangedény kultúrához köthető, illetve kelta kerámia anyag került elő.

A leletmentéseken részt vettek: Prander Péter régész, Czene András, Hoffmann József, Reményi László, Szilas Gábor és Winkler Mónika egyetemi hallgatók.

DR. ENDRÓDI ANNA – HORVÁTH M. ATTILA – KOVÁCS ESZTER

66. Budapest XXI., Csepel, Zártkeretek, Vízművek R, B, LT, A, Á

A részletes jelentést lásd a 27–46. oldalon.

DR. ENDRÓDI ANNA – HORVÁTH M. ATTILA

67. Budapest XXII., Nagytétény, Campona Ró, Kk

Tovább folytatódott Budapest XXII. kerületében, Nagytétényben a 12 hétig tartó ásátás, amely immár a 4. évadba lépett. Az ideai kutatásokkal, hasonlóképpen az elmúlt időszak feltárásaihoz, a régi ásatási eredmények és azok pontos helyszíneinek azonosítása mellett a közeljövőben kialakítandó Campona Régészeti Park tervezéséhez szükséges adatokat kívántuk tovább bővíteni.

Az ideai feltárások során három szelvénycsoporttal az erőd keleti főkapuja, a Porta principalis sinistra körzetében, az erőd főútja, a via principalis és az erődfalat belülről követő út, a via sagularis kereszteződésében dolgoztunk. A negyedik szelvénycsoportot a keleti kapu patkó alakú elfalazása mögötti terület megismerésére nyitottuk.

A megjelölt területekre a nagymérvű bolygatottság volt a jellemző. Ismereteink szerint az 1930-as évek közepén Paulovics István, majd őt követve az 1950-es években Fülep Ferenc is dolgozott a keleti kapu feltárásán. A fennmaradt, megőrződött dokumentáció szolgáltatta hiányos információ miatt szükségessé vált a terület kiegészítő és hitelesítő feltárása.

A keleti kapu és szűkebb környezete az 1996-ban létrehozott, a pontos tájékozódást elősegítendő blokkrendszerünk szerint az É-D-i irányban a „V” és a „W”, K-Ny-i irányú vonalon pedig a „13, 14 és 15”-ös blokkok szelvényeibe esik.

Az 1998. év előkészítő munkálatait követve tovább folytattuk a feltárást a V13. blokk III. szelvényében, a keleti kapu északi tornya mögötti területen. Közvetlenül a mai felszín alatt már a 15–16. századi kerámiával keltezett épülettörmelék réteg alatt 35–40 cm mélyen elértük a késő római anyaggal datált rétegeket. A szelvényben a jelentős újkori bolygatás ellenére a 4. század végére keltezhető agyagfalú épület két helyiségét tártuk fel. A szelvény „b” szektorában K-Ny-i irányú agyag-

fal déli oldalán élére állított kőlappárral kialakított szájnyílású kemencét tártunk fel. A kemence déli oldalán a 2. padlószint feltárása során egy púpos hátú csontfésű töredékei mellett késő római kisbronzok, chiara, mázas és besímított edények töredékeit találtuk.

Tovább folytattuk a keleti kapu északi átjárójába beépített újkori pince déli oldalán megmaradt felület feltárását a V-14. blokk III. szelvényében. Úgy tűnik, hogy itt még viszonylag épségben megőrződött rétegsort kaphatunk a kapu északi, és részben déli átjárója mögötti via principalis szakaszának kutatásához. Innen egy 21 éremből álló kincslelet is napvilágra került. A vászon zacskóba tartott érmek az égés során összetapadtak, szétbontásukon jelenleg is dolgoznak. A leletanyag előzetes vizsgálata alapján elmondható, hogy a kapu és közvetlen környezete az elfalazását követően lakó funkciót kapott. Ez a funkció a kísérő leletanyag tanúsága szerint még a 15. század első felében is megmaradt, csak ekkor bontják le a tornyok még álló falait és hasznosítják ismét az itt talált építőanyagot.

Hasonló eredményekre jutottunk a keleti kapu déli tornya mögötti terület feltárása során a V-15 blokk I., II., III. és IV. szelvényében. A déli átjáró mögötti területen találtuk meg 1998-ban az É-D-i csatornát és a két, párhuzamosan futó K-Ny-i régi kutatóárkok helyét az I. szelvényben.

Az újkori, középkori bolygatások mellett megtaláltuk a két kutatóárok közti földnyelv feltárása során a via principalis két rétegét. Az útfelületet 10–15 cm vastag apró kavicsos letaposott, kemény föld alkotta. Az alsó útréteg humuszra települt. Felszíne azonos szinten volt, mint az előző évben előkerült csatorna fedlapja. A nyugat felé emelkedő felületéről, a vastag föld feltöltéséből egy lókoponya került elő. A 20–25 cm vastag agyagos földbetöltődésen alakult ki a 2. útréteg.

Ezen az útrétegen 35–40 cm vastag épülettermékek pusztulási réteget találtunk, ahonnan több bélyeges téglát is feltártunk.

A déli torony mögötti terület a V-15. blokk III. szelvénye alá esik. Az 1998-as előkészítő munkák után az idén már római leletanyaggal kísért rétegekben az erődfallal párhuzamosan futó 45 cm széles agyagfalat és rá merőleges osztófalat találtunk a „b-d” szektorban. A falak agyagpadlót fogtak közre, amit újkori beásások bolygattak. A padló és a falak elbontása után két rétegben ÉNy felé lejtő vörösre égett rézsút tártunk fel. A feltárt rézsú az erőd falát támasztó földsánc maradványa volt, amit a késő római időben elbontanak, hogy a biztonságosabbnak ítélt fal alatt hozzanak létre új szálláshelyeket. Az első és a második égésréteg között 20–30 cm vastag faszenes, tegulatörmelékes omladék helyezkedik el, ami kemény, agyagos földfelszínre hullott. Ebből a rétegből vas umbo, síküveg-töredék, nyolc érem, sigillata és vörös festésű kerámia töredékei kerültek elő. Az agyagfal földpadlójának szintjében, a „c” szektorban a nyugati szelvényfal alá nyúló kemence maradványát is feltártuk. A via sagularis rétegeit itt még nem értük el.

Az eddigi leletanyag és rétegsor a kapu elfalazását követő időszak bizonyítékai.

Az utolsó szelvénycsoport a W-14. blokk III. és IV. szelvénye a keleti kapu előterébe, a patkó alakú elfalazás belsejébe vezet bennünket, ahol a via principalis azonosításra húzott 1997-es kutatóárkunk alkalmával dolgoztunk először. Akkor az út helyén árkot és hídszerkezet maradványait találtuk, most az árok kiterjedését kívántuk meghatározni.

Az elfalazás mögött a római rendszertől néhány fokkal eltérő É-D-i irányú sárga agyagba rakott fal alsó kősort találtunk. A fal nyugati oldalán egy kelet felé lejtő agyagos föld felületű rézsút találtunk, ami fölött kizárólag 15–16. századi halványsárga karcolt mintájú, és festett, különböző típusú használati kerámia került elő. A rézsún 45–50 cm széles sávban 15–20 cm vastagságú barna, szervesanyagmaradványt észleltünk. A rézsú bontása során már csak késő római leletanyagot hoztunk napvilágra a több rétegben építési törmelékkel betöltött árok anyagából.

A camponai régészeti kutatás Dr. Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság Elnökének védnöksége mellett a Budafok-Tétény Budapest XXII. kerület Önkormányzata, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Betérő a Sekrestyészhez Étterem, a Rotburger sörfőzde és számos lelkes kultúrátámogató ember támogatásával valósult meg.

Ásatási évadunkat hagyományosan, az idén már a III. Campona Őkori Nap rendezvénysorozatával zártuk.

DR. KOCSIS LÁSZLÓ

68. Budapest XXIII., Soroksár – Auchan bevásárlóközpont B, Sza

A 195849/11. hrsz.-ú területen a HYPER IMMO Kft., mint beruházó és a FÖBER Rt., mint generálkivitelező Auchan áruház építését tervezte. A szondázó kutatást a terület nagysága (17,5 ha) indokolta, mivel korábban a vastag növénytakaró (fák, cserjék, magas aljnövényzet) miatt nem lehetett terepbejárást végezni.

A kissé vizenyős területből É-D-i irányú homokhátak emelkednek ki, ezért az első két szelvényt erre a dombhátra merőlegesen húztuk, és végig kézi erővel mélyítettük a növényzet kiirtása után. A két szelvényben régészeti jelenség nem került elő. Eközben a területet a humuszoslással egyidőben folyamatosan bejártuk. Nagyon kevés szórvány szarmata kerámiát találtunk. A kutatóárkokat már humuszoslás után tűztük ki úgy, hogy az egész területet lefedjék. Régészeti objektum egyikből sem került elő, szórványként a 3. kutatóárkokban a Makó-kultúrához tartozó, a 10. kutatóárkokban a Csepel-csoportozó tartozó bronzkori kerámiatöredékeket találtunk.

A szondázás eredményeként a terület régészeti védettségét és teljes feltárását nem tartottuk indokoltnak, az építkezést engedélyeztük.

Az építetők a területről leszedett humuszt további felhasználásig két helyen deponálták, a homokhátakat teljesen elhordták, hogy az építkezés során felhasznál-

hassák, valamint az északi részen lévő kisebb tocsogót czzel töltötték fel. Nagyjából a bolygatatlan altalaj szintjén alakították ki az építkezés síkját.

KOVÁCS ESZTER – PRANDER PÉTER

69. Budapest XXIII., Soroksár (Nagy-rét) 1. lh. B, Sza

A feltárást végző intézmény neve: Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága.

A Soroksártól DK-re fekvő Nagy-rét nevű határrészben, az épülő új gázvezeték 11+30–11+650 km szelvényében, a Gyáli-patak partja menti dombháton összesen 320 m hosszúságban, 7 m szélességben az altalajig lehumuszolt és megnyesett sávban szarmata telep beásásai és bronzkori objektumok foltja jelentkezett.

Egyetlen gödörben egy ló csontváza mellé tett középső bronzkori, a Vatya kultúra korai időszakára keltezhető leleteken kívül más őskori anyag nem került elő. A lovas sír egy részét a mellette lévő árok megbolygatta, így sajnos nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy a kistermetű ló mellett eredetileg emberi csontváz is volt-e, vagy a szügy elé helyezett két edényt csak az egykori kedvenc paripának adták útravalóul. A bekarcolt vonalakban és beszúrkálásokban mészbetéttel díszített edény mintakincse sokban emlékeztet a nagyrévi leletek hasonló kis korsóira, de a kerámia formája és az erősen kihajló perem, valamint a mellette lévő edény a vatyai leletek közé sorolja.

A meglehetősen elszórtan elhelyezkedő szarmata beásásokból jelentős számban kerültek elő terra sigillata töredékek, melyeket a feldolgozás megkönnyítésére külön azonosító számmal láttunk el.

A feltárt leletanyag és a dokumentáció leltározás után a területileg illetékes Budapesti Történeti Múzeum gyűjteményébe kerül.

DR. SZABÓ GÉZA

70. Budapest XXIII., Soroksár (Nagy-rét) 2. lh. Sza

A feltárást végző intézmény neve: Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága.

A Soroksártól DK-re fekvő Nagy-rét nevű határrészben, az épülő új gázvezeték 11+740–12+120 km szelvényében, a Gyáli-patak partja mentén húzódó dombháton összesen 380 m hosszúságban, 7 m szélességben az altalajig lehumuszolt és megnyesett sávban szarmata telep beásásainak foltjai jelentkeztek.

Az elszórtan, 5–6 csoportban jelentkező beásásokban viszonylag kevés leletanyag került elő. Ezért is volt feltűnő, hogy a gödrökből jelentős számban kerültek elő terra sigillata töredékek, melyeket a feldolgozás megkönnyítésére külön azonosító számmal láttunk el. A zömében kerek gödrökből és néhány árokból álló telep-részleten számos cölöplyuk helyét figyeltük meg, de le-mélyülő házra utaló elszíneződést egyetlen alkalommal sem találtunk. A szegényesnek mondható leletanyagok

közül kiemelkedik egy teljesen ép kézi malom köve. Néprajzi párhuzamokkal szolgáló érdekességet pedig egy nagyméretű, leletanyag nélküli teknőaljú beásás jelent, melyet minden bizonnyal állatok tartására, illetve trágyagödörnek használtak.

A feltárt leletanyag és a dokumentáció leltározás után a területileg illetékes Budapesti Történeti Múzeum gyűjteményébe kerül.

DR. SZABÓ GÉZA

71. Budapest XXIII., Soroksár, MOL-II. (Vecsés–Csepel) 3. lelőhely

A lelőhelyen 13 objektumot tártunk fel. Közülük három geológiai betöltődésnek bizonyult.

A feltárt régészeti objektumok között főleg széles, egyenes árkokat és néhány gödröt bontottunk ki. Az árkok alját a lemezes, köves altalajba faragták. Leletanyag nem került elő belőlük.

DR. TARI EDIT

72. Budapest XXIII., Soroksár 4. lelőhely B, Sza, Á

A Vecsés–Csepel II. MOL gázvezeték 12+900–13+500 km szakasza vizenyős rét É-i szélén, alacsony partján húzódik. A lelőhelyen 91 telepobjektumot és 3 sírt tártunk fel. 57 gödör, 22 árok, 2 ház és 10 bizonytalan rendeltetésű objektum és agyagkitermelő gödör közül néhány leletanyag hiányában keltezhetetlen. 4 gödör az Urnasíros kultúra településéhez, a gödrök többsége és néhány árok-részlet késő szarmata településhez tartozik. A K-i sarkában köves kemencés 58. ház padlószintje közelében apró szarmata cserepek kerültek elő, a ház korábbi a rajta áthaladó 12–13. századi ároknál. Az árkok többsége, néhány gödör és a 86. kemencés házrészlet 12–13. századi település részlete. 10 kerek és ovális alakú, középen lemélyedő, részbenszarmata, részben Árpád-kori gödör bizonyára víznyerő volt, néhányuk fenekét a feltörő talajvíz miatt nem tudtuk kibontani. Szintén a szarmata és az Árpád-kori településhez tartoztak a szabálytalan alakú agyagkitermelő-gödrök is. A három Ny-K és ÉNy-DK-i tájolású, feldúlt, közép avar kori női sír (kés, csat, orsó-gomb, orsókarika, gyöngyök, ezüst bulla) közül kettő szarmata gödröket vágott, a harmadikon Árpád-kori árok haladt át. Egy ÉNy-DK irányú sort alkotó, 7 hosszúságú gödröcskét valószínűleg oszlopoknak ásták a múlt században. Leletanyag elhelyezése: Budapesti Történeti Múzeum.

DR. TARI EDIT – DINNYÉS ISTVÁN – HEGEDŰS ATTILA

73. Budapest XXIII., Soroksár (Nagy-rét) 8. lh. Sza

A feltárt lelőhelyrész a Vecsés–Csepel II. gázvezeték 7 m széles nyomvonalának 14-400 és 14-650 km szelvényében, az M0-ás autóúttól délre, közvetlenül az 50. sz.

főút jobb és bal oldalán található, a környezetéből kb. 3 m-re kiemelkedő, erózió által cröcsen koptatott dombon. A feltárt két temetkezés és a teleprészlet a 3-4. századra keltezhető kis mennyiségű leletanyagot tartalmazott.

Az ásatási dokumentáció eredeti példánya az Arany János Múzeumba, a leletanyag a Budapesti Történeti Múzeumba kerül.

HEGEDŰS ATTILA – SIMON LÁSZLÓ

74. Budapest XXIII., Soroksár, 9. lelőhely
Sza

A MOL beruházásában épülő Vecsés-Csepel II. gázvezeték megelőző feltárása során 1999. szeptember 20-23-án történt meg a lelőhely feltárása kb. 780 m² területen. A leendő vezeték KDK-NyÉNy irányú 6 m széles sávjában a gépi humuszolással, gépi és kézi nyeséssel az altalajig távolítottuk el a talajt. Csak a munkaterületen előkerült objektumokat és objektumrészleteket bontottuk ki.

Új lelőhely, mely a gépi humuszolás és nyesések eredményeként került elő egy DNy-ÉK irányú, egykor vízenyős mélyedést ÉNy-on határoló, alacsony magaslaton. A terület szántó (őszi vetés), a nyomvonal közelében csak elszórtan találtunk néhány szarmata cserepet. A gödröket a magaslat két lejtőjén tártuk fel, a feltárási sáv középső, legmagasabb részén nem volt objektum.

A szarmata település nagyrészt – a terepviszonyok alapján – a feltárási területtől ÉK-É-ra terülhet el.

Leletanyag elhelyezése: Budapesti Történeti Múzeum.

DINNYÉS ISTVÁN

75. Budapest XXIII., Soroksár, 9. lelőhely
Sza

A Vecsés-Csepel II. MOL gázvezeték 12+050-180 km szakaszán késő szarmata telep 24 gödrét és gödörészletét tártuk fel. Többségük kerek és ovális alakú, meredek, közel hengeres, vagy lefelé kiszélesedő, vagy hordószerűen öblösödő oldalú verem volt, viszonylag kevés leletanyaggal.

DINNYÉS ISTVÁN

76. Budapest XXIII., Soroksár (Nagy-rét), 10. lh.
Sza

A Vecsés-Csepel II. gázvezeték 7 m széles nyomvonalának 10+870 és 10+970 km szelvényében az M5 autópályától Ny-ra kb. 250 m-re a gyáli csatorna jobb partján, egy enyhe emelkedésű fekete humuszos felületű domb északi lejtőjén 47 telepobjektumot tártunk fel. A leletanyag alapján a lelőhelyrész a késő szarmata korra, a 3-4. századra keltezhető.

Az ásatási dokumentáció eredeti példánya az Arany János Múzeumba, a leletanyag a Budapesti Történeti Múzeumba kerül.

HEGEDŰS ATTILA – SIMON LÁSZLÓ

77. Budapest XXIII., Soroksár, MOL-II.
(Vecsés-Csepel), 11. lelőhely
H

A honfoglalás kori temető területén 9 régészeti objektumot tártunk fel. Sajnos a sírok zöme az elmúlt évtizedekben megsemmisült, valószínűleg az intenzív mezőgazdasági munka következtében. A domb legmagasabb, középső részén kerültek elő a sírok, azonban itt már valószínűleg több, mint 1 m lekopott az eredeti felszínből.

5 temetkezést tudtunk már csupán feltárni, valamint 3 gödröt és 2 árkot. Mindössze 2 sírban találtunk mellékleteket: vasnyílhegyeket, hajfonatkorongokat, karkötőket, kauri csigákat, füles gombot, csörgőt, kagylót, gyöngyöket.

Mély (kb. 150 cm) biztonsági mélyítést végeztünk a lelőhelyen, de további temetkezéseket nem találtunk.

DR. TARI EDIT

78. Csárdaszállás, Csukás-dűlő, Gátórház,
(MRT 10. k. 4/17. lelőhely)
(Békés megye) I

1999. március 14-én végeztünk helyszíni szemlét a Csárdaszállás 17. sz. lelőhelyen, az egykori Edeles falu helyén. Engedély nélküli földmunka során az egykori település központi részéről mintegy 60 × 50 méteres területről, a sárga altalajba nyúlóan termelték ki a földet. Régészeti objektumokra utaló nyomokat megfigyelni már nem tudtunk.

GYUCHA ATTILA – MEDGYESI PÁL

79. Csengele, Berta-tanya
(Csongrád megye) B, Ú

Az M5-ös autópálya nyomvonalán a 12/28. számú lelőhelyen 1999. szeptember 9. és október 29. között dolgoztunk. A terepbejárás során a felszínen bronzkori települést észleltünk a lelőhelyen. A feltárást során bronzkori objektumot azonban nem találtunk, a megkutatott 2200 m²-es felületen csak újkori település nyomai kerültek elő (összesen 19 objektum).

VÁLYI KATALIN – DR. HORVÁTH FERENC

80. Csengersima, Határátkelő
(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Sza, H

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumigazgatóság régészei vezetésével először 1998. szeptember 24. és november 18., majd 1999. március 17. és július 9. között folyt leletmentés a csengersimai jövődóbeli határátkelő területén. A feltárást előzménye, hogy a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnokság (VPOP) megkeresésére 1998-ban jelentettük, miszerint a tervezett határátkelő területe régészeti lelőhely, ezek után pedig felkérésükre szonda-ásatásba fogtunk 1998 őszén. A munka elkezdése után megváltoztatta a véleményét a VPOP és immár a több mint 3 ha-t érintő építkezés területének felszabadí-

tását kérte a múzeumigazgatóság. A két fél között zajló sikeres tárgyalások eredményeként köttetett meg az a szerződés, ami alapján elkezdjük a leletmentést.

A feltárandó területet átlósan kettévágta egy KÉK-NyDNy irányú csatorna, ami a II. József korabeli térképen Egre-pataként szereplő egykori vízfolyás medrében folyik. Ez a patak-csatorna Románia területén halad tovább, ahol szintén folyt szondázó ásatás és eredményeik egybecsengtek a mieinkkel. A feltárás során három nagy korszak településének nyomai kerültek elő.

Bronzkori telep: A patak mindkét oldalán előkerültek a Felsőszőcs-kultúra szemetes gödrei és háza? – Cölöpszervezetes épületekről van szó, melyek csak kicsit voltak a földbe ásva. Az objektumok között több igen gazdag anyagú volt. Egyelőre úgy tűnik, hogy csak a patak É-i oldalán telepedett le az Ottomány-kultúra népessége. Ugyancsak gödreit és építményeinek cölöplykait találtuk meg, illetve többször felbukkant a hullámozó felszínű egykori járósint.

Császárkori telep: Ezután először a korai császárkorban, valamikor az 1–2. században, majd a késő császárkorban telepedtek meg újból a területen. A korai telep anyagában túlsúlyban vannak a Przeworsk-elemek, de dák és szarmata formák is előfordulnak. Több épületet feltártunk ebből az időszakból. Az egyikben kis öntőtégelyek (?) sorát, egy másikban faragott kőlap töredékét találtuk. A késői telep szenzációja a hat fazekaskevence, melyek a patak É-i partján voltak. Valószínűleg a feltáratlan területen is lehet még belőlük néhány. Ezekkel mintegy hitelesíteni lehetett Csallány Dezső beregsurányi feltárásának eredményeit. Rendkívül gazdag volt a kerámiaanyaguk.

Utoljára a 8–9. században telepedtek le a területen. Ezt az időszakot csak kevés kisebb-nagyobb szemetesgödör és néhány érdekes szerkezetű építmény képviseli. A korszak kerámiaanyaga is jóval szerényebb, mint a fenti kettőé.

ALMÁSSY KATALIN – ISTVÁNOVITS ESZTER

81. Csikóstöttös, Pusztaszentegyház-dűlő

(Tolna megye) Á, Kk

A falutól K-re, a Hábi-völgy felett emelkedő domb D-i nyúlványán, változó relatív magasságban húzódik a lelőhely, kb. 650 m hosszan. A szántásban elég sűrűn gyűjthetők az apróra tört Árpád-kori és késő középkori cserépek, állatcsontok. A domboldal Ny-i szélén, a völgy fölé kiugró nyelven 20–25 m átmérőjű területen igen sok a téglá- és kőtörmelék. Ugyanitt kevés embercsonttöredék is látható. Eszerint itt középkori templom állhatott. Oldalról látszik, hogy ezt a kiemelkedést egy bemélyedő nyereg választja el a domb magasabb folytatásától.

A lelőhelyen a szántásban több szürke folt is látható, elsősorban a templom alatti sávban. Leletek is elsősorban ezekben a foltokban találhatóak. A templom felett már kevesebb a cserép és folt is alig látszik.

A leletek és megfigyelések, valamint annak alapján, hogy a környéken csoportosulnak a Háb-összetételű helynevek, itt állhatott a középkori Háb falu.

MIKLÓS ZSUZSA

82. Csókakő, Vár

(Fejér megye) Kö, Kú

A Nemzeti Örökség Program '99 pályázaton elnyert anyagi támogatás révén 1999. július 26. és augusztus 6. között – a műemléki helyreállítási program részeként – újabb feltárási ütem valósulhatott meg. Eredményei az alábbiakban összegezhetők röviden.

Felsővár (1960–62. évi I/A régió): a teljes feltárás előző évi befejezése után idén megvalósult a 100 százalékos térinformatikai felmérés. (Czajlik Zoltán légi fotós dokumentációja és kiértékelése. Holl Balázs geodéziai felmérése – csak a felső várban kb. 900 mérőpont – átfogó, fejleszthető rendszerben, számítógépes térinformatikai adatbázison rögzítve.)

Várkáporna (1960–62. évi I/B régió): kb. 70 százalékban megtörtént hitelesítő újra feltárása. Szabálytalan É/ÉK-D/DNy irányítású, téglalap alaprajzú (szentély azonos szélességű a hajóval, záródása egyenes), bejárata a DK-i sarokban. A félig sziklába vésett kápolna É-i, D-i és K-i falsíkján jelentős felmenő falakkal rendelkezik, Ny-i homlokzati fala helyenként alapozásig lepusztult. A szentély É-i álló falában szentélytartó fülke nyoma, ÉK-i sarkában, valamint a diadalív vonalában a boltozati indítás fészkeinek maradványai őrződtek meg az erősen bomlott falszövetben. Ugyanezen falsíkhöz csatlakozó, a szentély teljes szélességében követhető, járósintig visszabontott falazatmaradvány került elő: az 1960–62. évi feltárás oldalalapozásként értelmezte. A diadalív pillérlábazatai eredeti helyükön kerültek elő. Több járósint is megfigyelhető volt. Legalul, közvetlenül a sziklalapra vagy a kiegyenlítő sóderágyra fedő, 15. századi kerámiával kelezett terrazzo, fölötte finoman rásimított, ugyancsak középkori anyagpadló megújítás, legfölül vastag sárga agyag záróréteg, 16–17. századi anyaggal, mely a kápolna török kori átalakításával függ össze. A legfelső török kori járósintre ültetve téglalából rakott, négyzetes tüzelőtér, pontosabban „parázstartó” került elő, I. Lipót pénzével kelezve. Hevenyészett összerakása, ma is puha, nem átégett sárga agyag kötőanyaga alapján bizonyosan nem tekinthető kemencének. A ráfedő törmelékből behullott gótikus faragványtöredékek (bordák, valamint kettős-pálcás tagolású nyílászáró keretkő kannellurás lábazati töredéke, vélhetően a bejárat keretező eleme) kerültek elő. Feltárássra került az alsó várból felvezető lépcsősor (egyik fokon bevészt mesterjegy). Török kori átépítés nyoma a kápolna D-i fala elé húzott köpenyfal, mely e lépcsősorra is ráfed. Az előkerült kerámiaanyag és köemlékek alapján a kápolna Zsigmond-kori, felszámolására (funkció váltására), illetve átalakítá-

sára a török korban került sor. Feltárása jövőre fejezhető be (ez idáig bolygatatlan, 1960–62-ben sem érintett DNy-i negyed), s adható át állagvédelmi építésre. Geodéziai felmérése (Holl B.), továbbá a téliesítés és védőtemetés megtörtént.

Alsóvár, Kaputorony (1960–62. évi II. régió): folytatódott a 15. századi kaputorony belső terének feltárása, pontosabban a 18–19. századi omladéktól való megtisztítása (biztonsági ácsolat, falmegegerősítés, közlekedő pallóhid készült).

Barbakán (1960–62. évi III. régió): már az 1998. őszéről áthúzódó tavaszi feltérési ütem tisztázta a barbakán építési periódusait és rétegviszonyait. A nyári ütem a 15. századi toronyhoz kapcsolódó farkasverem immár teljes feltérását eredményezte. (Teljes geodézia elkészült.)

A leletanyag restaurálásra – a kerámia és csont már a helyszínen előmosottan és osztályozottan – múzeumba került, a tételes szövegi-, fotó- és rajzi alapidokumentáció összeállítása, végleges formába öntése, adattári leadása folyamatban.

HATHÁZI GÁBOR

83. Csörnyeföld, Csatorna, Csörnyeföldi-patak K-i partja

(Zala megye) Kö, Ú

A lelőhely az M70 autót Letenye–Tornyiszentmiklós nyomvonalán a 11+800–11+925 kilométerszelvényre esik. A Felhegyalja lelőhelytől ÉNy-ra kb. 250 m-re, a Csörnyeföldön áthaladó főúttól 400 m-re, a falu utolsó csatorna (Csörnyeföldi-patak) K-i oldalán egy 250 × 100 m-es felületen késő középkori és újkori cserepeket, valamint téglatöredékeket találtunk. A terület K-i széle az előző lelőhelyhez hasonló kukoricatarló, majd szántás és a csatorna menti sávban friss gabonavetés. A lelőhelynek csak a szélét, kb. egynegyedét érinti az út nyomvonal. Az építkezés alatt szakmai felügyelet javasolt.

VÁNDOR LÁSZLÓ – PUSZTA SÁNDOR

84. Csörnyeföld, Felhegyalja

(Zala megye) Kk, Ú

A lelőhely az M70 autót Letenye–Tornyiszentmiklós nyomvonalán a 11+425–11+550 kilométerszelvényre esik. A Muraszemenyéről Csörnyeföldre vezető 0123. számú műút K-i oldalán, a csörnyeföldi főúttól 500 m-re DNy-ra szántott terület húzódik. Kb. 100 × 100 m-es felületen elszórtan késő középkori – kora újkori cserepek és téglatöredékek fekszenek a szántásban. A lelőhely valószínűleg folytatódik az út Ny-i oldalán is, ahol azonban a megfigyelési lehetőségeket a tavalyi kukorica tarlója és a lehullott száraz kukorica korlátozta. Itt csak téglatöredékeket találtunk. Az út nyomvonal kb. egytizedét érinti az egész lelőhelynek. Az építkezés alatt szakmai felügyelet javasolt.

VÁNDOR LÁSZLÓ – PUSZTA SÁNDOR

85. Csörnyeföld, Felső Korong-dűlő

(Zala megye) Kk, Ú

A lelőhely az M70 autót Letenye–Tornyiszentmiklós nyomvonalán a 12+950–13+070 kilométerszelvényre esik. A belterülettől Ny-ra, a Vöröcsöki-patak K-i partjára lejtő dombon repce táblában a megfigyelésre nem igazán alkalmas körülmények ellenére, egy 120 × 70 m-es területen elszórtan lehetett késő középkori – kora újkori edénytöredékeket gyűjteni. A tervezett nyomvonalba a lelőhelynek kb. fele, mintegy 120 × 40 m-es rész esik, ahol az építkezést megelőzően szondázó ásatás végzése szükséges.

VÁNDOR LÁSZLÓ – PUSZTA SÁNDOR

86. Csörnyeföld, a Macskavártól É-ra,

a csatornától Ny-ra

(Zala megye) Kö, Ú

A lelőhely az M70 autót Letenye–Tornyiszentmiklós nyomvonalán a 12+118–12+395 kilométerszelvényre esik. Csörnyeföld, csatorna lelőhelytől Ny–ÉNy-ra 300–350 m-re, a falu kertjeitől DNy-ra kb. 700 m-nyire, a Csörnyeföldi-pataktól 150 m-re ÉNy-ra kukoricatarló, szántás, mélyszántás található. Utóbbiakban késő középkori – kora újkori cserepek és tégladarabok feküdtek egy kb. 300 × 100 m-es felületen. Az autót nyomvonala a lelőhely közepén halad és kb. a lelőhely felét érinti. Az építkezés alatt szakmai felügyelet javasolt.

VÁNDOR LÁSZLÓ – PUSZTA SÁNDOR

87. Dalmand, Sánc

(Tolna megye) Kk

A falutól DK-re, a döbröközi határ közelében, két völgy közötti fennsíkon található a négyszögletes sánc. Az erősen elszántott objektumot a Dalmand, Vörösegyházapusztához vezető dűlőút vágja ketté. Pillanatnyilag elég jól látszik a sánc és árok is. A sánc belsejében közepes sűrűségben gyűjthetők apróra tört középkori cserepek. A sánc Ny-i széle közelében sok a téglatörmelék. Egyébként a dűlőúttól Ny-ra eső területen elég kevés a lelet. Dél felé is erősen gyérül a leletek mennyisége. Az út K-i oldalán sokkal több a lelet. A dombhát K-i szélén, a peremen szürke foltok valószínűleg házakra utalnak. Ezekben a foltokban sok a – főleg – késő középkori cserep. Az állatcsont viszonylag kevés. Több vastárgyat is találtam: két vaskéstöredéket, sarlódarabot, szekérvasalást. Elsősorban a lelőhely DK-i részén több vasolvadékot is találtam.

A sánccal kb. egyvonalban, a K-i peremen kb. 20–25 m átmérőjű területen igen sok a tégl- és kőtöredék (köztük 2 db peremes téglatöredék is). A törmelékben késő középkori cserepek vannak.

A lelőhely É felé kb. a gázvezetékig tart.

Május 11-én Egyed Endre felmérte a sánctól és a lelőhelyet. A szántásban és kelő kukoricában nem mindenütt volt egyértelmű a sánc és az árok helye. Ezért

majd a légi fotók alapján kell pontosítani, egyértelművé tenni a sánc helyét.

MIKLÓS ZSUZSA

88. Debercsény, Pusztatemplom

(Nógrád megye) Á, Kk

A NKÖM által kiírt Kulturális Örökség '99 Program pályázatából Régészeti Diáktábor keretében 1+13+3 napos időtartamban végeztünk ásatást. Támogatók voltak még: Iskola az építészetért Alapítvány és Debercsény Önkormányzata. A technikai lebonyolításban részt vett vagy segítséget nyújtott Stromfeld Gépipari és Építőipari Szakközépiskola (külön köszönet Pintér Kovács Katalinnak), Körjegyzőség, Magyarnándor és Körzeti Általános Iskola, Magyarnándor.

Feltárássra került 50 m² felület, átlagos mélység 70 cm.

A tervezettnél kisebb diáklétszám és az esős időjárás miatt a kutatást csak a templom kiterjedésének, szerkezetének vizsgálatára korlátoztuk. A templom körüli temető és templomon belüli temetkezések feltárását időigényességük miatt igyekeztünk elkerülni. Fentiek miatt nem végeztük el a temető kiterjedésének vizsgálatát sem.

Debercsény török háborúk idején elpusztult templomának helyét sokáig csak dűlő-név jelezte. Egyetlen látható maradványa a Varga-féle ház istállójába befalazott gótikus szentségtartó fülke volt. E pastofórium ma Sente templomában van ismét eredeti funkciójában.

Magáról a településről sem sok adat áll rendelkezésünkre. Első említése (jelenlegi nevén) csak 1335-ből való, de újabb kutatások szerint valószínűleg azonos az 1260-ban említett Csabád faluval (Györffy). Egyházát a források a 15. századtól datálják, s eredetileg az esztergomi érsekséghez tartozónak mondják. A templom pusztulását egyesek 1573-ra, mások 1663-ra teszik. Miután Árpád-házi Szent Erzsébet a település védőszentje, az új templom is neki lett ajánlva – feltételezhető, hogy a középkori templom is Szent Erzsébet tiszteletére volt szentelve.

Az 1999-ben végzett régészeti kutatás eredményeként előkerültek a templom alapfalainak árkai. A falak kőanyagát az évszázadok során a környékbeliek építkezésekhez kibányászták. Az alapárkokból rekonstruálható alaprajz egy, valószínűleg a 11–12. században, román stílusban épült, félkör (patkó?) szentélyű kis falusi templomot mutat. A hajó téglány alakú. Belmérete kb. 5 × 6 méteres. Az alapok agyagba rakott kőből, míg a felmenő falak erős mészhabarcsba rakott törökőből készültek, néhány idomra faragott téglatöredék téglá alkalmazását is biztosítja. A falak vastagsága 70 és 90 cm között lehetett. Az előkerült freskótöredékek mives belső festésről tanúskodnak. A templom bejárata feltehetően a déli oldalon helyezkedett el. Az 1. árokban talált hegyesszögben csatlakozó kis alapcsomok talán e kapu alapozása. Az épület a későbbiekben kisebb átalakításon eshetett át. A hajó szentély felőli harmadában futó 45 cm széles alapárok egy később épült karzat léteire utal. Talán e karzat oszlopának helye a hajó közepén talált gödör. Ha

a feltételezett karzat és a Szentén látható szentségtartó egy időben készült, akkor az átépítés a 14. századra helyezhető. A szentély padlónívója feltehetően magasabban volt a hajóénál. A szántottsága miatt még nem tisztázott, hogy földpadlós vagy öntött habarcspadlós volt-e. In situ padlónívót sehol sem sikerült találnunk.

A templom pusztulását tűzvész okozta valamikor a 17. században. A templomot körbevette a falu temetője. Egy légi fotó alapján ma már szabad szemmel nem látszódó temetőárkot is feltételezni lehet. A templomhajó északkeleti külső sarkánál egy ossarium-gödör részlete jelentkezett. A kibontott sírok egy része tájolásában a templomhoz igazodott, míg néhány égtáji tájolású volt. További kutatások pontosíthatják az épület történetét és adhatnak bővebb információt a temető kiterjedésére, szerkezetére.

A tábor idején előkerült kerámia mosott. A 77 darab freskótöredéket az OMvH-ÁMRK Szakrestaurálási osztályán konzerválta Scultéty Zsófia (SZRO/250/99.). A vasanyagokat Veres György szécsényi restaurátor kezeli. A 2 db érmet a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában Tóth Csaba határozta meg. A leletegyüttes a Kubinyi Ferenc Múzeum Régészeti gyűjteményébe 138. gyarapodási számmal került be. 1999-ben 9 db tárgy került leltározásra, 99.1.1-6. leltározási számon szerepelnek a régészeti gyűjteményben.

A beletárolt tárgyak Debercsény jelenlegi katolikus templomában kerültek kiállításra. Az ásatásról poszter kiállítás létesült Debercsényi Önkormányzatánál, illetve a salgótarjáni Stromfeld Aurél Gépipari és Építőipari Szakközépiskolában.

A FÖMI-től és a Magyar Honvédség Térképészeti Hivatalától sikerült a területet ábrázoló légi fotókat beszerezni.

A templom helye és környezete a talajműveléssel veszélyeztetett, így a háromszögletű ponttól déli irányba mért 5 m-nél lévő elvi középponttól 15 m sugarú körben a művelési ágat gyepművelésben lenne ajánlatos meghatározni.

MAJCHER TAMÁS

89. Debrecen, Köntöskert, Bezerédj u. 30.

(Hajdú-Bihar megye) U, B

1999. szeptember 15-én bejelentést tettek a Déri Múzeumban, hogy a Bezerédj u. 30. szám alatti ház közmé-
tés kertjében közmétefa ültetése során csontokkal telt edényt találtak.

A bejelentés alapján 1999. szeptember 16-án dr. M. Nepper Ibolya és Dani János régészek, valamint Faragóné Csutak Tünde gyűjteménykezelő kimentek a helyszínre. A bejelentő megmutatta a talált tárgyakat, mely alapján egyértelművé vált, hogy a kora bronzkor eleji Makó-kultúra egy hamvasztásos urnasírját találta meg.

A lelőhely egy ÉK-DNy-i irányban elnyúló, a környező mélyebben fekvő területekből jelentősen kiemelkedő homokdombon, a házhoz tartozó gondozott közméte- és gyümölcsöskertben található. A közmétecsemete számára

kiásott gödör két, egymástól kb. 70–80 cm-re lévő köszmétefa között volt. A találó csaknem pontosan cz urnásír számára egykor kiásott lekerekített téglalap alakú gödröt ásta ki és a megtalált urnát kiemelte, valamint igen gondosan összegyűjtötte a korábbi köszméte gyökere és az ásó által szétnyomott edények töredékeit és hamvasztott csontokat. Az urnát a sírgödör közepére, szájjal felfelé helyezték el. A leletmentéskor még jól látható volt az urna aljának lenyomata a fagyott talajban. A találó megfigyelése alapján valószínűsíthetjük, hogy az urna egy fordított csonka kúp alakú kihajló, duzzadt peremű tállal folt fedve. A hamvakat az urnába tették, bár felmerülhet azok egy részének a sír alján való szétszórása is, azonban ezt a gyökerek és esetleges más tényezők (pl. ürge) általi bolygatás miatt nem lehet egyértelműen eldönteni.

A sírgödörben még kb. 20–30 cm sötétbarna betöltés kibontására nyílt lehetőségünk, melynek során edénytöredékeket és kalcinált csontokat találtunk. A sírgödör alsó részéből előkerült egy állattól származó csöves csont töredéke (talán marha?), mely alapján gondolhatunk a sírba helyezett húsáldozat létrejöttére is.

A kert egész területéről is gyűjtött a találó kerti munkák során előkerült középső neolitik és középső(?) bronzkori szórvány töredékeket, mely alapján arra következtethetünk, hogy a kiemelkedő dombon más korszakokban is megtelepültek.

A sírgödörrel a kibontás előtt és után fotó, valamint 1:10-es méretarányú rajzot készítettünk. A leletmentés befejezésével a leleteket a Déri Múzeumba szállítottuk, ahol a leletek restaurálására, majd elhelyezésére sor kerül.

DANI JÁNOS

90. Decs, Ete (Tolna megye) Kk

Folytattuk az 1998-ban feltárt fazekasház környékének kutatását. A mezőgazdasági munkák miatt erősen bolygatott 8. ház területén újabb falnyomokat, kemencereszleteket, cölöplyukakat figyeltünk meg; Ny-i szélén feltártuk a 15–16. századi leleteket (többek között kályhacsempe negatívokat) tartalmazó 46. gödröt.

Kibontottuk a 9. ház maradványait is: ennek a háznak csak kis részlete maradt meg, mivel ebbe vágták bele a 7. és 10. házat is.

A 10. ház a 9. háztól D-re helyezkedik el. A félig földbe mélyített, cölöpszerkezetű ház alapterülete 9,50 × 5,20 m. A cölöplyukak átmérője átlagosan 30 cm, mélységük változó. Két tapasztott padlóréteget figyeltünk meg: az alsó jobb állapotban maradt meg, ez a ház egész felületén megtalálható; a felső sérültebb, és több helyen hiányos. A ház egész felületét változóan laza, illetve keményebb, égett, paticsos réteg töltötte be. Ebből a rétegből viszonylag sok, nagyméretű vasszög és több kályhaszemtöredék került elő. A ház ÉNy-i sarkában volt a legterményebb a paticsos omladék: ebből kályhatapasztások, reneszánsz kályhacsempetöredékek, pohár alakú

kályhaszemdarabok és több nagyméretű vasszög került ki. Maga a kályha teljesen elpusztult, csupán É-i falának kis részlete maradt meg eredeti helyén. Közvetlenül a kályha D-i oldalánál találtuk meg a 47. gödröt: sárga agyagos betöltése leletet nem tartalmazott.

11. ház: A 10. háztól DK-re bukkan elő a ház ÉNy-i sarka és a kemence foltja. A ház nagy része a szelvényen kívül esik, ezért nem kezdtük el bontását. Célszerűbb rábontással, egyben kibontatni.

A már tavaly feltárt 7. háztól É-ra bontakozott ki a 45. gödör. A 6–6,50 m átmérőjű objektum oldala kb. 45 fokban lejt lefelé. Felső része átlag 60 cm hosszan tapasztott. Belsejét szürkésbarna, leletgazdag föld tölti ki. Igen sok a 15. század végére, 16. század elejére keltezhető edénytöredék, vastárgy. A gödör közepe táján, az alján került elő egy vasdepot: ajtóvasalások, balták, patkók, záruk, szögek, kulcsok, egyéb vastárgyak.

A 45. gödör szélét vágja a 43. gödör, amelyet a belőle kikerült pénzek a 16. század első felére kelteznek. A 250 cm átmérőjű, a jelentkezőstől számítva 133 cm mély gödör igen sok edénytöredéket, kályhaszemet, állatcsontot tartalmazott. Innen került elő több kályha párkánycsempe negatív töredéke is. A gödör alján kb. 20 cm vastagságban szürkés-kék, finomszemcsés, leletmentes agyagréteg volt.

Az ásatáson részt vett Botár István és K. Németh András régészhallgató (ELTE), Csiszér Antal és Rappai Gábor technikus.

Az ásatás anyagi költségeit a Nemzeti Kulturális Alapprogram, a Kulturális Örökség Minisztériuma és a Wosinsky Mór Múzeum biztosította.

MIKLÓS ZSUZSA – VIZI MÁRTA

91. Dobri, Alsó-mező (Zala megye) U, R, Ró, Kö

A lelőhely a M70 autót Letenye–Tornyiszentmiklós nyomvonalán a 15+980–16+120 kilométerszelvényre esik. A község belterületétől DNy-ra, a Kerka folyó egykori holtága, ma Határ-árok K-i partján magasodó dombtetőn, a Dobriből Kerkaszentkirályra vezető műút két oldalán, 150 × 120 m-es területen igen sok őskori (újkőkori, rézkori), néhány római kori és középkori edénytöredékeket gyűjtöttünk egy korábbi terepbejárás alkalmával. A tervezett nyomvonal a lelőhelynek 120 × 80 – 100 m-es részét érinti, ahol a többi korszakból is származó településnyomok régészeti feltárása szükséges az építkezés megkezdése előtt.

VÁNDOR LÁSZLÓ – PUSZTA SÁNDOR

92. Dobri, Alsó-mező (7012. számú lelőhely) (Zala megye) R, B, Á

Az M70 autót nyomvonalán 1999. augusztus 23-án kezdtük meg és 1999. október 5-én fejeztük be a Dobri, Alsó-mező lelőhely megelőző régészeti ásatását. A feltárássra kijelölt terület nagysága 11 000 m² volt.

Lelőhelyünkön őskori és kora Árpád-kori települési objektumokat, hulladék-gödöröket tártunk fel. Az űskort két rézkori és egy késő bronzkori időszak képviseli.

Néhány (2., 22. és 24.) objektum esetében a rendelkezésre álló leletanyag alapján a korszakolás nem lehetséges, mindössze annyi állapítható meg, hogy anyaguk őskori. A 27. sz. objektum kerámiát egyáltalán nem tartalmazott, csupán kis mennyiségű átégett agyagtapasztás- (patics) darab került elő benne.

Legintenzívebben a java-rézkori Balaton-Lasinja-kultúra objektumai jelentkeztek. A 17., 20., 21., 23., 25., 26., 29. és 31. sz. objektumok hulladék-gödörök voltak. Kitöltésükben legnagyobb számban a nevezett kultúrára jellemző kerámiaanyag került elő, néhány kőeszköz kíséretében. A 20. és 25. sz. objektum méretei jóval meghaladják a többiét, mivel több, egykorú gödörből állnak. Kerámiagazdagságuk is jóval jelentősebb, mint a többi – akár más korú – objektumé; itt említhetjük a 31. objektumot is.

Külön említést érdemelt a 28. sz. objektum, melyet szabályos alakja és réteges betöltése alapján kultuszgödörnek tarthatunk.

A másik, leelőhelyünkön képviselt korszak a szintén java-rézkori, noha egy fázissal későbbi Tűzdelt Barázdas Kerámia Kultúrája (Furchenstichkeramikkultur), melynek kerámialeletei a 18. és a 33. objektum betöltésében kerültek elő.

A késő bronzkori Halomsíros kultúrát képviseli az 1., 3., 4., 5., 7., 8., 10., 11., 14. és 15. sz. objektum leletanyaga.

A kora Árpád-korba a 19. objektum karakterisztikus leletanyagát sorolhatjuk.

A feltárás folyamán előkerült leletanyag túlnyomó része kerámia, mindössze néhány csiszolt és pattintott kőeszköz került elő.

Két, a Balaton-Lasinja-kultúrába tartozó objektumból, a 20. sz. hulladék-gödörből és a 28. sz. kultuszgödörből anyagmintát vettünk és a későbbiekben vizsgálatra küldjük.

Sajnálatos, hogy a feltárási terület DK-i nyúlványában észlelt objektumok régészeti leletanyagot nem tartalmaztak.

Az ásatás részletes adatait az ásatási dokumentáció (ásatási napló, felülnézeti és metszetrajzok, szintezési napló, fénykép-, dia- és videofelvételek) tartalmazza.

A dobri ásatási anyag részben restaurált: eddig kiegészítésre került nyolc kisebb kerámialelet (kanalak, kisebb tálak) és kiegészítésre vár 24 különböző méretű őskori edény. A tárgyi leletanyagot leltározásra előkészítettük.

A rajzos dokumentáció kihúzása folyamatban van, ugyanúgy a fotódokumentáció leltározása.

Az ásatáson, illetve a dokumentációs munkákban közvetlen munkatársam volt rövidebb ideig Tóth Zoltán, majd a későbbiekben folyamatosan Talabér Tünde ásatási technikus.

DR. H. SIMON KATALIN

93. Dombegyház, Nyéki-dűlő

(Békés megye) Kú

Dombegyház külterületén tereprendezési munkálatok alkalmával embercsontokat hoztak felszínre a munkagépek. A bejelentést követően 1999. szeptember 15-én helyszíni szemlét végeztünk a területen, ahol nagyjából 70 × 20 méteres területen figyeltünk meg embercsontokat a felszínen, valamint találtunk egy bolygatatlan vázat is. Szeptember 30-án ennek feltárását végeztük el, melynek során a halott lábainál újabb vázat találtunk. A Ny-K-i tájolású, hátton fekvő, melléklet nélküli vázak – a csontok állaga alapján is – valószínűleg újkoriak.

GYUCHA ATTILA – MEDGYESI PÁL

94. Dombóvár, Szigeterdő

A részletes jelentést lásd a 155–164. oldalon.

(Tolna megye) Á, Kk

MIKLÓS ZSUZSA

95. Dormánd, Agyagos-hát

(Heves megye) I

A lapos területen levő leelőhelyen a gépi munkák közben nagy esőzések következményeként azonnal feljött a talajvíz, így csupán nyeséskor figyelhetünk meg néhány telepobjektumot.

VÁRADI ADÉL

96. Dormánd, Buda-hát

(Heves megye) Ő

A leelőhely a Csörsz-árok és a Csincsai-csatorna között egy meglehetősen sík területen található. A terepbejárás alkalmával nagyszakaszon elszórva kevés őskori cserépet gyűjtöttünk. A feltárás során sem régészeti jelenés, sem régészeti lelet nem került elő.

ÁCS CSILLA

97. Dormánd, Csincsai benzinkút

(Heves megye) B, Sza, LT, Á

Maga a leelőhely egy lapos domb, illetve annak tágabb környezete. Itteni kutatásunk a MOL-vezeték szabta nyomvonal mentén, a domb D-i és K-i lejtőjén, a dombtetőtől kissé távolabb eső területen folyik. A biztonsági sáv feltárását még nem fejeztük be.

A 200 × 5 m-es szelvényben eddig feltárt objektumok között kora és késő bronzkoriak, kelta koriak, szarmaták, illetve kora Árpád-koriak vannak. Említésre méltó, hogy a leelőhelyen ritkaságnak számító, kora Árpád-kori kerámiaégető kemencék is előfordultak. Ebből az időszakból egyébként is különösen gazdag kerámiaanyagot gyűjtöttünk – az edények közül több teljes épségen került elő.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

98. Döbrököz, Kétvízköz

(Tolna megye) B

A lelőhely a falutól ÉNy-ra található, két patak összefolyása között emelkedő dombon. A három oldalról vízzel védett dombnak a 4. (É-i) oldalát árokkal választották el a domb folytatásától. A jelenleg szántóként hasznosított területen az egykori erődítés nyoma alig látszik, az egykori árok alig mélyed be. Egyértelműen látszik viszont a légi fotókon. Leletek elsősorban az átvágás közelében, annak D-i oldalán található (bronzkori edénytöredékek, állatcsontok, paticsdarabok). Ezen a szakaszon a talaj is szürke.

Elkészítettük a geodéziai felmérést.

MIKLÓS ZSUSZA

99. Döbrököz, Tüszküshegy

(Tolna megye) U, B

Döbrököz községtől 3 km-re északnyugatra, az ún. Szarvasdi-árokától keletre egy három oldalról vízjárásokkal körülvett földnyelven, terepbejárás során egy kisebb részben neolit (Zselizi-kultúra) és nagyobb részt kora bronzkori (Makó-Nagyrev-kultúra) lelőhelyet azonosítottunk be. A lelőhelyről nagy mennyiségű kerámiaanyagot és egy nyélcsöves balta öntőforma töredékét gyűjtöttük be. A lelőhelyet Miklós Zsuzsa légi fotózta és kiderült, hogy az egy kettős sánccal körülvett földvár.

ÓDOR JÁNOS GÁBOR

100. Döbrököz, Tűzköves

(Tolna megye) U, B

A falutól ÉNy-ra, Szarvasd-pusztától É-ra, a Szarvasdi-árok és annak mellékvölgye által 3 oldalról határolt, környezetéből erősen kiemelkedő dombon az 1960-as években már Torma István is talált újkőkori és bronzkori leleteket. 1999. március 22-én a Döbröközi TSZ munkatársa, Gugyerás Ferenc szólt, hogy szántásnál igen sok edénytöredéket és állatcsontot találtak, és a felszínen sok szürke foltot figyeltek meg. Egyidejűleg értesítette a szekszárdi múzeumot is.

Ódor János és Gaál István helyszínelt. A szántásban igen sok kora bronzkori cserepet és csontot találtak. Akkor csupán néhány újkőkori cserép került elő.

1999. április 1-én légi fotóztam a lelőhelyet: ekkor derült ki, hogy a domb É-i végét nagyjából kerek árok övezi. Ettől D-re pedig még egy erődítési vonal látható, kisebb-nagyobb megszakításokkal.

1999. április 13-án Egyed Endre felmérte a földvárat. (Jelenleg csak az egykori Tamási-Dombóvár közötti vasútvonallal helyén lehet megközelíteni, igen nehezen.) Az elboronált szántásban szépen látszott a felszínen is a belső kör. A külső erődítési vonal a földről nem észlelhető. Sok szürke, hamus folt látszik, sok a cserép, állatcsont; több megmunkált csontot is találtunk.

A belső erődítési vonal árokként csak a D-i oldalon látszik, egyébként csak elszíneződésként, igen gyenge teraszként.

MIKLÓS ZSUSZA

101. Döbrököz, Vár

(Tolna megye) Kö

A Kapos partján emelkedik a középkori vár, a folyó és a vasútvonallal között. A romokat korábban Sándorfi Györggyel és Nováki Gyulával felmértük. Akkor igen magas bozót fedte a várat. 1998. október 23-án vettem észre, hogy most a vár közepe füves, áttekinthető, és helyenként a körítőfal belső síkja is látszik. Ezért Egyed Endre 1999. április 13-án újra mérte a várat (elsősorban a falakat). A magasan álló falmaradványokról részletfotókat is készítettem. A felszínen (elsősorban a vár szélein, ahol a tyúkók kikapták a felszínt) néhány edénytöredéket találtam.

A vár környékén, a Ny-i és É-i oldalon őszi vetés van, itt feltehetően elpusztult házakra utalnak a kis kiemelkedések, elszíneződések. A vár K-i oldalán a szántásban szürke foltok látszanak.

MIKLÓS ZSUSZA

102. Döbrököz, Várhegy-dűlő

(Tolna megye)

Jegesi József döbröközi volt vasúti állomásfőnök tájékoztatása szerint a Kapos K-i partján, a falu K-i szélén, a Kapos K-i mellékvölgyének É-i oldalán, egy előreugró kis domb neve Várhegy, Várhegy-dűlő. Megnéztem a dombot. Teteje jelenleg parlag, magas fűvel. D-i végének tövében ház áll. A domb erődítésre alkalmas, de erődítésre utaló nyomot nem találtam. Az éles peremek újkori szántóföldi művelés maradványai. Leletet a magas fűben nem találtam.

MIKLÓS ZSUSZA

103. Drégelypalánk, Drégelyvár

(Nógrád megye) Kö

A vár területének geodéziai felmérését a KVI Salgótarjáni Kirendeltsége elvégeztette. A régészeti kutatást megkönnyítő ponthálózat is felrakásra került. A régészeti kutatás az idei évre halasztódott.

A vár közepén a már Könyökinél is szereplő sziklaknát ismeretlen vadászatok szálkőig kibontották. A feljelentést követő rendőrségi eljárás eredmény nélkül zárult.

MAJCHER TAMÁS

104. Dunaharaszti, 20. lelőhely

(Pest megye) Sza

A MOL Rt. beruházásában épülő Vecsés-Csepel II. gázvezeték megelőző feltárása során a 6 m széles nyomvonal 16+800 és 16+860 km szelvényében, 360 m² nagyságú átkutatott területen, környezetéből 3-4 m-re kiemelkedő homokdombon részben elszántott rabolt sír maradványai kerültek elő. Csekély mennyiségű leletanyag (vaskés töredéke, vaskarika és szeg) alapján a tetemetkezés feltehetően a késő szarmata korszakra (3-4. századra) keltezhető.

A leletanyag és a dokumentáció elhelyezése: Árpád Múzeum, Ráckeve.

HEGEDŰS ATTILA – SIMON LÁSZLÓ

105. Dunapataj, Szent Tamás-domb

(Bács-Kiskun megye) Á, Kk

A település keleti szélén elhelyezkedő dombon a korábbi években amatőr régészkedés-kincskeresés nyomán kőfalak és embercsontok kerültek elő. A lelőhelyen folytatott kéthetes leletmentés során egy 15 m hosszú és 8 m széles K-Ny-i tájolású középkori templom alapfalai kerültek elő. Az eredetileg kisebb méretű, félköríves szentélyű templom bejárata a déli fal nyugati végében lehetett, ahol kb. 1 m-es szakaszon hiányzik a falszövet. Az átlagosan kb. 1 m vastag fal durván faragott kváderkövekből kétoldalt rakott, a két kősor közötti rész apróbb kövekkel és téglákkal van kitöltve. A nyugati hajófal külső oldalánál toronyalapozásnak nincs nyoma, viszont itt kalcinálódott embercsontokból álló vastag réteg került elő. A hajó sarkainál támpillér vagy ennek alapozása nem figyelhető meg. Ugyancsak nem találtunk nyomokat az északi oldalon sekrestyére vagy egyéb hozzáépített toldaléokra.

Az első templom a törmelékrétegből előkerült kőfaragvány (bimbós oszlopfő töredéke) alapján az Árpád-kor második felében épülhetett, ezt később bővítették. A templombelső felső rétegében 16 sírt tártunk fel, melyek kora mellékletek hiányában nem határozható meg pontosan, valószínűleg késő középkoriak lehetnek.

A leletmentés a dunapataji Általános Művelődési Központ egykori és jelenlegi diákjai, oktatói, valamint Dunapataj Nagyközség Önkormányzata támogatásával történt.

V. SZÉKELY GYÖRGY

106. Dunaszekcső, római kori hamvasztásos sír

A részletes jelentést lásd a 85–93. oldalon.

(Baranya megye) Ró

HORVÁTH ANDREA

107. Dunaújváros, Öreghegy, Kálvária utca 5.

(Fejér megye) Ró? Kú

Az Öreghegyen családi ház építkezését megelőző régészeti feltárássra került sor a KÖI-vel lefolytatott engedélyezési eljárást követően. A telek közvetlenül szomszédos az 1983. évi Kálvária utcai ásátás területével. Két kutatóárokban sikerült kibontani az 1983-ban csak részlegesen feltárt II. sz. épület nyugati zárófalát. Egyebekben a munka nem hozott nagy mennyiségű leletanyagot. A telket korábban földpincékkel szabdalják: a jelenlegi tulajdonos – apja emlékezetére hivatkozva – négy nagyméretű pincéről számolt be. A feltárást igazolta az adatokat, a szelvényekben a pincebetöltésekben ástunk, teljesen érintetlen régészeti objektumot nem is sikerült feltárni. Két anyaggyerőgödört tártunk fel kevés leleta-

nyaggal, illetve egy századvégi vagy e század eleji löszbe vajt pincelakás egyik sarkát.

PONGRÁCZ ZSUZSÁNNA

108. Dunaújváros, Rácdomb

(Fejér megye) B, Ró, Tő

Az Intercisa Múzeum 1999. március 23-án 15.50-kor névtelen bejelentést kapott arról, hogy a régészeti védelem alatt álló Dunaújváros, Rácdomb nevű lelőhelyen földmunkát folytatnak. A hír ellenőrzésére 15 percen belül kimentünk a helyszínre, de már nem találtunk ott senkit. Megállapítottuk, hogy a 2147. hrsz-ú telken házalap kialakítása céljából végeztek gépi földmunkát, és ez régészeti jelenségeket is elpusztított. Dunaújváros Megyei Jogú Város jegyzője 1999. március 24-én tiltotta a munkák folytatását, a Fejér Megyei Múzeumok Igazgatósága pedig 1999. március 25-én feljelentést tett ismeretlen tettes ellen a városi rendőrkapitányságon. Miután sikerült megszerezni a telek kulcsát a tulajdonos-építető házaspártól, 1999. április 1. és 29. között leletmentő ásatást folytattunk a helyszínen.

A leletmentés jobbára a kiásott és még el nem szállított föld átrostálására szorítkozott. (A már elszállított föld deponálási helyét nem sikerült kiderítenünk.) Az így talált kerámiaanyag részben bronzkori (Vatya kultúra), részben kora újkori, és a 17. századi palánkvárhoz köthető. A 7 × 8,5 m-es, É-D hossz tengelyű, 2,8–3 m mély alap metszetalain és alján a következő objektumokat lehetett megfigyelni. A D-i metszetal K-i sarkában 1,5 m átmérőjű gödör volt, amelynek aljából egy 30 cm mélységű rész megmaradt a ház alapjában. Ennek bontása során 17. századi kerámia mellett embercsontokat találtunk. Utóbbiak abból a késő római temetőből származhatnak, melynek sírjait a Rácdombon már több helyütt megtaláltuk. A török kori gödör felső részét kb. 2 m mély ferde beásás pusztította el, kavicsos, téglatörmelékes betöltéséből lelet nem került elő. A gödörtől Ny-ra 1,3 m mélységig feltehetőleg újkori árok metszete volt. A metszet többi részén a 40 cm-es újkori feltöltés alatti 20–50 cm vastagságú réteg valószínűleg a bronzkori feltöltés, innen származhat a vatyai leletanyag zöme. A metszetal többi részét lösz töltötte ki. A 2147. hrsz-ú telektől délre, valamelyest alacsonyabban fekvő telkeken, illetve a dombot átszelő Mohácsi utcában a legkorábbi, D-i irányban erősen lejtő bronzkori réteg kb. 2,5–3 m mélységben jelentkezett. A jelentős szintkülönbségből arra lehet következtetni, hogy a bronzkorban a domb É-i része lényegesen magasabban feküdt, mint a település többi része. Hogy ez mennyiben magyarázható a természetes erózióval és mennyiben a szél ellen védekező emberek tevékenységével, nem világos. A metszetalon nem sikerült a lösz mesterséges felhalmozódásának a jeleit megfigyelni. A Ny-i É-i és K-i metszetalban nagy felületen voltak meg az 1745-ben épült és az 1950-es években elpusztított Rudnyánszky-kastély maradványai. A

K-i fal közepe táján a kastély alapozásának kb. 30–80 cm-es maradványait tudtuk kibontani, a betöltésből modern, 20. századi anyaggal. Az alap építéséhez felhasználtak egy nagyobb méretű faragott római követ is, amit beszállítottunk a múzeum kőtárába.

A megelőző feltárás nélkül megkezdett építkezés miatt jelenleg eljárás folyik az építető ellen, az ügy bírósági szakban van. A leletmentés költségeit egyelőre nem tudtuk behajtani.

Az ásatáson közreműködött Pongrácz Zsuzsánna régész és Haraszti Gabriella restaurátor.

KESZI TAMÁS

109. Dunaújváros, Rácdomb, II. leletmentés

(Fejér megye) B, Ró, Á, Kö

Az Intercisa Múzeum 1999. május 14. és szeptember 6. között megelőző feltárást folytatott a régészeti védelemben részesülő Dunaújváros-Rácdomb lelőhelyen, a Mohácsi utca 1. számú 2149. hrsz-ú telken. Ugyanitt dr. Bóna Istvánné folytatott már leletmentést a 90-es évek elején. Ekkoriban a szóban forgó telekre jelentős mennyiségű földet hordtak mintegy 80–90 cm vastagságban.

Az úszómedence-építést megelőző, mintegy 12 × 5,5 m-es felületen folytatott ásatás során 50 objektumot és 10 települési szintet tártunk fel. Ezek közül egy előbb jégveremként szolgáló, később talán gyümölcsaszalóvá átalakított építményt lehetett az 1745-ben épített és az 1950-es években elpusztított Rudnyánszky-kastélyhoz kötni. Az építmény betöltéséből – a korábbi régészeti periódusok leletein kívül – gazdag újkori kerámia- és vasanyag került elő. A 17. századi török palánkvár szemétdödreiből a korábbi leletmentésekből ismert leletanyag került elő: kályhaszemek, mázas és mázatlan háztartási kerámia, pipák, kés. Most első ízben sikerült feltárni az Árpád-kori település jellegzetes méhkas alakú szemétdödreit, 12–13. századi fazék- és bogrács-töredékekkel. A késő római temetőből két bolygatatlan sír került elő, az egyikben állapotos nő feküdt, mellette 4. századi bronzérmét, vascsatot és koporsószőget találtunk. Egy további, az említett jégverem ásásakor elpusztított sír leletei (4-5. századi sűrű kerámia, ezüst piperekészlet fülkaparó kanala) és a halott csontjai szórványként kerültek elő. Szórványosan kerültek elő egyéb római kori leletek is – főleg téglatöredékek, illetve bronzérme – a későbbi szemétdödrökből. A 10 települési szintből 9 volt bronzkori, a legfelsőt kerámiaanyag alapján a kosideri periódusra lehet datálni. A gödrök mellett több háznak a maradványait, cölöplyukait figyeltük meg, közülük az egyik többosztatú háznak a falai 20–30 cm magasságban megmaradtak. A kerámiaanyagból kiemelkedik a dél dunántúli Mészbetétes edények kultúrájának import edénye, egy gomba alakú függő, egy festett vörös foltokkal díszített meghatározatlan agyagtárgy (talán egy idoll-töredéke), a bronzanyagból több díszű. A legelső bronzkori települési szintet 20 cm vastag, mesterségesen felhordott, agyagos réteg választotta el a neolitikus rétegektől, amelyeknek a feltárására már nem volt lehetőségünk.

Az ásatáson közreműködött konzulensként dr. Bóna Istvánné régész, Pongrácz Zsuzsánna régész, Haraszti Gabriella, Késmárky Rita, Bakó Edit, Stéfely Éva restaurátorok és Bencze Rita egyetemi hallgató.

KESZI TAMÁS

110. Dunaújváros, Vásártér

(Fejér megye) Ró

A 6-os számú út mellett, a véderősáv nyugati oldalán, Dunaújváros, Vásártéren kábelfektetés során római kori leletek kerültek elő. A leletbejelentést követő leletmentésen egy gazdasági épületre bontottunk rá, valamint egy igen kis szakaszon rögzítettünk egy sekély árkot (talán az épület kerítőárkát).

PONGRÁCZ ZSUZSÁNNA

111. Ecsefalva, Pusztaborz szarmata temető

A részletes jelentést lásd a 95–108. oldalon.

(Békés megye) Ő, Sza

RÓZSA ZOLTÁN – SZATMÁRI IMRE

112. Ecsefalva, Üzemi út, Digógödör lelőhely

(Békés megye) U

Az Ecsefalva, Üzemi út, Digógödör lelőhelyen végzett leletmentés során 30 jellegtelen, szabálytalan alakú és elrendezésű őskori (neolit) gödör került elő. A leletanyagot a Munkácsy Mihály Múzeumban a 99.4.1–163. leltári számokon leltároztuk be. Munkatárs: Havassy Péter, Gábor Gabriella, Kocsor Julianna, Rózsa Zoltán.

SZATMÁRI IMRE

113. Edelény, Borsod, Református templom

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á

A mai formájában a 18. században épült református templom a földvárval azonos dombon, de annak sáncain kívül helyezkedik el. 1926-ban a templomot övező kerítés javításakor több, másodlagos helyzetben lévő csontvázat, valamint 9, az Árpád-korra keltezhető, S-végű hajkarikát találtak itt. Ez utóbbi valószínűsíthetővé tette, hogy a templom első formájában már az Árpád-korban fennállt.

A Borsodi földvár feltárásának utolsó mozzanataként e templom környékét kutattuk meg. Az ásatással tisztázni szerettük volna a templom és a földvár kapcsolatát. Öt szelvényt nyitottunk a templom É-i oldalán, annak közvetlen közelében. További két szelvényrel a domb É-i oldalának a templomtól távolabbi részeit kutattuk át. A templom É-i oldalán a terület egy része a gyakori átépítések folyamán erősen bolygatott volt. Szelvényeink nagy részében azonban már a mai felszíntől 40 cm-re eredeti helyzetben lévő csontvázat találtunk. Az ásatások során 77 sírt bontottunk ki, közülük 15-ben találtunk leleteket. A leletek közül legkorábbi egy líra

alakú bronzcsat, amelyhez hasonló Szabolcsveresmar-
ton, valamint a Borsodi földvár belsejében került elő. A
jelenlegi tudásunk szerint ezt a csatot a 11. század első
felére keltezhetjük. A legkésőbbi lelet egy, a 13. század
első felére keltezhető köptűs karika volt.

A mai templom ÉNy-i sarkánál rábukkantunk a ko-
rai templom egy falszakaszára, illetve sarkára. E korai
templom korábbi falai részben a mai belsejében, rész-
ben pedig tornyának Ny-i fala előtt folytatódtak. E ko-
rai templom a körülötte elhelyezkedő temetőből előke-
rült leleteinek tanúsága szerint már a 11. században
fennállt. Nem kétséges, hogy a várbelsőben elhelyez-
kedő, 1992–93-ban feltárt esperesi templom mellett ez
lehetett a Borsodi földvárhoz tartozó, a hívek lelki gon-
dozását végző második templom.

WOLF MÁRIA

114. Endrefalva, Béke út

(Nógrád megye) Kö, Kú

Az Endrefalva, Béke úti telken a gázvezeték középkori
falurészletet – egy többosztatú 15–16. századi és egy 16.
századi parasztház részleteit érintette. E területen a ki-
vitelező és igazgatóságunk között létrejött megállapo-
dás alapján feltárást végeztem 1999. május 5. és 1999.
június 8. között. A feltárás a vezetékszakas az északi ol-
dalának üzemi védősávjára korlátozódott. A déli olda-
lon szórt köves szervízút van, melynek felbontása és
helyreállítása túllépte volna az igazgatóság szerződésé-
ben szereplő költségkeretet. E szervízúton szennyvíz-
vezeték-szakasz is szerepel terv szinten. A szennyvíz-
vezeték kapcsán további előzetes kutatás várható. A telek
többi részén is várhatók újabb maradványok (egy ház-
maradványt a 22. főút átvágásakor is megfigyeltünk).

A feltárás során egy 15–16. századi paticsfalú épü-
let három helyiségét sikerült megfigyelni. A nyugati
helyiségben szinte semmilyen lelet sem került elő a fé-
lig átégett tapasztásdarabok közül, de itt nagy mennyi-
ségben tudunk gabonamagvakat gyűjteni. A helyiség
tapasztott agyagpadlója viszonylag jó állapotban került
elő. A padló 13–15. századi kerámiával datált rétegre
takart rá. A 2. helyiség egy verempince, mely északról
nyíló rámpával jelentkezett. Az e pincébe bezuhant om-
ladék közül került elő a legtöbb leletanyag – erősen áté-
gett állapotban. Kasza és egyéb vastárgyak töredékei,
illetve kerámiák vannak a leletegyüttesben. Az épület
harmadik helyiségét későbbi beásások pusztították. Itt
csak az épületszerkezet néhány oszlopát és tapasztott
padló részleteket rögzíthettünk. Egy későbbi, 16–17. szá-
zadi épület tartóoszlopa a hozzá tartozó tapasztott pad-
lóval került elő az árok további részében. Itt a vörösre
égett patics eltávolítása után a padlón előkerült in situ
helyzetben egy 95 cm hosszúságú kaszavas a hozzátar-
tozó gyűrűvel, illetve egy kis, kiöntőcsőrös kancsócska.

A lelőhellyel szomszédos telken került elő 1956-ban
egy több mint 850 db-os 16. századi edényes éremlelet.

MAJCHER TAMÁS

115. Eperjes, D-1-es tábla lelőhely

(Csongrád megye) Sza, Á

1998. tavaszán friesachi típusú ezüst denárok váltak is-
mertté a község határának északi részén levő lelőhely
felszínéről. Akkor V. Székely György kecskeméti régész
irányításával 256 összeszedésére került sor. Az összes
érme felgyűjtését fémkereső műszerrel 1999. őszén vé-
geztük el. Mintegy 10 m × 6 m-es részről került elő az
összesen 1566 db érme, illetve éremtöredék. Többsé-
gük friesachi, de akad köztük néhány kölni veret is. Fel-
tűnő a magyar brakteáták viszonylag nagy száma. Az
együttes összességében a 12. század végére, a 13. század
első felére keltezhető. A kutatott területen előfordult
szarmata kori és Árpád-kori kerámia is. A leleteket a
szentesi Koszta József Múzeumban helyeztük el, ahol
befejeződött a tisztításuk.

Munkatárs: V. Székely György régész, Törőcsik Ist-
ván egyetem hallgató.

SZABÓ JÁNOS JÓZSEF

116. Esztergom, Szent István vértanú templom

(Komárom-Esztergom megye) B, Kö, Tő, Ú

A kutatást 1999. július 22-én azzal kezdtük meg, hogy a
mai bazilika É-i tornya mellett kimértük a megkutatandó
területet. Az 1. számú kutatóárkot (120 cm széles, 34 m
hosszú) az egykori templom főtengelyében mértük ki,
Ny–K-i irányban. Az árkot váltakozó –100–295 cm mély-
ségig mélyítettük. Sajnos a templom falának sehol,
semmi maradványát nem találtuk. Különböző újkori be-
ásások (vízvezeték, csatorna) mellett mindenütt meg-
találtuk a bolygatatlan kemény lösztalajt, csupán az árok
K-i végénél mutatkozott régészeti objektum. Itt az árok-
szelvényénél bővítve egy középső bronzkori gödörház
többszörösen megújított járósíntjeit (cölöplyukakkal)
és egy hasonló korú kisebb gödröt bontottunk ki. A le-
galább kétszer megújított járósíntű házból és mellette
talált gödörből is a középső bronzkori Hatvani-kultúra
Tokodi csoportjának szép leletei kerültek elő.

Mivel a templom tengelyében semmilyen középkori
in situ maradványt nem találtunk (csak apró, szórvány-
leleteket) kijelöltük a 2. és 3. számú kutatóárkot. A temp-
lom Ny-i előcsarnokának D-i falát, illetve a templom mel-
lett DNy-ra jelzett ciszternának maradványait kerestük
ezen a részen.

Újkori épületek falmaradványai, vízvezeték, kábelve-
zeték és újkori gödör alatt a bolygatatlan lösztől alig meg-
különböztethető, kissé lazább lösszel betöltött mély göd-
röt bontottunk ki, melynek alján (300 cm mélységben)
nagy mennyiségű II. világháborús bombarepszit találtunk.
Sem a templomfalnak, de még a ciszternának sem került
elő maradványa, ami azzal magyarázható, hogy a mai ba-
zilika építése előtt a várhegy ezen részéről is legalább 3
(esetleg 4) m-nyit letermeltek, s így az alapfalakat is el-
bontották. Az 1. árok K-i vége már a középkori várfal vo-
nalában, illetve azon kívül helyezkedett el, – a hegy „lefa-
ragásakor” a felső (kelta – római – középkori) rétegek ott is

megsemmisültek, – de az egykori K-i hegyoldal szélén a bronzkori objektum még bolygatatlanul megmaradt.

A keresett templom É-i részei és melléképítményei helyén nem volt olyan méretű a tereprendezés, mint az 1–3. kutatóárok területén, így azt reméltük, hogy a két mellékkápolnának, illetve a mellettük, és tőlük É felé húzódó középkori várfalnak legalább az alapozásából megmaradt valami. Ennek megkutatása céljából jelöltük ki a 4. és 5. számú kutatóárkokat.

A 4. számú kutatóárok K-i végében azonban az egykor nyilván igen mélyre alapozott várfal helyén egy Rudnay Sándor hercegprímás idejében (1820–1831) épített, téglával kifalazott, 450 cm mélységig lehatoló óriási meszesgödrot találtunk, amivel a várfalnak az alapozását is megsemmisítették. Az árok Ny-i végében újkori kőlépcsők alatt, kevert rétegből szép középkori kerámia került elő, alatta nagyobb mélységben a bolygatatlan lösz következett.

Az 5. számú kutatóárokhoz hasonló volt a helyzet, egy a 19. század elején épült fal (a középkori várfal helyén) már a bolygatatlan löszbe volt alapozva, a várfalat tehát itt is teljesen elbontották. A várfal helyén itt is egy érdekes jelenséget találtunk: minden bizonnyal egy a várfal felrobbantása céljából a török korban (17. század) ásott „aknafolyosó” maradványa volt: egy kb. 90–100 cm széles, a löszbe vágott (a várfal alá vezető), kideszkázott, függőleges karókkal „kibiztosított” (kibélelt) földalatti járat volt ez – egy D felé nyíló kis kiágazással a várfal helye alatt (ahonnan 17. századi, zöldmázás, török kályhaszem került elő). A karók és a deszkázat, valamint a járat löszfala is megégett, szenesedett.

A kutatás, illetve a kutatóárkok döngöléssel való visszatemetését, a végleges tereprendezést 1999. szeptember 23-án fejeztük be.

DR. HORVÁTH ISTVÁN

117. Esztergom, Zsidód, Árpád-kori temető

(Komárom-Esztergom megye) Á

1998–99. májusában geofizikai méréseket végeztünk a lelőhelyen. Az 1989 tavaszán végzett légi felvételek sűrű településnyomokat mutattak, ezek pontosítására végezte a felmérést dr. Jan Tirpák az AU SAV (Nyitrai Régészeti Intézet) geofizikusa és munkatársai.

Az 1999. évi régészeti feltárást nagyrészt a tervezett 10-es tehermentesítő út építésével kapcsolatban a Komárom-Esztergom Megyei Múzeum, valamint kisebb összeggel a Nemzeti Kulturális Örökség minisztériuma és a Magyar Mezőgazdasági Múzeumért Alapítvány anyagi támogatásával végeztük.

Ez évben a falu Árpád-kori temetőjében dolgoztunk a már korábban feltárt templom Ny-i oldalán. Itt rácsatlakoztunk az 1993-ban, valamint 1997-ben folytatott ásatás szelvényeire és a feltárást Ny-i irányban folytattuk, amelynek eredményeképpen elértük a temető Ny-i szélét, azaz a temető árkat.

A korábbi feltárásoknál már tapasztaltuk, hogy a temetőt D-ről egy patak zárta le, amely a Kenyérmezői-

patakba torkollott. Ebben az évben megtaláltuk a feltöltődött patakba merőlegesen futó temetőárkot, amely a temetőt Ny-ról zárta le. A temető árka 120–130 cm széles, mélysége a foltól számítva 40–45 cm, a felszíntől 70–80 cm mély volt. Az árok betöltéséből Árpád-kori cserépdarabok, állatcsontok, tégladarab és sok csiga került elő, betöltése sötét agyagos föld volt. Az árok aljából pollenanalízisre és a csiga fauna meghatározására vettünk mintákat. A pollenvizsgálat az egykor élt növénytakaró 24 fajtáját mutatta ki, amelynek nagy része megegyezik a faszénvizsgálat eredményeivel is.

A sírgödörök az árokkal párhuzamosan haladnak. Az árok Tát felőli Ny-i oldalán nincsenek sírok, s egyelőre más régészeti jelenséget sem tapasztaltunk. A temetőből újabb 108 sírt tártunk fel, így az eddig feltárt sírok száma 798-ra nőtt. A sírokban viseleti és kultikus tárgyakat egyaránt találtunk, tapasztaltuk viszont, hogy a mellékletek a temető széle felé egyre ritkábbak. Eltérést tapasztaltunk a sírgödörök eddig feltárt formájában is. A temető ezen részén zömmel padkás sírokat találtunk, amely az itt található altalaj rendkívüli szilárdságával magyarázható. Több sír kibontásánál tapasztaltuk, hogy e sárga márgás réteg elérésekor a sírgödörök leszűkültek olyannyira, hogy a halott alig fért el benne. Ez a sárga, kemény altalaj segítette a temető egykori járósíntjének megállapításában is.

Munkatárs: Torma Andrea archeobotanikus (Magyar Mezőgazdasági Múzeum).

Az ásatáson részt vettek Aszt Ágnes, Földesi Szilvia, Scherlein Angela, Prohászka Péter, Szende László régészhallgatók (ELTE) Szűts Tamás és Bálint András régészhallgatók (JATE).

DR. MOLNÁR ERZSÉBET

118. Érd, Országúti-dűlő

(Pest megye) Ó

1998-ban a százhalombattai Földvár bronzkori tell-településen összetett régészeti kutatás kezdődött a százhalombattai Matrica Múzeum és a Göteborgi Egyetem együttműködésével. Ennek keretében egy önálló team alakult, amelynek célkitűzése a tell-település szélesebb környezetének megismerése. Elsődleges cél, hogy a tell élettartamával időben párhuzamos településeket megismerjük egy kisebb adott geográfiai egységben, mely szorosan kapcsolódik a százhalombattai Földvár elhelyezkedéséhez. Ez a geográfiai egység a Benta-patak völgyének a Biai-tótól a Dunáig terjedő szakasza.

Az MRT 7. kötete alapján a terület régészetileg jól ismert. Az 1990. évi szezonban szűrőpróbaszerűen újrarájrtuk a topográfiából ismert legígéretesebb lelőhelyeket, illetve egy-két olyan területet, ahol őskori település feltételezhető, de az irodalomban nem szerepel.

Az 1999. november elején végzett terepbejárás eredménye, hogy minden ismert lelőhelyet megtaláltunk és ugyanazon korszakokat képviselő cserepeket találtunk, melyek a topográfia ide vágó kötetéből már ismertek.

Egyetlen új lelőhelyet találtunk a Benta- és a Zámori-patak összefolyásánál, ahonnan jellegtelen őskori cserepek kerültek elő; megnevezése Érd, Országúti dűlő.

VICZE MAGDOLNA

119. Fadd, Jegeshegy

(Tolna megye) LT, Ró, H

Az 1998-ban megkezdett ásatások folytatásaként idén kb. 400 m² felületen, az erősen erodált domb tetején 25 sírt tártunk fel. A sírok közül öt La-Tène B kori, gazdag mellékletű szórthamvasztásos kelta, kettő teljesen kirabolt csontvázas késő római sír volt. A sírok zöme 10–11. századi köznépi magyar temetkezés. Utóbbiak leletanyaga: varkocskarika, S-végű karikák, különböző típusú gyöngyök, sodrott bronz nyakperec, kígyófejes karpercepár, hegyesedő végűkarperec, pánt- és huzalgűrűk.

Az ásatáson részt vett Czövek Attila (JATE) és Balogh András régészhallgató (JPTE).

ÓDOR JÁNOS GÁBOR

120. Fábiánsebestyén, Pusztatemplom

(Csongrád megye) Ő, Kö

A község határának nyugati részén, a Kórógy-ér bal partján emelkedő őskori kurgánon a középkorban téglából épült templom állott, amelynek ma már csak egyik sarok-támpillére látható. Az elmúlt években is többször esett a lelőhely különböző bolygatások áldozatául. Eddig egyedül 1970-ben került sor a halom tövében kisebb leletmentésre, a romok módszeres kutatására nem. Az OMvH által biztosított összeg felhasználására került sor. Ezen a pénzen Rózsa Gábor mérnök-muzeológus irányításával Gyenge Antal és Kulcsár László tanár elvégezte a halom szerkezetére információkat szolgáltatató talajfúrásokat. Feltáró munkára nem került sor.

SZABÓ JÁNOS JÓZSEF

121. Felsőnána, Rókás-dűlő

(Tolna megye) B, LT

A falutól DNy-ra, a Murgai-víz É-i partján, a Szálláshegygel szemben húzódó dombon, szántásban, illetve éppen kelő kukoricásban hamus foltok láthatók. Leletek főleg a foltokban találhatóak, és az előző napi eső által kimosott kis árkokban. A lelőhely kiterjedése kb. 150–200 × 500 m. A leletek zöme késő bronzkor – kora vaskor és kelta.

MIKLÓS ZSUZSA

122. Felsőzsolca, Nagyszilvás, középkori templom és temető

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kö

1999. szeptember 20. – október 15. között – egy hét megszakítással – folyt régészeti feltárás a középkorban még folyó övezte Nagyszilvás-dombon. A lelőhelyre 1993-ban

terepbejárás során bukkantak rá a régészek, akik már ekkor is kiszántott köveket és emberi csontvázak maradványait találták a helyszínen. A magántulajdonban lévő terület gazdái földművelés közben szintén nagy mennyiségű embercsontot találtak, így úgy döntöttek, hogy hozzájárulnak ahhoz, hogy telkükön régészeti feltárás kezdődjön.

A fent említett három hét alatt a Felsőzsolcai Önkormányzat által biztosított közhasznú munkások segítségével, a Magyar Nemzeti Múzeum Középkori Főosztályának irányításával kutattuk meg a Nagyszilvás u. 23. alatti telket. Ebben az időszakban három kutatóárkot nyitottunk – összesen 88 m² felületen.

Egy 14. század eleji tizedlajstromból tudjuk, hogy ekkortájt Felsőzsolca gazdag település lehetett, hiszen több egyházi adót fizetett, mint a század végén felemelkedő Miskolc. Valószínű, hogy a középkori Szent Mihály tiszteletére felszentelt plébániatemplom maradványai még 1746-ban is jól láthatóak voltak, amint azt a Canonica Visitacio említi.

Az ásatás legfontosabb eredménye, hogy megtaláltuk a középkori település templomának maradványát. A templom észak-nyugati sarkának alapozását sikerült feltárnunk egy rövid szakaszon. A fal alapozási árkát meszes-köves törmelék töltötte be. A feltárás során több faragott követ – kváderköveket és téglákat is – találtunk. Egyelőre a templom hajóját és szentélyét nem sikerült megkutatni, mivel az a szomszédos telek alatt rejtőzik. A templom korára utaló leletet nem találtunk, de szerencsére sikerült néhány sírt feltárni a templom belsejében. Ezek a sírok korábbiak, mint a feltárt kőtemplom maradványa, mivel a templom nyugati falának alapozásakor több sírt elvágtak. Ez alapján valószínűnek tűnik, hogy korábban itt egy kisebb fa- vagy kőtemplom állhatott, amelynek egyelőre még nem találtuk meg a nyomát.

I. Szent István király foglalta törvénybe, hogy minden tíz falu köteles építeni egy templomot. Szent László törvényei pedig kimondják, hogy a templom köré kell temetkezni, amely szokást csak Mária Terézia törölt el a 18. században.

A kutatóárkokban a 14 nap alatt kibontottuk a középkori templom körüli temető hetvennégy sírját. A temetőt valószínűleg a 17. századig használhatták, amikor is a település a török támadások és az azt követő pestisjárvány miatt elnéptelenedett, a túlélők beköltöztek a biztonságosabb Miskolcra. A holtakat keresztény szokás szerint Ny-K-i tájolásban temették. A sírok egy részét későbbi beásások, sírok bolygatták meg, de jelentős hányaduk eredeti helyzetben került elő. Az elhunytakat deszkakoporsóba helyezték, melynek maradványát öt esetben sikerült feltárnunk. A sírokban kevés mellékletet találtunk, a 20. sírban deréktájt vascsat került elő, a 27. sírban egy 14–15. századi – valószínűleg észak-itáliai – dénár.

Reméljük, hogy a jó eredményekkel kecsegtető ásatást jövőre folytatni tudjuk és sikerül feltárnunk a teljes templomot.

SIMONYI ÉRIKA

123. Főnyed, Gólyásfa
(Somogy megye) U, B, Á

A Főnyed-gólyásfai Árpád-kori település és temető ásatását 1999. júliusában folytattuk. Célunk a temető behatárolása volt. Három szelvényt húztunk az eddig feltárt temetőtől D-i irányban (XXIX. szelvény – 3 × 35 m, XXX. szelvény – 3 × 30 m, XXXI. szelvény – 4 × 30 m).

A rendelkezésre álló 2 hét ellenére 35 objektumot és 6 sírt tártunk fel. A sírokból leletanyagot nem gyűjtöttünk, de a temető D-i szélét rögzíteni tudtuk.

Az objektumok vegyesen tartalmaztak Árpád-kori, bronzkori és neolitik leletanyagot (kerámia, patics, állatcsont). Az objektumok nagy része gödör volt, ezen kívül néhány árkot (pl. 716. objektum), vermet (pl. 738. objektum), és 1 kemenceplatnit cölöplyukkal (719. objektum) találtunk. Az objektumok a feltárt terület széle felé egyre ritkultak.

ARADI CSILLA – NYÁRI ZSOLT

124. Füzesabony, Bozsi-dűlő II.
(Heves megye) Sza

A lelőhely Füzesabony belterületétől mintegy 1,5 km-re K-re található, egy meglehetősen sík egyenletes területen. A terepbejárás alkalmával néhány szarmata kori cserepet találtunk. A feltárás során nem került elő régészeti lelet.

ÁCS CSILLA

125. Füzesabony, Buda-dűlő
(Heves megye) Sza, Kö

Jelenleg a 26. sz. területen végeztünk nyomvonal-megfigyelést, nyesést, kutatást és dokumentálást. A felszínen és az árok kezdetén itt is elsősorban császár kori, valamint kevés középkori anyagot regisztráltunk.

A következő napokban, illetve hónapokban a szakaszos 5–6 m széles humuszleszedéssel tulajdonképpen feltárhatjuk a mintegy 60 méteres területet, ahol is kilenc jelentéktelen kerek császár kori beásást tártunk fel és dokumentáltunk. Benne mindössze néhány zacskónyi cserépanyagot találtunk. Korukat 2–3. századnak határoztuk meg.

FODOR LÁSZLÓ

126. Füzesabony, Eger-csatorna és Füzesabony, Tiszafüredi vasút
(Heves megye) I

A lelőhelyek kutatása nem járt különösebb eredménnyel, ezeken a helyeken csak szórványos leletek kerültek elő a vezeték árkából, jól körvonalazható régészeti objektumok nyomait nem figyeltük meg.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

127. Füzesabony, Laskó-patak
(Heves megye)

A Csörsz-árok és a Laskó-patak K-i kanyarulata által

közrezárt lapos területen nem találtunk régészeti jelenséget.

ÁCS CSILLA

128. Füzesabony, Nagy Alsó-dűlő
(Heves megye) Sza

A lelőhely az Ó-Laskó-patak ÉK-i kanyarulatától D-re lévő nagy kiterjedésű dombvonulaton található, kb. 300 m-re, K-i irányban a kutatott Füzesabony, Szennyvíztelenp lelőhelytől és valószínűleg látszik, hogy összefüggés van a kettő között.

A 200 m² területen 20 szarmata kori objektumot tártunk fel.

ÁCS CSILLA

129. Füzér, Vár
(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á, Kk

Ebben az esztendőben az északi palotaszárny nyugati, a 17. századi inventáriumokban Kis pincének nevezett pincehelyiségét tisztítottuk meg a vár pusztulása óta oda került omladéktól. Egy kis területen feltártuk a pince előtti udvarszakaszt is.

A pince a 15–16. század fordulóján keletkezett az északi palotaszárny egyik elemeként. Dongaboltozatát az északi Árpád-kori várfal elé húzott köpenyfalra terheltek rá. A pince bejáratát alkotó, tagozat nélküli, belül tokhornyos ajtókeret maradványait az udvari fal tengelyében találtuk meg. Tőle nyugatra előkerült egy ablaknyílás is.

A pince feletti teret a 16. század hatvanas éveiben egy osztófallyal két részre bontották. Ezen osztófal alátámasztására szolgált a pincetér közepe táján feltárt téglalap alaprajzú tufapillér.

A pincét fedő vastag omladékrétegben a keleti szakasz felett volt helyiség 17. század közepi cserépkályhájának számos csempéjét találtuk meg.

A pince 17. századi járószintjeit két kutatóárokkal vágtuk át. A vékony 16–17. századi leletanyagot tartalmazó agyagos járószint alatt közvetlenül jelentkezett a vár építéskor keletkezett Árpád-kori feltöltés. A tufapillér és a pincefalak alapozási padkája közvetlenül az utolsó járószint alatt bukkant elő.

A pince udvari fala előtt egy kis szakaszon elértük az udvar pusztulás előtti utolsó járószintjét. A földes járószintet égésréteg fedi, mely bizonyítja, hogy az emeleti helyiségek megközelítését szolgáló homlokzat előtti folyosó fából készült.

SIMON ZOLTÁN

130. Gamás, Öreg hegytől D-re
(Somogy megye) LT, Ró

A falu D-i részén az Öreg hegyi szőlőktől D-re, a Szelistyei-árok mentén nagy kiterjedésű területen a március 25-én végzett terepbejárás során sok római tegula- és imbrextöredék mellett kisebb kőtöredékeket, meszes te-

riületet találtunk szóbeli információk szerint. Ettől a résztől Ny-ra, egy ma már befásított területen hasonló jelenség volt megfigyelhető, római villa lehetett Gamás D-i részén. A bejárás során mindössze egy őskori (kelta?) kerámiatöredéket találtunk.

NÉMETH PÉTER

131. Garé, Rákóczi u. 98.

(Baranya megye) Ró

1999. novemberében gázárok ásása közben 3 római téglasír nyomaira bukkantak, melyek közül a fagyos idő miatt csak a már feldúlt 1. sz. sírt tudtuk megásni. Mellékletet nem találtunk. A sírt téglákkal körülalazták, majd egy sátoertős és egy vízszintes téglafedést is kapott. A leletmentésen jelen volt Krasznai Péter rajzoló és Fazekas Ferenc régészhallgató.

GÁBOR OLIVÉR

132. Gálosfa, Kistótváros

(Somogy megye) Á, Kk

Az ásatást 1999. augusztus és szeptember hónapokban végeztük, a NKÖM által meghirdetett Nemzeti Örökség program pályázatán nyert anyagi fedezet segítségével.

Az ásatás célja az 1335-ben Miklós mester által alapított és Szt. László tiszteletére szentelt pálos kolostor, illetve a vele egy telken épült, és 1347-től említett nemzeti kúria helyének megállapítása volt.

A felszíni kő-, és téglatörmelék által határolt, egyesre elplanírozott domboldalon kezdtük meg az ásatást. A feltárás egy 15 × 13 m-es belső területű, közel négyszögletes építmény alaprajzát eredményezte. Az épületnek mind a 4 sarkát másodlagosan nagyméretű (2,5 × 3,5 m) támpillérekkel erősítették meg. A D-i oldalon, a 4. falon, közel 2 m-es kapuhoz tartozó küszöbszintet találtunk. Az épület belsejét 4 nagyobb helyiségre osztották, amelyekhez tartozó küszöbszinteket némely esetben rekonstruálhattuk. Észak felől egy másik helyiség csatlakozott folyosóval az épülethez, keleten pedig a 3. támpillérhoz ragasztottak egy kis szobát (2. helyiség).

A kőből rakott falak átlagosan 80 cm vastagok voltak, azonban a későbbi időszakban kitermelték a falak egy részét. A falakon több ízben vakolatnyomokat rögzíthettünk. Az épület egységes, réteg nélküli, átlagosan 110 cm vastag törmelékrétegben feküdt, amely alatt 3–5 cm vastag faszenes réteg után agyagos, kevés 12–13. századi kerámiát tartalmazó szint következett. A törmelékben az előkerülő kőfaragványok, téglatörmelékek mellett, 15. századi kerámiát, mázas és mázatlan kályhacsempét, padlóteglat, állatcsontot, üveg-, és vasmaradványokat gyűjtöttünk. Az érvek szintén e korszakhoz sorolják az épület korát.

Az ásatás eddigi eredményei arra utalnak, hogy a kolostorral egy telken épült nemesi kúriát találtuk meg.

ARADI CSILLA – MÉSZÁROS SZILVIA – NYÁRI ZSOLT

133. Gerjen, Váradpuszta

(Tolna megye) B

Bejártam az ismert bronzkori tellt, amely a falutól ÉNy-ra, a Solymos-ér holt ágai között emelkedő dombon található. Ma a holt ágakból már semmi sem látszik. A lelőhelytől Ny-ra húzódó dűlőút felől úgy tűnik, hogy sáncárok határolja a dombot. A dombtetőről nézve valószínűnek látszik, hogy egykor körben víz övezte. Azt azonban csak ásatással lehet eldönteni, hogy csupán természetes védettséggű volt, vagy pedig azt mesterségesen fokozták is. Wosinsky Mór szerint a domb természetes védettséggű, és szigetszerűen emelkedett ki környezetéből. Szabó Géza viszont erődítettnek tartja. Szerintem átvágás szükséges a kérdés eldöntéséhez.

MIKLÓS ZSUZSA

134. Gyál, 7–7/A lelőhely: szkíta településrészlet

A részletes jelentést lásd a 71–84. oldalon.

(Pest megye) Ő, V

DINNYÉS ISTVÁN

135. Gyál, 7/B lelőhely

(Pest megye) Ő

A MOL beruházásában épülő Vecsés–Csepel II. gázvezeték megelőző feltárása során 1999. október 26 – november 10. között történt meg a lelőhely feltárása kb. 180 m² területen.

Egy széles, humuszos betöltésű ÉNy-DK irányú, majd a feltárási sávból kihaladó árok részlet, ebből É felé kiágazó, keskeny árok részlet, két DNy-ÉK irányú, a széles 1. ároknál korábbi árok részlet és két gödör alkotja a lelőhely objektumait. Kerámia csak az 1. árok betöltésében volt, durva őskori edénytöredékek.

Leletanyag elhelyezése: Arany János Múzeum, Nagykőrös.

A Vecsés–Csepel II. MOL gázvezeték 8+100-130 km szakaszán, a Gyáli-patak É-i partján 4 árok részlet és két gödör került elő. Az egyik árok betöltésében kézzel formált, jellegtelen őskori edénytöredékeket találtunk.

DINNYÉS ISTVÁN

136. Gyál, 7/C lelőhely

(Pest megye) Sza

A MOL beruházásában épülő Vecsés–Csepel II. gázvezeték megelőző feltárása során 1999. október 26. – november 12. között történt meg a lelőhely feltárása kb. 1500 m² területen. A nyomvonal 8 + 900 km közelében egy árok részlet, ettől K-re kb. 200 m-re két árok részlet és egy gödör került elő a kézi nyesése nyomán. A nyomvonal 8 + 650 km közelében levő 2. gödörből szarmata csercpek, állatcsontok kerültek ki, bontását a megjelenő talajvíz és a gödröt megtöltő esőzés miatt nem fejeztük be. Az itteni két árok részlet összes lelete egy vastöre-

dék, 8 + 900-nál a 3. árokból kézzel formált edénytöredék, szórványként késő szarmata edénytöredék a leletanyag.

Leletanyag elhelyezése: Arany János Múzeum, Nagykőrös.

DINNYÉS ISTVÁN

137. Gyál, Csárda-rét, 8. lelőhely

(Pest megye) B, Á

A Gyáltól DK-re fekvő Csárda-rét nevű határrészben, az épülő új gázvezeték 5 + 560 – 6 + 00 km szelvényében a megelőző feltárás során összesen 500 m hosszúságban, a 7 m szélességben az altalajig lehumuszolt és megnyesett sávban Árpád-kori és néhány bronzkori objektum feltja jelentkezett.

A gázvezeték ezen a területen keskeny hátú dűnék sorát vágja át, melyek tetején található – a kutak kivételével – a régészeti jelenségek. A feltehetően Árpád-kori karámokhoz tartozó árokrendszerek és néhány gödör szegényes leletanyaga mellett egy félig földbe mélyedő ház és feltűnően nagyszámú kút került elő. Az egyébként szokásos alaprajzú, az ÉK-i sarokban kerek, tapasztott kemencével fűtött Árpád-kori ház kutatástörténeti jelentőségét nem is annyira a leletanyaga, mint az adja, hogy most sikerült először a feltárástól kezdve a teljes kibontásig nyomon követni és dokumentálni az úgynevezett „nyél” szerepét. A bontás során készített metszeten pontosan lemérhető távolságadatok segítségével Szentgyörgyi Viktor eddigi rekonstrukciós kísérleteit ezúttal egy konkrét gyakorlati példa segítségével sikerült ellenőrizni, s így az általa kidolgozott házrekonstrukciók matematikai képletének helyességét bizonyítani.

A feltárás másik fontos megfigyelése volt, hogy a különböző típusú kutakat (gulya, kút, gémeskút) a domboldal alsó harmadánál, s nem a legmélyebb ponton ásták, hogy elkerüljék az összefolyó felszíni vizek szennyezését. A kutak közül egy gémeskút (ahol a gém és a palánk szerkezetéhez tartozó cölöplyukakat sikerült megfogni), valamint egy jó állapotban konzerválódott fagerendákkal bélelt gulya kút érdemel nagyobb figyelmet.

A feltárás során néhány, jellegzetes leletanyagot alig tartalmazó bronzkori gödör is előkerült.

A feltárt leletanyag és a dokumentáció a területileg illetékes nagykőrösi múzeum gyűjteményébe lesz beletárolva.

DR. SZABÓ GÉZA

138. Gyál, Csárda-rét, 9. lelőhely

(Pest megye) Szk, Sza

A Vecsés–Csepel gázvezeték 7 m széles nyomvonalának 4+950 és 5+350 km szelvényében, a Gyáli-csatorna déli oldalán húzódó vizes rétből kiemelkedő kisebb, agyagos felületű domb északi oldalán két különböző korszak emlékei kerültek elő. A szkíta korhoz (Kr. e. 6–5. század) sorolható 35 objektum nem túlságosan

gazdag leletanyagából említésre méltó az egyik árok alján talált halszájka mintás öntött bronzcsat. A feltárt objektumok nagyobbik része a leletanyag alapján 3–4. századi szarmata településhez tartozik. A szarmata kori objektumok több esetben metszették a korábbi település maradványait.

Az ásati dokumentáció és a leletanyag a nagykőrösi Arany János Múzeumba kerül.

HEGEDŰS ATTILA – SIMON LÁSZLÓ

139. Gyál, Csárda-rét, 9/A lelőhely

(Pest megye) Sza, Á

A Vecsés–Csepel II. gázvezeték nyomvonalának 5+450–5+650 km szelvényében, a Gyáli-csatorna déli partján húzódó agyagos felületű, a felszínből 2,5–3 m-re kiemelkedő domb északkeleti lejtőjén néhány 3–4. századi szarmata objektum mellett zömében 12–13. századi (késő Árpád-kori) telepmaradványok (2, kemencével ellátott téglalap alakú földbe mélyített ház, árkok és vermek) kerültek elő.

Az ásati dokumentációját és a leletanyagot a nagykőrösi Arany János Múzeum őrzi.

HEGEDŰS ATTILA – SIMON LÁSZLÓ

140. Gyál, 13. lelőhely

(Pest megye) Á

A Gyáltól DK-re fekvő határrészben, az épülő új gázvezeték 6+435–6+455 km szelvényében, a felsőpakonyi kövesúti csomóponttól északra, összesen 20 m hosszúságban, a 7 m szélességben az altalajig lehumuszolt és megnyesett sávban néhány régészeti objektum feltja jelentkezett.

A széles, lapos homokháton lévő lelőhelyen néhány Árpád-kori gödröt bontottunk ki, viszonylag csekély leletanyaggal.

A régészeti leletek és a dokumentáció a területileg illetékes nagykőrösi múzeum gyűjteményébe lesznek beletárolva.

DR. SZABÓ GÉZA

141. Gyál, 14. lelőhely

(Pest megye) I

A Gyáltól DK-re fekvő határrészben, az épülő új gázvezeték 6+150–6+200 km szelvényében, az egykori juhászat déli oldalán az erdőtelepítéskor és a későbbi területrendezések során erősen bolygatott környezetben a felszínen összesen 50 m hosszúságban, a 7 m szélességben az altalajig lehumuszolt és megnyesett sávban néhány régészeti bizonytalan korú objektum feltja jelentkezett. A beásásokból értékelhető leletek nem kerültek elő.

A feltárás dokumentációja a területileg illetékes nagykőrösi múzeum gyűjteményébe lesz beletárolva.

DR. SZABÓ GÉZA

142. Györe, Bocok-dűlő

(Tolna megye) R

A Györe délkeleti határánál található nagy kiterjedésű neolitikus lelőhelyen keresztül fektették le a községi szennyvízcsatornát. Az árokásási munkák során több objektumot – elsősorban sírokat – bolygattak meg. Rövid leletmentésünk alatt 2 csontvázas és 9 hamvasztásos Lengyel-kultúrára tartozó sírt tártunk fel. Utóbbiak jelentős mennyiségű edényt, többek között egy párhuzam nélküli, kettősfejű, négy lábú edényt tartalmaztak. Szórványként egy kétkarú ember alakú edényt is begyűjtöttünk.

Az ásatáson részt vett Balogh András régészhallgató (JPTE).

ÓDOR JÁNOS GÁBOR

143. Győr, Marcalváros, Szabadidőközpont,

Pápai úti vásártér

(Győr-Moson-Sopron megye) U, B, LT, Ró, Á, Kő

A tervezett Győr-Marcalváros Ménfőcsanak Regionális Kereskedelmi és Szabadidő Központ részeként első szakaszban fejleszteni kívánt területen 10 230 m² felületen végeztünk régészeti feltárást. A Győr-Pápa 83-as műút városból kivezető szakaszának D-i oldalán levő homokos dombhát több mint kétharmadát anyaggyerő-helyként az M1 autópálya-csomópont építéséhez teljesen elbányászták. A megmaradt részen a rendkívül vastag (átlagosan 70–80 cm) humuszréteget rézsúnyeső kanalas markolóval eltávolítva, a homokos altalajon 134 objektumot sikerült megfigyelni és feltárni.

A legkorábbi időszak a bronzkori Halomsíros kultúra települése. Nagyméretű (17 × 6 m) kétsztrátú, alapárkos házaik mellett a hozzájuk tartozó élelemtárló verem a házak K-i oldalán egy csoportban helyezkedtek el. A gödrökben kerámiatöredékek, kőszerszók, állatcsontok voltak.

A feltárás teljes hosszában ÉK-DNy irányban, mintegy 300 m-en megfigyelhető volt egy árok beásása, mely rendkívüli méreteivel (a humuszolt altalajon átlagosan 2,5 m széles, V alakban szűkülő, középtű 2 m mély) kísértőárkaival környékünkön eddig egyedülállónak számít. Vélhetően a kelta időszakban készítették, rendelkezése egyelőre ismeretlen. Ugyancsak a kelta időszakhoz köthető egy téglalap alakú, földbe mélyített építmény gödre az ásatás D-i végében.

Az Árpád-kor korai századaiból kis földbemélyített kunyhó, szabadtéri kemence, tárológödrök és egy temetés került elő.

Az egész területet behálózzák az árkok, helyenként közel szabályos négyszögeket kirajzolva római kori és középkori szántó- és telekparcellákat keríthettek. A feltárt felületen az újkorban megtelepedett emberek telepnyomatit, szabadtéri kemencéit, kútjait is megtaláltuk.

A Pápai úti Állatvásártér (011 hrsz.) É-i részén is lehetőségünk nyílt egy 250 m hosszú kutatóárokot és szondázó szelvényeket nyitni. A Pápai úti volt vámház melletti homokdombon az ötvenes években feltárt nagy

neolitikus lelőhely még megmaradt részét próbáltuk lokalizálni. Az akkori leletmentéssel közvetlenül szomszédos parcellát nem érintette a homokbányászat, így nemcsak a neolitikus DVK telep gödreit, hanem a kőkori falut határoló árok egy szakaszát is sikerült feltárni. Később bronzkori telepnyomatokat, kora Árpád-kori leleteket is találtunk számos szépen díszített kerámiával.

A beépítésre tervezett terület 4 ha nagyságú, közvetlenül kapcsolódik az 1999. április-július során megkutatott 010 hrsz. felülethez. A korábban készített légi fotók és terepbejárások alapján a 08 hrsz. területen is árkok, esetleg körárok, sánc nyomai voltak észlelhetők, ezért vált szükségessé a mielőbbi régészeti szondázás. A több irányban meghúzott kutatóárkokban (2 m széles nyesőkanállal, összesen 1200 m hosszan) általában kihumuszolva 34 különböző árok beásásának nyomait regisztráltuk. Ezek közül a Ny-i részen egy nagyméretű (középkori vagy kora újkori) árok íve, keleten pedig egy közel 10 m széles (két nagyobb és több kisebb árokból álló) „árokkeg” ívének véletlenszerű egybeesése rajzolt ki a magasból összefüggőnek látszó körív formát. A további árkok nagyrészt a római és a középkorban létesülhettek, a terület ÉNy-i sarkában gyűjtöttünk szórványosan őskorba tartozó kerámiatöredékeket. A téliesre forduló időjárás és a folyamatos esőzés miatt a feltárás folytatását a tavaszi időszakra voltunk kénytelenek halasztani. Mivel az egész terület mélyen fekvő (teljes felületen náddal borított volt), az árkok átvágását és a térképészeti felméréseket csak a teljesen száraz kora nyári hónapokban tudjuk majd elvégezni.

EGRY ILDIKÓ

144. Győr, Széchenyi tér

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró, Ge, Á, Kk, Kú

Két szezonzban a győri Széchenyi téren az 1968–69-es ásatáshoz, illetve az 1949-es leletmentéshez csatlakozva kb. 200 m²-nyi felületet sikerült feltárni. A rétegsor mélysége 450–550 cm, a kutakat általában a vízszint megjelenéséig 630 cm-ig tártuk fel. A legkésőbbi római kori rétegek kb. 150 cm mélységben jelentkeztek ott, ahol teljes római rétegsort sikerült feltárni. Az ún. török börtön területén a római rétegsor 320 cm mélységig megsemmisült, itt csak a kora római időszakból találtunk jelenségeket.

A római kor folyamán minimálisan 7 építési, illetve átépítési periódust sikerült megfigyelni, ennek további finomítása a részletes feldolgozás feladata lesz. A terület É-i részén folyamatos beépítés mellett az 1. század második felétől a 4. századig tudunk követni építési periódusokat, 4. századra keltezhető építkezésnek nyomát nem találtuk, de 4. századi használatra kerámia és numizmatikai anyag egyaránt utal. A legkésőbbi pénzek a Valentinianus-dinasztia veretei. Már a 2. század közepétől és a 3. században kőalapú, részben vályogtégla felmenő falú, részben teljesen kőfalú épületek alkottak zárt utcasort a tőlük D-re húzódó kavicsos út (vagy tér) mentén. A középső telken Traianus-Hadria-

nus korában szilárd alapú, gerendaszerkezetű, legalább két helyiséges épület állt. A 2. század elejéig a területen cölöpös, illetve karós szerkezetű építmények álltak, alaprajzukat részletes elemzéssel talán valószínűsíthetjük. A legkorábbi házak alapárkos épületek voltak, tájolásuk némileg eltér egymástól, több megújításuk figyelhető meg. Az előkerült legkorábbi éremanyag a Julius Claudius-dinasztia idejéből származik.

Az úttól D-re – amelyet a római kor alatt, sőt még a korai népvándorlás korában is rendszeresen megújítottak, a római kori rétegeket, a későbbi nagy pince szinte teljesen elrombolta, csupán a Flavius-kori legalsó szinteket tudtuk megfigyelni, elsősorban altalajba mélyülő árkok formájában. A későbbi római településről mindössze a metszetal alapján nyerhettünk információkat. Úgy tűnik, hogy ezen a részen szilárd anyagú (kő, téglá) házak nem álltak.

Általánosságban megemlítjük még a kutakat, amelyekből a római kor teljes időszakából hatot tártunk fel. Fabélést egyiknél sem tudtunk megfigyelni, illetve talaj-elszíneződés alapján 3 esetben valószínűsíthető a hordó bélés alkalmazása. Megfigyeléseink egyértelműen bizonyítják, hogy vízvezetékrendszerrel a vicus területén nem számolhatunk.

Az előkerült római kori leletanyagra általában jellemző az igényesség és a jólét jelei: nagy mennyiségű terra sigillata – az itáliai gyártmányoktól a késő Rajna vidékiig, vékony falú szürke, korai sárgamázás barbotinos kerámia, amphoradarabok, terrakotta szobrocskák töredékei, bordás üvegtálak, kimetszett díszű üvegpoharak, aranymédál és nagy mennyiségű pénz utal erre.

Az ásatáson másodlagos helyzetben egy lovas íjász sírtöredéke is előkerült.

Vége hitelesen feltártuk az ismert Széchenyi téri 5. századi temető újabb 7 sírját (köztük egy torzított koponyás csontvázat), szegényes mellékletekkel (vascsat, csontfésű, korai ezüst kosaras fülbevaló). Az egykori római út vonalán nincs temetkezés, a déli oldalon azonban újra megjelennek a sírok – ezeket nem tudtuk feltárni, az ún. „török börtön” mögött a metszetalban lehetett csak dokumentálni. A sírok a nagy humusztartalmú fekete rétegbe mélyülnek. Eredeti mélységük a későbbi földmunkák miatt nem állapítható meg (30 cm a 13. századi térszint alatt nyilván nem értelmezhető).

Az 5. és 11. század közötti időből egyetlen darab leletünk sincs, még másodlagos fekvésben sem. A hiást igazolja, hogy késő római leletanyag volt a középkori betöltések földjében.

Újra települt a mai tér területe a magyar honfoglalás után. Az Árpád-kori (11–13. század) váralja-településből sikerült feltárnunk az első félig földbe mélyített kőkemencés házat, valamint 7 db (nem egykorú) kemencét, köztük a szokásos egyszerű szabadon álló sütőkemencéket és nagyobb méretű, gondosabban épített (ipari?) kemencéket is. Néhány cölöplyuk, egy korábbi

gödör megsüllyedt felső részének feltöltése és maga a fekete réteg felső része tartozik még ehhez a korszakhoz. A leletanyagot sok és korai jellegű kerámia képviseli a házból, főleg fazék- és bogrács-töredékek. A rétegből III. Béla pénze került elő.

A 13. század végén (nyilván az 1271-es városi kiváltságokkal összefüggésben) alakították ki a piacteret. A városrendezési munka során nemcsak a korábbi építményeket bontották el, illetve töltötték fel, hanem komoly földmunkával visszabontották (planírozták) a teret – ezt a korábbi megfigyelésünket most a félbevágott kemencék, a térszint alatt közvetlenül fekvő sírok ismét igazolták. A fekete humuszréteg megmaradt részét keményre járt kavicsozás (a tér járószintje) zárta le. A kavicsozást az A, B, D szelvények teljes terjedelmében megfigyeltük, az E szelvényben a metszetben még dokumentálható volt, az F, G, H szelvényekben azonban a „török börtön” mögötti K-i metszetben már nem volt igazolható. Mivel itt felületfeltárással nem volt lehetőségünk, nem tudjuk egyelőre egyértelműen eldönteni, hogy későbbi bolygatások tüntették-e el (ez a valószínűbb a D szelvényben tapasztaltak és a teret esetleg lezáró épület nyomának hiánya miatt) vagy valóban elértük a középkori piac szélét. A történeti adatokhoz kapcsolódó datálást numizmatikai leletek erősítették meg (alóla II. Béla pénze, fölötte bécsi fillérek és Nagy Lajos szerencsefejes denárja bukkant elő).

Ettől kezdve piactér a Széchenyi tér, a feltárás során a téren folyó élet nyomait követhettük nyomon. Szinte azonnal megindult a piac „elépítése”, sátrakkal, később állandóbb bódékkal, sőt házikókkal. Számos (legalább két periódushoz tartozó) cölöphely, a D felületen sok, egymást vágó gödör, talpgerenda alapárka, agyagtöltés, padlószint igazolta a „könnyűszerkezetű”, de egyes helyeken már állandósult beépítési vonalakkal rendelkező bódék létesítését. Ezekhez a 14–15. századi objektumokhoz edénytöredékek (import kerámiák is), vaseszközarabok, bronzveretek, ólomzárjegyek, a bécsi fillérektől Zsigmond „fitying”-jéig ívelő érempektrum tartozik.

A győri végvár kiépítésekor a 16. században a várkapitány a bódék lebontásával igyekszik úrrá lenni az áttekinthetetlen helyzeten (az 1566-os nagy tűzvésznek területünkön nincsen nyoma). Ekkor keletkezett az ún. 4. réteg felszíne. Egy (szint alatti) épület maradt meg: az a nagy pince, amely a 17. században a „török börtön” nevet kapta. Méteres oldalfalait felszámolásakor kiszedték, az osztófalak maradványai azonban megvannak. Három (egyre mélyülő) helyiséget tudtuk elkülöníteni, déli határáig nem jutottunk el. Lejárója É felől az 1. helyiséghez csatlakozott. Az 1. helyiség 2. téglá padlója alatt I. Ferdinánd pénzét találtuk, míg a 2. helyiségben messzeszint alatti törmelékes téglás rétegben pozsonyi denár került elő. Néhány szint alatti maradvány (gödör) és az 1. helyiség padlója alatti leletek azt sugallják, hogy az építkezés 1. fázisa megelőzte a nagy erődepítési munkákat. A győri végvár kiépítésének idejét a betöltésben

talált 5 db Ferdinánd pénz jelzi. A 17. századi utazók (Evlia Cselebi, Tollius) által emlegetett rejtélyes „pokolmély börtön”, amiben a szegényebb török rabokat tartották, ezzel kézzelfoghatóvá vált. Az objektumot a 17. század legvégén (nyilván a török kiűzése, konkrétan a Mária-oszlop emelése idején) számolták fel, ezt régészetileg a betöltésből előkerült 1660-as pénz és az 1712-ben már a töltésbe mélyített kút határolja be.

A kutat von Heister generális 1712-ben vettettet téglából építették. Díszkút lehetett parkosított környezetben, amire nagy ovális téglakerete és azon belül öklömnyi vagy annál nagyobb kavicsokból kialakított vízszűrő rétege utal. A kutat feltüntetik a 18. századi alaprajzok. Megszüntetésekor beboltozták – a boltozat alatt ma is üreg és másfél méteres vízoszlop található. Bármikor helyreállítható, ezért a boltozatot nem bontottuk meg, a befedés korára így közvetlen adatunk nincs. A 19. századi térszintet – 45 cm-en – (2. réteg) ugyancsak pénzek kelteznek.

Az ásátásokon talált régészeti objektumok közvetlen bemutatást nem igényelnek, bár a maradandó anyagból készült épületek falait nem semmisítettük meg, későbbi időpontban szükség esetén újra feltárhatók és szint alatt bemutatathatók lennének.

DR. SZŐNYI ÉSZTER – DR. TOMKA PÉTER

145. Gyugy, Római katolikus templom
(Somogy megye) Á, Kk

Gere László, az ÁMRK Kutatási Osztályának munkatársa leletmentő ásátást végzett a gyugyi rk. templom nyugati homlokzata előtt. Ennek célja a tereprendezéshez szükséges járósínt megállapítása volt, melyet a tervező külön kérésére kellett elvégezni.

Az elmúlt év falkutatása során semmi jel nem utalt arra, hogy a nyugati homlokzat előtt egykoron torony állt volna, így a tervező által kért járósínt-meghatározás különösebb veszély nélkül elvégezhető volt. A leletmentő kutatás során egy elbontott torony alapozási maradványai kerültek elő (a felmenő falazaton az utólagosan épült toronynak bekötése nem volt látható).

DR. JUAN CABELLO

146. Gyula, Remete, Holló tanya I. (113. lelőhely)
(Békés megye) B, Sza, Ú

1999-ben folytattuk az előző évben megkezdett leletmentést a lelőhelyen. A leletmentésre a Kisdelta szűkség víztározó építése miatt került sor. A lelőhely egy egykori ér melletti dombháton terül el, a Fekete-Körös és Fehér-Körös között. Valamikor sziget lehetett, mely alig emelkedett ki a környezetéből. 1999-ben 150 új objektumot és 4 árkot bontottunk ki, ezzel az objektumok száma 214-re emelkedett. Ezek a Gyulavarsádi kultúra idejéből valók, illetve vannak leletanyag nélküli kérdéses korúak és újkoriak is. A leletanyagban kerámiatöredékek, állatcsontok, kőeszközök voltak. Külön említést

érdemel egy nagyméretű kút, melynek az alsó részén a fabélést is megtaláltuk. Deszkákkal volt kibélelve, melyeket csapolással illesztettek össze. A kút földjét rétegenként eltettük további vizsgálatok számára.

Feltártunk 11 őskori, illetve népvándorlás kori sírt is. Az őskori sírokban edénytöredékek, csontgyöngyök voltak. A népvándorlás kori sírok valószínűleg szarmata koriak. Ezek egyikében egy vascsatot találtunk. A vázak rossz megtartásúak voltak.

A lelőhelynek a 100 méter széles nyomvonalon belül eső részét teljesen feltártuk. Az őskori telep és a népvándorlás kori temető is folytatódik a nyomvonalon kívül, a teljes feltárással azonban nem volt lehetőségünk.

A leleteket Gyulán, az Erkel Ferenc Múzeumban helyeztük el.

GYUCHA ATTILA – LISKA ANDRÁS – MEDGYESI PÁL

147. Gyula, Remete, Holló tanya II. (114. lelőhely)
(Békés megye) R, Kú

1999-ben a leletmentésre a Kisdelta szűkség víztározó gátjának építése miatt került sor. A lelőhelyet a gát nyomvonala 100 méter szélesen metszette, s csak ezen belül dolgozhattunk.

A lelőhely az egykor vízzel körülvett kiemelkedésen fekszik, a Fekete-Körös és a Fehér-Körös között. A Gyula 113. lelőhelytől egy mélyebb rész, egykori ér választja el. A feltárás során 140 kora rézkori, illetve újkori objektumot és 18 kora rézkori sírt mentettünk meg. Az őskori leletek a Tiszapolgári kultúra idejéből származnak.

Az őskori objektumok leletanyagában kerámiatöredékek, kőeszközök, csonteszközök, állatcsontok voltak. A sírokban a vázak többsége zsugorított helyzetben feküdt. A vázak mellett edényeket, kőeszközöket, kőbaltát, réztűket, rézbaltákat, állatcsontokat, gyöngyökből álló öveket, kagylókat, kő nyílhegyet találtunk. Néhány kiemelkedően gazdag sírban az edények száma 10–11 volt.

A leleteket Gyulán, az Erkel Ferenc Múzeumban helyeztük el.

GYUCHA ATTILA – LISKA ANDRÁS – MEDGYESI PÁL

148. Harc, Várhegy
(Tolna megye) B

A falu D-i szélén, a Sió partján, a temetőtől D-re emelkedik a Várhegy. A már Wosinsky által is ismert bronzkori földvárát É felől mély bevágás választja el a domb folytatásától. Ez jelenleg mélyútként szolgál, amelyen egy gyalogösvény látható. A bevágáshoz DNy felől mély horhos kapcsolódik, felette széles, erősen betöltődött terasz húzódik. Valószínűleg az erózió okozza azt, hogy a védett terület alján a köröm alig észlelhető. A vár ÉK-i hosszanti oldalán is hasonló állapotú a terasz. A lakóterület pereme általában lekerekített, a dombtető dom-

ború, D felől elkeskenyedik. A teraszhoz DK felől kis kúp csatlakozik.

A vár területét – főleg az É-i részen – bokrok, fák fedik. Helyenként nehezen áttekinthető. A lakóterület ÉK-i sarkában kb. 2 m mély, 2–3 m átmérőjű kincske-resőgdör látszik. Metszetében jól látszik a vastag kultúrréteg.

ÉNy felől, az átvágáson túl a szántásban is gyűjthető bronzkori cserepek. A temető felől itt is mutatkozik egy sekélyebb átvágás, amely a domb hosszanti oldalai felől horhoshoz kapcsolódik. Valószínűleg ez az erődítés is a földvárhoz tartozik.

A földvárat korábban már felmértük Sándorfi Györggyel, Nováki Gyulával. Az akkor igen sűrű bozótban azonban részletes megfigyeléseket nem tehettünk. Ezért Egyed Endre 1999. április 15-én újramérte a várat.

MIKLÓS ZSUZSA

149. Hevesvezekény, Hosszú-dűlő 6. számú lelőhely
(Heves megye) Á

A Hevesvezekény – Hosszú-dűlő vezetékárok sarokfordulójában közel a Hanyi-érhez két szabályos házbeásást tártunk fel kemencével, ágasfák gödreivel. Az objektumból néhány sötétszürke 12–13. századi középkori cseréptöredékeket szedtünk össze, amely alapján meghatározhattuk a település korát.

FODOR LÁSZLÓ

150. Hevesvezekény, Matyósarok I. II., 4. 5. sz. lh.
(Heves megye) Sza, Kő

Sajnos néhány kora középkori és szórványos 1–3. századra keltezhető cseréptöredékeken kívül mást nem találtunk, de a terepviszonyok sem kedveztek a legjobban a megfigyelésekhez. (Árokásáskor magas belvíz, beomló falak és kevés értékelhető beásás, folt.)

FODOR LÁSZLÓ

151. Hevesvezekény, Nagyfertő-dűlő
(Heves megye) Ő, N

Néhány őskori objektumot és két népvándorlás kori (4–5. századi) sírt tártunk fel egy 50 m hosszú 5 m széles szelvényben. Az objektumok itt is nehezen datálhatók a leletanyag rendkívül csekély mennyisége miatt.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

152. Hevesvezekény, Nyári-járás
(Heves megye) Ő, Ú

A lelőhelyen az árokban végzett leletmentést követően egy 60 × 5 m-es szelvényt nyitottunk. Ebben főleg őskori objektumok kerültek elő, de ezek mellett két nagy újkori csorda-kutat is kibontottunk. A leletanyag szegényes volta miatt az objektumok datálása itt is körülményes.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

153. Homokmégy, Székes
(Bács-Kiskun megye) Sza, Á

1999-ben folytattuk a feltárást Homokmégy-Székesen. A VIII. szelvényvel a 126–183. régészeti objektumokat tártuk fel. Az előkerült 58 objektumból ötvenhárom 10–11. századi sír, a többi népvándorlás kori település (árok, gödör) volt. Összesen kb. 330 m² területet tártunk fel.

A 10–11. századi temető Ny-ÉNy-i részét tártuk fel. Valószínűleg megtaláltuk a temető Ny-i részét. A sírok mintegy 55–60 százalékában volt melléklet. Előkerült egy fordított tájolású, hasra fektetett halott, akit lemezes övcsattal, rosszezüst övveretekkel, tarsolyba helyezett pásztorkésztséggel temettek el. Ez a sír a temető korai részére, a 10. század első felére utal. A rendellenesen eltemetett halottat az akkori temető É-i határán temették el. A későbbi temető erre a sírra is rátelepült, egyik későbbi sír vágta is annak Ny-i felét. Előkerült emellett egy csüngős veretekkel díszített ingnyakú gyermek sír és egy kauri csigákkal kirakott has tájékú női sír. A többi sírból sima, nyitott végű ezüst és bronz hajkarikák, nyitott végű karperecek, dudoros fejű és sima pántgyűrűk, gyöngyök, fülesgombok, kovák, fenékkő, bronzcsörgő, vaskések, vasnyílhegyek kerültek elő. Az általunk feltárt temetőrészlet időrendjét a 10. század első felétől, illetve középső harmadától a 11. század elejéig állapíthatjuk meg.

A feltárást tisztázta a temető Ny-i szélét és megsabta a feltárást további egyetlen irányát, a délit. Ebben az irányban, a domborzati-földrajzi adottságokból következően még kb. 100–200 sír várható. Az eddig feltárt 183 objektumból kb. 160 sír volt. Így a temető feltáráának mértéke 40–60 százalékra becsülhető.

A feltárást 1996–1997. évi eredményei a Cumania 15. (1998) (Gallina Zsolt–Hajdrik Gabriella: 10–11. századi temető Homokmégy-Székesen. Előzetes közlemény.), a Tanulmányok Homokmégy történetéből és néprajzából (Gallina Zsolt: Homokmégy régészeti emlékei a késő vaszkortól a középkor végéig. 1998.), Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében 1997. (1998.) (Gallina Zsolt: Temetkezési szokások a 10–11. századi temetőben Homokmégy, Székesen) és a Régészeti Kutatások Magyarországon 1998 (2001.) c. kötetekben láttak napvilágot.

GALLINA ZSOLT

154. Ikrény, Silőgödrök
(Győr-Moson-Sopron megye) B, A, Á, Kk

A lelőhely (hrsz.: 0127) a község belterületének egyik legmagasabb pontján, a Holt-Rába medrének szomszédságában van. Sajnos a legérdekesebb, központi része már elpusztult, mert a század elején betonsilókat építettek rá, s az utóbbi évtizedekben padig intenzív homokbányászás folyt a területen.

Korábban szórványként több érdekes lelet került be a győri Xántus János Múzeumba. Árpád-kori edények, eszközös „S” végű hajkarika, kerámiatöredékek stb. 1983-ban egy leletbejelentés kapcsán a már akkor omladozó-

félben levő partoldalban Tomka Péternek sikerült azonosítani egy korai (10–11. századi) temető helyét.

1995-ben a terület tulajdonosa értesített, hogy a bánya omladozó partoldalából régészeti leletek kerülnek elő. Ekkor dokumentáltuk a látszódo objektumokat, illetve kibontottuk a partomlás miatt veszélyeztetetteket. A homokbányászás és a korábbi építkezések tereprendezései következtében a bánya környezetében mára már a lelőhely legmagasabb nyugati oldala elpusztult, s csak egy kis rész (kb. 400 m²) maradt érintetlen a bánya északi és délnyugati részében. Épen maradt a lelőhely keleti, délkeleti részén mintegy 3 hektárnyi terület, ahol a szántóföldön sűrűn lehet találni középkori és néhány római és őskori (bronzkor) cserepet.

Az 1999. évi feltárás azt célozta, hogy az 1995-ben a bánya leomló oldalában megfigyelt objektumokat és a még épen maradt területeket feltárjuk. A terület kis mérete és az objektumok jellegének korábbi ismerete alapján csak néhány hetes ásatást terveztünk, de az előkerült objektumok nagysága miatt a feltárás csaknem 2 hónapig tartott, s még így sem tudtuk feltárni az összes tervezett területet (déli terület), csak az északi részeket.

Az ásatás során összesen 57 objektum és 41 sír maradványait tártuk fel, valamint dokumentáltuk a déli részen látható középkori telepjelenségeket.

Telepjelenségek:

Legjelentősebb objektum a 13. (14.) objektum volt, mely egy ívben kanyarodó, valamikor kerek vagy ovális területet közrefogó árok maradványa. Szélessége 4–4,5 m, átlagos mélysége a felszíntől 2,5 m, kibontott (megmaradt) hossza 16 m. Az árok oldala rézsús, és a laza homokos altalajba ásták, s emiatt gyakran meg kellett újítani. Összesen öt megújítási réteget figyeltünk meg. Az utolsó megújítás idején az árok belső oldalánál egy kisebb függőleges oldalú árkot ástak, melyekbe sűrűn cölöpöket állítottak. Az árkon belül szintén megfigyeltünk vastag cölöplyukakat, melyek követték az árok ívét. Ezeknek a keletkezési ideje nem volt megállapítható. Az árok felső rétegét vastag, korommal kevert hamuréteg fedte, melyben sok épületomladékot (tégglák, cserepek, habarcs) és sok régészeti leletet találtunk. Az árok korábbi betöltődéseiből is számos régészeti lelet került elő, de kevesebb, mint felül. Az árok ásása és folytonos felújítása közben beleástak egy soros elrendezésű Árpád-kori temetőbe és egy későbbi templom körüli temetőbe, melyekből sok embercsont került az árok betöltődésébe.

Az árokból nagy mennyiségű kerámialelet (változatos cserépbográcsok, fazekak, korsók töredékei) és számos vastárgy (szögek, nyílhegyek, kulcs) került elő.

Az árkon belül sikerült megfigyelni egy téglalapú maradványait. Ez sajnos nem állt másból, mint egy rövid falszakaszból, melyet sóderes, meszes habarcsba tégglából raktak. Közvetlenül a felszín alatt bukkantunk rá, a bányagödör omladozó oldalában. Összesen két téglasor maradt meg. Dokumentált hossza 1,8 m, szélessége 0,5 m. Az építmény alatt sírokat találtunk. Mivel a területen

újkorai építkezéseknek a betonszilókon kívül sem régészeti, sem egyéb források alapján nincs nyoma, feltevéseink szerint ahhoz az építményhez tartozott, melyet az árok volt hivatott védeni.

Az ezen kívül feltárt objektumok néhány kivétellel az árok külső oldala mellett lévő gödrök és árkok voltak, számottevő középkori leletanyaggal. Említést érdemel a 11. objektum, melyben egy tapasztott padló maradványait találtuk (ház), és a külső oldala mellett egy szájjal lefele fordított ép edény volt elásva.

Temetkezések:

Az ásatás során 40 sírban összesen legkevesebb 41 egyén vázának maradványait tártuk fel. A telepjelenségek betöltésében – különösen a 13. (14.) objektum különböző rétegeiben – ezen kívül is rendkívül sok emberi vázrészlet találtunk, melyek részben az objektum megásásával elpusztított sírokból származnak.

A temető sírjait jellegük és kronológiai helyzetük alapján két csoportra oszthatjuk. A lelőhely 1999-ben feltárt területének legkorábbi jelenségeként értékeljük az itt megfigyelt soros temetőt. E temetőben négy, szabálytalan sírsorból álló temetőrészt dokumentáltunk. Ezek közül két sírsort részben megbolygattak a 13. (14.) objektum kiásásakor, és feltehetően az árok középvonalában egy sort pedig teljesen elpusztítottak. Összesen 21 sírt, illetve sírmaradványt figyeltünk meg, melyek a soros temetőhöz tartoztak. A sírokból származó egyetlen pénzlelet – előzetes meghatározás szerint – II. Géza denárja. A temetkezések tájolása egységesen nyugat-keleti, fejjel nyugatnak, enyhe délkeleti eltéréssel.

A temetkezés a 13. (14.) objektumtól délnyugatra, vagyis az árokkal körülvett területen belül templomkörüli „módszerekkel” folytatódott. A sűrűn egymás fölé rétegződő, egymást vágó, s részben elpusztító, későbbi sírok nagymértékben elpusztították a korábbi, soros temető sírjait is. Az ehelyütt megásott sírok oly mértékben keveredtek, hogy egyértelműen alig követhők a „soros” vagy a „templom körüli” periódushoz.

A temetkezési szokások a temető(k) egészében gyakorlatilag azonosak voltak. A régészetileg megfogható sírgödrök minden esetben lekerekített sarkú téglalap alakú aknasírok voltak. Az elhunytakat háton fekvé, nyújtott helyzetben temették el, fejjel nyugatnak. Néhány esetben megfigyeltük az alkarok medencére vagy mellkasra hajlítását. Megfigyeltünk kettős temetkezést is, konkrétan az 1. sírban nyugvó nő mellé, a bal mellkasa fölé egy csecsemőkorú egyént temettek. Koporsó nyomát mindössze egy esetben dokumentálhattuk egy igen málékony falenyomat formájában. A feltárt csontvázak „összenyomott” helyzetéből, illetve leesett állkapcsából több egyéb esetben is következtethetünk egykori koporsó, illetve szemfedél meglétére.

A temetőkorhatározását rendkívül megnehezíti annak leletszegénysége. Minden bizonnyal sírből származik az az „S”-végű karika, melyet Tomka Péternek korábban sikerült a lelőhelyen gyűjtenie. A soros temető-

periódushoz tartozó 6. sír betöltéséből előkerült vékony bronzdrót talán huzalkarperec sérült maradványa. Ugyancsak a korábbi temetőperiódus emléke a 9. sír földjében lelt egytagú vascsat. Utóbbi tárgyat restaurálás előtti formájában csupán általánosságban keltezhetjük az Árpád-korra. Az ásatáson megfigyelt szuperpozíciók közül mindenképp kiemelendő még, hogy a 13. (14.) objektumtól délnyugatra megfigyelt téglafalalapozás alatt került elő a – valószínűleg a „soros” temetőperiódushoz tartozó – 17. sír, sajnos melléklet nélkül.

Az ásatásunkon feltárt jelenségek legvalószínűbb interpretációja a következő. A területen a legelső, emberi megtelepedésre azok a rendkívül lepusztult állapotban, másodlagos helyzetben előkerült, az őskoron belül alig keltezhető (bronzkor?) cserepek utalnak, melyeket a középkori objektumok betöltésében, illetve azok felett találtunk. Az őskori telep további részletei talán a homokbányától keletre lévő, feltáratlan területen rejtőznek. Kései avar kori telepre utal a 32. objektumban feltárt kerámia, illetve 3 tollú, jellegzetesen avar kori, nehéz vas nyílcsúcs. A magyar középkorban itt húzódó település legelső jelenségcsoportja minden bizonnyal az Árpád-kori soros temető volt. Az ásatás itteni területén e korszakhoz tartozó telepobjektumot nem találtunk. Ezt követte a 13. (14.) objektum, egy nagyméretű, enyhé ívelődő árok megásása, mellyel elpusztították a temető számos sírját. Keletkezésének és használatának ideje a 13. század végére és a 14. századra tehető.

Sajnos a homokbányászattal elpusztított területen állhatott az az épület, melynek védelmében az árkot, illetve falat létrehozták. Az egymásra rétegződött sírok alapján ez az épület minden bizonnyal egy templom lehetett. A falon belül téglalapú alapozását találtunk, de ennek értelmezése nehézségekbe ütközik. Templomalapként való meghatározása azért valószínűtlen, mert helyzete túlzottan is közeli az árokhoz. Esetleg valamilyen világi építmény maradványa lehet. Nívós épület közelségére utalhat az épületalapon túl feltárt terület déli sarkában egyéb, másodlagos helyzetben talált épületomladék rétegből származó ép, zöldmázás padlótegla is.

Az ároktól északra (13. /14./ objektum) késő középkori telepjelenségeket tártunk fel, melyek a teleprészlet legkésőbbi jelenségei sorába tartoznak. Az árkon kívül előkerült településobjektumok leletei a 15. századra keltezhetők.

A leletanyag egésze ideiglenesen a mosonmagyaróvári Hansági Múzeumban van elhelyezve, s restaurálása részben megtörtént, illetve folyamatosan végzik.

Munkatársak: Paszternák István régész (MTA RI), Gyürki Edit restaurátor (Hansági Múzeum).

FIGLER ANDRÁS

155. Iváncsa

(Fejér megye) Rő, Kő

Az Iváncsa határában, a Dunától 60–80 méter távolságra fekvő római őrtoronyról először Marosi Arnold adott

hírt a Székesfehérvári Szemle 1934-es és 1935-ös számaiban. Az általa végzett régészeti kutatásokról dokumentáció nem maradt fenn. A Matrica–Intercisa limeszszakasz közötti őrtornyot Visy Zsolt a 7. számmal látta el, de helyének pontos meghatározásában bizonytalanság mutatkozik.

1999. késő őszén szántás során köveket, kerámiát és embercsontokat fordított ki az eke. A leletbejelentésre Keszi Tamás és Pongrácz Zsuzsanna régészek, valamint Haraszi Gabriella restaurátor szállt ki a helyszínre. Az épülettörmelék (kőanyag és tegulatöredékek) az őrtoronyból származhatnak. A sírgödrot nem lehetett már feltárni, de meg lehetett állapítani, hogy keletelt volt. Az erősen bolygatott csontvázak mellett mellékletet nem találtunk, de valószínűnek tartjuk, hogy a középkori település temetőjéből származhatnak. Ezek alapján feltételezzük, hogy a római torony alapjait a középkorban templom építésére használták fel, az előkerült emberi maradványok pedig a templom körüli temetőhöz tartoztak.

KESZI TAMÁS – PONGRÁCZ ZSUSZANNA

156. Ják, Bencés apátság

(Vas megye) Á, Kk, Kú

Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal megbízásából folytattuk a módszeres régészeti feltárást Jákon, a bencés apátsági templom és a Szent Jakab kápolna közötti területen.

Ebben az évben a B 5., B 6., C 5., C 6., D 3., D 4., D 5., D 6., E 2., E 3., E 4., E 5. szelvényekben folyt a temető feltárása, az A 5–6. és az E 1–2. szelvényekben megvizsgáltuk a templomkert téglafalának alapozását.

A fent jelzett szelvényekben 199 sírt tártunk fel, így összesen 463 sír került feltárára 1999. augusztus végéig.

A sírok betemetésének kora továbbra is változó: a 11. század elejétől kezdődik és az 1780-as évekig tart.

8 sírt keltezhetünk az Árpád-korba: a 323., 337., 338., 344., 346., 440., 452., és a 458. sírt. Mindegyik a Szent Jakab kápolna közelében, illetve a helyén lévő rotunda közelébe lett eltemetve.

A 323. sírban a felszedéskor a koponya alól 2 db kicsi ezüst S végű hajkarika került elő. Idősebb nő sírja volt ez, a hajkarikát fülbevalóként használták. A tarkó alatt 2 db nagyméretű bronz S végű hajkarika feküdt.

1999-ben a következő sírokban találtunk gyöngyös pártát:

274. sír: rossz állapotú, 278. sír: rossz állapotú, 279. sír: különlegesen hosszú ezüstözött pártá, nagyon szép, rekonstruálható, 287. sír: gyöngyosoros pártá, rekonstruálható. 301., 302. sír: bolygatott gyöngyös párták, 306. sír: rajz alapján rekonstruálható pártá, 316. sír: különlegesen hosszú réz hajhálóval rendelkező gyöngyös pártá, 351. sír: kevésbé bolygatott pártá, 355., 367., 377., 383. sír: pártatöredékek gyöngyökkel, 390. sír: szórvány koponya gránátköves és flitteres töredékekkel, 400., 404., 407., 409. sírban talált pártatöredékek alapján a pártá

rekonstruálható, a 416., 435., 441. sírban pártatöredékeket találtunk. Az ismertett párták a 15–16. századba kelteznek e sírokat, és az eltemetett egyének mindegyike fiatal nő, legnagyobb részt gyermeklány. A pártákat Edőcs Judit és Kis Ernő Csaba rögzítette a helyszínen és vitte be a szombathelyi Savaria Múzeumba, ahol Edőcs Judit az Országos Műemlékvédelmi Hivatal megbízásából megkezdte a restaurálásukat, illetve a legépebbek rekonstrukcióját. A legépebbeket, legszebbeket a jáki Apáti házban nyíló kiállításon fogjuk bemutatni.

A sírok hozzávetőleges korszakonkénti besorolása a következőképpen alakul: 14 db 15. századi, 20 db 16. századi, 12 db 15–16. századi (nehezen választható szét), 26 db 16–17. századi, 31 db 17. századi, 13 db 17–18. századi és 8 db 18. századba keltezhető sírt találtunk.

Ereklyetartó volt a 285. sírban, a 310. sírban 2 medál is volt az ereklyetartó mellett, a 364-ben 2 ereklyetartó volt, a 447. sírban a két ereklyetartó mellett egy medál is volt található. Medált találtunk a következő sírokban: 289., 297., 299., 333., 356., 357., 386., 434. A 430. sírban egy férfi nyugodott, akinek övcsatja és Sancta Maria feliratú medálja volt. Rózsafüzért találtunk a következő sírokban: 334., 359., (ez utóbbiban medál is volt egy bőr szütyő maradványa), a 366., 412., 423., 433. E sírok – a leletek alapján – 16–18. századiak.

Keresztet – rendszerint korpusszal – találtunk a 266., a 318., 324., 333., 371., 401., 461., sírban. Szív alakú medál volt a 296. és 433. sírban. Ezenkívül bronztű (302. sír), gyűrű volt található női sírokban (302., 287. sír) és női ruházathoz tartozó francia kapcsok, vállfűzőmaradványok, gombok (307., 331., 340., 350., 443. sír). A 365. sírban tűzgyújtásra szolgáló kovakövet találtunk.

Az 1999-ben feltárt sírok egy részében is megfigyelhető volt, hogy a szegycsont és a felette lévő bordák és csigolyák (a nyelőcső és gége környéke) elfeketedett. Ilyen a 265., 269., 280., 292., 309., 327., 333., 349., 353., 361., 389., 411., 437. és 270. sír. Ezek között 5 férfi van és 9 nő.

A szelvényekben délkelet felé haladva azt érzékeljük, hogy a temető keleti szélét kutatjuk. Ritkultak a sírok, a C 5. és a C 6. szelvényben főleg gyermeksírokat találtunk a temető késői periódusából. A C 5. szelvényben a C 6.-ba átnyúlóan nagyméretű hulladékgödört találtunk: –60–100 cm mélységig 13–14. századi csigavonalú díszű edénytöredékek, lábas láb, fül, mázas és mázatlan 15–16. századi kályhacsempék, koporsószegek, lópatkók voltak találhatóak, valamint ólomüveg szemek, állatcsontok, csizmapatkók és 15. századi lakat. Ez a hulladékgödör jelezte a temető végét. A következő – keleti – szelvényben (C 7.) – 110 cm mélységben elértük a bolygatatlan talajt és e szelvényben nem találtunk sírt. Úgy tűnik, egy érintetlen terület választotta el a temetőt a keletebbre levő kolostortól, és mi 1999-ben elértük ezt az elválasztó sávot. A templomkertet övező téglakerítés korának megállapítása céljából – törésvonal mentén – kitéjtünk a DNy-i sarkon egy kis szelvényt a kerítés külső oldalánál. Ez az A 5–A 6. szelvény találkozásánál van. Az árok ásásakor 0–140 cm mélységből 17–18. századi

konyhai edénytöredékek (fedő, fazék, lábas fül és láb) került elő.

Egy másik szelvényt a Jakab kápolna DNy-i oldalánál, az F 1-E 1. szelvény találkozásánál ástunk. Ugyanilyen korú – 17. század végi–18. század eleji – edénytöredékek, kályhacsempék kerültek elő itt is. Úgy tűnik, a kerítést a 17. században, Folnay apát korában készítették.

Az ásás befejezése után dózer segítségével visszategettük a szelvényeket, lenyomatva a földet. Kertészetiileg is rendeztük a területet, kavicssal fedtük a kerti utakat.

A régészeti leletanyagot beszállítottuk a szombathelyi Savaria Múzeumba. A leletek restaurálása 2000-ben folytatódik, és ebben az évben megkezdjük a leletek leltározását is.

A temető feltárását a Szent György templom északi oldalánál lehet folytatni, a déli oldalon feltehetően majd a kolostor kerül feltárássra.

Állandó munkatárs Pálvölgyiné Hajmási Erika (Savaria Múzeum). Munkatársak: K. Németh András, Bóttár István, Tóth Boglárka, Rácz Tibor, Füredi Ágnes, Orosz Krisztina, Rácz Miklós, Szende László, Stibrányi Máté és Berecz Barbara egyetemi hallgatók.

DR. VALTER ILONA – P. HAJMÁSI ERIKA

157. Jászkisér, határ

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) Kk

A Jászkisér–Tizsasülyi út (még mielőtt az út egy nagy kanyarulattal D-i irányt vesz) és a Tizsasülyi II. számú főcsatorna közti szakasz közepe táján, ismeretlen nevű dűlőben, az úttól kb. 500 m-re, egy digógödör D-i partjával érintkezve gázvezeték nyomvonalának 34,1–34,2 km-re között, 100 × 200 m-es területen kevés késő középkori, szórványos megtelepedésre utaló cserepet gyűjtöttünk.

A munkaárok kiásása után a profilokban értékelhető régészeti objektumot nem tudtunk megfigyelni.

DR. MADARAS LÁSZLÓ

158. Jászkisér, Rókás

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) Ő, Kk

Jászkisér Rókás nevű határrészén a településtől távol K-re, a 110. és a 159. főcsatorna által bezárt szögben, a 110. csatorna D-i partján 100 × 200 m-es felületen, a gázvezeték nyomvonalának 38,9–39,0 m-e között őskori és késő középkori leleteket találtunk. Mennyiségük szórványos megtelepedésre utal.

A munkaárok kiásása után a profilokban értékelhető régészeti objektumot nem tudtunk megfigyelni.

DR. MADARAS LÁSZLÓ

159. Jászszentlászló, Alsószentgyörgy, Újvári-föld

(Bács-Kiskun megye) Sza, I

Leletmentést végeztünk Jászszentlászló határában, ahol illegális homokbányászat során két emberi csont-

váz került elő. A leletmentés csak a bányászattal megbolygatott kb. 1200 m² területre korlátozódott. A feltárás során sikerült az egyik bolygatott sír gödrét megtalálnunk, s ezen kívül bolygatott, s részint megsemmisített telepobjektumok kerültek elő: kemencék, gödrök és egy földbe mélyített, téglalap alakú lakóház, amely tűz által pusztult el. A bányában talált szórvány embercsontok és a két bolygatott váz leletek hiányában közelebből nem határozható meg. A telepjelenségek a jellegzetes szarmata kori leletanyag alapján a 2–3. századra keltezhetőek.

BALOGH CSILLA

160. Jutas (MRT 2. k. 51/77. lelőhely)

(Veszprém megye) Ő, Kk

A Veszprém–Szombathely vasútvonal É-i oldalán, a transzformátor-állomás építéséhez kapcsolódó leletmentés tizenegy 16. századi településnyomot (sütőkemencék, égésnyomok, állatcsontokkal teli szemétdö-
dő) és 7 (18. századi?) mészegető kemencét eredményezett.

A nagyméretű munkaterületet (kb. 100 × 150 m) az apróleletek (kerámia) rendkívüli ritkasága jellemzi. Szórványként előkerült néhány mészbetétes és egyéb jelleg-
telen őskori kerámiatöredék és egy középkori aranyozott bronz öv- vagy lószerszámveret.

RAINER PÁL

161. Kakasd, Lenföld (Bati-kereszt)

(Tolna megye) Á, Kk

A falutól K-re, a Völgysegi-patak és a Rák-patak találkozásánál, az ártérből néhány m-rel kiemelkedő, lankás domboldalon kb. 800 m hosszan figyelhető meg a lelő-
hely. A lelőhely Ny-i széle felett meredek oldalú domb emelkedik. A szántásban, illetve éppen kelő napraforgóban igen sok Árpád-kori és késő középkori cserepet találtam. A lelőhely középső részén és D-i szakaszán sok, néha nagyméretű vasolvadékot figyeltem meg. A hamus foltok házakra utalhatnak.

A lelőhelyet korábban átvágták a gázvezetékárok-
kal. Akkor Szabó Géza végzett itt megfigyelést.

A lelőhely minden bizonnyal a középkori Bat falu-
val azonosítható.

MIKLÓS ZSUZSA

162. Kaposszekcső, Bajszlakás

(Tolna megye) I

A falutól ÉNy-ra, a Kapos árteréből kiemelkedő, kb. É-
D-i irányú dombon a hagyomány szerint földerdőt-
mény volt. Jelenleg a fás-bozótos, sűrű aljnövényzetű
dombon erődítésre utaló nyom nem látható. Ha volt is
ilyen, azt megsemmisítette a kb. pár évtizede felha-
gyott bánya.

MIKLÓS ZSUZSA

163. Kaposvár, 61-es út elkerülő szakasz,

1. számú lelőhely

(Somogy megye) U, R, B, LT, Ró, A, Á, Kk

A 61-es útnak Kaposvárt észak felől elkerülő szakaszán
az útépítés tervezett menetéhez igazodva 1999-ben kez-
dődték meg a megelőző feltárások.

Az 1. sz. lelőhely Kaposvár és Toponár között az
Arany-pusztai terményszárítótól keletre kb. 500 m-
re terül el a Deseda-patak jobb partján emelkedő dom-
bon. A nyomvonal a patak partját övező mocsártól
egészen a dombtetőig, illetve a domb másik oldalán
lévő erdősávig húzódott ÉNY-DK-i irányban. Össze-
sen 14770 m²-en kilenc régészeti korszakból 809 ob-
jektumot tártunk fel. A neolit Dunántúli vonaldíszes
kerámia kultúrájának kb. 20 gödre mellett feltártuk
a középső rézkori Balaton-Lasinja-kultúra település-
részletét. Ez a legnagyobb ismert lelőhelye e kultúra-
nak megyénkben megközelítőleg félszáz objektum-
mal, köztük két nagyméretű gödörkomplexummal. Az
egyik gödörben egy felnőtt, feltehetően nő és két gyer-
mek csontvázának maradványai voltak. A leletanyag-
ból Somogy megye első rézleletét, egy rézhuzalból
hajlított karikát kell kiemelnünk. A késő rézkori
Badeni kultúrához kevés gödrön kívül edénymellék-
letes és gyöngyös zsugorított sír tartozik. További öt
zsugorított, egymás közelében lévő temetkezés mel-
léklet hiányában pontosan nem keltezhető. A lelőhely
legrepresentatívabb és legnagyobb településmarad-
ványa a középső bronzkori Dunántúli mészbetétes
edények népéhez köthető kb. 200 objektummal, ez
egyedülálló a megyében. A leletanyag rendkívül nagy
mennyiségű kerámiát (nagyon jó állapotban lévő
mészbetéttel) és többek között egy levéllenymatot
tartalmaz. A késő bronzkori Urnamezős kultúra kb.
kéttucatnyi gödrének és a lelőhely legnagyobb gödör-
komplexumának leletei közül egy ép, rovátkolt díszű
nyakperce érdemel említést. A kelta és római korszak-
ot négy-négy, cölöpszerkezetes és földbe mélyített
ház, valamint kb. ugyanennyi gödör képviseli. Az
egyetlen avar kori objektum salakot és fúvócsőtöre-
dékeket is tartalmazott. 12–15. századi a 90 objektum-
ból (pl. szabadon álló kemencékből, kemencés és cöl-
löpszerkezetes házakból) álló középkori település.
Késő középkori (17. sz.) lehet 20 melléklet nélküli,
Ny-K-i, illetve ÉNy-DK-i tájolású sír. A temetőnek csak
a széle esett a nyomvonalba.

Az 1. sz. lelőhely a legnagyobb objektumszámú, il-
letve sűrűségű lelőhely a 61-es elkerülő út eddig feltárt
szakaszán.

Javasoljuk a terület védetté nyilvánítását.

Társasató régészek: Aradi Csilla, Füle Piroska.

Munkatársak: Bárdos Edith, Gallina Zsolt, Horváth
Tünde, dr. Költő László régészek, Szabó Sándor geoló-
gus-geodéta, Ambrus Edit (SMMI), Mészáros Szilvia raj-
zoló, Farkas Zsuzsa, Badics László, Kis Péter István ása-
tási technikusok (Szombathely).

SOMOGYI KRISZTINA

164. Kaposvár, 61-es út elkerülő szakasz,

2. és 3. számú lelőhely

(Somogy megye) U, R, B, LT, Ró, Á

A 2. és 3. lelőhely feltárására a Kaposvárt elkerülő 61-es út építését megelőzően került sor. A 2. lelőhelyen 10 000 m²-en 140 objektumot tártunk fel. A lengyeli kultúra 23–25 objektuma mellett a Balaton-Lasinja kultúrához tartozó három nagyobb anyagyerőhely és egy 100–110 m átmérőjű körárok került elő. Az utóbbi feltehetően erődítés nyoma lehetett. A lelőhelyen kibontottunk egy pécel-badeni és néhány kora bronzkori gödröt. 21–25 objektum (gödrök, házomladék, kemence maradványa) a Mészbetétes edények népe kultúrájához sorolható. A terület nyugati végében négy földbe mélyített kelta házat, keleti, völgyben levő részén két, késő Árpád-kori tűzhelyet tártunk fel.

A 3. lelőhelyen 7500 m²-en 600 objektum került felszínre. A Dunántúli vonaldíszes kultúrához két vagy három cölöpház (Langhaus) köthető. A lelőhely északi részén néhány kora bronzkori gödör volt. Az objektumok nagyobb részét (közel hatszázat) a római kori házak, kemencék, tűzhelyek, anyagyerőhelyek, gödrök, cölöplyukak, kisebb-nagyobb árokszakaszok tették ki. Napvilágra került még négy, teljesen földbe mélyített gödörház és számos U alakú, speciális kemence. A római kori település 2–3. századi és legalább két periódusú volt. A lelőhely északi határán egy szétszántott, 4. századi kis-bronzokból álló római éremleletre bukkantunk.

Ásatásvezető: Bárdos Edith és Gallina Zsolt.

Munkatársak: Kolozsi Barbara, Voicsek Vanda régészek, Szabó Sándor geológus-geodéta, Ambrus Edit, Mészáros Szilvia rajzolók, Fekete Csanád, Kreiter Attila régészhallgatók.

BÁRDOS EDITH – GALLINA ZSOLT

165. Kaposvár, 61-es út elkerülő szakasz,

4., 12., 13., 14., számú lelőhelyek

(Somogy megye) R, B, Á

A 61. főút Kaposvárt elkerülő szakaszán Toponár irányából Kaposfüred felé egy 600 m hosszú szakaszt tártunk fel. A bicikliút mellett az úttestre merőlegesen, annak két oldalán K-Ny-i irányban, 300 m hosszú és 100 m széles felületet humusztoltunk le az itt megépítendő millenniumi kilátó miatt. Ily módon egy nagy kiterjedésű, dombháton végignyúló lelőhelyet sikerült feltárni (12., 13., 14. sz. lh.). A középső rézkorban ovális alakú árkokat építettek, amelyek a tetőkön egymástól nagy távolságra helyezkedtek el (Balaton-Lasinja kultúra). Körülöttük különböző rendeltetésű gödörobjektumok voltak, köztük néhány kora bronzkori anyagot tartalmazott (Somogyvár-Vinkovci kultúra). Több, kisebb-nagyobb csoportot alkotva 30 zsugorított temetkezés került elő és egy „gödörhulla”. Az egyik csoport kora bronzkori népességtemetkezése a mellékletek alapján (Kisapostagi kultúra). Az Árpád-korban is megtelepedtek itt, földbeásott házakat, szabadban lévő kemen-

céket tártunk fel ebből a korszakból (11–13. század). A 12., 13., 14., számon szereplő lelőhelyek egyáltalán nagy lelőhelyet alkotnak. A feltárt terület nagysága: 18 842 m². Feltárt objektumok száma: 254.

Az út nyomvonala É-i irányban egy völgyön, hajdani vízfolyás helyén megy át, itt található a 3. sz. lelőhely. A 4. sz. lelőhely egy dombra húzódik fel a Zaranyi-erdő és a Toponárt Kaposfüreddel összekötő út között, az út nyomvonala által átvágott hossza kb. 450 m (ebből kb. 300 m-nyi szakaszt tártunk fel). Hatalmas méretű ívelt árokszakaszok, gödörobjektumok kerültek feltárrásra. A Dunántúli vonaldíszes kultúra népessége élt itt. Kiemelkedő lelet a 107. sz. árok oltártöredéke. Ugyanezen a területen kora bronzkori anyagot tartalmazó gödrök is voltak (Somogyvár-Vinkovci kultúra), valamint 3 urnás temetkezés egymástól nagy távolságra. A feltárt terület nagysága 12 096 m², az objektumok száma: 123.

A lelőhely feltárását 2000 tavaszán folytatjuk. Az említett lelőhelyek feltárása 1999. július 5. és november 26. között zajlott.

Munkatársak: Kolozsi Barbara, Voicsek Vanda régészek, Szabó Sándor geológus-geodéta, Ambrus Edit (SMMI) rajzoló, Fekete Csanád, Krémer Attila, Márk László egyetemi hallgatók (Szeged JATE).

BÁRDOS EDITH – GALLINA ZSOLT

166. Kaposvár, 61-es út elkerülő szakasz,

26. számú lelőhely

(Somogy megye) A

A 61-es út Kaposvárt elkerülő szakaszának építése során rézsűzés közben a 119 + 150 – 119 + 200 km szelvényben csontvázakat bolygattak meg, és 93 sírt tártunk fel. A rézsű földmunkái következtében legfeljebb 5–6 sír pusztulhatott le. A sírokat leletanyaguk alapján a 8. század első harmadától indulóan keltezhetjük. A temető nyugati szélét sikerült feltárunk, itt É-D-i kiterjedése kb. 50 méter. A temetkezések keleti irányban folytatódnak.

A sírok általános tájolása NyDNy-KÉK, mélységük változó, általában két végükön lemélyítettek, nagymértékben bolygatottak. A női sírok leletei dinnemag és folytatott opak üvegyöngyök, egyszerű drótékszerek és filigrános fülbevalók. Különlegesen és egyediek a vascsőből készült tűtartók. A férfi sírok leletanyagában a széles pajzs alakú, áttört indamotívumos, a keskeny pajzs alakú, hármass elosztású övveretek, áttört szőlőfürtös és pikkelymintás, valamint kétlapú lapos indás szíjvégek találhatók. A veretek között több vastagon ónozott felületű is található. Három lötemetkezés is előkerült, a lovakat tulajdonosuk mellé, a déli oldalon temették el. A lószerszám díszei félgömbös bronz lemezveretek és vaskantárrózsa. A 13. sz. sírből egy széles pengéjű vaslándzsa került elő.

Az eddig ismert leletanyagban szokatlan, illetve hiányzó, vasból készült tűtartók tanúsága szerint a temető valószínűleg a 61-es út Kaposvárt elkerülő szakasz 1. sz. lelőhelyén előkerült kohótelepet (804. objektum) „üze-

meltető" közösség temetkezési helye lehetett. A két lelőhely távolsága 750–800 m.

Munkatársak: Gallina Zsolt, Somogyi Krisztina, Vócsek Vanda régészek, Szabó Sándor geológus-geodéta, Ambrus Edit és Nyári Zsolt rajzoló.

DR. KÖLTŐ LÁSZLÓ

167. Kaposvár, Ady Endre utca 15.

(Somogy megye) I

Ferka József bejelentést tett, hogy a házzal szemben az új építkezés csatornázása közben az aknában ásott gödrökben famaradványokat látott.

A helyszínre azonnal kiszállva megállapítottam, hogy az aknagödrökben facölöpök, illetve rőzsekötegek maradványait roncsolta a szennyvízelvezető csatorna árkat ásó munkagép. A jelenlegi utca szintjétől mérve 200–275 cm közötti mélységben a várhoz vezető dorongút maradványait jelentő vízszintes gerendákat és rőzsekötegeket lehetett megfigyelni.

Régészeti munkára lehetőség nem lévén, valamint, mivel az utcai építkezések során korábban már gyűjtöttünk anyagot a famaradványokból, fényképen rögzítettem a látható jelenségeket.

DR. KÖLTŐ LÁSZLÓ

168. Kaposvár, Kaposvárt elkerülő út

(Kaposvár – Szántód és Kaposvár – Fonyód között)

(Somogy megye) B, Rő, Kk

A Kaposvár-toponári út (6505. út) és a Deseda közötti legegyszerűbb, a csomópont É-i szárának környékéről, 117,4 km-nél bronzkori és késő középkori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk a rossz megfigyelhetőség ellenére (A. lelőhely).

A 120,8 km pont környékén, a Sárdúlon 1 darab római kori kerámiát és salakdarabot találtunk (B. lelőhely).

Az É-i oldalon, 121,7 km-en 1 darab középkori edényfültöredéket (D. lelőhely), a 121,9 km-en pedig 1 darab újkori/római kori(?) kerámiatöredéket és 1 darab újkori ólomplombát gyűjtöttünk (C. lelőhely).

A 118-as km szelvény területén, a Kapos Kombináltól DK felé kanyarodó nyomvonalon, 118–118,4 km között, kb. 400 m hosszan 50 m szélességben bejárt területen egy intenzív őskori (bronzkori) és középkori lelőhelyet lokalizálhattunk, amely a Zaranypusztáig vezető úttól a Deseda mocsaráig húzódott (1. lelőhely). A dombháton nagyszámú mészbetétes edénytöredéket és állatcsontot gyűjtöttünk, majd a Deseda felé hajló lejtőn ehhez még több középkori kerámiatöredék és 1 darab emberi koponyatöredék is társult. A Deseda partjának mocsarasabb részéről inkább több középkori cserép származott. A lelőhelyről a Rippl Rónai Múzeum adattárában is találtunk feljegyzést; a területen Eöry Béla őskori kerámiatöredékeket, csiszolt csonteszközt, pattintott kőeszközt talált.

A 119,3–119,45 km között, addig a pontig, ahol a tervezett út nyomvonala keresztezi a nagyfeszültségű veze-

téket, kb. 150 m hosszan, 40 m szélességben megfigyelt területen középkori és őskori kerámiát, salakot és paticsot gyűjtöttünk (2. lelőhely). A kilátóra felvezető út nyomvonala valószínűleg szintén beleesik a lelőhelybe, itt a lelőhely legnagyobb, É-D-i kiterjedése kb. 100 m.

Az út nyomvonala ezután egy mélyebben fekvő mocsarasabb területen keresztül húzódik a 119,5–119,6 km között, ahol kb. 100 m hosszan, 50 m szélességben nagyon intenzíven telített őskori és római kori lelőhelyet találtunk, nagyszámú kerámiadarab, üveg, illetve salak kíséretében (3. lelőhely).

A lép túloldalán, a nyomvonal Ny-i folytatásában, az előző lelőhelytől kb. 50 m-re, az erdősávtól 300 m-re K-re, a 119,65–119,75 km között 100 m hosszúságban, 35–40 m szélességben bejárt területen szórványosabban folytatódott az őskori és római kori leletanyag (4. lelőhely).

A 120-as km szelvény előtt kb. 100 m-re, a 119,9 km pontnál találtuk az 5. lelőhelyet, amelyet csak néhány darab pattinték és őskori kerámiatöredék jelölt.

A 120-as km környékén néhány darab őskori és római kori edénytöredéket találtunk (6. lelőhely).

A 7. lelőhelyet a tavalyi D. lelőhely helyén találtuk meg, a 121,6–121,65 km között, 50 m hosszan, 35 m szélességben jártuk be, és most is kora újkori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk a területről.

A Kaposvár–kaposfüredi útig (67. út) követett nyomvonalon, a tervezett csomópont területén szórványosan újkori cserepeket találtunk.

A Kaposvár–kaposfüredi úttól 150–200 m-re Ny-ra, a 122,3 km pont környékén szórványosan salakdarabokat és 1 darab őskori kerámiát találtunk (8. lelőhely). Ezen a részen a nyomvonalat jelölő karók még kevésbé voltak szembetűnők.

A 123. km pontnál található vízfolyás Kaposfüred felé eső K-i partján, Füred irányában, 122,9–122,95 km között, kb. 50 m hosszan elszórt salakdarabokat találtunk (9. lelőhely).

A vízfolyás Ny-i partjától a vasúti töltésig terjedő kb. 200 m hosszan és 35 m szélességben átvizsgált területen, 123,05–123,25 km között nagyszámú salakot, pattintékokat és néhány darab őskori kerámiát gyűjtöttünk (10. lelőhely).

A vasútvonaltól 50 m távolságban kezdődően, 150 m-en keresztül 123,3–123,45 km között salakdarabokkal sűrűn fedett területet találtunk, ami vaskohók meglétére látszik utalni. A nagyszámú téglák és kőtörmelék mellett, 1 darab pattintékokot, újkori és őskori kerámiát találtunk (11. lelőhely).

M. ARADI CSILLA – BÁRDOS EDITH –

KÖLTŐ LÁSZLÓ – HONTI SZILVIA – MAGYAR KÁLMÁN –
NÉMETH PÉTER – SOMOGYI KRISZTINA

169. Karád, Kőhát-dűlő

(Somogy megye) Rő

Karád D-i része és a Karádi vízfolyás között nagy kiterjedésű területen hasonló római épület nyomai figyel-

hető meg, mint Gamáson. A március 25-én végzett bejárás során római kerámiaöredékeket, köztük dörzstál aljtöredékét találtuk meg. A lelőhely azonos a Draveczy Balázs által 1964-ben bejárt lelőhellyel (RRM A. I/15/20. – RégFüz 1965, 31.).

NÉMETH PÉTER

170. Kánya, Kis-Malom-dűlő, Berki-kúti-dűlő
(Somogy megye) R, B

1999. március 15-én Kányán a már ismert (őskori?) halomsírokat próbáltam beazonosítani (RRM Adattár I/16/2.). A községtől D-re követtem az úgynevezett Derék-utat, de halmokat nem láttam. A Derék úttól Ny-ra (Kis-Malom-dűlő) és K-re (Berki-kúti-dűlő) nagy kiterjedésű őskori (péceli kultúra és bronzkor?) telep van, cserepek mellett sok patics is található. A Berki-kúti-dűlőn kevesebb a lelet (bár itt rosszabbak voltak a megfigyelési viszonyok), a dűlő D-i részén egy helyütt edénytöredékeik, kb. a dűlő közepén mintegy 20–30 m-essávban cserepek kerültek elő.

NÉMETH PÉTER

171. Kápolnásnyék, Kutas-sor
(Fejér megye)

Kápolnásnyéken, a középkori Nyék falu régészeti védettség alatt álló területéhez tartozó 399/2. hrsz-ú telken családi ház építésébe fogtak. A tervezett épület helyén végzett megelőző feltárás során régészeti jelenség nem került elő.

KULCSÁR MIHÁLY

172. Kerkaszentkirály, Hegyalja-dűlő
(Zala megye) Ő, Ú

A lelőhely a M70 autótűt Letenye–Tornyiszentmiklós nyomvonalán a 4+510–14+610 kilométerszelvényre esik. Kerkaszentkirálytól ÉK-re, az odavezető út jobb kanyarjában halad az út nyomvonala. A jelenlegi földút kanyarjától ÉK-re, az úttól 100–200 m-re, a Muraszemenye–Dobri közúttól 7–800 m-re DNy-ra, körülbelül 150 m hosszúságban terepbejárásunk során elszórta néhány újkori és egy-két őskori leletet találtunk. A talvalyi mélyszántást még nem boronálták el, az út K-i oldalán keskeny sávban kukoricatarló található.

Az út nyomvonala a lelőhely D-i szélét érinti, kb. 15 százalékban. Az építkezés alatt szakmai felügyelet javasolt.

VÁNDOR LÁSZLÓ – PUSZTA SÁNDOR

173. Keszthely, Fenékpuszt, Pusztaszentegyházi-dűlő
(Zala megye) Ge, Kk

Az 1883 óta ismert lelőhely beleesik a Kis-Balaton Vízvédelmi Rendszer II. ütem védőerdő sávjába, ezért az OVIBER támogatásával 1998-ban fel akartuk tárnai a középkori templomot és a körülötte lévő temetőt. A munka

során egy, az egykorú rablás ellenére is nagyon gazdag 7. század eleji germán sírra bukkantunk. (Az „A” sír fel dolgozása az ActaArchHung 1999/2000. évi kötetben lát napvilágot.) Ez a temetkezés nem volt egyedülálló, még két 6–7. századi sírt találtunk („B” és „D” sír). Az 1948-as Radnóti-féle ásatásból is sikerült két hasonló korú sír anyagát azonosítani, így joggal feltételeztük, hogy egy kisebb, kora avar kori germán családi temetőről van szó.

Az „A” sírtől 12 m-re kijelölt K-Ny irányú, és az arra merőleges É-D irányú szelvénytörökkel összesen 580 m² területet tártunk fel, meghatározva a temető Ny-i, D-i és K-i szélét. (Az É-i szélét nem ismerjük, mert a szelvényekből kitermelt föld miatt É felé nem tudtunk további szelvényeket nyitni.)

Az ásatás során 27 késő középkori, 14–16. századi objektumot – 4 kemencét, vermeket és többnyire hulladékgyödröket – egy bronzkori, 30 késő középkori és 44 kora avar kori sírt tártunk fel. A középkori temetkezések egymást is vágják, és a településobjektumokhoz hasonlóan több 6–7. századi sírt is megbolygattak. Ezek gyakorlatilag melléklet nélküliek voltak.

A 6–7. századi sírok közül 19 melléklet nélküli volt, közülük 10 különböző mértékben bolygatott volt. Ellentétben a főnöki sírral, egykorú rablásnak nem találtuk nyomát. A sírok között feltűnően alacsony a gyermeksírok és a női sírok aránya: bizonyosan férfi 18, bizonyosan nő 8, bizonytalan nemű felnőtt 10, gyermek 9. Egy gyermek méretű sírgödör kenotáfiumnak bizonyult, egy sírba két felnőtt férfit temettek. Becslésünk szerint az összes temetkezés egyharmadát ismerjük, tehát egy több mint 100 síros, közepes méretű temetőről van szó.

A leletanyag: a bronz-, ritkábban ezüstlemezes övgarnitúrák nagyon rossz fenntartásúak, a bronzcsatok germán jellegűek, a gyöngysorok többnyire szemesgyöngyökből állnak; a kétsoros csontfésű jellegzetes germán tárgy, a függők között csak egy kiskosaras függő volt, három préselt ezüstlemezrel díszített bizánci vasfibula mellett egy ezüsből készült madár alakú fibula a késő antik ízlést tükrözi.

Értékelés: A leletanyag alapján az idetemetkezők etnikuma nem avar volt, de eltér a fenékpusztai erőd területéről és a déli erőd fal előtt feltárt temető(k)ből ismert népességtől is. Ez a rítusban is megmutatkozik, az előbbi lelőhelyen még nem került elő kamrasír, itt viszont egyetlen kőpakolásos temetkezést sem találtunk. Mindez azt jelenti, hogy a fenékpusztai erőd 568 utáni népessége az eddig feltételezetténél is sokszínűbb lehetett, és a különböző együtt élő csoportok külön temetőket nyitottak.

Az ásatáson részt vett Straub Péter régész.

MÜLLER RÓBERT

174. Kéty, Ó-templom
(Tolna megye) Kő

Kéty községtől másfél km-rc délre egy középkori falut és annak templomát lokalizáltuk terepbejárás során. A Hidas-patak északi partján fekvő falu fölötti magasla-

ton található elkülönülve a templom, amelyet téglator-
melékes folt és embercsontok jeleznek.

ÓDOR JÁNOS GÁBOR

175. Kistelek, Bódi-dűlő

(Csongrád megye) Ú

Az M5 autópálya nyomvonalán a 27/23. számú lelőhe-
lyen 1999. július 15. és július 21. között dolgoztunk. A
lelőhely kijelölésére a nyomvonal közvetlen közelében
a felszínen talált 16–18. századi leletek miatt került sor.
A kutatóárkokkal megvizsgált 260 m²-es felületen azon-
ban csak újkori objektumokat találtunk (3 db), régészeti
korba tartozó objektum vagy lelet nem került elő.

VÁLYI KATALIN – DR. HORVÁTH FERENC

176. Kistelek, Gera-föld

(Csongrád megye) Sza

Az M5 autópálya nyomvonalán a 27/13. számú lelőhe-
lyen 1999. július 22. és október 5. között dolgoztunk. A
feltárt 2000 m²-es felületen 60 db szarmata kori objek-
tumot (házak, árkok, gödrök) találtunk. A lelőhely nyom-
vonalban mindkét irányban folytatódik, valószínűleg a
27/9. számú, Kistelek, Kecskés földje nevű lelőhellyel
összefüggő település része. A leletek a szegedi Móra Fe-
renc Múzeumba kerültek.

VÁLYI KATALIN – DR. HORVÁTH FERENC

177. Kistelek, Meggyes

(Csongrád megye) A, Á, Kk

Az M5 autópálya nyomvonalán a 27/3. számú lelőhe-
lyen 1998. augusztus 26. és november 17., valamint 1999.
július 29. és szeptember 27. között dolgoztunk. Az össze-
sen 4400 m²-es felületen 95 objektumot tártunk fel.
Késő avar kori, kora Árpád-kori és késő középkori tele-
pülés maradványai (házak, árkok, gödrök) kerültek elő.
Fontos lelőhely, amely a nyomvonalban mindkét irány-
ban folytatódik. D-i irányban valószínűen a 27/
21. számú, Kistelek–Perczel lelőhelyig folyamatos az
avar kori település. A leletek a szegedi Móra Ferenc Mú-
zeumba kerültek.

VÁLYI KATALIN – DR. HORVÁTH FERENC

178. Kistelek, Kecskés földje

(Csongrád megye) Sza, Kk

Az M5 autópálya nyomvonalára eső 27/9. számú lelő-
helyen 1999. szeptember 6. és november 4. között
5000 m² területet tártunk fel, 85 objektumot találtunk.
Ezek döntő többsége szarmata település (házak, árkok,
gödrök), kisebb része pedig késő középkori település
(pásztorszállás) maradványa volt. A lelőhely a nyom-
vonalban mindkét irányban folytatódik. A leletek a sze-
gedi Móra Ferenc Múzeumba kerültek.

VÁLYI KATALIN – DR. HORVÁTH FERENC

179. Kistelek, Perczel

(Csongrád megye) A, Á

Az M5 autópálya nyomvonalán a 27/21. számú lelőhe-
lyen 1999. április 19. és szeptember 20. között dolgoz-
tunk. A közel 9000 m²-es területen összcsen 170 objek-
tumot tártunk fel melyek késő avar kori, 9. századi és
kora Árpád-kori nagy település maradványai (házak, ár-
kok, gödrök). Fontos lelőhely, amely a nyomvonalban
mindkét irányban folytatódik. É felé valószínűen össze-
függő a 27/3. számú lelőhellyel. A leletek a szegedi Móra
Ferenc Múzeumba kerültek.

VÁLYI KATALIN – DR. HORVÁTH FERENC

180. Kistelek, Tripód

(Csongrád megye) U

Az M5 autópálya nyomvonalán a 27/2. számú lelőhe-
lyen 1999. október 10. és október 29. között dolgoz-
tunk. Az előzetes terepbejárásakor a felszínen őskori te-
lepülésre utaló nyomokat találtunk. A feltárás során
egy alapozási árok szakaszát sikerült kibontanunk, ami
valóban őskorinak (Tiszai kultúra) bizonyult. A lelő-
hely mély fekvése illetve a magas talajvíz miatt azon-
ban sajnos a lelőhely feltárhatatlan. A megkutatott fe-
lület 700 m².

VÁLYI KATALIN – DR. HORVÁTH FERENC

181. Komárom, Szőny, Vásár tér 2.

(Komárom–Esztergom megye) Rő

A telken álló lakóháznál 1999. június 24-én garázsala-
pása során 60 cm mélységben egy egységes, tegula tör-
melékekből és égett gerendamaradványokból álló réteg
alatt római freskótöredék rétegre bukkantunk. A feltá-
rás 1999. június 25. és július 25. között folyt Komárom
Város Önkormányzatának támogatásával.

A feltárással került kb. 2 m²-es felületen, a törmelé-
kek eltávolítása után feltűnt, hogy a jelenlegi házfal ala-
pozása alatt mintegy 40 cm-re helyezkedik el egy ró-
mai épület alapfala, melynek – és így a jelenlegi házfal-
nak is – a közelében sűrűbben, több rétegben egymásra
borulva helyezkednek el a falfestmények, míg távolabb
ritkábban vékonyodó rétegben – összességében kb. a ház
falától K felé 1 m szélességben voltak.

Az első rétegek letisztázása és kiemelése után már
egyértelműen látszott, hogy a falképek eredeti helyük
alatt, kártyavárszerűen összecsúszva fekszenek a földben,
s még az építkezés alkalmával sem bolygatták meg őket.

A hajdan egy felületet alkotó, de összetöredezett táblá-
kat egyben emeltük ki, megfelelő CMC-s ragasztással
illetve szükség esetén PUR-habba ágyazva. A kiemelés-
nél figyelembe vettük, hogy az egyes táblák a mellettük,
illetve alattuk és felettük elhelyezkedőkkel kapcsolatban
lehetnek. A rétegenként, táblákban történt felszedés ered-
ményeként már a felszínen nagy felületek álltak össze.

Így kialakult egy kb. fél életnagyságú, kifeszített
medvebőrt ábrázoló, összefüggő falfestménytöredék. A

képet keretező vöröses sáv mellett vékony kandelábrek állnak mindkét oldalról, majd újabb képmező követezik.

A medvebőr felett vagy alatta elhelyezkedő másik képmezőt díszíthetett egy kék sávra épülő geometrikus rendszerű motívum, melynek mezőiben hol virágok, hol szintén geometrikus motívum, hol pedig delfinek jelennek meg.

A medvebőr-ábrázolástól D-re előkerült egy kb. háromnegyed életnagyságú kar és váll érzékenyen festett, feltehetően egy egész alakos ábrázolás részlete lehetett. Ruházata elegáns, mozdulata finom, sok töredék tarthat még hozzá a környezetéből kiemelt több ládányi anyagból is, egészen biztos azonban, hogy az alak D-i irányban folytatódik tovább.

A kibontott felület kiürítése után beigazolódtott, hogy a hajdani római fal éppen a mai házfal helyén állt, halszálka-falazással rakott kőalapozása máig megmaradt. Tetején jól látszik a habarcsban az egy sor tegula, vagy lenyomata, amelyet a gyakorlat szerint vízzáróként raktak az agyagba illetve vályogfalak alapjára.

A fal K-i oldalán, az omladékréteg elbontása után, 105 cm mélyen jelentkező döngölt, sárga agyagréteg valószínűleg a római kori épületen kívüli járósínt lehetett.*

Számadó Emese és dr. Borhy László régészek, valamint Kurovszky Zsófia, Harsányi Eszter festő-restaurátor művészek, továbbá az ELTE-BTK Ókori Régészeti Tanszékének hallgatói részvételével.

SZÁMADÓ EMESE

182. Kompolt, kastélypark (Heves megye) B, Á

A kastélyépület alapjának megerősítése végett kiásott 4 m × 1,5 m-es gödörben, több mint 20 Árpád-kori sírt, ezek alatt pedig 3 bronzkori gödröt tártunk föl. Mivel a kastély É-i fala megrepedt, ezért az ÉNy-i falszakasz mentén egy mély gödröt ástak, amelybe betont kívántak önteni, hogy ez a masszív szerkezet majdan stabilizálja az épületet. E gödör kiásása közben emberi csontok kerültek elő, és ennek bejelentését követően került sor az azonnali leletmentésre. A temető egyetlen lelete egy ezüst, S-végű hajkarika volt, mely a legelső sírból került elő. A beásott gödör mélysége miatt fontos sztatigráfiai megfigyeléseket is tehettünk, és ennek révén valószínűleg hozzájárulhatunk az itteni kastély és az ennek alapjául szolgáló kolostor épületegyüttesének megbízhatóbb datálásához is.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

183. Kovácsszénája, Füstöslik-barlang és kőfülke (Baranya megye) B, Ró, N, Kö

1999 szeptemberében folytattuk az 1998-ban megkezdett ásátást. Rétegenként kibontottuk a kőfülke betöltését. A 17 rétegben négy korszak leletcit különítettük el. Legalul korai bronzkori inkrusztált cseréptöredékek és bronzékszerek voltak. Fölötte a római kor cseréptöredékeit találtuk, egy csiszolt kőbaltával együtt. A fülke betöltésének legvastagabb része ezekben az évszázadokban keletkezett, ekkor folyamatos emberi jelenléttel számolhatunk. A késő népvándorlás kori és középkori emlékek a felszínről és a legfelső rétegből kerültek elő, mutatván azt, hogy a római kor után az ember csak alkalmanként jelent meg itt. Az ásátáson jelen voltak: Pozsárkó Csaba régész, Rónai László geológus, Kéki Antal barlangász, valamint a Mecseki Karsztkutató Csoport tagjai.

GÁBOR OLIVÉR

184. Kölesd, Csonthegy

(Tolna megye) B

Tavasszal műszeres mérést végeztünk a földvár D-i végén, ahol 1998-ban szondázó ásátást végeztem. Bemértük a kutatóárkokat, valamint a vár D-i végén lévő gödröket. Most, hogy a növényzet még alig zöldül, jobban áttekinthető a hegy. Úgy tűnik, hogy a csúcson levő gödrök 20. századi ágyúállások lehettek, tehát nem hozhatók összefüggésben Wosinsky Mór ásátásával.

1998-ban az I. árokban részlegesen feltártunk egy bronzkori gödröt (2. gödör). Befejezésére azonban nem volt időnk. Ezért – a kutatóárok többi részével együtt – ezt is visszatemetjük. 1999. május 29-30-án folytattuk a gödör feltárását. A tavalyi dokumentáció alapján 2 × 2 m alapterületű rábontást tűztünk ki.

Három munkással 2 nap alatt teljesen feltártuk a méhkas alakú gödröt. Szájnyílása a jelenlegi felszín alatt 75 cm-rel lejjebb mutatkozott. Átmérője: 130 cm. Innen kb. 60 cm mélységig csaknem függőleges a fala, majd lefelé bővül. Alját a szájnyílástól számított 165 cm mélységben értük el. Lapos alja kör alakú, átmérője 200–210 cm.

Felső részén a betöltés elég kemény, de itt is találtunk cserepeket. Lejjebb sokasodtak a leletek: mészbetétes fazék-, urna- és bögrétöredékek, hálónéhezék darabok, paticstöredékek áglenyomatokkal. Előfordult több őrlőkő töredék is. A legtöbb lelet a gödör alsó, kb. 30 cm vastag, hamus, faszenes betöltésében volt. Itt sok halpikkelyt és halszálkát is találtunk. A gödör anyagából talajmintát is vettünk.

Fotózás, rajzolás után a gödröt és a rábontás területét is visszatemetjük.

MIKLÓS ZSUZSA

185. Kömlő, Nagyhalom

(Heves megye) U, Sza, Kk

Az 1. lelőhelyen a terepbejáráskor néhány AVK töredéket gyűjtöttünk a felszínen, de mivel a MOL-veze-

* BORHY LÁSZLÓ – SZÁMADÓ EMESE: Beszámoló a Komárom/Szőny Vásár tér 2. sz. háznál 1999–2001 folyamán végzett feltárásokról; 83-104. p. Komárom-Esztergom megyei Múzeumok Közl. 8. Tata 2001

ték árkanak kiásásakor nem került elő egyetlen objektum sem a jelzett szakaszon, ezért a területet nem kutattuk tovább.

A 2. lelőhelyen 3 szarmata kutat, egy felismerhetetlenségig szétroncsolt emberi csontvázat és további néhány, feltehetően késő középkori vagy újkori gödröket találtunk. Leletanyag itt is csak egy-két objektumban fordult elő, az is csak olyan kis mennyiségben, hogy az ezen alapuló datálás bizonytalan.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

186. Kömlő, Raglovics-tábla

(Heves megye) I

A terepbejárás adatok alapján intenzív lelőhelyre számítottunk, ám a dombtetőn húzott kutatóárokban csupán egy keskeny árokszakas volt a tanya magasságában. Korát nem ismerjük, mert leletanyag nem került elő belőle. A lelőhely hossza 220 m.

VÁRADI ADÉL

187. Körösújfalú, Tanácsháza

(MRT 6. k. 9/38. lelőhely)

(Békés megye) Sza

Körösújfalú belterületén, a Béke u. 1. sz. ház udvarán, a Körösújfalú 38. sz. lelőhely északkeleti szélén szerelőakna ásása közben embercsontokat találtak.

Kiszállásunk alkalmával az akna oldalfala miatt leletmentést végezni nem tudtunk, de a munkát végzők és saját megfigyelésünk alapján a sír minden bizonnyal nagyjából dél-északi tájolású volt. A csontokat, valamint egy tál összeillő töredékeit megkaptuk. Mindezek alapján szarmata temetkezést bolygathattak meg.

GYUCHA ATTILA – MEDGYESI PÁL – SZATMÁRI IMRE

188. Kőszeg, Felsővár

(Vas megye) Á

Az 1991. és 1995. között végrehajtott feltárás során napvilágra került a kőszegi Felsővár (Óház-tető, 609 m) központi részét képező hatalmas méretű toronyvár, valamint a várudvart övező három lábnyi szélességű, kőből épített várfal 47 m-es szakasza. A szűkös anyagiak miatt a régészeti kutatás csak a torony közvetlen környékére terjedhetett ki, elmaradt tehát mind a keleti, mind a nyugati oldalon a sziklaplató oldalainak kutatása.

1998-ban sikerült az északi oldalon elérnünk az anyasziklát s ekkor világossá vált, hogy a kőszegi Felsővár egy sajátos vártípust képvisel, mivel az északi és a nyugati oldalon csaknem közvetlenül a torony főfalai mellett húzódik a várfal.

A délnyugati oldal teljes feltárását tűztük ki az 1999. évi ásatás fő céljával.

A munkálatokat a torony déli oldalán, a félköríves ún. sarkantyú nyugati oldalánál kezdtük meg, ahol a sziklaoldal lépcsőzetes megmunkálását.

A toronyvár (lakótorony, donjon, Wohnturm) nyugati oldalán is megtaláltuk az északi oldalon már feltárt 3–4 láb (90–110 cm) széles, rakott kőfalat, amely a torony falsíkjától hat lábnyira (180 cm) húzódik. Az anyaszikláig letisztított területen régészeti leletanyagot alig találtunk: néhány cseréptöredék és egy sarkos vas lópatkó említhető mindössze, valamennyi Árpád-kori.

A nyugati és a délnyugati oldalon feltárt falak elsődleges rendeltetése – minden bizonnyal – védelmi jellegű volt, de támfalként is szolgáltak, hiszen a szikla csúcs igen meredek és nemcsak a torony felé, hanem lefelé is. A Felsővár nyugati, északi és keleti oldalán 60–80 m mélységű sziklavölgyek nyújtottak oltalmat az egykori várvédőknek és lakóknak.

BAKAY KORNÉL

189. Lengyeltóti, Pusztaberény, Berény-riçe

(Somogy megye) Rő, Kö

A gazdaság fácántelepétől D-re félig felszántott kiemelkedés látható, talán halomsír. Az 1999. március 21-én végzett terepbejárás során a feltételezett halomtól D-re és Ny-ra a patakig sok középkori cserepet és salakot gyűjthettünk. A patak mentén É felé feltételezett római lelőhely van, innen sok érme- és fibulatöredék került elő, de a terület nincs felszántva, ezért nem tudtuk bejárni.

NÉMETH PÉTER

190. Letenye, Hergyó-földek

(Zala megye) Kö

Letenyétől D-re, a 0157/1.hrsz. földút és a Béci-patak gátja által határolt Hergyó-földeken a Mura egykori árteréhez közeli, alig észrevehető kiemelkedésen két kisebb helyen találtunk településnyomokat. A K-re eső (1/a. lelőhely) mintegy 40–50 m átmérőjű területen 14–15. századi cserepek találhatók, ettől DNY-ra 200 m-re egy hasonló nagyságú területen (1/b. lelőhely) ugyanilyen korú edénytöredékeket gyűjtöttünk. (Közöttük fenékbélyeges darab is van.) Ezek a felszíni nyomok egy kisebb középkori majorságra utalnak, amely minden valószínűség szerint a középkori Letenyétől D-re eső Hergyó falucska része lehetett.

Ez a lelőhely az M7 és az M0 autótű csomópontjánál található. Az 1/a. lelőhely az M7 tengelyében fekszik, az 1/b. pedig ugyan kiesik a nyomvonalból, de a csomópont földmunkái minden valószínűség szerint érinteni fogják. A lelőhelyen az építkezés megkezdése előtt leletmentő ásatás végzése szükséges.

VÁNDOR LÁSZLÓ – PUSZTA SÁNDOR

191. Letenye, Lapuleveles-dűlő

(Zala megye) Ő, N, Kk

A lelőhely az M70 autótű Letenye és Tornyiszentmiklós közötti nyomvonalán, a 3+600–4+160 kilométerszelvények között található.

A Lapulevelés-dűlő K-i feléből, a 0272. hrsz. földút, a Csemetekert és a Mura gátja által határolt területől szórványos őskori, késő népvándorlás kori és késő középkori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk. A lelőhely kiterjedése pontosan nem határozható meg egyrészt a minimális leletanyag, másrészt a rendkívül rossz megfigyelési körülmények miatt (a terület nagy részén még nem vágták le a tavalyi kukoricaszárat). A bizonytalan kiterjedésű lelőhelyet újra be kell járni.

VÁNDOR LÁSZLÓ – PUSZTA SÁNDOR

192. Madocsa, Alsónyilas

(Tolna megye) Á

A lelőhely a Duna árteréből alig kiemelkedő kis dombon található, a falutól K-re. A kis dombot egykor árok övezhette. Jelenleg a szántásban csupán a nedvesebb és enyhén lemélyedő árok utal az erődítésre. A védett területen a talaj szürke, itt edénytöredékek és paticsdara-bok találhatóak. A leletek 13. századiak.

Elkészítettük a geodéziai felmérést.

MIKLÓS ZSUZSA

193. Magyaratád, Kéri-határi dűlő (Peressűrű),

Vassalak-lelőhely

(Somogy megye) Ő, Ró, A

Az „Iparrégészeti lelőhelykataszter” program keretében 1999-ben két Somogy megyei kohóásatást végezhettem, miután a Somogy Megyei Múzeumok igazgatója és régészeti osztályvezetője meghívott, hogy a *Somogyi vaskohászati* régészeti projektben vegyek részt. Az első feltárást Magyar Kálmánnal együtt Bodrog-Alsóbűn, a másodikat ásatásvezetőként Magyaratádon irányítottam. 2000. június 25-én dr. Költő László mutatta meg ez utóbbi lelőhelyet és a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum részéről a továbbiakban minden segítséget megadott a leletmentés elvégzéséhez, beleértve az ásatási felszerelés biztosítását és a munkások szervezését is. A vassalakok a Magyaratádi Nagyárok mellett a Kéri-határi dűlőben, a Peressűrű nevű határrészen mintegy 200 m hosszan és 50 méter szélesen találhatóak egy domb K-i lejtőjén. A Nagyárokba itt folyik bele a Rózsahegy forrásból táplálkozó erecske, ez a vízfolyás határolja D felől a vassalak-lelőhelyet.

Húsz kutatóárkot ástunk, majd talajfúrásokkal próbáltuk megtalálni a kohót. Július 12. és 15. között a felmérések után az archeomágneses mintavétel (dr. Márton Péter, ELTE Geofizikai Tanszék) és az árkok visszaturása történt meg.

Az ásatás eredménye az alábbiakban foglalható össze:

A hosszan elnyúló salakmező az avar kori kohótelepekre emlékeztet. A salaklelőhely D-i szélén feltártunk egy 280 × 350 cm alapterületű (2. periódusában) kőkemencés házmaradványt, amely a tarjánpusztai avar kohótelep egyik földbe mélyített házához hasonlít. Né-

hány kézzel formált cseréptöredéken kívül római kerámiatöredékek voltak a feltöltés alsó részén, a kemence kövei között töredékes teguladarabok (2) is előfordultak. Az ÉNy-i sarokban található kemencét egyszer alaposan átépítették, kohó-méretű tűzhellyé szűkítették, azonban nem olvasztottak benne vasat, mert annyira nincs kiégetve. Sőt piros átégése csak 1 centiméternyi vastag, így, mivel laza löszös talajba vágták, archeomágneses mintavételre alkalmatlan volt. A ház feltöltésének meghatározó leletanyaga a legalább két mázsányi vassalak és a vasolvasztó-kemence töredékek, mellfalazatok fűvóval. Ez a legfelső nyelési szinttől a legelső bolygatatlan rétegeig érvényes. Tehát a ház a kohótelep első fázisával egykorú.

A góckokban található felszíni salaksűrűsödések közül – É felé haladva – a második területen több szabálytalan formájú gödröt tártunk fel, köztük egy kohómaradványt, amely a mai felszíntől 20 cm mélységben bukkant elő. A kemence fala – ahol legmagasabb – 25 cm magasságban áll, de itt még földbe mélyített. Tehát az itteni kohók a tarjánpusztai és zamárdi lelőhelyeken megismert „avar típus”-hoz tartoznak, amelyeknek csak egy része emelkedett a föld felszíne fölé. Mégis lényegében szabadon állóak voltak, ugyanis nem munkagödör oldalába voltak bevágva, hanem előttük mélyítették ki (Magyaratádon pl.) 50 és 105 cm átmérőjű kis mélységű salakcsapoló gödröt. Ennek a lelőhelynek is jellegzetessége a mellfalazatok nagy száma, ami szintén az említett típusra emlékeztet. A vassalakkal teli gödröket a patak felé eső lejtőn kettős árok határolja. Az árok feltöltésének is jellegzetes leletanyaga a vassalak. Sem a kohóban, sem a 20 méter hosszan feltárt árokban, sem a gödrökben nem volt keltezésre alkalmas kerámialelet, eltekintve néhány szórványos római és őskori cserépdarabtól, illetve a jellegtelen kézzel formált, díszítés nélküli fazékdaraboktól.

Keltezés, relatív kronológia: Valamikor a római kor és az Árpád-kor közötti korai középkorban, vagy késő népvándorlás korban egy korábbi falu helyén kezdtek el dolgozni a vaskohászok, esetleg tovább használva a település még fennálló objektumait. Talán feltehető a falu és az ipartelep egyidejűsége is. Abszolút kronológia: Mivel jól keltezhető edénytöredékek a kohó közelében nem kerültek elő – az általam kidolgozott kohótipológia alapján, egyelőre – az avar-onogur periódusra keltezem a magyaratádi vasolvasztást, tehát az avar korszak második felére, de feltehetően nem a 9. századba átnyúlón. Ezt a kormeghatározást az archeomágneses és a C¹⁴ kelteзések pontosíthatják.

Megtörtént a fizikai kormeghatározások kiértékelése. A Márton Péter (ELTE) és Szántó Zsuzsa (Debrecen, ATOMKI) által a Somogy Megyei Múzeumok Évkönyvében közlésre került koradatok a vaskohász-telep régészeti keltezését alátámasztják. A megküldött jelentéseket szívességükből használhatom, kivonatukat az alábbiakban ide másolom, ahogy a Somogy megyei kohászati leletek összefoglaló ismertetésének általam összeállított kronológiai táblázatából kiemeltem (ld. 223. oldal fent).

LELŐHELY (Kohótípológia: MTA, VEAD, Iparrégészet, Sopron, Gömöri J.) (az objektumok jelölései a C ¹⁴ minták helyére vonatkoznak)	C ¹⁴ (Szántó Zsuzsa mérései, Debrecen, ATOMKI) NAPTÁRI KOR 1 szigma kofidencia szint (68,3 % valószínűség)	C ¹⁴ (Szántó Zsuzsa mérései, Debrecen, ATOMKI) NAPTÁRI KOR 2 szigma kofidencia szint (95,4 % valószínűség)	ARCHEO-MÁGNESES (Márton Péter mérései, Budapest, ELTE) NAPTÁRI KOR
MAGYARATÁD 1999 (1. kohó előtere) Régészet = Avar típusú	625-657	586-673	850 előtt
MAGYARATÁD 1999 (1. ház) Régészet = Avar típusú	462-498 513-576	444-602	
MAGYARATÁD (7. gödör)	579-659	458-497 513-687	850 előtt

A módszerekre:

HERTELENDI EDE: Radiocarbon kormeghatározás. Panniculus Ser. B. No. 3. Szombathely 1998. p. 311-334.

SVINGOR ÉVA: Radiocarbon vizsgálatok. Debrecenbe kéne menni... Múzeumi Hírlevél 21 (2000) március. p. 76-78.

MÁRTON PÉTER: Keltezés archeomágneses módszerrel. Panniculus Ser. B. No. 3. Szombathely 1998. p. 335-347.

DR. GÖMÖRI JÁNOS

194. Medgyesegyháza

(Békés megye) B

Bejelentést kaptunk, hogy szántás során baltát fordított ki az eke. Másnap meglátogattuk a bejelentőt, akitől átvettük a késő bronzkori, felcsúcsosodó kávájú, tokos-füles baltát, majd helyszíni szemlét tartottunk a lelőhelyen, de újabb tárgyakat hosszas keresés után sem leltünk.

A lelőhely Medgyesegyházától északkeletre, a két-egyházi műút északi oldalán, attól körülbelül 280 méterre, a Dankó-tanyától északra található. A határ ezen részén a felszín erősen tagolt; a Medgyesháza 1. számú lelőhely magas, környezetéből határozottan kiemelkedő hátjának délkeleti lejtőjében, már határozottan lapos területen került elő a balta, a térképen is jelzett Rajtár-tanyához vezető, a kétegyházi úttal párhuzamos, ma már jóval hosszabb dűlőúttól dél-délkeleti irányban, mintegy 20-25 méterre.

A helyszíni szemlén részt vettek: Liska András, Medgyesi Pál.

GYUCHA ATTILA

195. Mezőszemere, Ostoros-patak

(Heves megye) Ő, Sza

A lelőhely az Ostoros-patak mentétől 150 m-re Ny-ra sík területen található. A terepbejárás során szórványos őskori és szarmata kori cserepeket gyűjtöttünk.

A feltárás során nem került elő régészeti lelet.

ÁCS CSILLA

196. Mezőszemere, Szihalmi út

(Heves megye) I

A 350 m hosszú lelőhelyet a vezeték számára az év végén hőésésben nyitották meg. A rossz megfigyelési viszonyok között végzett humuszolás alapján kb. 15-20 objektum vár feltárára a következő évben. Egyedül ennél a lelőhelynél van lehetőség arra, hogy csupán a következő évben nyissuk meg a négy méteres biztonsági sávot.

VÁRADI ADÉL

197. Mezőszemere, Zsidó-tag I. és II.

(Heves megye) Ő, Sza

A régészeti lelőhelyeken csak a vezeték árkában végeztünk leletmentést. Itt a leendő vezeték már meglévő, üzemelő vezetékek között halad, ezért ezen a sávon belül már nem nyithattunk szélesebb kutatószelvényt. Az előkerült tízegynéhány objektum többségéből szarmata leletek láttak napvilágot, de emellett néhány őskori objektumot is feltártunk. Ezen a lelőhelyen egy kirabolt szarmata női sír is előkerült.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

198. Miklósi, Belső-Pernec

(Somogy megye) R, B, LT, Ró, Kö

Miklósitól K-re, a Pernec-patak jobb oldalán a Bedegkerre vezető földúttól É-ra végeztünk bejárást március 25-én. Nagyon sok középkori cserép mellett néhány őskori (1 db neolit/rézkor? és 1db bronzkor?) és római kori (köztük mázas töredék is) került elő. A patakhoz közel néhány vassalak is előkerült, mely valószínűleg a középkori lelőhelyhez tartozik. A dűlön lévő K-Ny-i irányú fasor után kis területen erősen szétszántott középkori templom maradványai mellett sok embercsont is található, tehát a templom körüli temető is megvan. A templom maradványai között kevés középkori cserepet találtunk. Tovább É felé középkori cserepek mellett őskori leletek (Pécel?, Somogyvár-Vinkovci?, késő bronz-

kor és kelta) kerültek elő, az őskori cserepek főleg a volt törökkoppányi úttól K-re.

NÉMETH PÉTER

199. Miskolc, Alsóhámor, Puskaaporos-kőfülke

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa, U

A kőfülke a Szinva-patak völgyében, Felső- és Alsóhámor között, a Szinva-szorosban, vagy régiesen a Puskaaporos-szorosban nyílik, 10 m-rel a patak szintje fölött, É-ÉNY-i irányban.

A karsztos üreg nagyjából trapéz alaprajzú: szélessége a bejáratban 14 m, hosszúsága 15 m. Befelé haladva beszűkül; a szájától számított 11 m-nél a szélessége 9 m.

Az 1999. évi ásatáshoz kapcsolódó felmérését Regős József barlangász végezte el. Az M=1:100 méretarányú felvételezésen két, az A és B, illetve a C és D pontról felmért keresztmetszvény jól mutatja, hogy a karsztüreg ÉÉNY-DDK felé alacsonyodik. A csapadék ellen védelmet nyújtó igazi sziklaeresz része legbelül található. Nem véletlen, hogy az őskor embere a paleolitikumban és az újkőkorból ebben a hátsó szakaszban telepedett meg.

Az ásatásra régészeti feltárási és természetvédelmi kutatási engedély alapján került sor 1999-ben. Az üreg alapos átvizsgálása után azonban be kellett látnunk, hogy Kadić a publikációkban közölték szerint lényegében teljesen feltárta a rétegsort. Annyi kitöltésmaradvány azonban néhány ponton visszamaradt, hogy ezeket érdemes volt szelvényezni. E célból 3 db 1 × 1 m-es szondát nyitottunk. Ezeket 30–50 cm mélységig, szikkfenéig mélyítettük.

Közülük az 1-ben a Kadić-féle 4. sárga mészkőtörmelék réteget találtuk meg és mintavételeztük; a 2-ben vöröses vasvegyülettel infiltrált mészkőtörmelék kitöltést regisztráltunk; a 3-ban pedig a Kadić-féle szikkfal málladékát sikerült megtalálnunk. Ezekből sem régészeti, sem őslénytani leletek nem kerültek elő.

Segítségükkel és a falra tapadt kitöltésmaradványok értékelésével rekonstruálható az eredeti rétegsor (lásd a II. számú rétegszélvénnyel).

A Puskaaporos-kőfülke 1999. évi néhány napos revíziós ásatása és rétegtani szelvényezése lehetővé tette a Szeleta-kultúra fejlődésének utolsó stádiumával kapcsolatban egy fontos sztratigráfiai-kronológiai kérdés eldöntését.

Nevezetesen, mivel általános tapasztalat szerint a Bükk-vidéken az utolsó eljegesedés hidegmaximumával összefüggésbe hozható lapos, éles szélű mészkőtörmelék, vasvegyületekkel színezett réteg (itt a 4. réteg) a Puskaaporos-kőfülkében alatta feküdt a sárga, löszös mészkőtörmelék rétegnél, ami a Szeleta típusú régészeti leletanyagot szolgáltatja, s amely magába zárta a paleolitikumban gazdag agyaglencsét, a Szeleta-kultúra megjelenése a Puskaaporos-kőfülkében fiatalabb az utolsó eljegesedés 20 000 évi B.P. körüli hidegmaximumánál.

DR. RINGER ÁRPÁD

200. Miskolc, Szeleta-barlang

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa

A bejáratban (I.), Vértes 1966-os szelvényével párhuzamosan (II.) és az előcsarnok K-i fala mellett vettünk fel (III.) szelvényeket. (Lásd a Kovács Imre, illetve Regős József által felvett térképet.)

Ezekből egymáshoz kapcsolódva a Kadić-féle rétegsor – 6-tól a 2. réteggig – finomabb tagozódását kívántuk megadni.

Szediment- és pollen, valamint C¹⁴ mintákat gyűjtöttünk az archeológiai és őslénytani leletek feltárása mellett, ezen kívül több m² kitöltést iszapoltattunk.

E három kis szelvény – mindössze 11 m²-nyi kitöltés ásatásáról van szó – a C¹⁴ kormeghatározási adatokkal a Kadić-féle rétegek és szintek modern sztratigráfiai – kronológiai és paleo-humán-ökológiai érték elejéhez, továbbá a bejáratban, az előcsarnokban, 2 főág és oldalág elején, valamint az előtérben korábban feltárt régészeti leletek modern kronosztratigráfiai besorolásához nyújthat alapot.

I. szelvény

A bejáratban, annak bal oldalán, a sziklafalra merőlegesen vettük fel 2,0 × 1,5 m alapterülettel. Nagyjából a Kadić-féle fekete vonal alól indulva 2,2 m vastagon tártuk fel. A szelvényt az 1913-tól érintetlen – Kadić Ottokár és munkatársai által hagyott – tanúfal eredeti kitöltésében mélyítettük. Az eddig nyert C¹⁴ adatok és azok sztratigráfiai összefüggése, a rétegsor tetején és az 1999-es bázison korrektnek tekinthető, és jól egybevága a paleolitik tipokronológiájával.

A legfelső mészkőtörmelék réteg habitusa és az ebből származó C¹⁴ minta alapján az eljegesedés hidegmaximumához köthető, 22 000 év B.P. körül.

A Kadić-féle 5-4. réteg >25 000 év B.P. C¹⁴ korával – az Arcy-Stillfried B interstadiálishoz köthető. A 4. rétegben talált tűzhelymaradvány faszénmintája 11 000 év B.P. kort adott, amely nyilván téves.

A szelvényből a 13. mintából 1 db vörös porfirotból készült paleolit került elő, ezen kívül sok állati – főként barlangi medve-maradvány. A vett pollenminták értékelése szerint a pollen és spóra a bejáratban nem konzerválódott.

II. szelvény

Vértes László 1966-os szelvényével párhuzamosan vettük fel. A nagyjából D-i irányú szelvény, amit 1 m-ig mélyítettünk a Kadić-féle 3. réteg és 2. réteg üledékét tártuk fel. D-i vége 1,0 – 0,5 m hosszban bolygatott volt, a korábbi ásatások miatt. A szelvény É-i profilját tekintettük alapszelvénynek. Ebből integrációs pollent határozott meg Magyarai Enikő (KLTE Földtani Tanszék). Az itt nyert C¹⁴ koradat 42 000 év B.P. körül, a Vértes-féle, azonos szintből származó >41 700 év C¹⁴ adattal, a sztratigráfiai és pollenvizsgálat adatai miatt is túlzottan fiatal. Itt ugyanis nyilvánvalóan az Emelzini-féle 5a-5e alstádiumok idején képződött üledék-

ről van szó. A szelvényből sok állati csont és 1 db sárga okkerdarab került elő.

III. szelvény

Az előcsarnok K-i fala mellett vettük fel, a sziklafalra merőlegesen 1,5 × 1,0 m-es alapterülettel. Nagyjából 1 m-ig mélyítettük. Az itt feltárt kitöltés az I. szelvény alja és a II. szelvény teteje közé esik, sztratigráfiaiilag a korban is.

A szelvényből sok – főként barlangi medve – csont került elő, az 5. szintből 1 db üveges kvarcporfir szilánk.

Valamennyi szelvényt 10 cm-es szintekben bontottuk, s ilyen finomsággal végeztük a különféle sztratigráfiai és paleontológiai minták vételét is.

DR. RINGER ÁRPÁD

201. Miskolc, Szirma, M30 autótűt 3. sz. főút Miskolcot elkerülő szakasza, 3. számú lelőhely

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Sza

Terepbejárás alkalmával az M30 autótűt, 3. számú főút Miskolcot elkerülő szakaszának 5,4 és 5,8 km szelvénye között nagy kiterjedésű császár kori lelőhely meglétét regisztráltuk.

A szántásban elszórtan, közepes intenzitással jelentkezett a leletanyag: cseréptöredékek, patics, állatcsontok, valamint két orsógomb töredéke.

Az elvégzett feltárás során bebizonyosodott, hogy a császár kori telepet ezen a területen a mezőgazdasági művelés már elpusztította. A leletek a 30–40 cm-es humuszrétegben jelentkeztek, objektumok feltárait nem tudtuk megfigyelni. Az ásati területen 5 m széles és 15 m hosszú szakaszokon távolítottuk el a humuszréteget, az itt jelentkező sárga agyagos rétegben objektumok feltárait sehol nem jelentkeztek.

A felszíni szórvány anyagot összegyűjtve az ásati területen a visszatöltést elvégeztük.

DR. LOVÁSZ EMESE

202. Mogyorósbánya, Újfalusi dombok felső paleolit telep

A részletes jelentést lásd a 5–14. oldalon.

(Komárom-Esztergom megye) Pa

T. DOBOSI VIOLA

203. Mucsi, Sáncok-dűlő

(Tolna megye) R

A Mucsihoz tartozó „lengyeli sánc” szintvonalas felmérését Badics Balázs kezdte el, majd Meiszinger István fejezte be. Nováki Gyulával együtt végzett terepbejárásunkon derült ki, hogy a felmérés a leglényegesebb részekben pontatlan. Ezért 1997-ben Nováki Gyulával újramértük az É-i sánckaput; 1999. április 16-án pedig Egyed Endrével elkezdttük a D-i sánckapu újramérését.

MIKLÓS ZSUZSA

204. Muraszemenye, Aligvári-mező

(Zala megye) U, B, LT, Ró

A lelőhely az M70 autótűt (Letenye–Tornyiszentmiklós) nyomvonalán a 9+500–9+660 kilométerszelvény és K-re a lehajtósáv területére esik. Muraszemenye Alsószemenye nevezetű településrészétől É-ra, a Szentadorjáni (Hangyajárási-) patak és a Nagy-árok összefolyásától D-re, vizenyős területből szigetszerűen kiemelkedő, 350 × 200 m-es területen, házhelyeket jelzőfoltokban sűrűsödve igen sok őskori (késő bronzkori) edénytöredéket és egy kőpengét találtunk a szántásban. A lelőhely DNy-i szélén elszórtan, kevés középkori kerámiát is lehetett gyűjteni. A tervezett nyomvonalba a lelőhely mintegy kétharmada, kb. 330 × 120 m-es rész esik, ahol az építkezést megelőzően régészeti feltárás szükséges.

A terület teljes feltárása megtörtént a 705. kód-számú, „Muraszemenye–Aligvári-mező” lelőhelyen.

A feltárás igazolta az előzetes adatgyűjtést: a patak egykori, nagyjából északnyugati-délkeleti, a feltárt terület északnyugati sarkában nyugat felé forduló folyási-rányú medrének déli partja mellett egy jelentős, késő bronzkori település maradványai kerültek felszínre. A településjelenségek – amint azt az archeomágneses mérések is jelezték – a vízfolyás mentén sűrűsödtek.

Az ásítás során összesen 227 objektumot (házakat, hozzájuk tartozó tűzhelyeket, cölöp- és karólyukakat; a házak között elhelyezkedő, nagymennyiségű kerámia, kőeszköz- és állatcsontleletet szolgáltató gödröket, tüzelőhelyeket, valamint egy külső kemencét) tártunk fel. A napvilágra került kerámiatöredékek, kőeszközök és bronztárgyak – a helyszínen végzett, előzetes meghatározás szerint – az őskor több korszakát képviselik: az edénytöredékek kisebb része, valamint a pattintott és csiszolt kőeszközök az újkőkori, úgynevezett Dunántúli Vonaldíszes Kerámia kultúrája hagyatéka. A kerámia (edénytöredékek, orsógombok és szövőszéknehezékek) zöme, valamint a bronztárgyak a késő bronzkori, úgynevezett Halomsíros kultúra késő szakaszának idejéből származnak. Szórványosan előbukkantak kelta-római edénytöredékek is.

A Dunántúli Vonaldíszes Kerámia kultúrája népcsoportjának 6 gödrét bontottuk ki. A kultúra jellegzetes edénytöredékei mellett rendkívül sok kőeszközt találtunk ezekben a gödrökben. A nagyszámú kovakő magkő és pattinték arra utal, hogy ezeket a kőszerszámokat helyben készítették. Előkerültek csiszolt kőeszközök is (véső, balatöredékek és egy teljesen ép kis balta). Az újkőkori települést – a gödrök iszapos betöltése alapján – a patak áradása mosta el. Az így elpusztult település helyén épült a késő bronzkori falu. Házait, gödreit részben ráasták az újkőkori gödrökre. Ez a két ok lehet annak magyarázata, hogy az előzetes terepbejárás alkalmával a neolitikumból származó leleteket a felszínen nem találtunk.

A késő bronzkori – szántással, valamint az erősen kötött agyag talaj lazításával megbolygatott – házak közül a nagyobbak (10–15 × 6–8 méteresek) helyét 10–20 cm vastag patics- és kerámiaomladék jelezte. A leletgazdag omladékréteg elbontása után tűntek elő a házak

tetőszerkezetét tartó cölöpök helyei. A kisebb (kb. 4 × 2 méterese) házak jellegzetessége a nyugati oldalon elhelyezkedő, a falsíkból kissé kiálló bejárat helye. A nagyjából észak-déli hossz tengelyű házak sűrű csoportban álltak a patak partján. A legtöbb bronzlelet (szárnyas balta, törpenge, díszítők, ékszerek töredékei) a házak omladékaiból került elő. A házakban a padló szintjén lesározott és erősen átégett tűzhelyeket, a házak között pedig gyengeégésnyom által jelzett tüzelésnyomokat bontottunk ki. Az egyetlen kemence igen jó állapotban maradt meg: boltozatának csak szája fölötti darabja omlott be. A földbeásott, kitapasztott és jól átégett tüzelőberendezés alakja ovális, előtte hamuzógödörrel.

A szórványosan előbukkant kelta-római edénytöredékek és egy, az egykori patakmeder homokos talajú partjába ásott, hasonló korú kerámiát tartalmazó gödör mutatja, hogy a vízfolyás irányának megváltozása következtében lelőhelyünk már nem nyújtott megfelelő környezetet a tartós megtelepedésre, falu kialakulására.

Összegzőként kiemelendőnek tartjuk, hogy lelőhelyünkön egy késő bronzkori falut szinte teljes egészében sikerült feltárni. A leletanyag részletes feldolgozása és értékelése jelentősen gazdagítani fogja a Halomsíros kultúra településtörténeti kutatását.

VÁNDOR LÁSZLÓ – PUSZTA SÁNDOR – DR. KVASSAY JUDIT

205. Muraszemenye, Gály-parlag (Muraparti-dűlő) (Zala megye) Ó, Kk

Az M70 autót Letenye–Tornyiszentmiklós nyomvonalán a 7+480 – 7+910 kilométerszelvény között található a lelőhely.

A község Murarátka felé eső határában a Gály-parlagnak a Mura holt ága és a 054 hrsz. árok által határolt részéről szórványos őskori és késő középkori kerámiatöredékeket és egy kőpengetőredéket gyűjtöttünk be. Az építkezés megkezdése előtt szondázó ásatás szükséges.

VÁNDOR LÁSZLÓ – PUSZTA SÁNDOR

206. Muraszemenye, Szemenyei-legelő (Zala megye) Kk, Ú

A lelőhely a M70 autót Letenye–Tornyiszentmiklós nyomvonalán a 10+410–10+700 kilométerszelvényre esik. Muraszemenye belterületétől ÉK-re, a Nagy-árok Ny-i partján, a felszántott Szemenyei-legelőn 700 × 380 m-es területen, elszórt foltokban csoportosulva késő középkori – kora újkori kerámialeleteket találtunk. A tervezett nyomvonalba a lelőhely K-i széle, kb. 350 × 80 m-es rész esik, amelyen az építkezést megelőzően szondázó ásatás végzése szükséges.

VÁNDOR LÁSZLÓ – PUSZTA SÁNDOR

207. Muraszemenye, Vadalmás (Muraparti-dűlő) (Zala megye) B, Ró, Kk

Az M70 autót Letenye–Tornyiszentmiklós nyomvonalán a 8+710–8+760 kilométerszelvény között található

a lelőhely. A községtől K-re a Mura holt ágától kinyúló vizenyős, nádas erdő rész É-i partján a Vadalmás (Muraparti-dűlő) nevű területen kb. 60 × 40 m-es területen a szántásban kora bronzkori (Somogyvár – Vinkovci kultúra), késő bronzkori (Halomsíros kultúra), szórványosan római kori és késő középkori kerámiatöredékeket találtunk. A tervezett nyomvonal a lelőhely szinte teljes területét érinti. Az építkezés megkezdése előtt leletmentő ásatás megkezdése szükséges.

VÁNDOR LÁSZLÓ – PUSZTA SÁNDOR

208. Nagyatád, Bodvica, Temető/Kerektemplom helye (Somogy megye) Kö

Az 1996-ban általunk Szent György kápolnának tartott kerektemplom Boda vagy Bodvica faluban, illetőleg annak közelében egy kis dombocskán állott a középkorban. Jankovich Bésán Dénes 1976-ban még megtalálta a rotunda maradványait a temetőben.

1999 tavaszán a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága megbízásából, a nagyatádi Polgármesteri Hivatal felkérésére, illetőleg közel félmilliósi anyagi, technikai és szellemi támogatásával a fent jelzett időben régészeti szondázó kutatásokat folytattunk a bodvicai temető még beépítetlen, illetőleg síroktól mentes területén, elsősorban a 18. századból származó temetői keresztől É-ra, Ny-ra, valamint a sírokkal felparcellázott K-i területen. A kézi erővel kibontott 1–10 kutatóárok mellett árokásó géppel nyitottunk 1–12 kutatóárkot. Ezekkel, illetőleg a temetői sírok között végzett fúrásokkal tisztázhattuk, hogy az 1988-ban kialakított terepátrendezés során – az új temető kiépítésekor – az eredetileg 1,5 m-rel magasabb dombot a jelzett magasságban letölték. Ilyenformán megállapíthattuk, hogy az 1–3. kutatóárkunk közötti területre, részben a mai temetőút, valamint a 2. sírsor alá esett a középkori kerektemplom maradványa. Az egykori kerektemplomnak csupán az elbontott téglamaradványai, valamint a feltöltött, eldőzölt törmelékes rétege maradt meg. Az előkerült jellegzetes zöldmázás, túlégetett középkori, valamint a nagyobb és a kisebb méretű vöröses téglák darabjai mutatják, hogy többször került sor a templom és kiegészítő épületei átépítésére, illetőleg elbontására. A kézi, illetőleg a gépi ással sikerült meggyőződnünk arról is, hogy még a templom helyét is elplanírozták. A középkori templom eredeti maradványairól, illetőleg a helyéről a bolygatlan homok- és agyagrétegben előkerült sírmaradványok adnak jelzést. A templom körüli középkori, elsősorban 16–17. századi temető sírjai Ny-on és ÉK-en kerültek elő. A 3. számú kutatóárokban tártuk fel a két koporsós, NyK-i tájolású, az 1., 2. számú gyermeksírokat. A 8. számú kutatóárokban a 3., 4. sír maradványai, valamint a 10. kutatóárokban az 5., 13. sírok csontjai kerültek feltárára. A 7. számú felnőtt sírban a bordáknál 5 darab gömbölyű, zöld színű bronz pitykegomb, míg a kézcsontoknál egy kisméretű fémkereszt maradt meg. A 12. számú sír csontvázá-

nál a kezek keresztben voltak, és a csigolya melletti kéznél egy ezüstkereszt került elő. Az 5. sír lapockacsontjánál, pontosan a jobb kéznél találtunk egy csontkeresztet, amely egy apró csontlánc-sorból álló, gyöngysorból készített rózsafüzérhez tartozott.

A sírok koporsómaradványait is megfigyelhettük, így a 7. számú sírnál, valamint a 14. számú felnőtt csontváz mellett. Az utóbbi lábánál egy kb. 60 cm hosszú, egybefüggő koporsórész maradt meg, három darab kereszt irányú csapolással. Mindenütt koporsószegek is előkerültek.

A templomtól távolabb, 20–30 m-re húzott 10. számú kutatóárokban tártuk fel a templomhoz tartozó 16–17. századi temető összefüggő részletét. A sírok csontvázait nem szedtük fel azzal, hogy a 10. számú kutatóárok helyén – egy feliratos táblával megjelölt – középkori díszsírhelyet kellene kialakítani. A millenniumi nagyváradi ünnepségek keretében szükséges lenne a helyszínen ezt az emlékhelyet létrehozni.

Az előkerült nem nagyszámú leletanyagot – restaurálás után – két vitrinben, az ásatásokról készített felvételek tablójának kíséretében javasolnánk Nagyváradon bemutatni.

Ez az eset figyelmezteti az illetékeseket, hogy az 1980-as évek végén is – Városi Tanácsi nemtörődömségből – mennyi régészeti érték pusztult el. Dicséretes azonban az, hogy ezek tisztázását a jelenlegi nagyváradi városvezetés – régészeti kutatások segítségével – elvégezte.

Nagyvárad területén az Árpád- és a középkorból 16 elpusztult település, falu maradványa érdemelhet figyelmet. Köztük több, alapfalaiban is meghatározható jelentős templom építészeti emléke.

DR. MAGYAR KÁLMÁN

209. Nagykanizsa, Bajcsa, Vár

(Zala megye) Kk

Az 1578–1600 között álló Bajcsavár stájer támogatással épült Kanizsa mellé, így építésére, felszerelésére, ellátására vonatkozóan gazdag írásos anyag maradt fenn a grazi stájer tartományi levéltárban. Az egykori erősség régészeti emlékének jó keltezhető, s a jövőben összevethető lesz a levéltári forrásokkal. Tükrözi a korabeli sajátosságokat, ugyanakkor földrajzi kapcsolódásai révén számos érdekességet tartalmaz. A lelőhely jelenleg működő homokbánya, ennek következtében a vár maradványai el fognak tűnni, illetve részben már el is tűntek.

1999 nyarán tovább folytattuk az 1995-ben indult leletmentő ásatást. Ebben az évben újabb 2000 m²-nyi területet vizsgáltunk át és adtuk át a bányának. A vár déli felében nagyobb összefüggő felületen dolgoztunk, azaz egyrészt a DNy-i bástya előterében az 1997. évi „D” felülethez illeszkedő részen, másrészt a felső teraszon, az 1998. évi „E” felülethez csatlakozó, a várárokig terjedő déli sávban, beleértve a DK-i bástya területét is.

Megtaláltuk az előző évben hosszabb szakaszon dokumentált palánkfal folytatását, melynek két periódusán kívül javítását, megerősítését is megfigyelhettük. Az

ó-olasz rendszerű DK-i bástya területén bonyolultabb palánkrendszer bontakozott ki, melynek elcmciben nem egykorúak.

Emellett számos objektumot tártunk fel, ezek jelentős része változó nagyságú, formájú, funkciójú és leletgazdagságú gödör volt. A DK-i bástya térségében és környékén előkerült gödrök közül egy-kettő tele volt salakkal, amit az 1998-ban behatárolt kovácsműhely közelsége magyaráz. A bástya mellett rábukkantunk egy latrinára, mely igen gazdag és szép leletanyagot tartalmazott (üveg poharakat, ablaküveg-töredékeket, fél cserépedényeket, kályhaszemeket, növényi magvakat, állatcsontokat), másrészt azonosítottuk a vár (egyik?) lőporos kamráját, mely 4 × 4 m-es, tapasztott falú kis épület volt, omladékából nagy mennyiségű „ostromfazék”-töredék került elő.

A feltárt területen gerendaváz, agyagtapasztás, illetve téglafalú, agyagos padlójú lakóépítmények maradványait is sikerült körvonaloznunk. Az épületek, melyeket paticsos, téglás építési törmelékfoltok, beomlott téglafalak, agyagos, helyenként téglákkal megerősített járósínt/padló-részletek, cölöphelyek jeleztek, nagyok voltak (kiterjedése mindegyiknek 100 m² körüli) és sűrűn helyezkedtek el. Az egyik (245) mellett nagyobb gödörkomplexum mutatkozott, mely pince, tárolóhely, szemétdödör szerepét tölthette be. Az alsó és felső terasz találkozásánál két épületet (261/K és 274) figyeltünk meg, ezek lépcsősen csatlakozhattak egymáshoz, járósíntjeik között mintegy egy méter szintkülönbség volt. Az egyik épület elszenesedett padlójáról növényi maradványokat gyűjtöttünk össze. A két épület esetleges összetartozása, a terasz közötti „lejtő” feltételezhető agyagos megtámasztása további tisztázásra vár.

Az ásatások során előkerülő változatos leletanyag teljes keresztmetszetet nyújt a várbeli életről, ugyanakkor a stájer kapcsolatok révén több egyedi vonást is mutat. Az idei kerámia- és fémleletek között a számos ép és töredékes konyhai és asztali cserépedény mellett német kőcserép-poharakat, osztrák emberalakos mázas korsót, német vagy osztrák medve alakú mázas edényt, velencei és osztrák üveg poharak töredékeit, díszített nyelű steiri késeket, feliratos nürnbergi ólomplombát, mesterjegyes bronzcsapot, továbbá ép ollókat, gyűszűket, gombostűket, gyűrűket, pénzeket, ajtóalkatrészeket, lakatokat, ágyú- és puszkagolyókat, sarkantyút, kardmarkolat- és keresztvasat „ostromfazekakat” (cserépbombák) említhetünk.

VÁNDOR LÁSZLÓ – KOVÁCS GYÖNGYI

210. Nagykovácsi

(Pest megye) LT, Kö

A Budapest–Nagykovácsi út déli oldalán 1999 januárjában Amerikai Nemzetközi Iskola építése kezdődött. Az érintett területtől keletre található az MRT 7. kötet 12/2. lelőhelye (a bronzkori Urnasíros kultúrához tartozó telep).

A humuszosítás során a terület északi felén három gödör került elő. Leletanyaguk alapján az 1. gödör középkori (patics, állatcsont, korongolt kerámia), a 2. gödör kelta telephez tartozhatott (grafitos edények, behúzott peremű tálak, lécrátétes, ujjbenyomkodásos kézzel formált kerámia, állatcsont, patics). A 2. lh. telepe nyúlhatott át erre a domboldalra. Az időjárási viszonyok (kb. félméteres hó esett a lehumuszosított felületre) nem tették lehetővé további gödrök keresését. Mivel a dombnak erre a részére feltöltés kerül, a lelőhely nincs veszélyeztetve. A Budapest–Nagykovácsi úttal párhuzamosan kiásott vízvezető árok falában újabb két gödör metszetét figyeltük meg.

OTTOMÁNYI KATALIN

211. Nagyszakácsi, Belső-Mező-dűlő

(Somogy megye) R

A falu Ny-i szélén levő Belső-Mező-dűlőben van az 50. számú lelőhelyünk. A dűlő É-i részét É-D-i, és a dűlőt K-Ny-i irányban kettészelő két dűlőút metszéspontjánál, zömében attól ÉNy-ra fekszik a lelőhely. Az É-D-i irányú hátság vonalát követő lelőhelyet a 38. számú lelőhelytől kb. 100 m-es leletmentes sáv választja el. Ezen a helyen kb. 300 × 100 m-es körzetben őskori (rézkor) cserepeket gyűjtöttünk 1999. november 11-én. A felszín szántott, boronált volt, jó látási viszonyokkal.

HORVÁTH FRIDERIKA – MIKLÓS GERGELY – ZATYKÓ CSILLA

212. Nagyszakácsi, Belső-Mező-dűlő É-i része

(Somogy megye) Ó, R, Á, Kö, Kk

A lelőhely (30. sz.) a falutól Ny-ra helyezkedik el, a kertek alját jelző dűlőúttól Ny-ra kb. 500 m-re, az Ady utca (Templom köz) folytatását jelentő dűlőúttól É-ra kb. 300 m-re. A 29. számú lelőhelytől egy kb. 750 m-es leletmentes sáv választja el. 1999. november 9-i terepbejárásunkkor itt egy É-D-i irányú, kb. 100 × 200 m-es területen összesen 4 db késő középkori cserepet találtunk.

A falutól Ny-ra a Belső-Mező-dűlő É-i részén levő É-D-i irányú csatorna Ny-i oldalán, attól kb. 150 m-re található a 31. számú lelőhely, mely a 30. számú lelőhelytől É-ra mintegy 300 m-re kezdődik. Az itt levő, szintén É-D-i irányú hátság vonalát követi a kb. 500 m hosszú és 100–150 m széles lelőhely. Ezen a területen kevés késő középkori cserepet gyűjtöttünk. A felszín mindkét helyen szántott, boronált, eső verte volt, jó látási viszonyokat nyújtott.

A 40. számú lelőhely a falu Ny-i szélén levő Belső-Mező-dűlőt K-Ny-i irányban kettészelő dűlőúttól É-ra kb. 100 m-re fekszik. A dűlőútra merőleges, mára nagyjából elszántott csatornától K-re, az É-D-i irányú hátság oldalán helyezkedik el a viszonylag kisméretű lelőhely. Itt kb. 100 × 150 m-es körzetben Árpád-kori és késő középkori kerámiát találtunk 1999. november 10-i terepbejárásunk során.

A 41. számú lelőhely a falutól Ny-ra eső Belső-Mező-dűlő É-i részében fekszik, a 30. számú lelőhelytől ÉNy-ra 250 m-re, az É-D-i irányú hátság szélén helyezkedik el. Itt kb. 50 × 100 m-es körzetben összesen 7 db késő középkori és 1 db Árpád-kori cserepet találtunk.

A 42. számú lelőhely a falutól Ny-ra eső Belső-Mező-dűlőt K-Ny-i irányban kettészelő dűlőúttól É-ra kb. 200 m-re fekszik. A dűlőútra merőleges, mára nagyjából elszántott csatornától Ny-ra mintegy 200 m-re, az 50. és a 40. számú lelőhely között található. Igen kis területen, 50 × 100 m-es körzetben kevés (10 db) késő középkori cserepet gyűjtöttünk 1999. november 10-én.

A 43. számú lelőhely a Belső-Mező-dűlő É-i részén fekszik. A dűlő Ny-i részében É-D-i irányban futó dűlőútra merőleges csatornaszakasz és a körülötte fekvő vízenyős, bozótos terület K-i szélén található a lelőhely. 1999. november 10-én egy igen kis területen (50 × 50 m) összesen 3 db késő középkori kerámiát találtunk.

A 44. számú lelőhely a falu Ny-i felében levő Belső-Mező-dűlő É-i felében fekszik, a dűlőt É-ről határoló dűlőúttól D-re kb. 300 m-re. Itt, szántásban álló kis facsoport DK-i szélén helyezkedik el a kisméretű, kb. 50 × 50 m-es területű lelőhely. A 30. számú lelőhelytől kb. 100 m-es leletmentes sáv választja el. Ezen a helyen összesen 6 db késő középkori cserepet találtunk 1999. november 10-én.

A 45. számú lelőhely a falutól Ny-ra eső Belső-Mező-dűlő É-i részében fekszik, a 41. számú lelőhelytől ÉNy-ra 250 m-re, az É-D-i irányú hátság szélén helyezkedik el. A dűlőt É-D-i irányban kettéosztó dűlőút mindkét oldalán, kb. 100 × 100 m-es körzetben összesen 12 db késő középkori és Árpád-kori kerámiát gyűjtöttünk 1999. november 11-én.

A 46. számú lelőhely a falu Ny-i szélén helyezkedik el, a Belső-Mező-dűlő É-i részét É-D-i irányban kettészelő dűlőúttól Ny-ra. A szántásba É-ről benyúló ligetes facsoport D-i oldalán és részben a fák között kb. 100 × 100 m-es körzetben 5 db őskori kerámiát és egy kőpengét találtunk 1999. november 11-én.

A 47. számú lelőhely a falu Ny-i szélén helyezkedik el a Belső-Mező-dűlő É-i részét É-D-i irányban kettészelő dűlőt K-i oldalán, közvetlenül a dűlőutat merőlegesen szelő egykori csatornadarabtól és fás, bokros területtől É-ra kb. 100 m-re. Ez a lelőhely is az itt fekvő, alacsony hátság vonalát követő lelőhelyek sorába tartozik. 1999. november 11-én kb. 150 × 100 m-es körzetben kevés, összesen 4 db késő középkori és 1 db Árpád-kori cserepet gyűjtöttünk.

A falu Ny-i felében levő Belső-Mező-dűlő É-i határát jelző K-Ny-i irányú dűlőút D-i oldalán, a dűlő É-i részét É-D-i irányban kettészelő dűlőút mindkét oldalára kiterjedően fekszik a 49. számú lelőhely. Részben az egész dűlőn végighúzódó É-D-i alacsony hátság D-i nyúlványán és attól K-re helyezkedik el a kb. 200 × 200 m-es kiterjedésű lelőhely, melyen őskori (rézkor) kerámiát találtunk 1999. november 11-én. A felszín mindenütt szántott, boronált volt, jó látási viszonyokat nyújtott.

HORVÁTH FRIDERIKA – MIKLÓS GERGELY – ZATYKÓ CSILLA

213. Nagyszakácsi, Belső-Mező-dűlő D-i részén

(Somogy megye) Ó, LT, Ró, A, Á, Kö, Kk

A 35. számú lelőhely a falu Ny-i felében levő Belső-Mező-dűlő D-i részén, az itt fekvő zombékos terület szélén, egy É-D-i irányú, alacsonyabb hátság D-i végén fekszik. A mintegy 100 × 200 m kiterjedésű lelőhely DNy-i részén egy vörösesbarna foltban nagyobb mennyiségű kerámiát találtunk. A lelőhelyen Árpád-kori kerámiát gyűjtöttünk.

A 36. számú lelőhelyen, mely a 35. számú lelőhelytől É-ra kb. 300 m-re fekszik, mintegy 100 × 200 m-es kiterjedésben összesen 7 db késő középkori cserepet találtunk.

A falu Ny-i felében levő Belső-Mező-dűlő D-i részén, a zombékos terület szélén fekszik a 37. számú lelőhely, a 35. számú lelőhelytől K-re kb. 100 m-re. Az alacsonyabb fekvésű területen levő lelőhelyet az itt található magasfeszültségű villanyvezeték vonala vágja keresztül. Kiterjedése D-i irányban valószínűleg benyúlik a zombékos területre is, itt azonban a felszín terepbejárásra alkalmatlan. Így mintegy 200 × 200 m-es területen avar kerámiát találtunk.

A 38. számú lelőhely a Belső-Mező-dűlőt K-Ny-i irányban kettészelő dűlőúttól D-re kb. 100 m-re fekszik, a dűlő Ny-i szélétől K-re kb. 300 m-re. A 39. számú lelőhelytől egy kb. 100 m-es leletmentes sáv és a leletek kissé eltérő összetétele választja el. Ezen a részen egy kb. 200 × 100 m-es területen őskori és késő középkori kerámiát gyűjtöttünk.

A falu Ny-i szélén húzódó erdős sáv mellett fekszik a 39. számú lelőhely, a Belső-Mező-dűlőt K-Ny-i irányban kettévágó dűlőúttól D-re kb. 300 m-re kezdődve. A 38. számú lelőhelytől egy kb. 100 m-es leletmentes sáv választja el. D-i kiterjedését pontosan nem ismerjük, mivel az itt levő zombékos terület mellett is találtunk leleteket, de a sűrűn benőtt, nedves föld terepbejárásra alkalmatlan volt. Így a bejárt kb. 500 × 200–400 m-es területen őskori, kelta, római valamint késő középkori kerámiát gyűjtöttünk. A felszín 1999. november 10-i terepbejárásunk alkalmával mindenütt szántott, boronált volt, jó látási viszonyokkal.

HORVÁTH FRIDERIKA – MIKLÓS GERGELY –
ZATYKÓ CSILLA

214. Nagyszakácsi, Cserhát, Nagyszakácsi-patak

(Somogy megye) Ó

A 34. számú lelőhely a falu Cserhát nevű, É-i részétől K-re fekszik a Nagyszakácsi-patak és a Barátok-hegypatak között. A két patak összefolyásától É-ra fekvő kiemelkedésen kb. 200 × 100 m-es területen őskori kerámiát gyűjtöttünk 1999. november 9-i terepbejárásunkor. A terület szántott, boronált, répával bevetett volt, közepes látási viszonyokat nyújtott.

HORVÁTH FRIDERIKA – MIKLÓS GERGELY –
ZATYKÓ CSILLA

215. Nagyszakácsi, Diós-dűlő

(Somogy megye) Á, Kk

A lelőhely (1. sz.) a határ középső részén, a Diós-dűlő Ny-i sarkában, a Felső-hegyre vezető út két oldalán, a

Nagyszakácsi-patak É-i partján, nagyobb része a patak és a magasfeszültségű vezeték közti területen fekszik. K-Ny-i kiterjedése kb. 800 m, É-D-i kiterjedése 200–300 m közötti. A 3. számú lelőhelytől a Nagyszakácsi-patak választja el, a két lelőhely közelsége és leletanyaguk hasonlósága összetartozásukat jelzi. A területen nagy mennyiségű késő középkori, kevés Árpád-kori cserepet találtunk 1999. november 9-i terepbejárásunkon. A felszín szántott, boronált volt, kukoricaszántól kissé szemetes, közepes látási viszonyokat nyújtott.

HORVÁTH FRIDERIKA – MIKLÓS GERGELY –
ZATYKÓ CSILLA

216. Nagyszakácsi, Kossuth u., nyugati sor, Kertek alja

(Somogy megye) Á, Kö

A lelőhely a falu közvetlen közelében a Kossuth u. Ny-i sorának házai mögött, a templomtól D-re eső területen fekszik. 1999. november 9-i terepbejárásunk során K-i irányban (28. sz.) és É-ra (29. sz.) egészen a házak udvaráig tudtunk leleteket gyűjteni, É-on a beépítettség miatt nem volt tisztázható a 28. és 29. számú lelőhelyek kapcsolata. A Kossuth utcával párhuzamosan futó dűlőút Ny-i oldalán a lelőhely D-i irányba szélesedve még 100–300 m-re terjed ki. Az így bejárt, mintegy 700 × 300 m-es területen nagy mennyiségű késő középkori és kevés Árpád-kori kerámiát találtunk. A felszín nagy része szántott, boronált volt, helyenként bevetett, jó látási viszonyokat nyújtott.

HORVÁTH FRIDERIKA – MIKLÓS GERGELY –
ZATYKÓ CSILLA

217. Nagyszakácsi, Leves-dűlő

(Somogy megye) Ó

Közvetlenül a falu K-i határvonala mellett fekszik az 58. számú lelőhely, a Leves-dűlő K-i kiszögellésének ÉK-i csücskében. Ezt a területet a dűlő többi részétől egy faszor választja el. A kb. 100 × 100 m-es lelőhely egy alacsony területen fekszik, itt összesen 5 db őskori cserepet találtunk 1999. november 12-i terepbejárásunk során. A felszín szántott, boronált volt, jó látási viszonyokkal.

HORVÁTH FRIDERIKA – MIKLÓS GERGELY –
ZATYKÓ CSILLA

218. Nagyszakácsi, Nagy-Gödör-dűlő

(Somogy megye) Ó

A 32. számú lelőhely a falutól K-re található, a Nagy-Gödör-dűlő D-i részében, annak Ny-i határát jelző É-D-i irányú dűlőút mellett. A lelőhely a Felső-Bükk-dűlőről ide áthúzódó hátság D-i részén, a Nagy-Gödör-dűlőutat É-D-i irányban átszelő dűlőút mindkét oldalára átnyúlva helyezkedik el. A bejárt területen, mintegy 200 × 400 m-es körzetben őskori kerámiát gyűjtöttünk.

A 33. számú lelőhely a falutól K-re található, a Nagy-Gödör-dűlő D-i csücskében, a Barátok-hegypatak É-i

partján. A hát alacsonyabb részén fekvő, de annak vonalát követő, K-Ny-i irányú, kb. 150 × 50 m-es lelőhelyet a 32. számú lelőhelytől egy mintegy 150 m-es leletmentes sáv választja el. Ezen a területen 1999. november 9-i terepbejárásunkkor őskori cserepeket találtunk. A felszín szántott, boronált, eső verte volt, jó látási viszonyokat nyújtott.

HORVÁTH FRIDERIKA – MIKLÓS GERGELY –
ZATYKÓ CSILLA

219. Nagyszakácsi, Sámsoni-sűrű

(Somogy megye) Ő, Kk

Az 51. számú lelőhely a falu Cserhát nevű, É-i részétől Ny-ra eső Sámsoni-sűrű-dűlőben fekszik, a dűlő Ny-i határát jelentő dűlőút mellett közvetlenül, a Cserhát K-i sor D-i házainak vonalában. Ezen a helyen 1999. november 11-én a szántásban kb. 100 × 100 m-es területen késő középkori kerámiát gyűjtöttünk.

Az 52. számú lelőhely a falu Cserhát nevű, É-i részétől Ny-ra eső Sámsoni-sűrű-dűlőben fekszik, a dűlő Ny-i határát jelentő dűlőúttól kb. 150 m-re a Cserhát D-i házainak vonalában. Az 51. számú lelőhelytől kb. 200 m-re fekvő, igen kisméretű (50 × 50 m) lelőhelyen késő középkori kerámiát gyűjtöttünk.

A falu Cserhát nevű É-i részének D-i vége mögött fekszik, a főúttól kb. 400 m-re. Az 53. számú lelőhely egy É-D-i irányú, enyhe kiemelkedés oldalában helyezkedik el, annak vonalát követve. Az 50 × 200 m kiterjedésű lelőhelyen késő középkori, valamint egy darab őskori kerámiát gyűjtöttünk.

A főúttól Ny-ra eső Sámsoni-sűrű-dűlő D-i felében fekszik az 54. számú lelőhelyünk, a falu Nagyszakácsi nevű és a Cserhát nevű É-i települési egysége közötti terület mellett, a főúttól kb. 500 m-re. Az 53. számú lelőhelytől D-re esik, a két lelőhelyet kb. 200 m-es leletmentes sáv választja el. Itt egy 50 × 100 m-es körzetben összesen 4 db késő középkori kerámiát találtunk.

Az 55. számú lelőhely a falu Cserhát nevű, É-i részétől Ny-ra eső Sámsoni-sűrű-dűlőben fekszik, a kertek alja mögött, közvetlenül a dűlőt K-Ny-i irányban átszelő csatornadarabtól D-re kb. 150 m-re kezdődően. A lelőhely ÉK-i része feltehetően benyúlik a kertek alá is, itt azonban nem tudtunk terepet járni. A 200 × 100 m-es lelőhelyen összesen 5 db őskori kerámiát találtunk. A felszín mindenütt szántott, boronált volt, jó látási viszonyokkal.

HORVÁTH FRIDERIKA – MIKLÓS GERGELY –
ZATYKÓ CSILLA

220. Nagyszakácsi, Simon-lapos

(Somogy megye) Ő, Ró, Á

A falu határának DK-i csücskében fekszik az 56. számú lelőhely, a Simon-lapos-dűlő D-i részén. Itt egy igen dombos területen a dűlő legdélebbi magasabb dombján található a lelőhely. Ezen a területen kb. 150 × 300 m-es

körzetben őskori, valamint 1 db Árpád-kori cserepet gyűjtöttünk.

A falu határának DK-i csücskében fekszik az 57. számú lelőhely, a Simon-lapos-dűlő D-i felében. Az 56. számú lelőhelytől ÉK-re kb. 150 m-re, a következő domb tetején fekszik a lelőhely. Összesen 7 db római kerámiát tudtunk gyűjteni 1999. november 12-én, egy kb. 50 × 100 m-es területen. A felszín mindenütt szántott, boronált volt, jó látási viszonyokkal.

HORVÁTH FRIDERIKA – MIKLÓS GERGELY –
ZATYKÓ CSILLA

221. Nagyszénás, 2. sz. lelőhely, Árpád-kori templom és temető

A részletes jelentést lásd a 131–148. oldalon.

(Békés megye) Á

SZATMÁRI IMRE

222. Nemesvámos, Baláca

(Veszprém megye) Ró

Kitartuk a XV. és a XVII. számú épület feltárt részzeit, és folytattuk a XVII., korábban ismeretlen épület, fürdő feltárását. A közben elvégzett geoelektromos és geomágneses mérések szerint ez az épület jóval nagyobb, mint amire számítottunk, továbbá az észak felé mutató anomáliák újabb, ismeretlen épületre/épületekre utalnak.

A XVII. épület – egyelőre – egy apszissal rendelkezik, több helyiségét nagyon erősen fűtötték. A XVI. épület felé eső oldalon, több szelvényben, leborult fehér és színes falfestménytöredékeket találtunk, s a restaurátorok segítségével egy-egy foltot megmentettünk. Részben a XVII. épület alatt, részben a Ny-i zárófalán kívül egy korábbi építési periódus falai is jelentkeztek. Maga az épület egy periódusú, vakolását-festését megújíthatják.

A XV. épületnél a nagyarányú bolygatás miatt továbbra sem világos az egész épület alaprajza és keletzése (római vagy középkori-e).

Az OMvH kőtár-építkezéseihez kapcsolódóan (és hirtelen!) szükség volt az É-i udvar tanúfalainak elbontására, néhány helyen hitelesítő adatszerzésre. Az É-i udvar a belső udvarfaltól eltekintve meglehetősen egységes képet mutat és egy 3–4. századi állapotot őrzött meg. A folyosórendszer egy része gazdasági célokat szolgált, amire az ott előkerült mezőgazdasági vaseszközleletek is mutatnak.

Munkatárs: Kirchhof Anita régész, Trexler Jánosné grafikus, Ujj Ágnes, Cziráki Veronika restaurátor.

DR. PALÁGYI SYLVIA

223. Nőgrád, Vár

(Nőgrád megye) Kő

Kitisztítottuk a 16. században épült külső vár északi tornyát, meghatároztuk eredeti járósíntjét, amelyet átvá-

gott a később épült déli zárófal. A betöltésből előkerült rengeteg 16–17. századi kerámia bizonyítja, hogy a nyitott védőmű lezárása és szeméttel való feltöltése már röviddel az építés után elkezdődhetett.

SIMON ZOLTÁN – K. NÉMETH ANDRÁS

224. Nyírbátor, Udvarház

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kk, Ú

Az 1999-es ásatási szezonban három alapvető kérdést kellett tisztázni az ecsedi Báthoriak nyírbátori udvarházából még álló északi palotarész műemléki helyreállítása előtt: a középkori pincelejáró falainak végét, a palota északi fala előtti emésztő, illetve egy, az udvarházat övező védelmi rendszer meglétét. Két 3 × 5 m-es és egy 3 × 3,5 m-es szelvényt, illetve egy 1,5 × 16 és egy 1,5 × 20 m-es kutatóárkot nyitottunk e célból. A védelmi rendszert egy palánk képviselte, mely valószínűleg nem a kúriával egy időben került kiépítésre, de árkot még ekörül sem sikerült megfognunk. Az itt nyitott kutatóárkok déli végében (a palota északi falától cca. 10–15 m-re) egy vastag téglalomladék is előkerült (benne még intakt falszövetrészekkel is), mely rengeteg zöldmázás reneszánsz kályhacsempe-töredéket tartalmazott. A kályhacsempéken férfi és nőalakok igen részletesen kidolgozott ruházatban vannak ábrázolva. Az álló palotaszárny ÉNy-i sarkától kb. 10–11 m-re feltételezett emésztő nem került elő. Előkerült viszont itt egy falcsorbázat, vagyis a falból a pincszinten változó sorkihagyással hét téglaszélességben téglák ugrottak elő, mely egy később itt hozzákapcsolódó merőleges fal vagy pillér jobb bekötése érdekében készülhetett, de később mégsem építettek hozzá semmit. A pincelejáró falainak végét sikerült megtalálni, sőt, a habarcsba rakott téglafalak mellett közvetlenül egy sárga agyagba rakott téglakő falpáros is előkerült. A két falazat kronológiai viszonya még nem tisztázott. A habarcsos falpáros nyugati tagjának vége derékszögben keletre fordult, s egy szarkónak kihagyott részben végződött. Ez a falrész egyébként nem volt megfelelően alapozva, s ezért kicsit megcsúszott. A feltárások teljes területéről legalább egy mázsa leletanyag került elő (többnyire kerámia), de ezek java újkori, sőt teljesen modern, s elkülönítésük a kutatás számára használható korábbi anyagtól még folyik.

VIRÁGOS GÁBOR

225. Óföldsék

(Csongrád megye) Kö

Ebben az évben az Óföldsékon a középkori erődített templom erődítésrendszerének műemléki helyreállítása, valamint a templom villamosrendszerének korszerűsítése kapcsán – szakhatósági munka nyomán – végeztem leletmentést.

A munka során vakolatkutató volt a villanyvezeték nyomvonalán a templomhajó É-i és D-i falán. Majd – a keleti szakasz kivételével – feltártam az erődített templom

ot övező középkori sáncárkot. Eközben középkori formája szerint helyreállításra került a templomdomb, valamint kibontottunk 27, árokban eltemetett, közösségből kidasztott 16–17. századi ember maradványát.

Jelenleg befejeződött az óföldséki erődített középkori templom régészeti-műemléki kutatásának és helyreállításának első fázisa. Az épület visszakerült az egyház és a helyi közösség használatába. Mint az Alföld egyetlen erődítésrendszerével helyreállított középkori műemléktemploma jelentős szakmai és közművelődési érdeklődést, idegenforgalmat vonz.

DR. BÉRES MÁRIA

226. Ópusztaszer

(Csongrád megye) Á

A munkálatok menete: Szermonostor gazdasági udvarának déli részén, a kaputorony területén dolgoztunk, szeptember 20-tól október 15-ig. A feltárás célja elsősorban az M5 autópálya munkák miatt 2 éve szünetelő feltáráson a szokásos „évi karbantartás” volt. Emellett a kerítőfal külső oldalán befejeztük a 92/7. sz. objektum feltárását, valamint a korai település 28. sz. házának a maradványait is, számos egyéb kisebb, kora Árpád-kori objektum mellett.

A feltárt terület nagysága: kb. 500 m². Előkerült leletek: Árpád-kori kerámia, állatcsont, fémek stb. Várható tudományos eredmények: szermonostor gazdasági épületegyüttesének további tisztázása, a kora Árpád-kori település képeinek kiegészítése.

A leleteket a szegedi Móra Ferenc Múzeum kiskundorozsmai külső raktárában helyeztük el. A lelőhely feltárása 1970 óta folyamatosnak tekinthető, a feltárás folytatása mindenképpen javasolt, indokolt.

VÁLYI KATALIN

227. Öreglak, Szentkúti-dűlő

(Somogy megye) V, LT, Ró, Kö

Az Öreglakról a régi malomhoz (Ciframalom) vezető út és az attól K-re levő Malom-árok között, É-D irányban kb. 20 nagyméretű halom látszik. Mindegyik halmon nagyon sok elaprózódott mészkőtöredék található. A nagyméretű halmok, a temető szerkezete, a Lengyeltóti határban lévő őskori halmok és földvár (Tatárvár) közelsége miatt a halmok kora vaskoriak lehetnek. A március 21-én végzett terepbejárás során a legészakibb halomtól (1. halom) DNy-ra kevés középkori, a K-i Malom-árok mellett lévő 2. halomtól Ny-ra római kori (közte dörzstál aljtöredéket is), a Ny-i részen lévő 3. halomról kevés középkori kerámiatöredéket gyűjtöttünk. A területet két részre tagoló Ny-K irányú patak É-i részén kevés kelta cserép mellett sok római kori kerámiatöredéket gyűjtöttünk. Mivel a dűlő egy részén kukorica van, nem tudtuk megállapítani, hogy a két római lelőhely összefügg-e. A középkori cserépek a malomhoz vezető út Ny-i részén lévő középkori teleppel függhet-

nek össze. Korábban a telepen III. Béla pénzek is előkerültek útépitéskor.

NÉMETH PÉTER

228. Öskü, Kikeri-tői gát (MRT.2. k. 37/7. lelőhely)

(Veszprém megye) Ró, Kö, Ú

A Veszprém Megyei Állami Közútkezelő Közhasznú Társaság kivitelezésében, a Budapest–Szombathely vasútvonal pályájának áthelyezésével és a 8-as főút szélesítését célzó munkálatokhoz kapcsolódva folytattuk a gát dokumentálását.

A gát D-i felén, a nagyobbik (keletebbre lévő) áteresz felett, egy mintegy 8×3 m-es szelvényt nyitottunk, az országút D-i rézsús oldalában. A szelvény metszeteiben vastag, többrétegű, újkori feltöltés jelentkezett, 20. századi anyaggal (tégla- és tetőcserép-törmelék, töltényhüvelyek, kevés kerámia). Az áteresz felett egy 0,80 m széles É-D-i irányú és egy 0,65 m széles Ny-K-i irányú terméskő falak által alkotott – valószínűleg újkori – épület DNy-i sarokrésze volt megfigyelhető, mintegy 0,50–0,60 m magasságban. A sarokrész körzetében a fal kőanyagával azonos kövek heverték szerteszét. Nyilván az egykori épület – amelynek további része a 8-as út alá nyúlik be É felé – kőanyaga. Ez az épület – nagy valószínűséggel – azonosítható azzal az úttal párhuzamosan, Ny-K-i főtengellyel álló házzal, amely a Laczkó Dezső Múzeum Régészeti Adattárának 67.-1239. számú, a 19–20. század fordulójáról fényképén látható (előtte áll a konfliskocsi).

A falmaradványok felett áthúzódó, K-ről Ny felé lejtő újkori rétegek alapján feltehető, hogy egykor itt lehetett lemenni az útról a D-i oldalon.

A szelvényből szórványként előkerült egy római kori üvegedény füllel ellátott nyaktöredéke.

A nagyobbik áteresz belsejének függőleges oldalfalai ugyanolyan kváderekből épültek, mint a gát É-i oldala. Az átboltozás dongaboltozata kisebb méretű, szabálytalan formájú, lapos terméskövekből készült. Véleményem szerint újkori (18–19. századi) lehet. Úgy a kváderek alkotta alsó, mint a kisebb kövek alkotta felső (dongaboltozatos) rész teljes hosszúságában azonos technikával készült, azon semmiféle toldás, kiegészítés vagy más utólagos beavatkozás nem látszik, kivéve az áteresz É-i külső végének környezetét, amelyet – nyilván az útépitéssel kapcsolatban – a legújabb időkben (1970-es évek?) kicsinosítottak, helyreporoztak.

Az áteresz D-i boltozatából kifelé 2,50 m-re, a vízfolyás Ny-i szélébe beépített, egymás után következő két kváder T-alakú középkori kőfaragójeleket figyeltem meg.

1999. november 5-én és 10-én – miután a vizet ideiglenesen elterelték – sor került a kisebb áteresz tüzetesebb vizsgálatára is.

A gát É-i oldalán, az áteresz feletti alulról számított 3. quaderen egy primitíven faragott kis kígyót – kb. 25 cm hosszú – fedeztünk fel. Valószínűleg a vízzel, a víz tisztító, gyógyító hatásával lehet kapcsolatos.

Az áteresz É-i oldalán, a gáttól 0,60 m-re a mederben egy négyszögletes, $0,30 \times 0,20$ cm-es fagrcsnda, chhez kapcsolódva a meder Ny-i partoldalában egy $0,18-0,20$ m átmérőjű, gömbölyű metszetű facölöp, s ennek É-i oldala mellett egy 7 cm vastag fadeszka – talán az egykori zsilip tartozékai – váltak megfigyelhetővé.

A meder Ny-i szélén, a cölöp és az áteresz boltozatindítása közötti részből habarcsmintát vettem. Ugyanígy habarcsmintát vettem a meder K-i szélének az áteresz boltozatindítása előtti széléből is. Az áteresz jobbára szépen faragott, egymáshoz pontosan illeszkedő kövekből épült. Ezek olyan szorosan simulnak egymáshoz, hogy a habarcsmintavétel itt sehol nem sikerült, illetve az egy helyen (a boltozat belsejében, az É-i végéhez közel) a kövek közül kikapart anyag inkább földnek és kavicsnak látszik, s mintavételre valószínűleg alkalmatlan lesz.

Fotó- és rajzdokumentációt készítettem. November 10-én Oszkó Zsuzsamúzeumi fotós lefényképezte az áteresz belsejét is. Teljes hosszában nem tudtuk végigjárni, mert a nagy esőzés folytán – szivattyúzás mellett is – középtájon kb. térdig érő víz állt benne.

RAINER PÁL

229. Paks, Dunakömlőd, Bottyán-sánc,

Lussonium Castellum

(Tolna megye) B, Ró

Az 1999-es ásatási időszakban a már 1995-ben megtalált, majd 1997-ben és 1998-ban feltárt késő római (4–5. század) kiserőd közvetlen környezetének tisztázását, valamint a via principalis dextra nyugati oldala mentén álló épületeknek a feltárását tűztük ki célul.

Két, egymással KNy-i irányban szomszédos szelvényben dolgoztunk: a 9/12. szelvény déli részének („II. munkaterület”) feltárását már 1997-ben megkezdtük – ekkor I. századi római rétegekig értünk –, de 1998-ban itt nem tudtuk a munkát folytatni. Az ettől keletre lévő, 9/13. szelvényben is folyt már korábban munka; a déli részen („II. munkaterület”) 1997-ben megkezdtük a kiserőd északi felének feltárását, 1998-ban ezt befejeztük, valamint elkezdtük a munkát a szelvény északi felében is („I. munkaterület”), de alig sikerült eljutnunk a 4. századi via principalis szintjéig.

1999-ben a munkát a 9/13. szelvényben kezdtük, különös tekintettel arra, hogy a hegytetőn lévő szántó föld gazdája, Kiss Imre azt kérte, hogy itt mihamarabb fejezzük be a munkát, mert nem tud feljutni a kombájnnal. Ezért itt a munkát felgyorsítottuk, de hiába; már az első hét közepén közölte, hogy a héten aratni szeretne, ezért a szelvény keleti sávját kénytelenek voltunk visszahagyni (ehhez képest csak két héttel később, július 31-én aratott), és az aratás után már nem volt több időnk újra kiásni.

A 9/13. szelvényt két munkaterületre osztottuk: az északi, a kiserődön kívüli, „I. mt.” És a déli, a kiserődön belüli, illetve a kiserőd alapárkába eső „II. mt.”. A feltárás során mindkét munkaterület keleti sávjában megta-

láltuk, és teljesen megtisztítottuk a via principalist. Nem metszettük át, mert egyrészt maga a kiserőd északi alapárka átmetszette, másrészt az I. mt-en lévő 99/23. obj. keleti oldala is az útra támaszkodott; így egyértelmű volt, hogy az út közvetlenül a sárga, lösz altalajra van alapozva. Az út keleti oldala kívül esett a szelvényen, így szélessége az I. mt. déli oldalán (a lehető legszélesebb mérhető részen) legalább 6 m. A nyugati széle az I. mt-en tisztán megfogható volt; egy sorban, nagyobb kövekkel van kirakva. A nyugati oldalon egy helyen az útfelszín egy nagyjából 40 cm × 40 cm-es felületen hiányzik, itt a kiserőd bejáratának féltető tartó oszlopának alapozása lehetett (1998-ban nagyjából ezzel egyvonalban, keleti irányban cölöplyukat találtunk az út felszínébe ásva). A kiserőd északi bejáratát jelzi az útfelszín felett egy lépcsőfok alapozása is.

A 9/13. szelvény északi felében (I. mt.) az úttól nyugatra, a szelvény ÉNy-i sarkában egy, a kiserőd belsejében már 1998-ban feltárt oszlopalapozáshoz hasonló találtunk. A két oszlopalapozás között, közvetlenül a kiserőd északi fala mentén egy harmadiknak a nyomai is előbukkantak, de ezt a kiserőd alapárka erősen megrongálta. A három oszlopalap párhuzamosan futott a via principalissal, alapozásás-mélységük között csak néhány cm-nyi különbség volt. Közöttük (illetve tőlük nyugatra) kövezett járósínt maradványai bukkantak elő. A három oszlop (illetve vélhetően a továbbiak északi irányban, a leendő 10/13. szelvény területén) valószínűleg egy, a via principalissal párhuzamos barakképület (esetleg istálló) porticusát alkothatták. Az épület falait egyrészt 1997-ben, másrészt az idei, 1999-es ásatáson tártuk fel (a 9/12. szelvényben). Így az 1997-ben feltárt, az akkori „8-9/12”. szelvény északi felében lévő, KNy-i irányú falmaradvány pontosan a kiserőd belsejében lévő, 1998-ban feltárt oszlop irányába mutat (alapozásmélysége egyébiránt megegyezik az oszlopalapzatokéval), az idei „f” jelű falunk pedig a kiserőd északi szélén lévő oszlopalapozás irányába. Az oszlopalapozások (és a 9/12. szelvénybe eső falak) korát a 4. század második feléből származó érmék jelölik az oszlopalapozás kövei közül (illetve a 9/12. szelvényben az épülethez tartozó csatorna fedőkövei mellől).

Az útfelszíntől nyugatra, a korábbi rétegeket az altalajig átvágó, késő római gödröt tártuk fel (99/23. obj.), melyet nagyjából a két északi oszlopalapozás közé ástak. Valószínűleg a kiserődhez tartozhatott (4. század vége, esetleg 5. század eleje), mivel a 4. századi rétegeket is átvágja. Feltárása közben kiterjedt, de összefüggéstelen omladékrétegeket észleltünk, melyek között egy mérföldkö alja is volt. A gödröt kibontva – az északi oldalán – azt figyeltük meg, hogy a 4. századtól egészen a korai rétegekig (1–2. század) átvágja a római rétegeket, de magának a gödörnek a betöltődése meglehetősen homogén. A legalsó réteget rendkívül finom (kerámia minőségű), vörös színű téglák jelzik, köztük egy [–]MAX[–] bélyegű (nem OF AR MAXENTII!). Feljebb

COH VII BR bélyegű téglák is előkerültek, illetve a betöltésből a COH I ALP[–] egy bélyeges téglája.

A 99/23. objektumból kutatóárkot húztunk a nyugati szelvényfal irányában, így megtaláltuk az objektum nyugati szélét. A szelvényfal tövében bronzkori gödör folyt rajzolódott ki, amelyet viszont nem ért el a 99/23. objektum. Ezekon kívül korábbi római rétegeknek ebben a szelvényrészben semmi nyoma nem mutatkozott.

A 9/13. szelvény déli felében („II. mt.”) egyrészt a kiserőd belsejében dolgoztunk, másrészt a kiserőd nyugati alapárkában, melyből az e szelvénybe eső szakaszon a falakat az alapárok fenekéig kitermelték, csakúgy, mint az északi alapárokból (valószínűleg Vak Bottyán erődítményéhez). Az úttól nyugatra, mind a kiserődön belül, mind az alapárokból korai római gerendaalap-árkokat (99/24. és 99/26. obj.), gödröket (99/28. és 99/29 obj.) és cölöplyukakat (99/35., 99/26., 99/37., 99/38. és 99/39. obj.), valamint bronzkori gödröket (99/25., 99/25a, 99/25b, 99/25c, 99/27. és 99/34. obj.) tártuk fel. A kiserőd nyugati alapfala a szelvény déli falától délre előbukkant; közvetlenül az alapárok fenekére kent habarcságyon, rétegesen rakva, a rétegek között vastag habarccsal.

A 9/12. szelvényben csak a második héten kezdtük el a munkát. Ezt a szelvényt szintén kétfelé osztottuk; az északi („I. munkaterület”), ahol még nem folyt ásatás, és a déli („II. munkaterület”) részre, ahol 1997-ben már elértük a korai római rétegeket. Kezdetben a két szelvényrész között mintegy 2 m-es szintkülönbség volt.

A II. mt-en hamar elértük az 1997-es szintet, és feltártuk egy 1. századi gerendaalapú épületnek az összegett, patios alapozását (99/1., 99/15. és 99/21. obj.), az épületen belül pedig egy tűzhelyet. A szelvényrész északi szélénél nagy mennyiségű, égett gabonamaradvány került elő (hasonlóképpen már 1997-ben is). A szelvényrész északi metszetalában kb. 1 m-re a legkorábbi római rétegek felett erőteljes égésréteg volt megfigyelhető. A római rétegek közvetlenül bronzkori objektumokba voltak beásva. A nyugati metszetal nyeseésekor 1. és 2. századi terra sigillata edények töredékeire bukkantunk.

Az északi szelvényfelben (I. munkaterület) idén kezdtük meg a munkát. 1998-ban, a 9/13. szelvényből származó földkupacok anyagát a 9/13. szelvény temetéséhez használtuk fel (a kombájnnak biztosított út kialakítására). A felszíntől kb. 50 cm-re erőteljes égésnyomok látszottak a szelvényrész nyugati és déli sávjában; vélhetően a Vak Bottyán-féle sánc palánk-erősítésének maradványai. Eddig a rétegig a talaj végig kevert volt, így rétegzettségének nem találtuk nyomát. E szint alatt azonban több, egymástól is elkülönülő omlásréteg volt megfigyelhető, míg el nem értük egy 4. századi épület alapjait. Az épület ÉD irányban húzódott, és valószínűleg porticusszal nyílt a via principalisra (lásd fent!). Két, KNy-i irányú falat (egyét 1997-ben, a másik az „f” jelű fal) és két, ÉD irányú falat („b” és „e” jelű falak) sikerült feltárni. Ez utóbbiak először valószínűleg egy, összefüggő falat alkottak a nyugati via sagularis mentén, de később áttörték őket (talán a via sagularis beépítésekor). Ezt jelzi, hogy a tőlük keletre, il-

letve nyugatra lévő járósínek a fal középső, lebontott szakaszán összecsúsznak, illetve rányúlnak a falalapozásra. A falaktól nyugatra lévő terület beépítettségére utal az is, hogy itt jelentős mennyiségű tetőcserép-omladék került elő (köztük egy EX PAN INF) bélyegű imbrex töredéke is), bár ezek lezúdulhattak a nyeregterítő nyugati oldalán is. Az épület belsejében egy-két helyen padlószint-maradványokat, másutt ezek sárgás-agyagos alapozását tártuk fel. A szelvényrész közepe táján nagyméretű cölöplyuk bukkant elő, az ásásakor kialakított, csatornaszerű árokkal. Környezete vörösre égett; a hozzá tartozó épület valószínűleg leégett. A szelvényrész északi szélén, az épületen belül hat, egy sorban elhelyezett, hatalmas kőlapra bukkantunk, melyek valószínűleg valamilyen vízelvezető csatorna fedőlapjai. A köveket nem mozdítottuk el, mivel a csatorna teljes feltárására már semmiképpen nem lett volna időnk. A kövek mellől mindazonáltal két, 4. századi éremlelet is előkerült.

Az ásatás végeztével a területet fóliával fedtük, és – a tereptől függően – 50–100 cm földdel visszatemetjük.

Az ásatás során tehát tisztázást nyert a 4–5. századi kiserőd közvetlen környezete, valamint közvetlen előzményei (hosszú barakképület a via principalis mentén), valamint mindkét szelvény déli felében a korai római rétegek és bronzkori előzményeik. A leginkább zavaró tényező az, hogy az északi szelvényrészekben nincs nyoma a korai rétegeknek, azaz úgy tűnik, mintha a 4. századi épületek közvetlenül az altalajra épültek volna. Valószínűleg azonban az a helyzet, hogy a hegytetőt a kései építkezések során elplanírozták, és így elpusztították a korábbi rétegeket, hiszen néhány méterrel délebbre a 4. század alatt mintegy 1,5 m-nyi római réteg található.

Az egész területet a 18. század elején, Vak Botyán dunántúli hadjárata idején erősen megbolygatták; ennek nyomai látszanak a 9/13. szelvény nyugati metszetalában (árok és sánc a kiserőd anyagából), valamint a 9/12. szelvény szinte teljes felületén (hatalmas égésnyomok; egy palánkerődítés – talán a bejárat kaputornyainak – pusztulási rétegei).

A továbbiakban elsősorban a 9/13. szelvény kényszerűségből visszatemetett keleti sávját, valamint a 9/12. szelvényben részben feltárt, 4. századi épületet, valamint az esetleg alatta lévő, korábbi rétegeket tervezzük feltárni, ezenkívül a 10/12. és a 10/13. szelvény területén lenne indokolt ásatást végezni, hogy tisztázzuk az épület északi folytatását, valamint az esetleges további objektumokat.

VADAY ANDREA

230. Paks, Dunakömlőd, Botyán-sánc (Sánchegy), római vicus

(Tolna megye) B, Rő

A dunakömlői Botyán-sáncon lévő római település (auxiliáris vicus) szisztematikus feltárását 1998-ban kezdte el a paksi Városi Múzeum. Tervünk elsősorban a település erődtől délre elterülő részének teljes régészeti feltárása,

másodszorban pedig – amennyiben erre az előkerülő épületek és más egyéb településobjektumok jelentősége és állaga lehetőséget nyújt – a vicus egy részének eredeti helyszínén történő rekonstrukciója, műemléki helyreállítása.

Idci, július 5-től augusztus 5-ig tartó ásatásunkat Paks város önkormányzatának támogatása és a NKÖM által kiírt pályázat során elnyert pénzeszközök tették lehetővé. A feltárás alkalmával újabb szelvényeket nyitottunk az 1998-as szelvényeinktől déli irányban (P/5; S/4; T/5), valamint ismét kibontottuk az egyik tavaly be nem fejezett szelvényünket (R/5).

Összesen 115 m² területet tártunk föl, melynek során előkerült egy újabb, a római erődtől délről övező nagyjából nyugat-keleti irányú védőárok (fossa). Ennek eredeti mélysége mintegy 1,5 méter lehetett, szélessége pedig elérhette a 2 métert (sajnos pontos méretadatokat ma már nem kaphatunk, ugyanis a folyamatos és intenzív mezőgazdasági művelés eltüntette a fossa beásásának szintjét). A mintegy 18 méter hosszan kibontott árok betöltésében két fontosabb réteget lehetett megkülönböztetni; az alsó 30–40 cm-es részen löszös-humuszos beiszapolódást figyelhettünk meg, amely lassúbb természetes feltöltődésre utal. E fölött azonban egy mesterséges, a vicus oldala felől betöltött, hamus-faszenes pusztulási réteg jelentkezett gazdag leletanyaggal, átégett vályogtéglatöredékekkel. Az előkerült nagyszámú sigillatötredékek alapján a pusztulási horizont a 166–180 között lezajlott markomann–szarmata háborúhoz kapcsolható, a fossát tehát a háborút követő újjáépítés és tereprendezés során töltötték föl a település elpusztult rétegeivel. A gazdag kerámiaanyag (sigillaták, pannoniai pecsételt áru, márvány festésű edénytöredék, festett kerámia) mellett firmamécsesek, csontból készült hajtűk, bronzstílus, vaspatkó, szögek és számos további bronz- és vastöredék került innen napvilágra. A fossa betöltésének leletanyagából külön kiemelendő a L GELLIVS névbélyegzővel ellátott itáliai sigillatötredék, amely a vicus (és tábor) kiépülésének Claudius kori keltezését erősíti.

Az árok sztratigráfiai szempontból is kiemelkedő jelentőséggel bír, ugyanis több objektumot metszett és a fossát magát is metszette objektum.

A vicus legkorábbi építési periódusához (Kr. u. 1. század közepe, második fele) tartoztak az ovális, 2–3,5 m átmérőjű, félig földbe vájt, gazdasági rendeltetésű gödrök (7. és 9. obj.). Gazdasági funkciójukra méretükön kívül az utal, hogy faluk rézsútosan lemélyített, padlószintnek, cölöplyuknak nem volt nyoma. A 9. objektum betöltése szervesanyag-maradványokból (növényi lenyomatokból, illetve konzerválódott levelekből) állt és csak minimális kerámiát tartalmazott. Keltezésükhöz támpontként szolgált, hogy a fentiekben említett 2. századi védőárkot részben ezeknek a gödröknek a betöltésébe vágták bele, valamint hogy a tavalyi ásatásunk során is találtunk hasonló formájú, földbe mélyített gazdasági célokat szolgáló gödröket, melyekből késő Claudius/Flavius kori sigillatötredékek kerültek elő.

Több szelvényben (P/5, R/5) is megfigyelhető volt egy nagyjából ÉNy-DK-i irányú, szabálytalan alakú, hol masszívabb, hol lazább sóderos réteg, amely korai (1. századi) félig földbe vájt objektumok feltöltéseként, illetve planírozásaként jelentkezett. Ezt a sóderos réteget a 2. századi fossa vágta. A több helyen jelentkező nagyon kemény masszív sóderszintek alapján provizórikusan útnak határozható meg funkciója.

Az S/5-ös szelvény déli részén felülről ovális, metsetben méhkas alakú, tapasztott aljú tárolóverem került elő (8/a obj.), melyet részben a már betöltött fossába, részben a sárga bolygatatlan altalajba mélyítettek be a 3. század folyamán. A feltehetően gabona tárolására szolgáló verem betöltéséből többek között üvegolvadék, öntőtégely töredéke, állatcsontok, emberi koponya töredéke, tegula és késő római mázas kerámia került elő, legalján pedig egy 4. századi érmet találtunk (restaurálása folyamatban). Ennek alapján a 4. század végére, 5. század elejére tehető a tárológödör használatának megszűnése.

Itt jegyezném meg, hogy ebben az ásatási évben is, a tavalyihoz hasonlóan, csak minimális késő római (4–5. századi) leletet találtunk, ami arra utalhat, hogy ebben az időszakban már nem lakták a vicust, hanem beköltöztek az egyre szaporodó barbár támadások elől a biztonságosabb erőd falai közé.

A római kori leletanyagokon kívül bronzkori kerámia is jelentkezett a feltárt területen, de objektumokat nem tudunk az ideai ásatásunk során ehhez a korszakhoz kapcsolni.

Az ideai ásatásokhoz kapcsolódik még, hogy megbízást adtunk a paksi székhelyű Geodézia Kft-nek a Bottyán-sánc déli lejtőjének szintvonalas felmérésére.

Az előkerült fémleletek a szekszárdi Wosinszky Mór Múzeumban történő restaurálást követően a paksi Városi Múzeumban nyernek elhelyezést a kerámialeletekkel együtt.

Jövő évi ásatásunk során tovább kívánunk haladni a Bottyán-sáncon déli irányba, ahol már lakóépületek várhatóak.

BESZÉDES JÓZSEF

231. Panyola, Ásottfok

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

A lelőhely feltárása 1991-ben kezdődött el és ez ideig minden nyáron folyt. Az 1999. július 7. és augusztus 5. között zajló ásatási szezonban csupán egy házmaradványt sikerült feltárnunk, mert csupán két munkatársunk volt.

A hosszúkás, téglalap alakú ház beásásban kemence maradványai is előkerültek. Lepénysütő és kevés üvegsalak maradvány is volt egyéb kerámiatöredékek és állatcsontmaradványok között. A szomszédos szelvényben is előbukkant egy másik ház maradványa, de azt teljesen feltárni már nem volt módunk.

Munkatárs: Szimonova Eugénia. A munkálatokat a Károli Gáspár Református Egyetem részéről Hidán

Csaba László ellenőrizte, közreműködött Voronkó Vera mint felmérő-rajzoló.

DR. ERDÉLYI ISTVÁN

232. Pásztó, Szent Imre tér 12., Szalai-malom

(Nógrád megye) Kk, Ú

Pásztó város műemlékileg védett központjának dél-keleti részén áll a Szalai-malom romos épülete, melyet az önkormányzat képviselőtestülete 8/1999. I. 26. számú határozatában helyi védelemre javasolt. Az 1999 májusában meghirdetett Nemzeti Örökség Program pályázaton a pásztói önkormányzat 500 000 Ft-t nyert az épület kutatására, mely összeget 100 000 Ft-tal kiegészített, és ebből az összegből 1999. szeptember 20–október 15. között megtörtént a kutatás.

A romos épület a város belsejében, a műemlékileg védett központban áll. Északi fala teljesen hozzáépült a dombfalhoz és felülről feltöltődött a fölötté levő kertekből, de így járt a keleti fal is. Rendkívül elhanyagolt, szemetes volt a két helyiségből és a keleten hozzáragasztott, most garázsnek használt alacsonyabb helyiségből álló volt malom. A Ny-i helyiség a nagyobb, ezt magasan borította a szeméttel kevert törmelék, benne kövek, fatörzsek, a falak tetején bokrok, futónövények.

A kisebbik helyiségben a déli fal mentén padlógerendán nyugvó 3 fapillér tart egy féltetőt. A helyiség keleti és déli falát többretegű meszelés borítja. A helybeliek szerint ez volt a gépház. A féltető gerendájától északra eső részen a helyiséget vastag szemétréteg borította a lebetonozott padlaton. Az északi fal közelében betongyűrűkből álló kút van. Egy hétig tartott, amíg innen a betonlajzat szintjéig kihordták a szemetet. A nagyobb helyiségben először a köveket, majd a szemetet gyűjtöttük össze. A középső ajtónál kezdtük és haladtunk észak és nyugat felé. A bejárat szintjéig vittük ki a törmeléket, amiből különböző mintázatú zöld mázas kályhacsempék kerültek elő. A laza szemetes törmelék alatt vastag égésréteg volt. 1948-ban leégett az épület, a fafödém, a tetőszerkezet, megégték a falak és a padozat, amely állítólag deszka (hajó)padló volt. Megégett pala és faszén alkotja az égésréteget, amely az egész épületen végigkövethető.

Kétheti tisztogató munka után kijelölhettünk egy 1,5 m széles kutatóárkot az épület hossz tengelyében, amely a teljes K-Ny hosszúságban átmetszette az épületet. A nagyobbik helyiség keleti fala mellett egy 1,10 m széles, 0,8 m mély aknát találtunk, melynek árokba eső szakasza 1,2 m törmelékkel, kővel és téglával volt tele és kibontása közben kisméretű vaslapátokat találtunk. Ezeket gumiszalagra szerelték, és ezek vitték fel a bűzát örölni.

A kutatóárok közepén 0,55 m mélységben fagerenda elkorhadt nyomát találtuk. Ez talpgerenda, ami É-D irányban végig volt fektetve a helyiségben. Keleti oldala mellett élére állítva egy törött malomkövet találtunk, alatta habarcsban téglákat, mellette egy lapos négyszögű követ. A gerenda nyugati oldala mellett 0,3 m átmérőjű

ép malomkő feküdt, lapjával a földre helyezve. A gerendától 0,5 m-re keletre és 1,1 m-re nyugatra habarcsba rakott négyszögű kőalapon egy-egy kőpillér áll. A keleti kőpillér 25 × 30 cm méretű, 0,6 m mélységben téglafalal és kővel van körberakva. A kutatóárokban az akna és a keleti pillér közé eső szakaszán a következő rétegeket lehetett megfigyelni: a szemét és téglatörmelék alatt van az egész malomteret elborító égett pala-faszén réteg, az 1947 vagy 1948-ban történt égés maradványa. Ez alatt barna laza feltöltés van, a keleti részen fekete agyag és faszénnel kevert agyagcsíkkal. A felszíntől mintegy 0,6 m-re átégett agyag padlószint van, a fagerenda alatti fal megmaradt faltető vonalával egy szinten. Ez alatt lazább feltöltés húzódik faszénnel, téglatörmelékkel keverve. Alatta tömör sötétszürke letaposott agyagréteg, egy újabb padlószint volt megfigyelhető, amelynek alsó része egyenetlenül csatlakozik a sárga, egynemű bolygatatlan (?) homokrégéhez, amely rétegben – közvetlenül a keleti pillér alatti köveknél – ovális tűzhelyet tártunk fel. Mindez a malomépület többszöri leégéséről, újjáépítéséről, új padlószintek kialakításáról tanúskodik.

Az árok további mélyítésekor a keleti pillér nyugati oldalánál 0,8 m széles kőfalat találtunk. Ugyanilyen rakású és szerkezetű falon áll a nyugati pillér, és két párhuzamos fal egybe van építve a rájuk merőleges fallal. E fal mellől, az árok közepén, a nyugati pillér és gerenda közötti részről 1,1 m mélységből belül mázas 17. századi edénytöredékek kerültek elő. A metszetalban látszó fal mellől sárgásbarna mázas edénytöredékeket szedtünk ki, melyek inkább a 17. sz. végére mutatnak, vagy a 18. sz. elejére. Az 1. sz. kutatóárok déli metszetráján az igen bonyolult, aprólékos rétegekből kihámozható, hogy a korai épület, amelyből egy négyszögű falrészlet maradt, leégett. Ez is többszöri leégést, újjáépítést, és legalább három padlószintet mutat a legutóbbi (1948-as) betonpadlón kívül. Úgy tűnik, itt a 17. századra tehető a legkorábbi fal, akkor viszont az árok északi metszeténél feltárt ovális tüzelőhely ennél korábbi. A két kőpillér, amelyek egy-egy nagy faoszlop állhatott, legkorábban a 17. század végén készülhetett.

A nyugati kőpillértől nyugatra eső árokszakasza északi metszetéről következő olvasható le: a mai szinttől számítva 0,7–0,8 m mélységig terjedő feltöltésből 18–19. századi edénytöredékek és vastárgyak kerültek elő. Találtunk a pillér alatti kőfaltól nyugatra 1,1 m mélységben egy 1850-es krajcárt. Megkerestük a nagyobbik helyiséget nyugaton osztó fal alapozását. Az osztófal tejjén 0,25 m széles, 0,2 m vastag beton van, alatta pár sor kő 0,4 m szélességben a földre lerakva. Ezek alatt viszont igen széles kőfal alapját találtuk. A földre rakott fal síkjától keletre még 0,5 cm-re van a fal síkja, nyugatra 0,25 m-re. Az egész fal szélessége 1,15 m.

Középen kiszélesítettük az 1. sz. kutatóárokot. A két kőpillértől északra vaspántokkal megerősített nagyméretű őrlőkövet találtunk, a fagerenda szintjén. Középen a nagyméretű lyuk mellett három kisebb is mélyed a kőbe. A malomkőtől nyugatra a keskeny válaszfal mel-

lett egy újabb, téglából kifalazott aknát találtunk, egy melléje épített igen keskeny falszakasszal. Ez a malomnak a legutóbbi, gépesített periódusához tartozott.

Az 1. sz. kutatóárokot nyugat felé folytattuk a termet választó keskeny fal és az épület nyugati fala közötti szakaszon. A fal nyugati síkja előtt 0,65 × 0,45 m-es beton-tömböt találtunk. Elszállítottuk a felső égett törmelék, amely alatt ferdén mélyülő betoncsatornát találtunk. Feltehetően mégis itt folyt ki a víz, ami a kerekeket hajtotta. A betoncsatorna elbontása után habarcsba rakott tömör kőfalat találtunk, a keleti részen 1 m, a nyugatin 0,6 m mélységig, majd alatta ugyancsak ferdén futó sárga homok–barna törmelék–sárga homok réteget váltakozva 1,8 m mélységig, ezek alatt pedig faszenes laza égésréteget. Bár 2,25 m mélységig ástunk le, mégsem találtuk meg az árok alját, viszont az omladékos föld miatt veszélyes lett volna mélyebbre ásni. 2,75 m széles, kőfallyal körbevett csatornát találtunk itt, amelyben a vízikerekek forogtak. A csatorna vagy vizesárok keleti kőfala azonos a nagy helyiséget nyugaton osztó, felül betonfallal, amely alul, ahol a vizesárok keleti falát alkotja, 0,5 m széles. Vakolt, egyenes síkú kőfal a betonpadlótól számítva 1,42 m mélységig. E mélységben alapozási kiugrás van, 0,2 m széles. Itt van egy nagy kő, ennek alja 1,75 m mélységben van, ez egy szint, ez alatt a déli metszetalban jól látható egy égésréteg. A falkő- és téglafalazatban folytatódik, a téglák között kemény meszes-kavicsos habarcs, 2,5 m mélységben sem értük el az alját. A keleti faltól 0,6 m-re vascső van lent az árokban. Érdekesen alakított a vizesárok nyugati fala. Ez nem azonos a malom nyugati felmenő falával, hanem annak belső oldalához egy 0,85 m széles kőfal tartozik, így a malomárok nyugati fala a felmenő fallal együtt 1,65 m széles. A vizesárok nyugati fala is vakolt, és ugyancsak 1,75 m mélységben van az alapozási padka.

A malom kisebbik keleti helyiségében a keleti válaszfal alapozását a fal keleti síkjánál 0,75 m mélységben találtuk, amely alatt egy korábbi fal másféle habarcsú alapfala található. E kisebb helyiségben a kutatóárokban nem lehetett dolgozni, mert 1 méteres, 0,4 m mély betonlapok, köztük két 0,3 m mély betoncsatornából áll az aljzat. Ezeket a legutóbbi periódusban használt dízelmotor üzemeltetésnél készítették, és gépalapok voltak. Az épülethez keleten hozzáépített, legutóbbi garázsban használt kis helyiség középső falának alapozását is megkerestük. E helyiségben téglából készült gépalapok álltak.

DR. VALTER ILONA

233. Páty, Malom-dűlő (MRT 7. k. 13/9. lelőhely (Pest megye) B, LT, Rő, A, Á

Folytatódott a Füzes-patak Ny-i partja mellett, az M1-es autópálya és 100-as út között, a Terminál Rt. tereprendezési munkálatai miatt 1997. októberében kezdett építkezést megelőző feltárás. A beruházó által biztosí-

tott két hónap alatt, a mintegy 9 hektáros lelőhelynek csak kis részét tudtuk feltárni (kb. 0,6 hektár). Tisztázni próbáltuk az 1997-es humuszolás után felszínen látszó kőépületeket, folytattuk a már elkezdett és be nem fejezett objektumokat.

A település több periódusú. A legfelső szinteket már az idők folyamán elszántották. 11–12. századi kerámia, 10. század eleji bizánci érem és avar övveretek jelzik, hogy a terület ekkor is lakott volt. A humuszolás utáni felszint szinte mindenütt szétszántott kövek borították. Ez már a római település, melynek négy periódusát sikerült elkülöníteni, alatta még egy kelta és egy bronzkori telep is előkerült.

A domboldalt legkorábban a középső bronzkorban lakták. Kb. 10 gödör köthető ehhez az időszakhoz. Az egyik biztosan a Mészbetétes edények népéhez tartozott, egy másiktól pedig 10 db jellegzetes kicsi egyfűlű bögre került elő (Vatya kultúra).

A római foglalás előtti kelta telephez tartozó objektumot, illetve leletanyagot két helyen sikerült megfigyelni. Egy földbe mélyített ház területéről 6 db Kr. e. 2–1. századi ezüstpénz került elő, egy másik aljáról pedig, ép, bikónikus, egyfűlű kis korsó látott napvilágot. Mind a kettő kétrétegű gödörház, ahol a felső szint a markomann háborúk alatt égett le, s az alsó ház köthető a kelta telephez.

A kelta eraviszkuszok folyamatosan éltek tovább itt a római hódítás után is. Jellegzetes leletanyaguk: festett sávós korsók, „S” profilú tálak, besímitott díszítésű hombárok, kézzel formált edények (dák jellegű díszítéssel) gyakoriak a település 1–2. századi periódusában. Festett és bepecsételt római edényekkel együtt fordulnak elő. Ezüst szárnyas fibulák és egygombos, erős profilú bronzfibulák kelteznek még ezt az időszakot. Főleg tárolóvermek (16 db), agyagkitermelő s egyéb gödrök (kb. 11 db), különböző kemencék (5 db, köztük egy edényégető), kerek gödörházak (4 db) és téglalap alakú, félig földbe mélyített házak (6 db) köthetők ehhez a periódushoz.

Római import áru, érem, terra sigillata csak ritkán fordul elő ezekben az objektumokban. 1. század végi (Flavius, Domitianus) – 2. század eleji dél-galliai áruk egy gödörházban és egy téglalap alakú házban kerültek elő. Az 1. századi érmek főleg szörványok, objektumhoz csak kettő köthető. E korai telep szintjéig nem minden szelvényben volt időnk lemenni, így az ide kapcsolható objektumok száma sokkal nagyobb lehet a feltártakénál.

A 2. században egészen a markomann háborúig tovább élt a telep bennszülött lakossága. Mellettük római építési technikát és kereskedelmi árukat igénylő új lakosság is megjelenik. Hadrianus–Antoninus Pius kori sigillatak, bepecsételt kerámia, festett és szürke római kerámia színezi a korábbi kelta jellegű anyagot. Néhány korábbi gödörház és téglalap alakú földbe mélyített ház tovább él, illetve több ilyen típusú lakóház csak ekkor létesült. A gödörházak szabálytalan alakúak, felmenő faluk gyakran agyagtéglából épült vagy paticsos sövény-

falból (kb. 14 obj.). A téglalap alakú földbe mélyített házak nyeregtetősk, ÉK-i sarkukban kemencével (gyakran kőkemence) felmenő paticsos sövényfallal (6 obj.). Ezek közül három egymástól kb. egyenlő távolságra, egy K-Ny-i vonal mentén feküdt. Megjelennek a felszíni gerendavázis vagy cölöpszerkezetes sövényfalú házak is (10 obj.). Továbbra is sok a különböző rendeltetésű gödör (kb. 22 obj.), a telep nyugati szélét egy széles sávban szemétgödrök övezik. Igen sok a szabadtéri tűzhely, kenyérsütő kemence stb. melyeknek többnyire csak átégett paticsos alját találjuk meg (13 obj.). Ezekből néha égett üvegsalak, illetve fémsalak is előkerült.

A kőépítkezés első periódusa is ekkor, a 2. század közepén kezdődött. Több kőfal, illetve kiszedett fal tehető erre az időszakra. Keltező leletanyag hiányában gyakran csak rétegtani helyzetük (pl. alatta korábbi gödör, felette későbbi kőépület stb.) alapján lehet keltezni e falakat.

A markomann háború égésrétegét igen sok objektumban (kb. 10–12) ki lehetett mutatni. Kőépületben csak egy helyen találtunk ilyen égésréteg alatt korábbi, jól megépített kőfalat.

A település világhora a Severusok idején volt. A legtöbb terra sigillata a 2. század utolsó negyedére – 3. század első harmadára tehető (kb. 250 db). A markomann háborúk nem pusztították el teljesen a helyi lakosságot. Ezt bizonyítja, hogy gyakran megújították a korábbi gödörházakat és téglalap alakú földbe mélyített házakat (8 obj.), pl. egy kerek gödörház fölé téglalap alakú nagyobb házat építettek stb. Az előző korszakhoz hasonló új cölöpszerkezetes felszíni házak is épülnek (5 obj.). Helyenként planíroztak az építkezés előtt és a korábbi gödörházakat 2. század végi anyaggal töltötték fel. Az egymás feletti több periódus a kőépítkezésnél is megfigyelhető. Néha belealapozták a kőépületet az alsó gödörbe, vagy egy korábbi felszíni ház bedőlt paticsfalára építették rá a kőépületet. A kőépületek egy része csak kőalapozású volt, felmenő fala paticsból vagy agyagtéglából épült. Egy-két esetben fekete, döngölt agyagpadló nyomai is kimutathatók. A feltárt részen kb. 30 helyen figyeltünk meg Severus kori építkezést. Ezek között három nagy kőépület található, valamennyi több periódusú, sokhelyiséges épület. Tetejüket tegula és imbrex fedte, az egyiknél a világításra szolgáló agyag toronymodell töredéke is megmaradt. Ezeknek a kőépületeknek csak az alapozását találtuk meg, padlószintjüket legtöbb helyen már elszántották. Három helyiségben sikerült lapos járólapokat megfigyelni, melyeket belső udvarok kikövezésére használhattak.

Ekkor épült a terület északi felén (M1 autópálya felelő részén) egy K-Ny irányú „kerítésfal”, melyet kb. 40 méter hosszan követtünk, majd befordult dél felé. A terület közepén a humuszolás után látszott egy hasonló irányú, kb. 90 méter hosszú kővonulat, melyből 1999-re csak 40 méter maradt meg a dombtetőn. Szélessége 3–4 méter. Kőalapozású út lehetett, sajnos mindkét végét elvitték a gépek. Alatta korábbi gödörházak voltak.

A telep nyugati szélén a humuszolás után megfigyelhető volt egy É-D irányú „kerítésfal” két részlete is (6 m, illetve 25 m). Sajnos ide építették a villanyvezeték-eket 1998 nyarán.

Ezt a korszakot is egy égésréteg zárja, amely a terra sigillaták tanúsága szerint 233-ra tehető.

A 3. század második feléhez és a 4. századhoz már kevesebb épületet tudunk kötni. Többségüket elszántották. Terra sigillata a 3. század közepéről–második feléből csak néhány került elő, köztük egy észak-afrikai gyártmány (6 db). A többrétegű kőépületek legfelső periódusa, főleg ha besimított vagy mázas kerámia, illetve 4. századi érem is volt benne, biztosan erre az időszakra tehető (kb. 10 épület). Az érmek Diocletianustól Gratianusig terjednek. Mind a három nagy kőépületnél kimutatható ilyen későbbi hozzáépítés, egyiknél két téglalából s kövekből épített kemence is előkerült. A rétegtani helyzet alapján még kb. 15 épületet tehetünk erre az időszakra. Egyiknek bedőlt felmenő paticsfala ráomlott a kövekre. Mind a „kerítésfalat”, mind a kőutat használták egészen a század végéig.

A római kor utáni periódust a telep területére temetett 12, többnyire melléklet nélküli sír képviseli. Némelyik korábbi gödörbe beásva, a többség viszont kórákás vagy kőomladék alatt feküdt. Melléklet csak két csontváz mellett volt. Egyik mellé vaskést, másiknak a nyakába átfúrt római érmekből és avar dudoros gyöngyökből álló nyakláncot helyeztek.

Avar kerámia egy kórákás alatti égett foltból is ismert.

A telep a honfoglalás és Árpád-korban is lakott volt. Szórványként került elő Bíborbanszületett Constantinus bronzérme és egy 12. századi pénz. Az Árpád-kori telephez egy személgödör és több szórvány, illetve 1 ásónyomból való kerámiatöredék köthető.

Felzíni terepbejárásaink és a fémkeresős vizsgálatok alapján kiderült, hogy a település az M1 autópálya északi oldalán több száz méter hosszan folytatódik. Összeér a topográfiában 13/8-as lelőhelyként feltüntetett teleppel. Hozzá tartozik a teleptől kb. 50 méternyire Ny-ra kezdődő, dombtetőn található, ugyancsak több periódusú temető (910 sír).

A területet 1999. nyarán feltöltötték, az M1 autópálya és 100-as út közötti összekötőút, valamint egy ipari park épül a helyén.

Munkatárs: Mali Antal restaurátor. Az ásatáson részt vettek Kalácska Róbert, Czene András, Fábíán Szilvia, Vámos Péter régészhallgatók.

OTTOMÁNYI KATALIN

234. Petőfiszállás, Dósa-tanya

(Bács-Kiskun megye) A

1999. június 10-én kezdtük meg a feltárást az M5 autópálya nyomvonalának 195. lelőhelyén. A munkák során egy 8. századi település nyomait tártuk fel. Összesen 94 objektum, két földbe mélyített ház kemencével, egy földbe mélyített kör alakú építmény, több cölöplyukrendszer, gödrök és 27 árok került elő. A leletmentés

során feltártunk egy lósírt is. Az állatot feldarabolva helyezték el, kétoldalt szimmetrikusan a ló mereven kinyújtott két hátsó lábát a medencével együtt, mellette a két mellső lábát ugyancsak szimmetrikusan lerakva, a lábak között a nyaki rész, valamint a kettőbe vágott gerinc volt. Oldalt, a medence mellett helyezték el a koponyát. Melléklete nem volt, az elhelyezés megállapítható rendszere miatt a lovat áldozati állatnak gondoljuk.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

235. Petőfiszállás, Dósa-tanya, 195/b lelőhely

(Bács-Kiskun megye) A, Á

Leletmentő ásatást végeztünk az M5 autópálya tervezett nyomvonalán, a Petőfiszállás, Szentkúti kegyhelytől 6–700 méterre északnyugatra. A feltárt terület nagysága közel 7200 m² volt, ahol késő népvándorlás és Árpád-kori objektumok kerültek elő. Az avar kori településhez házak, gödrök, karámok tartoztak, amelyek között volt az a boronaszerkezetű, kőkemencés felszíni lakóház is, ami ismereteim szerint e korban ismeretlen típus a Kárpát-medencében. Az edénytöredékek alapján a település a 8–9. században volt lakott. Az Árpád-kori jelenségek lazább szerkezetű településre utaltak, néhány sekély árok, kevés leletet tartalmazó, sekély gödör és mindössze 30–40 cm mélységű, téglalap alakú karámok kerültek feltárára.

BALOGH CSILLA

236. Petőfiszállás, Dósa-tanya, 195/c. lelőhely

(Bács-Kiskun megye) Á

Az M5 autópálya tervezett nyomvonalán a 195/b. és 195/d. lelőhelyszakaszok között a 120 + 921 – 121 + 040 km szelvényben 4320 m² területet kutattunk át, ahol a lelőhelyen elterülő Árpád-kori település bonyolult, egymást vágó árokrendszerét tártuk fel. A kerítő- és vízelvezető árkok, karámok mellett 16 gödröt is találtunk. Az objektumok teljes feltárást a talaj- és időjárási viszonyok jelentősen megnehezítették, sőt esetenként lehetetlenné is tették. A feltárt objektumokból igen gyér leletanyag, állatsont és Árpád-kori edénytöredékek kerültek elő.

V. SZÉKELY GYÖRGY

237. Petőfiszállás, Galambos-éri csatorna,

M5 232. lelőhely

(Bács-Kiskun megye) Á

Az M5 autópálya építését megelőző régészeti feltárások keretében leletmentő ásatásra került sor Petőfiszállás község határában, a Szentkúti kegyhelytől kb. 5 km-re délkelet felé (M5 12,5–125,6 km szelvény). A tervezett nyomvonal itt kb. 2 km hosszan párhuzamosan halad a Galambos-éri csatornával, s átvág egy a mély fekvésű, vizegyenlős-zsámbékos környezetből erőteljesen kiemelkedő, nyugat-kelet irányú, hosszan elnyúló földhátat. Ezen a természetes magaslaton, a csatorna bal partján 180 × 40

m-es terület lehumuszosására került sor. A területen húzódo laza szerkezetű Árpád-kori település objektumainak csak egy részét tudtuk feltárni: karámok, gödrök és cölöpszerkezetű felszíni építmények nyomai kerültek elő. A feltárást az időjárás miatt befejezni nem tudtuk.

BALOGH CSILLA

238. Pécs, Alsómakár u. 5/a.
(Baranya megye) A

1999 februárjában egy ismert helyű, és Kiss Attila, valamint Kárpáti Gábor által korábban már részben megásott avar kori temető 8 sírja került elő leletmentéskor. Mellékletet csak a felnőtt férfiak és egy fiatal fiú sírjában találtunk. Ezek vaskések, vaskarikák, tűzgyújtó készségek voltak. Az 1. sírban talált aranypéncz valószínűleg egy 7. század elején vert bizánci péncz korabeli, rossz minőségű hamisítványa. A leletmentésen jelen volt Krasznai Péter rajzoló.

GÁBOR OLIVÉR

239. Pécs, Ágoston tér
(Baranya megye) Á, Kő

A 13. században alapított Ágoston-rendi kolostor lokalizálása csak 1988-ban történt meg. Ekkor egy aknamélyítő kutatóaknában a kolostortemplom DNyi ferde falpillére és a mellé helyezett sírok kerültek elő.

1995-ben az „É-i kerülőút” előkészítési földmunkái során megbolygatták a temetőt, sőt a templom falát is. A munka leállítását után rövid leletmentő ásatást végeztünk. A Ny-i zárófal D-i szakaszát és a templom D-i falának 10 m-es részletét kibontottuk. A kolostor megmentésének érdekében a városi önkormányzatnál elértük az út áttervezését.

1999. májustól novemberig tartó időszakban az építkezés ütemének több időszakában mentőfeltárást végeztünk. A teljes feltárás az idő-, és pénzhiány miatt nem történt meg.

A munka során az alábbi megfigyeléseket tettük:

A szabályosan keletelt templom széle áthúzódik a Felsőhavi utca 4. számú ház területére. A templomhajó hossza 33,4 m, szélessége 13,4 m. A Ny-i fal sarkain két ferde pillér, a D-i falon egy középső és egy sarokpillér van (mindkettő merőleges a falra). A Ny-i és a D-i fal felmenő szakasza 20–30 cm magasságig megmaradt. Az É-i fal (vakolatnyomatokkal) 150–170 cm magasságig áll. A falvastagság az É-i és Ny-i falaknál 1 m, a D-i falnál 1,2 m. Padló, vagy padozat nem maradt meg. Eredeti épületagozat külső, élszedett lábazati párkány a hajó É-i sarkában 1,5 m hosszúságban maradt meg.

A Ny-i, egykor béllertes kapu szélessége 2,2 m. Az ÉNy-i ferde pillérben 1 m széles, élszedett átjáró van a kolostor felé. A templomhajó É-i sarkában 2,5 m széles, 5,8 m hosszú helyiség van, ennek Ny-i fala 1,2 m széles, K-i fala pedig a szentélyzáró fal a diadalív magasságában. A helyiség valószínűleg egy belső torony alapja.

A szentély hossza ismeretlen, a Felsőhavi u. 4. szám alá nyúlik, a háziak szerint a pince végéig. Itt valószínűleg a nyolcszög három oldalával záródó szentély DK-i szöglete található. A feltárt szentélyszakasz az út alatt van, közművekkel roncsolt. A szentély belső szélessége 8,8 m, a fal vastagsága 1,1 m. A szentélyben belső kriptasor rajzolódik ki az álló épület fala mentén. Ez a fal és a későbbi pince a sírokat megsemmisítette.

A kolostor (Baranyában egyedülálló módon) a templomtól É-ra helyezkedik el. A kolostor K-Ny-i és É-D-i kiterjedése ismeretlen. Ny-on az egykori malomárok roncsolták el, de valószínű az a fal mellé állították. K-en a Felsőhavi utca házai takarják. É-on a Felsőhavi utcában egy minimális faltöredék van. Ez jelölheti az É-i kiterjedés határát.

A kolostor udvara 14,5 m széles, D-i oldalához közel egy kútház van (belső méretei: hossza 4,4 m, szélessége 4 m). A kerengő változó szélességű. Az udvar alatt 3,2 m, a Ny-i szakasz 3,2 m, a K-i szakasz 2,8 m. A kolostorépület belső tagoltsága csak töredékesen ismerhető fel. A szentély mellett öt helyiség van, a Ny-i szakaszon hat. A Ny-i szakaszon tapasztaltuk, hogy a templom elé kihúzódó kolostorszárnyat (a vastagabb falú építési fázist) átalakították.

A 17. század végén még állt a szentély, a templom és a kolostor már létezett. A bontás nyomait, illetve a helyszínen elégetett és oltott mészkövet a templom bontásából szerezték. Ennek bizonyítékai a helyszínen maradt mésztároló fahordók, amelyeket az elbontott falak, falszakaszok alapozó árkába mélyítettek (például a templom É-i falát egy helyen kitermelték). Sírfeltárást nem végeztünk. Az útfelújítás és a tér átalakítása során több faltöredéket is feltártunk. Ezek között a legjelentősebb a mai templom É-i falához csatlakozó épülettöredék, amely az egykori dzsámi előterének (haram) alapja. Az épületrész 2,7 m belső szélességű, hossza 5,4 m. Fala rossz minőségű, homokos habarcsba rakott kő. A tervező építés e falakra alapozva bemutatja a helyszínen az előcsarnokot.

KÁRPÁTI GÁBOR

240. Pécs, Püspökvár É-i kert
(Baranya megye) Á, Kk, Kú

A már feltárt középkori egyetem épületének helyreállítása során a védőépület északnyugati sarokcsatlakozása alapozási munkájánál leletmentést végeztünk. Itt az épület északnyugati sarkánál feltártuk a román kori püspöki palota nyugati és északi falának ÉNy-i sarokcsatlakozását. Ugyanis az egyetem északi falával párhuzamosan húzódik a román kori palota északi zárófala, az egyetem nyugati fala viszont ugyancsak román kori falra alapozott. Az ÉNy-i sarok feltárása során sikerült meghatározni a falhoz csatlakozó külső szintet, valamint a fal alapozási talpszintjét.

A munka során megnagyobbított kutatóárokban a már említett püspöki palota északi falának nyugati folytatásában a falsaroknál az ugyancsak román kori 70 cm

vastagságú fal maradványát találtuk meg. A fal keleti vége a korábbiakban említett falsarok armírozásához épült hozzá. A nyugati irányban folytatódó fal a palota épületének ebben az irányban történő megnagyobbítására enged következtetni, jelezve ezzel a második építési periódust. Ehhez a falhoz egy lekövezett külső járószint is csatlakozott annak északi oldalán, amely valamivel magasabban húzódott, mint az ÉNy-i falsaroknál megtalált korábbi járószint.

A palota maradványainak feltárása során több helyen is megfogható volt, hogy a palotát 11. századi leégése után újjáépítették, és a későbbiekben kisebb átalakításokat is végeztek. A leletmentés során megismert újabb adatok alapján feltételezhető, hogy a korai románkori püspöki palotát – annak valamelyik átépítése során – a nyugati irányban egy újabb traktussal bővítették.

Az ásatási munka lényegében két munkaterületen folyt. Az egyik az Aranyos Mária kápolna és az egyetem közötti területen az északi belső várfaltól délre, ahol a felszínen látható falmaradványok korát igyekeztünk meghatározni, valamint azok külső alapozási szintjeit sikerült tisztáznunk. A feltárt falmaradványok késő középkori, de inkább újkori építményhez tartozó alapfalak voltak.

Előkerült itt egy szemétdödör, amelyet az egyik fal alapozása során már bolygattak. A gödörből kevés 14–15. századi mázatlan kerámia, köztük fehér töredékek is előkerültek. Az agyagos szűztalajba ázott szemétdödör mellett feltárt szint arra utal, hogy ez a terület ebben az időben már teraszosan volt kialakítva.

A másik ásatási területünk az északi falszorosban volt, ahol folytattuk az ÉK-i négyszögű – belül nyitott – bástyatorony belsejének a feltárását. Ennek során egy tölcserbélletes, nyugatra néző, teljesen ép lőrést tártunk fel. A bástya lőrésai két szintben helyezkednek el.

Ugyancsak az északi falszorosban a már előbb említett bástyatoronytól Ny-ra egy észak-déli kutatóárkot húztunk, amelynek déli végében feltártuk a belső várfal É-i külső falsíkját. A falnak a továbbiakban sikerült feltárni a lábazati zokliját, valamint meghatározni az ahhoz tartozó középkori járószintet. A feltárás eredményeként megállapítottuk, hogy a várfalnak itt három építési periódusa volt megfigyelhető. A várfal síkjában nyugati irányban egy gondosan falazott kváderes falsarok került elő, amelyhez keletről az előbb említett belső várfal törtkőből falazott vége csatlakozik. Ez a kvádersarok korai építménynek tűnik, amelyhez egy északi irányba futó fal csatlakozik. Ez utóbbinak az alapozását, valamint a hozzá csatlakozó középkori szint egy kis részletét is sikerült feltárni. Az ároknak ebben a déli végében feltárt részletek arra engednek következtetni, hogy a jelenlegi falszoros a román korban valójában eléggé beépített terület lehetett. Ennek tisztázása érdekében további kutatása, illetve feltárása szükséges a terület egy nagyobb, összefüggő részének. Szükséges ugyancsak a már eddig ismert részletek összefüggéseinek, valamint

az egyes korok szintviszonyainak tisztázása is. Ugyancsak további kutatást igényel a belső várfal és a falszorosban előkerült maradványok kapcsolata, valamint a bástyatorony és a csatlakozó É-i külső várfal egymáshoz való viszonyának tisztázása.

DR. GERŐ GYŐZŐ – DR. SÁNDOR MÁRIA

241. Pécs, Szent István tér, I. számú sírkamra (Baranya megye) Ró, Kö, Kk

Az ásatási területen az I. számú sírkamra rekonstrukciójával egy időben az építési terület mintegy egyharmadán a JPM Régészeti Osztály leletmentést végzett. Az építő tevékenység célja az 1782-ben megtalált Péter-Pál sírkamra végleges megoldása.

A régészeti feltárt terület kb. 200 m², amely a végleges védőépület alapterülete. Régészeti feltárással a terület K-i és Ny-i oldalán kerülhetett sor. A rendelkezésre álló feltárási terület két részén két különböző és egymástól időben jelentősen eltérő korszak emlékét találtuk meg. K-i területén újból előkerült az 1913-ban már megtalált V. számú ókeresztény sírkamra. Ennek Ny-i támpillérekkel megerősített külső falának egy részletét tártuk fel. Ugyancsak előkerült egy késő római téglasír. Az V. számúnak nevezett épület itt látható fala kb. 2 m magas, feltárt részleteiből arra következtethetünk, hogy az építmény nyolcszög alaprajzú lehet, azaz alaprajzilag eltér az eddig megismert sopianaei ókeresztény emlékektől. Az ásatási terület Ny-i oldalán feltárt jelenségek túlnyomó többsége későbbi időszakokból: a hódoltság korából, késő középkorból és újkorból való. Ezen a területen tártunk fel egy agyagból tapasztott falú, nagyméretű „medencét”, amely véleményünk szerint víztározó, vagy más vízgyűjtő objektum lehetett. Erre utal a belsejében feltárt téglából készült kettős ciszternarendszer is. A feltárási területen hat bolygatott téglá- és földsír került elő, valamennyi melléklet nélküli. A leletmentéssel párhuzamosan a Möller-Szőnyi féle védő-szellőző rendszer dokumentálását is elkészítettük. Az ásatás 2000. február 19-én fejeződött be. Konzulens: dr. Visy Zsolt régészprofesszor (PTE), munkatárs Katona Győr Zsuzsa.

KÁRPÁTI GÁBOR

242. Pécsudvard, Széchenyi u. 1/b.

(Baranya megye) B

1999. szeptemberében Klaics Tivadar földjén az általa már pinceszás okán megbontott, középső bronzkori tárolóverem leletmentését végeztük el. A több, mint harminc edény darabjait tartalmazó égett gödörből állatcsontok és paticsdarabok is előkerültek. Az edények fele nagy hombáredény volt. A tárológödört a Mészbetétes edények kultúrája létesítette. A leletmentésen részt vett Gábor Olivér régész, Krasznai Péter rajzoló és IIorváth Éva restaurátor.

KÁRPÁTI GÁBOR

243. Pély, Heves-Ivány-dűlő

(Heves megye) Sza

Egy kisméretű szarmata település nyomait találtuk meg. Az árokásást követően egy 60 × 5 m-es szelvényben folytattuk a munkát. Az előkerült húszegynéhány objektum (zömében gabonás vermek) teljes kibontására nem jutott időnk, ezért a lelőhely teljes feltárása a 2000-es évre marad. Az eddig előkerült leletanyag minimális, éppen csak a hozzávetőleges datáláshoz elegendő.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

244. Pély, Rókalyuk-dűlő

(Heves megye)

Az árokásás során csak három objektum nyomát észleltük, ezért a lelőhely kutatása nem sok időt vett igénybe. Az objektumokból régészeti leletanyag nem került elő.

DOMBORÓCZKI LÁSZLÓ

245. Pély, Tiszamente TSZ

(Heves megye) B, Sza

A sík területből kiemelkedő ÉK-DNy irányú, nagy kiterjedésű domb K-i lejtőjén végeztünk leletmentést.

A feltárt 800 m² területen középső-bronzkori temető 6 sírját és szarmata kori település objektumait tártuk fel.

A bronzkori sírok a Füzesabonyi kultúrához köthetők. A sírok raboltak voltak, kivéve a 68. objektumot, melyben zsugorított helyzetben jobb oldalra fektetett gyermekváz feküdt.

Mellékletei: bronz spirálgöngyök, bronztű, karpercek, gyűrűk, lábperec voltak.

A nagy kiterjedésű szarmata kori telep több mint 100 objektumát tártuk fel, köztük házakat, tároló- és hulladékvermeket, kemencéket, kerítő és egyéb funkciójú árkokat, melyekben jelentős mennyiségű kerámia és álcsontról találtunk anyagot.

A feltárást folytatni fogjuk.

ÁCS CSILLA

246. Pilisszántó, Hosszúhegy

(Pest megye) Rő

Jelen kutatás egy esettanulmány (case study) Romarna och Europa (A rómaiak és Európa) Villae rusticae i Pannonia nevű régészeti program keretén belül (dr. Marianne Prohászka, Göteborg University).

A kutatási helyszín kiválasztását a következők indokolták:

A Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött pilisszántói sírkövek arra utalnak, hogy legalább egy villa rustica volt a község területén.

A helység az Aquincum-Solva út mentén, mezőgazdaságilag művelhető földek és patak közelében van.

A talált leletekről szóló hagyományok és néhány ma is a múzeumokban őrzött tárgy következtetni enged egy ókori nagybirtok létezésére a helyszínen.

A késő római őrtorony és maga a falu bizonyítja a környék jelentőségét.

A Magyar Légierő által a falu Hosszúhegytől délre eső részéről készített infravörös felvételen több helyen is sejthető ókori emberi tevékenységek nyoma.

Római kori tegulatöredékek kerültek elő 1998-ban végzett előzetes terepbejárásunk alkalmával a Hosszúhegy déli oldalán egy vízmosás alján elterülő öreg gyümölcsösben.

Tetőcserepek gyakran fordulnak elő római sírkonstrukciókban. A fentebb említett tegulatöredékek egy kis halom (kb. 2 × 3 m) tetején és oldalán bukkantak fel. A szóbeli hagyomány szerint a kunyhó közelében találtak egy szarkofágot, aminek „lóval lehúzták a fedelét, a csontokat kidobálták, az ékszereket elosztották egymás között, egy üvegtál összetört, azt is eldobták, a kőkoporsót pedig később elvitték az iskola udvarába, onnan meg Szentendrére.”

1999 nyarán próbaásatást indítottunk a „csőszkunyhó” környékén, mert feltételezhető volt a fentebb említettek után, hogy ott lesz a villa rustica temetkezési helye. (A vizsgált terület 20 × 75 m volt.)

A próbaásatást 20 svéd egyetemi hallgató két csoportra osztva dr. Prohászka vezetése alatt 3–5 helyi kubikus segítségével végezte. Amíg a diákok egyik csoportja Pilisszántón dolgozott, addig a másik csoport Nagytényben, a camponai római erőd ásatásán vett részt dr. Kocsis László vezetése alatt. Egy hét után a csoport helyet cserélt.

Sajnos a kutatás ideje alatt az időjárás nem volt kedvező, július 7. és 20. között záporok, zivatarok zavarták a munkát.

Az első héten a terület északi részén (fémdektoros átvizsgálás után) egy kutatóárok és három keresztelő árok kijelölésére és feltárására került sor. A felszíni leletek modern fémhulladékokból, üvegekből álltak és talán említésre méltó egy emberi zápfog.

Az észak-déli irányú kutatóárkot 20 m hosszúságban és 1 m szélességben három elkülöníthető talajrétegen keresztül a bolygatatlan altalajig (kb. 50 cm mélységig) ástuk ki. A keresztárok kijelölésére és feltárására topográfiai okok indítottak. A terepen sem a domborulatok, sem a mélyedések nem szolgáltattak leletanyagot. A kőlerakódás a tavaszi heves hóolvadás nyoma lehetett.

A csőszkunyhó-halom közepén levő kőpadlózatban néhány tegulatöredék volt beépítve. Apró kerámiatöredékek nem voltak a leletek között.

A második héten került sor a második kutatóárok feltárására, valamint az első betemetésére.

A 42,2 fokos délnyugati irányba ásott új kutatóárok sem hozott eredményt. A fémdektor indikációja révén gránátrepeszek, puska és pisztoly lőszerhüvelyek emlékeztetnek a történelem egy későbbi szakaszára.

Az egyik keresztárokban a csőszkunyhótól keletre 28 cm mélyen volt egy kősor, amely egy rétegben mutatkozott, sem körülötte, sem mellette más kövek nem voltak, feltehetőleg a kunyhó kertjéhez tartoztak. A ke-

resztárok északi faláról készült egy profilrajz. Az árok északnyugati sarkában napvilágra került egy koponyacsont darabja 35 cm mélyről. Észlelhető volt a metszetfalán a megbolygatott földrétegek, korom és faszén (több helyen is), ezek megléte igazolja talán a hagyományt a szarkofággal kapcsolatban.

Vizsgálat alá esett továbbá két félkör alakú kőépítmény a terület déli részén: amit a 19. századbéli földművesek korszó, szerszámos zugaként határoztunk meg.

Végül is a talált tegulák mosása, fényképezése után azokat a darabokat, amelyeken bekarcolás vagy állat lábnyoma volt látható, átvette a Polgármesteri Hivatal, a többi pedig visszatemettük a csószkunyhónál.

Az árok betemetését kubikusok végezték el a polgármester felügyelete alatt. Az utolsó hét terepbejárásról külön beszámoló készült.

Az ásatási csoport munkájában részt vettek: Ottó Prohászka fényképész és manager, Patrick Prohászka terepkutatás, térkép-kiértékelés (felszíni leletek és adatok gyűjtése), valamint 20 egyetemi hallgató a Göteborgi Egyetemről.

DR. MARIANNE PROHÁSZKA – DR. KOCSIS LÁSZLÓ

247. Pincehely, Bogát-tanya

(Tolna megye) Rő, Á

Pincehely község görbői részétől északra, a Kapos-völgyében található dombokon, az ún. Bogát-tanya szomszédságában egy római kori telep és egy Árpád-kori falu területét jártuk be. Utóbbi lelőhelyről az elmúlt években egy bordázott S-végű karika is előkerült.

ÓDOR JÁNOS GÁBOR

248. Polgár, Kenderföld

(Hajdú-Bihar megye) U, R, B, Sza, A, Á

A leletmentő feltárára a hajdúnánási országúttól ÉNy-ra került sor. A lelőhely a kenderföldi bronzkori telltől nagyjából D-É-i irányban hosszan elhúzódó kb. 25–30 m széles, kiemelkedő löszháton, illetve annak két oldalán lévő, mélyebben fekvő területekre terjed ki. A Kenderföldön egy 60 m széles és kb. 100–120 m hosszú, ÉNy-DK-i irányú szelvény kimérése történt meg 1999 júniusában, mely ezt a löszhátat metszi. A felszínt csupán 40 m szélességben nyitottuk meg, mivel a szelvény mindkét oldalán 10–10 m széles sávra került a leszedett föld. A leletmentő munkát nehezítette a sárga altalajba is bemélyedő, talajlazítás, vagy mélyszántás okozta, sötét színű bolygatott csíkok. Erre az eredeti talajszinthez képest helyenként 80–90 cm mély talajlazításra még 1945 előtt kerülhetett sor, amikor a földterület még az egri káptalan tulajdonát képezte.

A nánási országút túloldalán is kinyitottunk egy kb. 15–20 × 50 m-es felületet, ahol a felszíni jelekből ítélve várhatóan császár kori település és népvándorlás kori (?) sírok találhatóak, de ezen a részen nem került sor feltárára.

Az előkészítő munkálatok során a szelvényre rákerült egy É-D-i tájolású 20 × 20-as négyzetháló, mely a WC és WD 100 × 100-as négyzethálóba illeszkedett bele.

Az ásatásra 1999. július 5. és október 8. között került sor. Az ásatás vezetői a Déri Múzeum részéről Dani János, az ELTE Régészettudományi Intézete részéről Szabó Gábor voltak. Az ásatás szakmai felügyeletét dr. Sz. Máthé Márta látta el (Déri Múzeum).

A feltárást 12–15 ásatási segédmunkással és 2–5 egyetemi hallgatóval dolgoztunk. Az ásatás lebonyolításában Kriveczky Béla régész és Sebők Katalin, Kóvár Dorottya, valamint Szabó László végzős hallgatók nyújtottak segítséget.

Ez alatt a 3 hónap alatt kb. 2300–2400 m²-en 336 objektumot bontottunk ki, melyeken belül 437 sztratigráfiai egységet különítettünk el. Ez a teljes feltárandó terület kb. 40–45 százalékát teszi ki; a feltárt objektumok számát és intenzitását tekintve viszont a humuszolás során előbukkant régészeti jelenségeknek kb. 65–70 százalékát már feltártuk. Ez az ellentmondás abból adódik, hogy idén a lelőhely közepén lévő, régészetileg legintenzívebb, magasabban fekvő részt tártuk fel.

A leletmentés során a következő korszakok leletanyagát sikerült feltárni:

Középső neolitikum vége (késői Alföldi vonaldíszes kultúra, Bükki-, Szakálháti-, Szilmegei-elemekkel): településjelenségek (gödrök, kutak, áldozati kutak, cölöpszervezetű építmények) és zsugorított csontvázas sírok (7 db). Tájolásuk általában: Ny-K-i vagy K-Ny-i.

Középső rézkor (Bodrogkeresztúri kultúra): hulladékgödör? ép tejesköcsöggel.

Kora bronzkor (Nyírség kultúra): néhány hulladékgödör.

Középső bronzkor (Füzesabonyi kultúra): A löszhátat elfoglalta a középső bronzkori tell lakóinak temetője. Eddig 80 sírt sikerült feltárnunk, ebből 6 erősen bolygatott volt (vagy csak a csaknem üres sírgödört sikerült feltárni, vagy az eke által széthúzott vázcsontokat, esetleg néhány edénytöredékkal). A temető nyilvánvalóan a szelvény mindkét oldalán tovább folytatódik. A férfiakat jobb, a nőket bal oldalukon enyhén zsugorított helyzetben fektették a sírba. A férfiakat D-É-i, DDK-ÉÉNy-i, esetleg DK-ÉNy-i; a nőket ellenben É-D-i, ÉÉNy-DDK-i, néha ÉNy-DK-i irányban tájolták. A rítus csaknem kizárólag csontvázas volt, egy esetben (234. obj.-292. str.) figyeltünk meg szórthamvas temetkezést.

Három jelképes sírt tártunk fel (42. obj.-47. str.; 307. obj.-377. str.; 310. obj.-381. str.-?, bolygatott), melyekben csak mellékletek voltak, és amik a településtől távol meghalt emberek sírjai lehettek. Gyakran megfigyelhető volt, hogy a halottat rönkfából kivájt koporsóba helyezve temették el. Mindössze egy-két melléklet nélküli sír volt, gyakran gazdag edény- és fémmellékleteket (bronz- és aranyékszerek és használati tárgyak, pl.: tűk, karteker-

csék, horgos övlemez, spirálcsovecskék, Lockenringek / hajkarikák/, korongok, pitykék, tör, vésők) tettek a halott mellé. A mellékletként sírba tett tárgyak mennyisége és minősége jól tükrözi az eltemetettnek a faluközösségekben betöltött szociális státuszát. Két esetben (261. obj.-321, 379. str.; 325. obj.-411., 412. str.) megfigyeltük a sírba tett húsáldozat maradványait is.

Leggazdagabb sírok:

45. obj.-50. str. – Gazdag kislány sírja. Mellékletek: lóhere alakú, horgos övlemez; két 12 menetes bronz karterkeres; átfűrt tengeri csigából és bronz spirálgöngyökből álló nyaklánc; két bikónikus fejű, behajlított végű bronztű és négy edényből álló edénymelléklet.

80. obj.-97., 129. str. – Magas rangú férfi koporsós sírja (főnöki sír). Mellékletek: bronzdróttal tekereselt, lapos csontkorongban végződő, famarkolatos, lekerekített, markolatlapos, trianguláris bronztör; keskeny bronz-véső; két bronztű; edénymelléklet.

132. obj.-162. str. – Kisfiú sírja. Mellékletei: spirális végű bronz karperec, arany Lockenring; két füles bögre.

301. obj. – 366. str. – Gazdag, magas szociális státuszú nő koporsós sírja. Mellékletei: bronz spirálcsovecskékkel, fajansz- és borostyángöngyökkel, aranyékszerekkel díszített fejdísz; két spirálcsovecske; három Lockenring; két poncolt díszű, átfűrt szélű, domborított korong; különböző típusú (félgömbös és kúpos) és méretű, felvarrható pitykék; három bronztű (kettő töredékes, egy tordírozott nyakú, bepödrött lapátfejű tű); bronzspirál; négy edényből álló edénymelléklet.

Késő bronzkor (Gáva kultúra): néhány hulladék- és tárológödör, illetve kút.

Római császár kor (2. század): főleg méhkas alakú tárológödörök, illetve kutak.

Késő avar időszak (8. század vége – 9. század eleje): temetőrészlet: 7 db csontváz asír (5 női, egy felnőtt férfi és egy rabolt fiú? sírja). A halottakat kivétel nélkül háton, nyújtott helyzetben fektették a sírba, fejüket pedig feltámasztották. A sírok ÉNy-DK-i tájolásúak voltak. Az elhunytat általában gazdagon felékszerezve helyezték a sírba; egy esetben megfigyeltük a vaskapcsokkal összefogott fa léckoporsó nyomát is.

Árpád-kor (12–13. század): Árpád-kori falu részlete: félig földbe mélyített házak, V-keresztmetszetű árkok. A faluhoz tartozó templomot és temetőt is sikerült azonosítanunk a bronzkori tell tetején.

DANI JÁNOS

249. Pusztakovácsi határa (2. számú lelőhely)

(Somogy megye) B, R6, K6

1999. március 21-én végzett terepbejárás során a falu DK-i részén, a Móriczi-dűlőtől Ny-ra nagy kiterjedésű lelőhelyen kevés őskori (bronzkor), római kori és sok középkori kerámiatöredéket gyűjtöttünk. A régi (Osztopán felé vezető) út töltése látszik a terület Ny-i részén.

NÉMETH PÉTER

250. Pusztazámor

(Pest megye) A, Ú

A Pusztazámori Kommunális Hulladéklerakó építését a 90-es évek óta tervezte Budapest, a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága a kezdetektől szakhatóságként vett részt a munkában. A Hulladéklerakó területén ismert régészeti lelőhely nem volt, csak a kapcsolódó létesítmények, az M7-esről levezető csomópont és a lerakóhoz vezető út és a Tárnokot elkerülő út nyomvonalán voltak ismert lelőhelyek.

A hulladéklerakó teljes területe mintegy 90 hektár, a most sorra kerülő I. ütem ennek mintegy 1/3-a, de a II. és III. ütem területén is létesülnek utak és anyagnyerő helyek. A 90 hektáron két domb között egy völgy helyezkedett el a terület mellett, attól keletre folyik a Zámori-patak, melynek partján több népvándorlás kori telep található.

A fentiek miatt a területen folyó földmunkákat végig figyelemmel kísértük, azok régészeti szakfelügyelet mellett folytak. (A területen, amikor a munkák megkezdését jelezték, nem volt mód terepbejárásra, mert nagy hó és áthatolhatatlan gaz fedte.) A szakfelügyelet során került elő a III. ütem mentén vezető összekötő út humuszolásánál az avar temető. Itt, az összekötő út és a felső szervízút területére eső, mintegy 345 objektumot sikerült feltárnunk a Fővárosi Közterület-fenntartó Rt. finanszírozásával.

A feltárt 345 objektumból néhány újkorinak (?) bizonyult: ezek tájolása, mélysége és betöltése eltért az avar síroktól. Az avar sírok egy része üres volt, a csontokat tartalmazó sírok közt voltak raboltak és bolygatatlanok is. A férfisírok közt többen találtunk öntött, griffes-indás bronzveretes övet, női sírokban gyöngyöket, edényeket, bronzfülbevalókat és karpereceket tártunk fel. A bolygatatlan sírok általában nyújtott testhelyzetben, háton feküdtek, de voltak oldalukon fekvő, felhúzott lábú vázak is. Általában egyes sírokba temetkeztek, de előfordult kettős (anya (?) – gyermek, két felnőtt) és hármas (két felnőtt, egy csecsemő) temetkezés is. A sírok tájolása északnyugat-délkelet, a gazdagabb sírok 150 cm-nél is mélyebben voltak. A sírgödör két végét, fejnél és lábnál gyakran mélyebbre ásták a közepénél. Lovas- vagy lósrít nem találtunk.

A III. ütem északi részén a rézsúzó gép elért egy sírt – ennek csak az alsó lábszárai maradtak meg, a sírgödör itt is le volt mélyítve, ezért ezt is avar sírnak tartjuk. Ez, az I.-nek nevezett sír mintegy 2–300 m-re van légvonalban a többtől. Amennyiben ez a sír is a temetőhöz tartozik, úgy még több száz (több ezer?) sír lesz a III. ütem területén.

Ez évben csak a két út nyomvonalába eső területet tártuk fel, kb. 4700 m²-t, jövőre azonban a III. ütem területén lévő további sírokat is feltárhadjuk a Fővárosi Közterület-fenntartó Rt. írásbeli ígérete szerint.

DR. MARÓTI ÉVA

251. Regöly, Somolyi templomrom

(Tolna megye) Kk

Az ismert 14. századi álló templomtoronyhoz tartozó, elpusztult templomhajó területén az elmúlt években több rablógödrtől ástak kincskeresők. Az északi hajófal nyugati harmadánál található egyik gödrtől kiszélesítettük és egy külső támpillért bontottunk ki.

Kutatásunk a ma is álló gótikus templomtoronyhoz tartozó, a nyolcszög három oldalával záródó, támpillérekkel megerősített, téglából épült szentélyre irányult. Feltártuk az oltáralapozást, 12 sírt (melléklet – ruhakapocs pár – csak egyben volt) és az északi oldalon fekvő sekrestye keleti falának egy téglá híján teljesen kiszélesített alapozási árkát. A padló téglából készült járósínt mindenhol megsemmisült, felmenő fal legfeljebb három téglasornyira maradt meg helyenként.

Az ásatáson részt vettek: Batizi Zoltán, Botár István, Füredi Ágnes, Rácz Miklós, Rácz Tibor, Tóth Boglárka régészhallgatók. Konzulens: Ódor János Gábor (WWMM).

K. NÉMETH ANDRÁS

252. Rösze, M5 autópálya, 48/75-76. lelőhely

(Csongrád megye) Ő, Sza, A

A lelőhelyet az M5 építését megelőző 1991. évi terepbejárásán Horváth Ferenc, illetve Lőrinczy Gábor csapata találta és írta le. Akkor a Széll- és Ábrahám-tanya közti területen három, egykorú régészeti lelőhely rögzítésére került sor, de már akkor feltűnt, hogy ezeket voltaképp a két tanya közti dűlőutak darabolják külön egységekre, tehát valószínűleg egy lelőhely objektumait jelentik inkább. Az előzetes feltárás előkészítése során a 75-76-os sz. lh. összefüggően került kitűzésre, így később feltárára is.

A feltárás előtt és alatt végzett újabb és újabb terepbejárások, illetve a felszíni megfigyelések rögzítése alapján a kitűzött területen (a 48/82-eshez hasonlóan) 6 felszíni objektumot rögzíthettünk. A leletanyag túlnyomó része avar, egy esetben szarmata volt.

Ezek a felszíni jelenségek és a feltárás eredményei a 48/82-essel azonos településszerkezetről tanúskodnak. A feltárás egy időszakában a szórványosan előkerült leleteket pontos bemérésekkel rögzítettük, így kimutatható a mezőgazdasági művelés által elpusztított objektumok léte is.

A feltárás során kevés őskori leletanyag és objektum mellett döntő mértékben avar leleteket és objektumokat tártunk fel. A leletintenzitás és az objektumok jellege utóbbiak esetében ugyancsak azonos a 48/82-esen megfigyeltekével. A leletanyag alapján feltételezhetjük, hogy a két telep egy időben volt használatban.

Fontos megfigyelésünk, hogy az avar kori objektumok jelentős része a terület legmélyebb részére esett (amelyet egykori patakmedernek tartottunk), ezzel is bizonyítva az avar kor végére feltételezett száraz klímaperiódust. Megfigyeléseink pontosításához 2000-ben szeretnénk elkészíttetni egy talajfúrás-sorozatot. (A terület geofizikai kutatása a feltárást megelőzően elkészült, adatai sajnos nem vehetőek egyértelműen rá a feltárt jelenségekre.)

Feltárás előtti kitűzésre a múzeumi nyilvántartás szerint 11 600 m² került, menet közben dél felé 20 m hosszban (1200 m²-rel) bővítettük a feltárást. A terület legmélyebb részén az időjárási tényezőknek (csapadékvizszonyok) köszönhetően mintegy 1100 m² feltárása 2000-re maradt. A teljesen vagy részlegesen feltárt objektumok száma a novemberi havazás beálltaig 217, de ezek közül csak 195-öt tudunk dokumentálni. Az objektumok száma a 2000. évi feltárások során várhatóan nőni fog, bár a belvíz és a téli csapadék a szelvényeket ellepte, feltárási terveinket hátráltatva.

A feltárás az UKIG pénzügyi fedezetével, a Csongrád megyében folyó autópályás előzetes feltárások keretén belül történt, a lelőhelyre lebontott pénzügyi adataink nincsenek. A leletek a szegedi Móra Ferenc Múzeumban nyernek végleges elhelyezést. A lelőhely az 1999. évi feltárás után nyitva maradt, várván a 2000. évi folytatást.

A régészeti objektumok az ásatás minden irányában faltól-falig húzódnak, azaz a lelőhely maga minden irányban folytatódik.

DR. KÜRTI BÉLA

253. Rösze, M5 autópálya, 48/82. lelőhely

(Csongrád megye) A

A lelőhely feltárásának 1999-re már csak egy kis része maradt hátra: az út, amelyen 1998. decemberéig erőgépeink dolgoztak. A jelzett sávban régészeti objektum igen kevés került elő, azok egy része is ismert volt még az előző évről. 1999-re maradt a lelőhely közepén 1998-ban kézi erővel elkezdett és folytatott terület befejezése, amely egy „házat” (13. obj.) és három „tűzelőhelyet” eredményezett. A tervévi munka során bebizonyosodott, hogy e teleptípus objektumainak nagy része az avar korban földfelszíni lehetett, így viszonylag kevésnek akadunk a nyomára. (Ezért az idézőjeles ki-fejezése is.)

A feltárás során a Csongrád-bokrosi vagy a dunaújvárosi avar telepektől eltérő képet nyertünk; a Mesterházy Károly által ismertetett veregyeházi telepnyomokhoz hasonló. Míg a település egy egészen kis részén (kb. 30 × 20 m) rendkívül nagy intenzitással bukkant elő a leletanyag, addig a többi területen alig találtunk objektumokat. (Az 1998-99-ben feltárt terület összesen 7332 m².) Az objektumok száma egyébként igen csekély volt, újkori gödrökkel együtt is csak 52 objektum nyomát figyelhetjük meg.

Nem elképzelhetetlen, hogy a lelőhely a Kovács-tanya melletti kiserdő területén (tehát északi irányban) folytatódik.

A feltárás az UKIG pénzügyi fedezetével, a Csongrád megyében folyó autópályás előzetes feltárások keretén belül történt, a lelőhelyre lebontott pénzügyi adataink nincsenek. A leletek a szegedi Móra Ferenc Múzeumban nyernek végleges elhelyezést. A lelőhelyet a beruházó a feltárás befejezése után betemetette.

DR. KÜRTI BÉLA

254. Salgótarján, Pécskő-szikla

(Nógrád megye) I

A péceli és bronzkori lelőhelyként ismert sziklánál egy terepnapot töltöttem, fotódokumentációt készítettem. A sziklát az 1920-as években folyt bazaltbányászat és egyéb tevékenység átalakította, de a jelenlegi csúcson megfigyelhetők mészhabarcscs falazatrészletek, sziklába vésett falhelyek? és lépcsők?. A szikla északi oldalán található kisméretű üregeknél is további vizsgálatot igényel, hogy természetes zárvány-kimállások vagy kaptárkő-jellegű fülkék. További kutatást igényel a maradványok felmérése és meghatározása.

MAJCHER TAMÁS

255. Sárszentlőrinc, Petőfi utca 30.

(Tolna megye) Kö

Sárszentlőrinc község belterületén a Petőfi u. 30. szám alatti ház kertjében ásás során embercsontok jutottak a felszínre. Helyszínelésünk során egy erősen bolygatott, feltehetően késő középkori csontvázas sírt tártunk fel, a környékéről pedig több középkori kerámiát gyűjtöttünk. A terepből enyhén kiemelkedő dombon a korábbi években több alkalommal is kerültek elő sírok.

ÓDOR JÁNOS GÁBOR

256. Sárvár, Vár, 4-es bástya

(Vas megye) Kk

Ó-olasz rendszerű 5 bástyás vár, melyek közül az általunk kutatott 4-es gazdasági kijáratként, kapuként szolgál.

Szelvényeinkben a ma létező keleti kapu elődjére nem bukkantunk. Mivel eredetileg nem volt kapu, a 19. század végén – 20. század elején kialakított kapu szélessége hasonló volt, mint a mai, hiszen megmaradtak a kerékvető kövek, pusztán a szint emelkedése miatt rábetonoztak.

Helyette a négyes bástya egyes részeinek egyidejű elbontására, illetve e torzó felfalazására került sor. Az ágyúkamra feltöltése 19–20. századi cserepekkel és egy db 1900-ból származó Ferenc József hatkrajcárossal jól keltezhető (1-2. szelvény). A vizesárok 19–20. század eleji teljes feltöltése, e bástya szétdarabolása, kapuként használata folyamatos pusztulást eredményezett. Csatornák (három, ebből 2 nem szerepelt a közmű helyszínrajzon), villanyvezetékek, földeléssel telefonkábelek, távhő csatornája, mind a bástya megmaradt föld alatti fal alaptestét vágta át. Az állandó teher- és személforgalom, a legutóbbi évek csatornázásakor ásott cca. 4 m mélységű árok nemcsak átvágta a fal alaptestet, hanem a gerendaváz szerkezetet is erősen megrongálta a kapunak hitt és használt bástyán keresztül épített úttest közepe alatt.

Az átvágás az egykori bástya torkának irányában halad, melyet sikerült megtalálni.

A Pamer Nóra által 1962-ben leírt faszerkezet ma már csak a vízszinttel azonos szinten volt megfigyelhető.

Helyette iszap, illetve agyag található az alapfal alatt. Statikai állapota erősen elgondolkodtató.

A falszoros – mely a 4-es és a 3-as bástya között van – bemutatása talajszintig felhozva, a galambház falának sarkánál egyenletesen magasítva, hiszen ennek az épületnek homlokfala azonos a falszoros falával, amit felhasználtak. A fal külső felén (déli) nincs zokli, miként a bástya vizesárok felé eső falain sehol. A 4-es bástya északi szárnyának a bástya belseje felé eső részén kifelé bővülő ablaknyílásokat figyelhetünk meg. A bástya külsején ezeknek a kőkeretes ablakoknak nincs nyoma.

HAJMÁSI ERIKA

257. Sióagárd, Kossuth utca 82.

(Tolna megye) LT

Sióagárd község belterületén a Kossuth u. 82. szám alatti ház kertjében gödörásás során kelta edények töredékei kerültek felszínre. A találó a leleteket átadta, terepbejárásunk során további leletet nem találtunk.

ÓDOR JÁNOS GÁBOR

258. Somogyegres, Öreg-temető

(Somogy megye) Rő, Kö

Somogyegres É-i részén, az Öreg-temetőben középkori templom maradványai vannak, ettől Ny-ra, a somogyegresi mellékág jobb partjára is átnyúló középkori telep található. A március 25-i terepbejárás során néhány római kori cserép is előkerült.

NÉMETH PÉTER

259. Somogyfajs, Papföld

(Somogy megye) Kk, Kú

Egy somogyfajsi lakos bejelentést tett, hogy szántóföldjén homokgödör ásása közben csontvázra bukkant. A csontvázat a fejénél találta meg, a koponyán barnás anyag volt.

A lelőhely a József Attila u. vonalától kb. 225 m-re délre került elő. Kibontottuk a bejelentő által megtalált sírt. Tájolása: kelet-nyugati. A koponyánál barnás maradványok (talán nemezsapka maradványai), vastárgy (tűszerű kapocs) töredéke volt. Az áll alatt kerámia, valószínűleg egy kályhaszem töredékét találtuk. A sírföldben több késő középkori – kora újkori (15–17. századi) kerámia töredéke volt.

A sír mindkét végében újabb sírok feltja jelentkezett (K-re 2. sz., Ny-ra 3. sz.).

Az 1. sír nyugati végében kibontottuk a 3. számmal jelölt sírt, amelyből kb. 145 cm mélységben néhány jó megtartású koporsódeszka-töredék került elő. A sírföldben rossz megtartású koponyatöredék volt, mely a később megtalált 4. sírhoz tartozott. A 3. számmal jelölt sír feltja kb. 160 cm mélységben kettévált. A nyugati részben (4. sír) csecsemő csontváza feküdt, a korábban megtalált koporsómaradványok ehhez a sírhoz tartoztak.

A 3. sírban is gyermek csontvázát találtuk. A váz megtartása rossz, csak koponyatöredékeket sikerült feltárunk. A koporsó nyomai ebben a sírban is jól látszóak. A sír nyugati végében (a koponyánál) 1 db vasszeg került elő.

Az 1. számú sír keleti végében jelentkező 2. számú sírfoltot nem bontottuk ki.

A lelőhely a somogyfajsi vár maradványaitól (a Vári-súrúttól) nyugatra található szántóföldön helyezkedik el. A felszínen a szántásban sírok földjében találtakkal megegyező korú és típusú kerámiatöredékeket gyűjtöttünk. Ennek alapján a temetkezések a vártól, illetve a körülötte fekvő településnél későbbi, újkori temetőből származhatnak, bár a faluban a leletmentés idején megkérdezettek nem emlékeztek itteni temetőre.

DR. KÖLTŐ LÁSZLÓ

260. Somogyvár, Négyes-halom

(Somogy megye) Kk, U

A Négyes-halom néven ismert helyen a március 21-én végzett terepbejárás során halomsírt nem találtunk. A dűlőtől D-re néhány késő középkori, újkori cserepet találtunk, melyek nem utalnak lelőhelyre.

NÉMETH PÉTER

261. Somogyvár, Tölösi halastótól D-re

(Somogy megye) Rő

A halastó és a falu K-i részének házai között nagy kiterjedésű középkori lelőhely van. A március 21-én végzett terepbejárás során a lelőhelyen római kori cserép került elő.

NÉMETH PÉTER

262. Sopron, Templom utca 20.

(Győr-Moson-Sopron megye) Rő, Á

A Templom u. 20. sz. ház kertjében a panzió konyhája számára lemélyített területen a telek egész szélességében megvizsgálhattuk a 11. századi égett sánc maradványait. Az építési munka üteméhez igazodva szakaszosan végeztük a munkát, amelynek eredményeként a soproni sánc 18 m széles, lényegében bolygatatlan szakaszát tárhattuk fel.

Értékes megfigyeléseket tehettünk a sánc szerkezetére vonatkozóan. Tíz kazettasor helyét állapítottuk meg, ezek nagyjából párhuzamosan Ny-K-i irányban helyezkednek el. A kazettasorok határait metszetben a vörös égett agyagtól eltérő, függőleges, fehér kötőmelékes sávok jelölik. A szomszédos kazettasorok töltelékanyaga egymástól eltérő anyagú, kötőmelék, laza égett föld, vagy keményre égett agyag. A különböző kazettasorokban ezek a feltöltési rétegek mélységben is váltakoznak. Tehát előfordul, hogy ugyanabban a kazettában alul laza kötőmelékes feltöltés van, majd fölötté vörösre égett föld. Az „A”-„J” kazetták azonban

nagyjából kő (A) – égett agyag gerendákkal (B) – kő (C) – égett agyag (D) – kő (E) – égett agyag gerendákkal (F) – stb. váltások jellemzik. Ez a szerkezet jó támpontokat nyújt a sánc építésének munkaszervezésére, technikájára.

A kövek között, vagy a laza égett földben római tegula- és imbrex-töredékek nagy számban fordulnak elő, bizonyítva, hogy a római települési rétegeket is belehordták a sánc anyagába. Ásatásunkon nem került elő jellegzetes Árpád-kori cserép. Több növényi magleletet találtunk. Statikai okokból a sánc alját csak egy kis területen vizsgálhattuk meg. Ennek alapján állíthatjuk, hogy ezen a területen a sánc közel 5 méter magasan áll, hozzászámítva az utcaszint alatti részét, a sánc magassága itt 650 cm a korabeli szinttől mérve.

Márton Péter (ELTE) archeomágneses méréshez mintákat vett a szilárdra égett sáncrészen.

GÖMÖRI JÁNOS

263. Sopron, Városház utcai régészeti park

(Győr-Moson-Sopron megye) Rő, Á

Megkezdjük a tervezett lépcső és támfal helyének a fel-tárását. Közvetlenül az útburkolat alatt 8 × 3 m-es területen előkerült a 11. századi sánc alapozása. A faszervezet maradványai jól rekonstruálhatók voltak. A vörös sáncanyagot tároltuk a romterület szélén, a Tálos ház mellett, későbbi bemutatás céljából. Néhány tölgyfagerenda beépítésével a sánc ezen a szakaszon hitelesen rekonstruálható lesz.

A tervezett lépcső helyén, a sánc alatt előkerült egy 5–6. századi építmény két fala. A 4 × 4 méteresnél nagyobb, agyagba rakott kőépület felmenő falai vályogból épültek, fali fűtéssel volt ellátva. A praefurnium fűtőnyílása az É-i oldalán került elő. Itt egy 3 m széles melléképítmény csatlakozott a lakóhelyiséghez. A melléképület is kőalapozású, de fonott vesszőfalú, tapasztott paticsos épület volt. Ez leégett, benne sok kerámia és égett magvak maradtak meg. Az épület agyagba rakott É-i falát a praefurnium fűtőnyílása felett március 13-án, a bezárt ásatási területre a kerítésen keresztül bemászó gyerekek részben lerombolták. A falrészlet rajzos és fotós dokumentálása a barbár rombolás előtt megtörtént.

A késő római épület alatt előkerült a 2–3. századi kőépület habarcsba rakott K-i fala. Ez 7,7 méterre van a romterületen bemutatott É-i épület Ny-i falától. Egy újabb (a capitoliumi szentélykörzetet is magába foglaló) insula részlete ez, amit a lépcső megépítésekor be kell mutatni. A felette lévő agyagba rakott fal – részletes dokumentálás után az égett sáncéhoz hasonlóan – elbontható lesz. Ezt a periódust az egész romterületen nem mutattuk be, mert állaga nehezen védhető, csak védőépület alatt lenne megtartható.

Figyelembe véve, hogy a támfal közvetlenül a korábbi (2–3. századi) római fal mellé épült, a támfal alapozását gondosan kell végezni. Ebben a témában a mű-

emléki hatósággal, valamint a tervező H. Vladár Ágnes-sel és a kivitelezővel 2000. márciusában Sopronban egyeztetünk és a fentieket jegyzőkönyvben rögzítettük. A leletmentés folyamatban van.

DR. GÖMÖRI JÁNOS

264. Sóskút, avar temető

A részletes jelentést lásd a 109–130. oldalon.

(Pest megye) A

MARÓTI ÉVA

265. Szabadbattyán

(Fejér megye) U, R, B, Ró

Szabadbattyán határában tovább folytatódott a Sárvíz – Malomcsatorna bal partján fekvő késő római kori épület feltárása. 1999-ben a kutatás elsősorban a nyugati és keleti traktusban, valamint az épület középpontjában elhelyezkedő udvar északi felén folyt. A keleti épület-részen az udvart ívesen kísérő félig nyitott folyosó egy hosszú szakasza, az ezzel összefüggő a Sárvíz irányába haladó másik folyosó – két oldalán a felmenő festett fallal –, több kisebb helyiség került felszínre. A félig nyitott folyosó agyagalapozású, vékony terazzo réteggel borított járósíntjén nagy mennyiségben kerültek elő, részben felületben, igen rossz állapotú falfestménytöredékek. A helyiségeket, melyek keleti oldala a Sárvíz gátja alá megy, jó minőségű terazzo padló borította. A nyugati épületrészen a nyugati homlokzatot alkotó pillérsorból újabb pilléreket, egy bejáratot, több helyiséget tártunk fel. Ezen az oldalon csak részben maradtak meg a járósíntek, nagy részüket a szántás elvitte. A falak, ahogy a keleti oldalon, itt is többnyire ki voltak szedve, egyes helyiségek megmaradt vagy részben megmaradt padlóját nagy mennyiségben freskótöredékek borították. Az udvar 4. századi járósíntje már nem volt meg. Itt egy KNy-i tájolású, nyugati oldalán apszissal záródó kis épület (kápolna) és egy korábbi, durván ÉD-i tájolású téglalap alakú épület alapozásának alsó kőszora maradt meg. Ez utóbbitől keletre szabálytalan alakú gödörben egy 4. századi tömegsír került elő.

Az épület nyugati szárnya alatt korábbi, még részben feltáratlan építmény húzódik. Falazása, szintje, azonos a keleti traktusban már korábban feltárt épületmaradványokkal, az udvaron felszínre hozott téglalap alakú kis épülettel. Kora császárkori gödör – többek között – grafitos fazéktöredékekkel is előkerült.

A közel 3500 négyzetméternyi területet érintő feltárás igen nagy mennyiségű leletanyagot hozott felszínre. A kiemelésre került, felületben lezuhant, részben ismét rekonstruálható falfestménytöredékek mellett jelentősek az ezüst propeller alakú veretek, csat, domborműves és áttört díszítésű ezüstlemezek töredékei, domborműves bronzlemez, egyéb bronz- és vastárgyak, ékszer.

Az épület alatt a feltárással került házrész és sír alapján őskori telep (lengyeli kultúra) húzódik. Az udvaron középső bronzkori (mészbetétes kerámia) objektumot tártunk fel. Jelentős egy a szántásból előkerült (a nyugati traktusban) neolitikus kőidol töredéke.

Munkatársak: ifj. Bóna István, Márkus Péter, valamint Somogyi Zsolt egyetemi hallgató. Az ásatáson részt vett: Bauzs Katalin, Kovács Lóránd, Pásztókai Szeőke Judit, Tatár Sarolta egyetemi hallgatók, Flaschker Melinda restaurátor.

NÁDORFI GABRIELLA

266. Szajol, 2. lelőhely – Tenyő-pusztá

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) U, Sza

A szajoli MOL-telep kerítésárkától É-ra kb. 400 m-re, az oda vezető bekötőúttól ÉK-re kb. 300 m-re, a gázvezeték nyomvonalának 2,8–3 km-e között, a Tenyőpusztá nevű dűlő DK-i csücskében 200 × 400 m-es területen gyűjtöttünk elsősorban a durva házi kerámia kategóriájába tartozó cserepeket. A leletek számából az újkőkori Körös-kultúra intenzív telepjelenségeire következtethetünk. Egy kézzel formált, de nem őskori edénytöredék alapján szarmata telepet is valószínűsíthetünk.

Az ásatás során feltárással került 10 objektum, melyek a Körös-kultúra gödrei voltak kevés leletanyaggal. DR. MADARAS LÁSZLÓ – PINTÉR LÁSZLÓ – POLGÁR ZOLTÁN

267. Szajol, 15. lh. – Telepi legelő vagy Alamand

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) U

Szajol határában, a falutól Ny-ra, a szolnoki közigazgatási határ közelében, a 4. sz. főúttól É-ra kb. 800 m-re, a vasúti töltéstől (Szolnok – Debrecen vasútvonal) D-re 200 m-re, ÉK-DNy-i irányú kis dombvonulatok egyik kis kiemelkedésén, a nyomvonal 5,9–6 km-e között, 80 × 100 m-es területen újkőkori cserepeket találtunk. A kevés lelet szórványos telepjelenségeket sejtet. A feltáráson 15 objektum került elő, melyek leletanyaga a neolitikus AVK-kultúrához tartozik. Feltárással került egy házmaradványa a benne levő tűzhellyel. A lelőhely közepes mennyiségű leletanyaggal rendelkezett.

DR. MADARAS LÁSZLÓ – PINTÉR LÁSZLÓ – POLGÁR ZOLTÁN

268. Szajol, 18. lelőhely – MOL-telep,

Tenyő-halom környéke

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) U, Sza, Á, Kk

Szajol Ny-i határán, a MOL-telep DK-i kerítése mellett, párhuzamosan a kerítéssel, a 3. lelőhely folytatásában, a nyomvonal 0,3–0,5 km-e között, 200 × 100 m-es területen őskori, római kori szarmata és középkori leleteket gyűjtöttünk. A tárgyak és jelenségek alapján szórványos őskori és szarmata, illetve intenzív középkori telepjelenségekre lehet következtetni.

A nyomvonal terepbejárása során, a felszínen négy lelőhely mutatkozott (3., 18., 19. és 20. sorszámúak). A

19. és 20. számú lelőhelyeken a terület humuszosításakor régészeti jelenségek nem kerültek elő. A 3. és 18. számú lelőhelyek már a terepbejárás során is egybefüggőnek mutatkoztak, ezért az ásatás során MOL vezetékek Tenyő-halom 18. lelőhely néven összevontuk azokat.

Az ásatás során 216 objektumot tártunk fel. A leletanyag neolitikus (AVK, Szakállhíti kultúra), szarmata, Árpád-kori és késő középkori (14–16. század) volt.

A neolitikus anyagot tartalmazó objektumok az ásatás Ny-i részén kerültek elő, egymás közelében egy kb. 200 m² területen, két kultúrához tartoztak: az AVK-hoz és a Szakállhíti kultúrához. Feltárássá került egy gödör, melyben egymás mellett két ép edény helyezkedett el: az egyik egyszerű, gömbös testű, vékony anyagból készült, kihajló peremű, szürke edény, vállán két szimmetrikusan elhelyezkedő, felfelé álló bütyökkel. A másik edény egy mély tál, bevagdosott peremmel, oldalán festett, karcolt díszítéssel.

A szarmata korszakból származó gödrök az egész ásatási felületen előfordultak, leletanyaguk átlagos 2–4. századi szürke korongolt kerámiából állt. Feltártunk egy É-D tájolású sírt, melléklete egy vékony bronz fülkarika, lábánál pedig kisméretű terra sigillata utánzat.

Az Árpád-korból feltártunk két félig földbe mélyített lakóházat (50. és 95. objektumok). Mindkét házban volt kemence. Az 50. háznak egyszerű boglya alakú, kisméretű kemencéje volt, melyet egy későbbi árok átvágott. A 95. háznak épített négyszög alaprajzú kemencéje volt, melyet a ház DK-i sarkában építettek. A kemence szájától Ny-ra előkerült a ház padlószintje alá beásott, majdnem ép cserépbogrács, melyben szárnyacsontok voltak (feltehetőleg építési áldozat). Feltártunk három Árpád-kori külső kemencét is.

A késő középkori leletanyag tette ki az ásatás nagyobb részét, épületet nem találtunk a feltárt területen ebből a korszakból. Felszínre került 6 nagyméretű tárolóverem, melyek a felső harmaduknál beszűkültek, aljuk pedig lekerekített volt. A 46. gödörből előkerült egy sütőharang, igen rossz, töredékes állapotban. Kiástunk 6 külső kemencét ebből a korszakból. Igen gazdag leletanyagot tártunk fel, melyben kályhaszemek, korsók, palackok adják a leletanyag zömét.

DR. MADARAS LÁSZLÓ – PINTÉR LÁSZLÓ – POLGÁR ZOLTÁN

269. Szajol, Tenyő-halom

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) Ő, Sza, Á, Kk

Megkezdték a tervezett Százhalombatta-Tiszaújváros gázvezeték szakaszoló állomása melletti rész humuszosítását. Fent említett helyen a nyomvonal terepbejárása során, a felszínen négy lelőhely mutatkozott. A 19. és 20. számú lelőhelyeken a terület humuszosításakor régészeti jelenség nem került elő.

A 18. sz. lelőhely feltárásaival részben párhuzamosan folyt másik négy helyszín munkálatai: a 4. és 30. lelőhelyeken dr. Madaras László régész vezette a munkálatokat, a 15. számú lelőhelyen Papp Adrienn harmadéves ré-

gészhallgató volt jelen Pintér László és Polgár Zoltán felügyelete mellett, a 2. sz. lelőhelyen annak közelsége miatt Pintér László és Polgár Zoltán vezette a munkálatokat, mikor a 18. lelőhely munkálatai azt lehetővé tették.

A szubhumuszban látható objektumok bontását megkezdtük, s ezek java részét szeptember végéig fel is tártuk. Néhány esetben a felszínen látható folthoz képest a bontás során korrekciók végrehajtására volt szükség. A szubhumuszban megfogható objektumok kibontása után 35–40 cm vastagságban kézi erővel eltávolítottuk a földréteget. E réteg alatt a sárga altalajban még több objektum feltárta bontakozott ki. A feltárással egyértelművé vált, hogy a szubhumuszban lévő objektumok kivétel nélkül késő középkori 15–16. századi leletanyagot tartalmaznak. Az őskori, szarmata kori, Árpád-kori objektumok java része csak a sárga altalajban rajzolódott ki.

PINTÉR LÁSZLÓ – POLGÁR ZOLTÁN

270. Szatymaz, Móra Tsz homokbánya

(Csongrád megye)

A szatymazi homokbánya területén 1999. augusztus hónapban kéthetes régészeti jellegű kutatást a korábban már művelés alá vont bánya újbóli használatba vételét megelőzően. A munka a bányateleknek csak a K-i sávját (2200 m²) érintette, tekintettel arra, hogy ez volt az a terület, ahonnan korábban még nem bányásztak homokot. Az érintett terület lehúmozása a bányatulajdonos által biztosított munkagéppel történt, majd ezt követően kutatóárok nyitásával folytatódott. A területen régészeti lelet, vagy erre utaló jelenség nem került elő.

BENDE LÍVIA – LŐRINCZY GÁBOR

271. Százhalombatta, Földvár (Téglagyár)

(MRT 7. k. 27/2. sz. lelőhely)

(Pest megye) B, V, LT

Az 1998. évi tapasztalatok után kidolgoztuk a SAX projekt ásatási metodológiáját, és a feltárással megkezdése előtt szétküldtük az érintetteknek (SAX Manual). Ebben rögzítettük a módszereket és a mintavételi stratégiát. Az UTM koordináta-rendszert alkalmazva minden négyzetnek a DNY-i sarkát mérjük be a total station-nal. A svéd DAD dokumentációs adatbázist használjuk.

A 20 × 20 m-es felületen minden 4 × 4 m-es szelvénynek van négyzet felelőse, ezen belül 2 × 2 m-ben bontunk egészen addig, amíg valamilyen jelenség (gödör, padló stb.) nem mutatkozik, akkor 1 × 1 m-re váltunk. Minden négyzet, jelenség ún. ld. No-t kap egytől végtelenig, a fontosabb leletek ún. point prov. No-t, a flotálásra felvett földminta pedig ún. flotation No-t kap, ezeket a total station adja meg, a négyzetfelelős dolga a számok feljegyzése és a táblázatok kitöltése. A 2 × 2 m-es négyzetekből mindig a második talicska földje (50 liter) kerül szitálásra, az 1 × 1 m-ben és a gödrökből mindent rostálunk. A felső kevert humuszból nem veszünk földmintát flotálásra,

egyébként 10 litert a négyzetekből és mindent, ha ennél kevesebb.

1999-ben az egész felületen két szintet bontottunk ki, az I. szint keverten tartalmazott kelta, Hallstatt és késő bronzkori (Urnamezős kultúra) gödröket, kemencéket, tűzhelyeket, s egy urnamezős házrészletet. A II. szint az ún. Vatyá-Koszider réteg, ahol egy rostélyos kemence, padló részletek, gödrök kerültek elő és egy ez idáig ismeretlen rendeltetésű, erősen lejtős, letapasztott felület egyik szélén cölöplyukakkal.

A gödröket félben bontjuk, a leleteket rétegenként külön tartjuk, a gödröket betöltő földet szitáljuk, rostáljuk. Célunk a telepen belül ásott nagyszámú gödrök rendeltetésének megfejtése.

Az ásatáson a hagyományos színes felszínrajzolást alkalmazzuk, a rajzokat később digitalizáltuk. A kerámiaanyag mosva, válogatva és ragasztva van, a rostélyos tűzhely rekonstruált állapotban kikerült az új állandó kiállításunkba. A kőanyag mosva várja a feldolgozást. Az ún. light fraction válogatása és meghatározása Berzsenyi Brigitta és két Sümegi tanítvány feladata (rovarok, bogarak).

Összességében megállapítható, hogy a szelvény K-i felében sok késő bronzkori tevékenységnyom (gödrök, kemencék) található, továbbá az É-i részen egy házrészletre is rábukkantunk az utolsó napokban. Mindez sokkal intenzívebb urnamezős betelepülésre utal, mint ezt idáig gondoltuk.

Konzulens: Bóna István, Szabó Miklós. Résztvevők: szegedi régészhallgatók, svéd egyetemisták (Göteborg Univ.), Sweedish National Heritage (Lund), Berzsenyi Brigitta, Rudner Edina, Horváth Tünde.

POROSZLAI ILDIKÓ – VICZE MAGDOLNA

272. Szedres, Cukorhegy

(Tolna megye) Ó

Szedrestől D-DNy-ra, a Sárvíz-csatorna K-i partján, a holt ágak közül enyhén kiemelkedő dombon, szántásban közepes sűrűségben fordulnak elő őskori cserepek. A talaj eléggé szürke, hamus. A lelőhely teljes kiterjedését nem tudtuk megállapítani, mivel a domb K-i felén magas a vetés.

MIKLÓS ZSUZSA

273. Szedres, Horgásztanya

(Tolna megye) B

A Sió-Sárvíz árteréből néhány méterrel kiemelkedő Ny-K-i irányú dombon egykor földvár állhatott. A dombot jelenleg három oldalról övezi vizenyős terület, a 4. oldal felől pedig enyhén bemélyedő árok látható. Ez légi fotón sötét csíkként mutatkozik. A terület jelenleg szántó. Az árkon kívül kevés, belül közepesen sok bronzkori lelet (cserép, állatcsont, patics) található.

Elkészítettük a geodéziai felmérést.

MIKLÓS ZSUZSA

274. Szeged, Kiskundorozsma

(Csongrád megye)

Az Útgazdálkodási- és Koordinációs Igazgatóság megbízásából a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága 1999 őszén és 2000 tavaszán elvégezte az M43 autópálya úgynevezett „0” fázis nyomvonalának előzetes terepbejárását. A terepbejárás célja az volt, hogy felmérje a tervezett nyomvonal területére eső régészeti lelőhelyek számát, nagyságát és korát. A munkák során összesen 5 db régészeti lelőhelyet találtunk a nyomvonal kb. 3 km, Kiskundorozsma területére eső szakaszán.

A terepbejárást két szakaszban végeztük, hogy a megfigyeléseink pontosak legyenek. Munkáinkat kiegészítette egy archeomágneses felmérés.

A terepbejáráson részt vettek: Wilhelm Gábor, Mérszáros András, Barta Gábor ásatási technikusok.

SZALONTAI CSABA

275. Szeged, Kiskundorozsma, Hosszúhát,

III. homokbánya, M5 autópálya 26/59. sz. lelőhely

(Csongrád megye) B, Sza, H

A Szeged III. homokbánya területén végeztünk régészeti feltárást. A bányatelek teljes nagysága mintegy 30 hektár. Az egész terület régészeti szempontú terepbejárása már korábban megtörtént, ekkor szórványos, szarmata korra utaló kerámiaanyag került elő. A régészeti feltárást a tulajdonossal kötött megállapodásnak megfelelően ebben az évben csak a bánya keleti sávját érintette. A 16 000 m²-nyi területen a tulajdonos által biztosított munkagépekkel történő humusztakaró követően 108 régészeti objektum (sírok, gödrök, ház, árkok) került elő. A kora bronzkorból temetőt (5 sír), a szarmata korból települést és a honfoglalás korból egy lovassírt tártunk fel. A feltárással kapcsolatos költségeket a Marosdömp Kft. és a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága kb. fele-fele arányban állta.

BENDE LÍVIA – LŐRINCZY GÁBOR

276. Szeged, Kiskundorozsma, M5 autópálya, 26/78. sz. lelőhely

(Csongrád megye) LT, Sza, A, Kk, Ú

A lelőhelyet az M5-ös autópálya leendő nyomvonalának 1991-ben történt bejárásakor Horváth Ferenc és csapata találta Kiskundorozsma subasai határ részében, a Maty egykori magas partjának tetején. A lelőhely a Dorozsma-bordányi betonúttól délre 600–700 m-re, a Maty-ér kanyarulatától délnyugatra kb. 150–200 m-re esik.

A helyszíni megfigyelések gyér őskori, szórványos szarmata kori, közepes késő középkori és újkori településnyomokra utalnak. Az őskori leletanyag a lelőhely déli végén kb. 20 × 30 m-es területen fordult elő.

Az ásatás során egy 80 × 40 m-es területet kutattunk át aprólékosan. A humusztakaró réteges (gépi) eltávolítása után a kézi nyésés során előkerült objektumok kelta, szarmata és 8–9. (esetleg 10–11.?) századi

leletanyagot tartalmaztak. E történelmi korok objektumait az utóbbi 100 év beásásai (gödrök, árkok) vágják.

A kelta korhoz tartozott a feltárt 119 objektum nagyobbik része. E korszakból településjelenségeket (házak, árkok, gödrök) tártuk fel, ami ebben a nagyságrendben az alföldi kelta lelőhelyek közt jelentősnek mondható. A telep leletanyaga hozzá nem értő szem számára egységesnek tűnik, sztratigráfiai alapon azonban bizonyosan legalább három periódusra osztható. Fontosnak tartjuk, hogy közel 200 m²-nyi területen kelta járósínt nyomait is megfigyelhettük. Az egyik ház legjelentősebb lelete egy bronzfibula.

A szarmata kort két, feltehetően nem azonos időben használt temetőrészlet képviseli. A sírok egy része körárkos (egy körárok két másikat vág, tehát itt is van kisebb sztratigráfia), ezek a sírok kiraboltak. A megmaradt leletanyagban vas- és bronzfibulák, agyagedények, vaskések, lemezestestű vascsatok és különféle gyöngyök fordulnak elő. A körárkos sírok mellett külön feltárt 3 kirabolatlan sír (1., 64., 65. obj.) vélhetőleg ugyancsak a szarmata koron belüli, de lényegesen későbbi temetőrészletet jelenthet. Jellegzetes mellékletnek itt a bronzkarperecek tarthatók.

A lelőhely kétségtelenül legfontosabbnak mondható objektuma a 72–73. jelzésű lejáros ház, amelynek betöltésében szépen megmunkált edényperem-töredék, illetve bronzkarika töredéke utal a kései népvándorlás, esetleg a honfoglalás (korai Árpád-kor?) időszakára. E periódushoz sorolhatjuk a 40. és a 63. gödör anyagát is.

A lelőhely dokumentációja számítógépes rögzítésre került. A fotóanyagot beszkeneltük, és a szöveges részbe betördeltük. A terület szintvonalas térképét és az ásati összefoglaló térképet, valamint a 1:20-as szelvényrajzainkat ITR térképszerkesztővel digitalizáltuk.

A feltárt terület 3225 m². A leletek a szegedi Móra Ferenc Múzeumban nyernek végleges elhelyezést. A lelőhelyet a beruházó azóta rekultiváltatta.

BOZSIK KATALIN – DR. KÜRTI BÉLA

277. Szeged, Kiskundorozsma, M5 autópálya, 26/90. sz. lelőhely

(Csongrád megye) Me, B, Kö

Az M5-ös nyomvonalra eső kiskundorozsmai 26/90-es lelőhelyet a subasai határrészben az 1991. évi terepbejárás során Horváth Ferenc és csapata fedezte föl.

A Dorozsma-sziksóstói úttól D-re, a Vágóhídtól DK-re a Maty-ér első jelentősebb kanyarulatától Ny-ra a dorozsmai kiskertek tövében (Matyparti út 6739. sz. telek K-i vége) néhány bronzkori és középkori cserép került elő egy mezolitikus (?) kőpenge társaságában egy jelentősen kiemelkedő magas parton, nagyon szétszórtan. A későbbi vizsgálat (T. Dobosi Viola) bizonyította a kőszék mezolitikus voltát.

A lelőhely e lelet miatt kiemelkedő jelentőségűnek ítéltetett. Az 1998. évi feltárás során az első szelvény-

sorban ugyancsak előkerült egy mezolitikus tünő kőszék, az egész ásás során azonban – a legaprólékosabb munka ellenére – semmi más leletre nem bukkantunk. (A lelőhely kb. egyharmadát az exponált környéken kézi erővel tártuk fel, a többinél a humuszosítást kanalas kotróval végeztettük.) A feltárt terület 3500 m². A lelőhelyet többször is megtekintő, szakértőnek felkért Kertész Róbert kolléga (Szolnok, Damjanich J. Múzeum) a helyszín ismeretében ugyancsak kevésbé tartotta valószínűnek mezolitikus telep létét.

A feltárás az UKIG pénzügyi fedezetével (44 lelőhelyre összesen 480 M Ft), a Csongrád megyében folyó autópályás előzetes feltárások keretén belül folyt. (Lelelőhelyre lebontott pénzügyi adataink nincsenek.) A leletek a szegedi Móra Ferenc Múzeumban nyernek végleges elhelyezést. A lelőhelyet a beruházó azóta rekultiváltatta.

BOZSIK KATALIN – DR. KÜRTI BÉLA

278. Szeged, Vármadarvány

(Csongrád megye) Kö

A munkálatok menete: 1999 áprilisában a vármadarvány rekonstrukciója közben előkerült a szegedi vártemplom részlete. A leletmentő feltárás során azonosítani tudtuk a templom É-i és D-i hosszanti falainak egyes részleteit, és a belső teret osztó pillérek egy részét. A barokk kori feltöltés alatt téglalapírtású temetkezések indítását is megfigyeltük. Az építkezés folytatása miatt a feltárást felfüggesztettük. Mivel az újonnan épült fogadószárny (Mária Terézia kapu) közművei a feltárt templom területén fognak átvezetni, a feltárás befejezése elengedhetetlenül szükséges. A feltárt terület nagysága kb. 180 m².

Előkerült leletek: A vártemplom gótikus faragvány-töredékei, sírmellékletek.

Várható tudományos eredmények: A megnyitott terület szakszerű feltárása és dokumentálása, a vártemplom erre a területre eső alaprajzának tisztázása, az itt jelentkező építési periódusok korhatározása.

A leletek a szegedi Móra Ferenc Múzeum algyői külső raktárába kerültek.

DR. HORVÁTH FERENC

279. Szekszárd, Jeni-Palánk

(Tolna megye) Tö

A Tolna Megyei Önkormányzat tulajdonában lévő és annak Megyei Kórháza által használt terület feltáráshoz a kórház főigazgatója írásbeli hozzájárulását adta.

A Szekszárd Körzeti Földhivatalban 01627/5-d hrsz. alatt nyilvántartott külterületi földterületen 1975–1985 között tártuk fel a III. Mehmet által 1593-ban építtetett török kiserődöt a Jeni-palánki palánkvárat.

A korabeli török és keresztény források egyaránt beszámolnak arról, hogy a vár körül, a Sárvíz partján létezett egy zömében délszláv lakosságú félkatonai település is. Az 1963 óta folytatott terepbejárásaink és felszíni

anyaggyűjtésünk ezt mindenben igazolni látszanak, s ezen település néhány házhelyének faltait hozta felszínre a kórház gazdasága által 1998 őszén végeztetett mélyszántás is.

Még ezen az őszön elvégeztettük a terület négyzet-hálós felmérését és talajmágneses eljárás alapján vizsgálatát is. Ez utóbbi sajnos nem hozta meg a kívánt eredményt. Jól láthatóan csupán a már feltárt vár öt méter széles és két méter mély várárka, valamint néhány kiugróan erős jelet adó objektum jelent meg. Jól látható viszont az, hogy az egykori Sárvíz a mai Sió-csatornánál jóval délebbre, és keleti helyett délkeleti irányban folyt, közvetlenül a vár közelében. Sajnos a tavasszal végzett további földmunkák során a felszíni jelenségek megszűntek, így a júniusi feltáráson szelvényeinket a domborzati jelenségek alapján jelöltük ki.

Első szelvényünk negatív volt, később azonban egy hódoltság kori hulladékgödör került elő. A későbbiekben nyitott szelvényekből kiderült, hogy a 16–17. századi folyómeder, vagy annak sekély, mocsaras partja a mai szántóterületen átlósan haladt keresztül és a feltáráásra kijelölt rész ennek a déli partján található. (Ennek ismeretében értelmezhető a magnetométeres mérések eredményeként ide jelölt sekély, széles, de határozott irányú mélyedés is, melynek ma már alig látható nyoma a felszínen!) A part közelében talált nagyméretű gödörök feltáráására azonban az ásatásnak ebben a szakaszában nem kerülhetett sor, mivel az állandó esőzések miatt a szelvények megteltek vízzel.

A júniusban félbeszakított feltárást a kukorica aratása után, október elején folytattuk. A területen előbb kézi szerszámokkal végeztük a felső talajréteg eltávolítását, majd a termény lehordása után homlokrakodós erőgéppel.

Az egykori meder felé lejtő területen rendkívül egyetlen felületű járósíntrészleteket találtunk, melyekbe több téglalap és ellipszis közötti formát mutató, földbe mélyített lakóház gödrének bizonyuló beásást, valamint kisebb-nagyobb hulladékgödöröket találtunk.

Az objektumok betöltésföldjéből délszlávokra utaló kézi korongolt főzőedény-töredékek, kevés díszkerámia-töredék, vaseszközökmaradványai, valamint a 17. század második felére, és végére utaló habán kerámiatöredék került elő.

Fentiek alapján bebizonyosodott, hogy a feltárással a keresett 17. századi török-délszláv polgári település egy részletét találtuk meg, melynek folytatása a jelenlegi területtől dél, délnyugati irányban várható a mocsár és az egykori Sárvíz által határolt kis kiemelkedésen.

DR. GAÁL ATTILA – DR. GERELYES IBOLYA

280. Szendrő, Várhegy, Felső vár (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kő

Folytattuk a felsővár 1997-ben megkezdett feltárást. Az ásatást a Magyar Nemzeti Múzeum és Szendrő város önkormányzata finanszírozta.

Befejeztük a DK-i bástya kutatását. Megállapítottuk, hogy a korábbi (feltehetően a 16. század utolsó harmadában épített) Ny-i szárnyfal északi vége csorbázat nélkül, egyenes vonalban ér véget. A feltételezett déli kortina vonalában nem találtunk (palánkszerű) megerősítésre utaló nyomot. A későbbi szárnyfal (17. század utolsó harmada) részben a sziklaperemre, részben a szikla fölötti sóderre (!) épült. A kortina és a szárnyfal csatlakozását feltártuk, a déli kortina a csatlakozástól Ny-ra 160 cm-től teljesen elpusztult.

A vár K-i udvarán kettős szelvényesort nyitottunk az itt állt építmények kutatására. A területen a 17. század közepe előtt cölöpös építmények és bőséges leletanyaggal feltöltött szemétdödrök helyezkedtek el. A 17. század közepe táján szárazon rakott kőalapozással feltehetően faépületeket emeltek. A feltárt terület É-i részén téglapadló csekély maradványait találtuk. Az épületek felszínközeli elplanírozott omladéka sok kályhacsempét tartalmazott. Az épületekkel megegyező tájolással, részben szárazon rakott kőbéléssel ellátott téglalap alaprajzú vermetek tártunk fel, 17. század végi– 18. század eleji betöltéssel. Az épületek területén, egymás közeléből több, épen elásott cserépedény került elő. A 16. század közepétől a 18. század elejéig terjedő leletanyagból kiemelendők a vegyesmázás kályhacsempetöredékek, hollandi és török típusú pipák, faragással díszített malomkő, fegyver- és szerszám-maradványok.

Az ásatáson részt vett: Szörényi Gábor, Rácz Miklós, Szelekovszky Márta, Szabó László, Szabó Máté egyetemi hallgatók, Czifrák László rajzoló.

TOMKA GÁBOR

281. Szentes, Ecser, Templomrom

(Csongrád megye) Kő

A város határának északkeleti részén, a Veker-ér bal oldali partján műemlékként nyilvántartott, több méter magas rom látható, amely Szentes Város Önkormányzatának tulajdonában van. Utoljára 1961-ben végeztek a téglalap alakú építményen állagmegóvást, így újra szükség lenne ilyen munkálatokra. A jelen állapot pontos rögzítéséhez a város az OMvH támogatásával fotogrammetriai felmérést végzett Bereczkiné dr. Hammer Edit. Az így kapott gondos adatrögzítő munka további beható elemzése fontos építéstörténeti következtetések levonására is lehetőséget adhat a környék egyik legrégebbi egyházi műemlékére vonatkozóan.

A jelenlegi felszín alá hatoló feltáró műveletre nem került sor.

SZABÓ JÁNOS JÓZSEF

282. Székesfehérvár, Arany János utca 3.

(Fejér megye) Kk, Ú

A ház területén 1986–1987-ben végeztünk feltárást a utcára néző szárny déli szobájában. Az árok tanúsága szerint az 1820 körül épült ház alapozása nem mutat

korábbi periódust. Közvetlenül a mai padló alatt találtuk meg a 19. század elején készült járószintet, illetve a járószinthez tartozó kemence (kandalló) alapozását. A ház déli falának alapozása alatt egy feltehetőleg középkori falcsontot találtunk. Mellette észak felé egy 14–15. századi verem került elő.

Az északi szárny alapincézett részén a középkori maradványok még az építkezés idején elpusztultak, a keleti oldalon pedig életveszélyes feltárást folytatni. Feltárási területnek maradt az udvar, ahol 1999-ben egy kb. 10 m hosszúságú kb. kelet-nyugati irányú árkot nyitottunk. Ebben egy 18. századi barokk téglacsatorna és ennek kőalapozása minden középkori objektumot és réteget elpusztított. Újkori feltöltési rétegében 15–18. századi cserepeket találtunk.

Feltárásaink alapján egyértelmű, hogy az előkerült részletek bemutatásra alkalmatlanok, értéktelenek, az építkezés nyugodtan folytatható.

DR. SIKLÓSI GYULA

283. Székesfehérvár, Királyi bazilika

(Fejér megye) Kö, Tő

A védőtető építésének alapozási munkáihoz kapcsolódóan a prépostsági templom déli oldalán, a délnyugati toronytól keletre eső területen végeztünk feltárást. A kivitelező munkásainak, a munkagépeknek a mozgása, és az építkezéssel járó anyagmozgatás erősen igénybe vette a területet, és veszélyt jelentett a feltárt maradványokra. Ezért minden esetben csak az alapok és aláfalazások számára szükséges területeket tártuk fel.

A templom déli oldalán talált épületrészletek és falszakaszok:

A templom déli falától 4,6 m-re több ponton előkerült egy tört gránit aplít kövekből épült fal, amelynek déli oldalán két helyen végeztünk részletes feltárást, északi oldala még nem kutatott. Az eddigi adatok – egy korábbi járószint és a falazásban mutatkozó különbségek – a fal átépítésére utalnak a 12. században. A falat fedő rétegekből Luxemburgi Zsigmond, I. Ulászló, V. László és Hunyadi János érmei kerültek elő. E pénzekkel keletkezett rétegek alatt csak nyomokban voltak megfigyelhetők korábbi járószintek, amelyeknek időrendi viszonyát a visszabontott falhoz nem lehetett megállapítani. A fal merőleges, észak-déli irányú folytatása a templom déli oldalán 1936 illetve 1965 óta ismert Árpád-kori kápolnák nyugati síkja előtt ugyancsak 4,6 m-re került elő. A falsarok még feltáratlan. E falszakaszok a Siklósi Gyula által korábban meghatározott kerengő északi és keleti falaként értelmezhetők.

A templommal párhuzamos fal (északi kerengőfal) déli oldalán három, téglalap alakú, durva mészköből készült, felmenő szakaszán kváderes faltömb került elő megközelítően a templom belső támrendszeréből megmaradt 1. és 3. pillér és az elpusztult 6. pillér vonalában. A faltömbök valószínűleg a templom beboltozásához kapcsolódó támvégek maradványai, amelyek a templombelső pil-

lérein megőrződött két gótikus periódus egyikéhez sem kapcsolható egyértelműen. Járószintjük a 14. századi építést teszi valószínűvé. A támvégek visszabontott és később fel nem használt szakaszai fedőrétegeinek kerámiaanyaga a gránit aplít falával egyezik meg.

Az 1. és 3. pillér vonalában levő támvégek közötti területet a fenti megfigyelések alapján a kerengőfal visszabontásakor a támvégek felhasználásával 9 × 5 m belméretű kápolnává építették át. A kápolna északi felét Kralovánszky Alán 1992-ben feltárta két téglabélésű sír maradványával. A kápolna déli része még feltáratlan, de az építkezésen tett megfigyelések alapján még további sírra lehet számítani. Az épületrészt a török korban bontották el, a falait elpusztító gödrökből török és a 17. század második felére keltezhető leletek kerültek elő. A kápolnát fedő feltöltésből és az egymást metsző 17. századi gödrökből igen töredékes, a 14. század második feléből származó, kisépítészeti alkotásokhoz tartozó faragványtöredékek kerültek elő.

A templom 1993 óta ismert 7. támpilléreinek alapjából a védőépület betonlapjainak elkészítése előtt kőfaragványokat emeltünk ki, közöttük a 14. század második felében készült fiálé-elemet.

A romterület déli oldalán húzódó házsor 27 m hosszú szakaszának aláfalazásához 1 és 2,5 m között változó szélességben végzett kutatás során temetőrészlet 283 sírját tártuk fel. A sírokban leletanyag alig volt. A temetkezések legkésőbb a 12. század második felében kezdődtek egy másodlagos helyzetben talált, félbevágva sírobulusként földbekerült III. Béla rézpenz (CNH II. 101.) alapján. A korai temetkezésekhez tartoznak a mész-kőlapokkal bélelt és fedett sírok. Az eddig feltárt sírok minden esetben igazodtak a kerengőfalakhoz. A temetkezések felső határát a kerengőfalat fedő, pénzekkel keletkezett rétegek jelölik ki. A sírok alatt a templom építéséhez kapcsolódó járószinteket rögzíthettük.

A kápolna környékén a kerengőudvarban húzódó temetőrész lezárása után is temetkeztek, néhány sír már a török korban került a földre. További sírokat tártunk fel a templom déli oldalán a 6. és 7. támpillér megerősítési munkáihoz kapcsolódóan.

Az ásatás munkatársa Szalai Tamás régész volt, rövidebb ideig részt vettek Bodó Balázs, Kulcsár Mihály régészek. Konzulens: Tóth Melinda művészettörténész és Szabó Zoltán építész.

BICZÓ PIROSKA

284. Székesfehérvár, Orsovai út

(Fejér megye) B

Az épülő 63. sz. Székesfehérvárt nyugatról elkerülő út nyomvonalába eső bronzkori teleülés megelőző feltárási munkájának megkezdése 1999. október 13. A feltárás a kedvezőtlen időjárási viszonyok ellenére – hosszabb-rövidebb megszakításokkal – december 13-ig folyt. A korán lecsúszott hó miatt gyakorlatilag csak a gépi humuszolás megkezdésére volt lehetőség. Az ezt követő, kis felületet érintő

kézi nyelés során két gödör folytja kezdett kirajzolódni. A feltárás folytatására a 2000. év tavaszán kerül sor.

A humuszolás során begyűjtött szórványos leletanyag (edénytöredékek) alapján a település a bronzkor középső szakaszára keltezhető.

Konzulense V. Szabó Gábor (ELTE, Régészeti Intézet).

KULCSÁR MIHÁLY

285. Szihalom, Határszeg I., II.

(Heves megye) Ó, Sza

A 31. és 32. sz. lelőhelyeken Szihalom és Füzesabony között, eleddig még csak az árkok ellenőrzését végeztük. A 4 méteres leszedés kutatása és dokumentálása még hátra van. Ez a kivitelező gépi besegítésének függvénye. Itt a kiásott árkokban a 31-es lelőhelyen mintegy 160 méteres szakaszon 14 császár kori beásást és gödröt regisztráltunk.

A 32. számú lelőhelyen (ez egy magaslat) 4 jelentősebb őskori beásást regisztráltunk a kiásott és csővel betelepített árokban.

FODOR LÁSZLÓ

286. Szirmabesenyő, Földvár

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) I

A Margit-dűlőben lévő földvárat Kandra-Kabos említette, árkait és az innen előkerült leleteket is leírta. Pesty Frigyes kettős sáncokkal körülvett táborhelyet ismert a területről. Nováki Gyula és Sándorfi György 1977-ben már csak elszántott szakaszát rögzítette. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárban egy 1784-es kéziratos térkép és a hozzá tartozó iratanyag Sajókeresztúr és Sajóvamos határvitájában a földvár árkát és hanyott sáncát tartotta kiindulópontnak. A földvár létének bizonyítékként szolgált egy légi felvétel, melyen a kettős árokkal körülvett terület jól látszik. 1999-ben tudomásunkra jutott, a földtulajdonos kavicsbányanyitási szándéka, így a helyi önkormányzat segítségével szondáztunk. Megtaláltuk a kettős árkot a vár ÉNy-i részénél. A külső árok 11 m széles, 1,8–2 m mély, a földsánc 9,5 m széles volt. A belső árok 9 m széles, és 1,7 m mély volt. Ebben a mélységben már a kavicsréteg kezdődött. A vártetőn nyitott egyik szelvényben egy objektumot találtunk, melyből korongolt és korongolatlan kerámia került elő. Ezek a cserepek nem határozzák meg a vár építésének korát, hiszen a vízjárta területből kiemelkedő földhát bármelyik régészeti korban alkalmas lehetett a megtelepedésre.

HELLEBRANDT MAGDOLNA

287. Szokolya, Vízfogó

(Pest megye) Ú

1999 júliusában értesített Békefi András, a Duna-Ipoly Nemzeti Park egyik természetvédelmi őre, hogy a Szénpatak völgyében, az ún. Vízfogónál a legutóbbi felhőszakadás faszerkezetet mosott ki a mederben. Az objektu-

mot eddig a hordalék miatt nem lehetett látni, most viszont a nagy mennyiségű víz lemosta róla a törmelékét.

A Szénpataknak ez a felső szakasza mélyen bevágódott, szűk medrű. A természetvédelmi őr által jelzett helyen régóta ismert egy gát, amely mögött mintegy 20 × 20 m-es medencét képeztek ki a meder két oldalán. A faszerkezet a gát felett kezdődik, és kb. a gát D-i szélénél végződik. A gát feletti része tulajdonképpen lefallózott felület: megfigyeléseink szerint a pallók K-Ny-i irányban minden bizonnyal kitöltötték a medencét, teljes szélességben. A pallók hossza É-D-i irányban 2,50 m. A gát É-i széle alatt, a pallókhoz kapcsolódik két, K-Ny-i irányú gerenda. Ebből kiindulva a gát alatt húzódik egy É-D-i irányú gerenda, amelynek a vízben levő szakasza megmaradt, a földben levő része elkorhadt, és helyére csak a lyuk utal.

A meder közepén látható egy – egy fából kivájt – vályú, amely enyhén lejt D-i irányban, ahol csatlakozott az objektumot D felől lezáró K-Ny-i irányú gerendához.

Az eddigi megfigyelések szerint az objektum hossza 9 m, szélessége feltehetően azonos a medence szélességével. A faszerkezetnek a vízben levő része jó állapotú, a földben, illetve a levegőn levő részei részben vagy teljesen elpusztultak.

Rendeltetése bizonytalan: pillanatnyilag úgy tűnik, hogy két periódus volt: miután a gát részben a faszerkezet fölé épült, valószínű, hogy más-más célra használták a faszerkezetet és a gátat. A gát duzzaszthatta fel a vizet, amelynek segítségével – az erdészek szerint – a múlt században tűzifát úsztattak le Kismarosra. Az objektum pontos rendeltetésének megállapítására további kutatások szükségesek.

MIKLÓS ZSUZSA

288. Szolnok, 4. lelőhely – Fekete város

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) U, Sza, Kö

Szolnok határában, a várostól ÉK-re, a Milléri-főcsatorna és a Holt-Tisza által közrezárt mély fekvésű területből, az ún. Millér-lapospból É-on szigetszerűen kiemelkedő terület a Fekete-város, melyet a gázvezeték ÉK-DNy-i irányban átszel. E magaslat DK-i, félszigetszerű nyúlványán, a magasparton, a gázvezeték nyomvonalának 9,6–10 km-e között, 400 × 150 m-es területen különböző korszakok leleteit találtuk meg. A leletek mennyisége átlagos újkőkori és középkori telepjelenségekre utalnak.

Az ásatáson feltárásra került 7 objektum, melyből 6 gödör, 1 árok. A leletanyag a szarmata korszakból származik. DR. MADARAS LÁSZLÓ – PINTÉR LÁSZLÓ – POLGÁR ZOLTÁN

289. Szolnok, 30. lelőhely – Fekete-város III.

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) B, Sza

Szolnok határában, a várostól ÉK-re, a Milléri-főcsatorna és a Holt-Tisza által közrezárt mély fekvésű területből, az ún. Millér-lapospból É-on szigetszerűen kiemelkedő terület a Fekete-város. É-i partszegélyén a Milléri-főcsa-

tornába torkolló csatorna D-i magas partján, a nyomvonal 10,8–11,2 km-e között, 200 × 300 m-es területen átlagos késő bronzkori és római kori szarmata megtelepedésre utaló leleteket találtunk.

A lelőhelyen a felszínen gazdagon fordult elő leletanyag, de a vezeték árka nem érintett csak 3 objektumot, melyekből közelebről meg nem határozható, jellegtelen őskori anyag került elő. Valamint feltárással került további 6 gödör, melyek újkori leletanyagot tartalmaztak, a többiben semmiféle anyag nem volt.

DR. MADARAS LÁSZLÓ – PINTÉR LÁSZLÓ – POLGÁR ZOLTÁN

290. Szombathely, Interspar

(Vas megye) R

A város nyugati részén, a Perint-patak melletti (volt Pamut pálya) ingatlanon, az előző évi kutatások után bizonyossá vált – a korábban a felszínen talált urnamezős, római és középkori leletek ellenére –, hogy leginkább őskori objektumok előkerülése várható. Ezt a feltételezést kutatásunk igazolta, hiszen a Balaton-Lasinja kultúra kenyérsütő (?) kemencéjét, néhány gödrét, építményeinek cölöpnymait, valamint a hajdani járósínt – áradás következtében átmozgatott – leletanyagát konstatáltuk. Településük egyrétegű és meglehetősen laza szerkezetű lehetett, hiszen szuperpozíciót nem tapasztaltunk és szondáinkat egymástól viszonylag nagy távolságban nyitottuk. Nem került elő igazán nagymennyiségű és látványos kerámia, állatcsont is alig. Radiocarbon kormeghatározásra is csak kis mennyiségű mintát tudunk gyűjteni. Megtaláltuk az újkort megelőző időszakból származó Perint-medret is.

Munkatársak: Derdák Ferenc geodéta és a szombathelyi BDTF régésztechnikus képzésének néhány hallgatója.

ILON GÁBOR

291. Szőce, Római katolikus templom

(Vas megye) Kő

A Fő u. 58. sz. alatt álló templomról a kutatások nyomán úgy tudtuk, hogy nyugati része a toronnyal együtt román, a gótikában bővítették a szentéllyel.

A jelenlegi kutatás alapján már tudjuk, hogy a templom korábbi része (14. századi) a torony a nyugati hajófal egy szakaszával. Az eredeti templom nyugati falát és a tornyot megtartották. Az északi és déli hajófalat, valamint a szentélyt elbontották. A 14. századi téglából építették meg a gótikus korban romanizáló stílusban a 15. század közepén, valószínűleg Szölczei Miklós alispán-sága alatt az északi és déli irányban szélesített templomot, melyet a szélesítésnek megfelelő méretű szentéllyel láttak el (a szentély téglája 15. századi, a hajóé 14. századi, de a rátapadt 14. századi habarcs miatt a gótikus építéskor a fal rakása hullámosra sikeredett).

A templom 1632–1732 között az evangélikus gyülekezeté volt. Ekkor a hajó északi, nyugati és déli oldalánál is körben karzat volt, melynek alapozásait megtaláltuk.

Az északi sekrestyét 1744-ben építhették, melyet többször átalakítottak. A barokk kori téglapadlózat részben megmaradt a sekrestyében.

A megkezdett kutatások eredményeként előkerült:

1. épített ossarium közvetlenül a templom déli oldalához kapcsolódóan a templomból nyíló gótikus kapuval (melynek mérete megtalált küszöbével rendkívül alacsony, csak koporsó kiadására lehetett alkalmas).

2. a Ny-i oldalon a gótikus bővítéskor a 14. századi és gótikus fal csatlakozásánál épített támpillérek alapozása, melyeket későbbiekben lebontottak. 1969-es habarcs látszik a helyükön.

3. A fal opus caementitium, azaz a két szélét meg rakták, a közepét törmelékkel töltötték ki, falban oltódó mésszel szilárdítva azt. Ennél az épületnél a 15. századi részekenél nem volt rendben a falazás, mert a két réteg között a törmelék teljesen laza maradt. A fal bármely részén lévő résen kiömlik.

4. A falban római later (tégla), tegula és imbrex (tetőfedő cserepek), töredékek kerültek elő. Mivel apróbb kerámiát nem találtunk, nem állt itt római épület. Az építőanyagot máshonnan hozták.

5. Gótikus terrakotta idomtéglaakat találtunk az 1741-es javításokból. (A szentély gótikus boltozatának indulási pontjain a lefaragott köveket is megtaláltuk. A hajó boltozásáról még nem szereztünk bizonyosságot.) A lábazat gótikus idomtéglaí szépek.

6. A ma látható román stílusúnak látszó ablakok kivétel nélkül gótika koriak, de a korábbi építőanyag visszapépítésével készültek román stílusúra.

7. A szentély déli oldalán az 1741-es felújításhoz köthető lant alakú barokk ablak került elő, amelyik a gótikus ablak helyére került. A 19. századi ablak már a negyedik volt a sorban.

8. A padozat felszedésével bizonyíthatóvá válik, hogy a 14. századi templomocskában benne van a mai belsőben.

9. A déli sekrestye padozata alatt előkerülhet az ossarium többi része, és talán értelmezhetővé válik, hogy a templom déli oldalánál feltárt különböző emberek csontjai miért égetettek.

HAJMÁSI ERIKA

292. Tamási, Várhegy

(Tolna megye) Kő, Tő

A város D-i részén, a Koppány fölé emelkedő Várhegyet korábban Nováki Gyulával már felmértük. Akkor azonban a vár É-i részén igen sűrű volt a bozót, ezért részletes megfigyeléseket nem tehattünk. Ennek megfelelően a felmérésnek ez a része kissé elnagyolt.

1998-ban bozótirtást végeztek a Várhegyen, erről K. Németh András egyetemi hallgató értesített minket. Ezért a várnak az É-i részét 1999. április 12-én Egyed Endrével újramértük.

A bozótól megszabadított szakaszon most már jól megfigyelhetők a teraszok, amelyeken téglá- és habarcs-

törmelék mutatkozik. Több edénytöredéket is találtunk, köztük egy török talpastál töredéket is.

MIKLÓS ZSUZSA

293. Tata, Fürdő út 24–26.

(Komárom-Esztergom megye)

Szondázó ásatást végeztünk azon a területen, ahová a korábbi kutatás a 11. századi alapítású bencés monostort tette. Az átvizsgált részen sem falakat, sem sírokat, sem pedig középkori leletanyagot nem találtunk. A lejtős sziklaaljzatot néhol 410 cm vastag újkor feltöltési réteg alatt találtuk meg.

PETÉNYI SÁNDOR

294. Tata, Porhanyóbánya

(Komárom-Esztergom megye) Pa

1999. június 18-án kezdtük meg a középső paleolit telep feltárását, amelynek anyagi fedezetét pályázatok útján sikerült kiegészíteni (NKÖM, Közgyűjteményi Főosztály).

Biztonsági okokból az idén is bányafákkal dúcoltuk ki a lelőhelyet, majd a külső környezet és a belső terület kitisztítása után mind a déli, mind pedig az északi oldalon folytattuk az in situ betöltődés bontását.

Az idén elsődleges célunk a település feltárása mellett a természettudományos vizsgálatokra történő mintavétel volt. Északi irányban a bontás során kialakított metszetfalban 4 réteget tudtunk elkülöníteni, amiből 2 cm-ként mintát vettünk geokémiai és szediment vizsgálatra, 4 cm vastagságban pedig kismélységi vizsgálatra. Hasonló mintavétel történt a déli oldalon is. Mind a két betöltődésből mintát vettünk röntgendiffrakciós, paleomágneses és magnetosztatográfiai vizsgálatokra is.

Az in situ betöltődés bontása során továbbra is nagy mennyiségű gyártási hulladék, típusos, szépen megmunkált kőeszköz (elsősorban kaparók, vakarók) és állatcsontok (a legnagyobb mennyiségben továbbra is mamut maradványai) kerültek elő.

A feldolgozás előkészítése érdekében az idén nemcsak a lelőhelyet, hanem az egész bányaudvart felmértük.

Az ásatáson részt vett dr. Sümegi Pál (KLTE, Debrecen), Homola István és Horváth Krisztina (KLTE, Debrecen), Tolnai Márton (JATE, Szeged) egyetemi hallgatók, meglátogatta dr. Kordos István.

CSEH JULIANNA – T. DOBOSI VIOLA

295. Tatabánya, 52. lelőhely

(Komárom-Esztergom megye) B, LT, A, Á

1998. óta folyik a Tarjáni-Malompaták partján elterülő lelőhely feltárása, amelynek során 1999-ben is több korszak telepobjektumait tártuk fel. Az Urnamezős kultúra időszakára az általánosan megfigyelhető (edényeket is tartalmazó) gödrök mellett több kemencét tártunk fel,

valamint a tavaly megtalált cölöpvázás ház további részletét. Erre a korra keltezhető még egy földbe mélyített, négyszögletes, tűzhely nélküli objektum, betöltésében bronztüvel, bronzkarikával és pecsételővel. Környékén nagyon sok őrlőkövet találtunk. A tavaly megtalált földbe mélyített kelta ház további részleteit tártuk fel, oldalfalába két helyen kemence(?) mélyedt. A késői avar korra keltezhető egy szintén földbe mélyített, kemence nélküli, négyszögletes objektum a benne található jellegzetes edénytöredékek, perem belső felületén megfigyelhető fésűs díszítés miatt.

Az Árpád-korra egy objektum keltezhető, a földbe mélyített ház sarkában kőből épített kemencét figyeltünk meg.

LÁSZLÓ JÁNOS

296. Tatabánya, Dózsakert

(Komárom-Esztergom megye) B, LT, H, Á

1999. július 5-én kezdtük meg a Tatabánya-dózsakerti lelőhely feltárását, amelynek anyagi fedezetét pályázatok útján sikerült kiegészíteni.

Az ásatás során mintegy 1000 m²-nyi területet tártunk fel, melynek eredményeképpen sikerült meghatározni a 10. századi település K-i és D-i határát.

Ebből az időszakból mintegy 30 m hosszban nyomon követtük a települést keletről határoló 3-4 m széles és a mai felszíntől 1,2-1,3 m mély árokrendszer nyomát, amiből a 10. századi leletanyag mellett szórványosan korai bronzkori (Makó kultúra), késő bronzkori (késő Halomsíros és korai Urnamezős kultúra), kelta és 9. századi leletanyag is előkerült. Hasonló eredményt mutatott a korai telepet nyugatról, délnyugatról határoló árokrendszer is.

A 10. századi településhez tartozik egy lekerekített sarkú, téglalap alakú, ágasfás, szelemen szerkezetű kőkemencés ház, egy szabadtéri kemence és kisebb árkok. A házból jelentős mennyiségű kerámiatöredék (köztük fésűs hullámvonalkötegekkel, vonalkötegekkel és körömbenyomkodásokkal díszített fazekak, import kerámiák töredékei) állatcsontok (köztük egy nagyobb vízimadár csontjai), csonteszközök, orsókorongok, vaskulcs, s a 10-11. századra datálható lószerszámdísz került elő.

A települést övező árokrendszerekből a 9. század végére keltezhető emlékanyag közül kiemelhető egy pecsételt díszítésű peremtöredék, fazekak, sütőharangok töredékei.

A 11. századra keltezhető egy kisebb, szintén négyszögletes, kőkemencés ház (teljes feltárása a magánkeretek miatt nem valósulhatott meg), s a 10. századi házba beásott gödör.

A korai bronzkori Makó kultúra emlékanyaga szórványosan minden szelvényben jelentkezett. A korszakhoz tartozik egy oszlopos szerkezetű ház agyagkemence omladékával, aminek nyugati, délnyugati felcnc egy részét a 10. századi árok elpusztította (a ház bontása során gazdag kerámiaanyag került elő), egy hamvasztá-

sos sír és négy gödör szintén gazdag leletanyaggal (közük a jellegzetes fazekak mellett belsődíszes tálak töredékei is).

A késő bronzkori, késői Halomsíros és korai Urnmezős kultúra időszakából is minden szelvényben került elő leletanyag, de a későbbi építkezésnek köszönhetően csak szórványosan, települési jelenség nélkül. A feltárt emlékegyéből egy bronztű (megvastagodó végű, zeg-zug mintával díszített), egy ép bronznyílhegy és egy bronzcsipesz emelhető ki.

A feltárható terület nyugati és déli határán már csak újkori objektumok (sódernyerő gödrök, homoknyerő gödrök, döngkút, személgödrök) kerültek elő.

1999-ben a feltárható terület egészét feltártuk, további ásatásra már csupán a beépítetlen, illetve használaton kívüli kiskertekben van lehetőség.

A leletanyag a Tatabányai Múzeumba került.

Az ásatáson részt vett: Polgár Szabolcs, Száraz Csilla, Tokai Gábor, Horváth Anikó, Köhler Kitti, Csengeri Piroska, Richter Éva, Jordán Viktória, Nyíri Borbála, Jeney Rita, Bózsing Éva, Füredi Ágnes, Gergely Balázs, Molnár Attila, Gál Krisztián, Békei László, Tankó Károly, Báthori Gábor, Puskás Kolozsvari Frederik, Polgár Péter, Csiky Gergely, Péterváry Tamás és Szabó András egyetemi hallgatók (ELTE).

CSEH JULIANNA – VÉKONY GÁBOR

297. Tác, Gorsium

(Fejér megye) Ró

Lebontásra kerültek a LXX. épület (Alsó Pannónia császár-kultuszának Augustus-temploma) nyugati része fölött a korábbi években feltárt és dokumentált 4. századi épületmaradványok (LXXIII. és XCV. épületek). Másfelől a 265-285/775-780 szelvényekben kísérletet tettünk a templom nyugati nagyobb része fölött lévő közfürdő (XCII. épület) még fel nem tárt részének teljes feltárására. A teljes feltárást és dokumentálást az épület elbontása követte volna, megteremtve a templom teljes feltárásának lehetőségét. Az ásatás utóbbi programja nem volt megoldható. A fürdő keleti végét a feltárt szelvényekben nem értük el, a rendelkezésre álló teljes keret felhasználása is csak további helyiségek feltárását tette volna lehetővé. A feltárás előrehaladását ezen a területen egy gazdag freskóréteg is akadályozta, amely a fürdő alapozásának szintjén, egy 2-3. századi terrazzo padlón került elő.

A feltárás súlypontja a LXX. épület nyugati részének feltárására helyeződött át. A LXXIII. épület Ny-i zárófalanak lebontása lehetővé tette a fal alatt korábban megtalált LXX. épület kiszedett Ny-i falának feltárását. A fal az épület ugyancsak kiszedett É-i és D-i zárófaláig ért, ennek alapján feltehetővé vált, hogy a templom Ny-i zárófalát láthatjuk benne. A feltárás azonban nem igazolta ezt a feltevést. Egyrészt a kiszedett Ny-i fal keskenyebb volt, mint az É-i és a D-i, másrészt alapozási szintje sem egyezett a másik két fallal, 60 cm-rel magasabban

történt, alig 10 cm-rel a járósínt alatt. A csekély alapozás kizárta annak lehetőségét, hogy a templom tartófalát lássuk benne. Az alapozás mélysége és a falvastagság annak az eddig nem értelmezhető falnak a részévé tette, amelyet korábban a kiszedett É-i templomfalán belül találtunk, és amely a templom K-i, kiszedett osztófalánál D irányban folytatódott. A korábbi feltárában A-falként jelzett építmény a templomtéren belül így három oldalon meghatározható volt, a D-i oldalon a nagy 4. századi gödör teljesen elpusztította. A szabálytalan négyzet alakú tér Ny-i fala 8,24 m, É-i fala 7,23 m, K-i fala 8,15, D-i fala 7,36 m hosszúságú volt.

Az A-fal tisztázása alapján a templom Ny-i zárófalanak a korábban a belső teret kettéosztó ÉNy-DK irányú kiszedett falat kell tekintetünk. Ezt a feltevést megerősítette a kis falcsont, amelyet eddig nem sikerült értelmezni. Ez a templom kiszedett É-i zárófalanak Ny-i végében maradt meg. A fal itt derékszögben, mintegy másfél méter hosszúságban D felé fordult el. A D-i zárófal Ny-i végében ugyanezt a kiszögellést kiszedett állapotban sikerült meghatározni. A templom homlokzatát tartó négy pilléren belül tehát nyitott tér – pronaos – következett, amelynek K-i oldalának közepén nyílt eredetileg a cellába nyíló bejárat. Ennek – a fal teljes kiszédése miatt – nem maradt nyoma. A bejárat előtt, a templom tengelyében az A-fallal határolt négyszögletes térség közepén egy kisméretű és sekély alapozású pillér töredéke maradt meg. A pillérnek nem lehetett tartó szerepe, esetleg kisebb szobor alapzatának tekinthető.

A templom teljes hosszát még nem sikerült meghatározni. ÉK-i sarka a 280/785 szelvény D-i tanúfala alatt várható. Ebben az esetben a Ny-i falsaroktól számítva hossza 26 m körül volt, a pillérsor vonalától számítva 30 m-re becsülhető.

A korábbi ásatás során két nagyméretű kerek beásás volt megfigyelhető. Ezek közül a keletebbre lévő az A-fal keleti oldalának déli felét semmisítette meg. A beásásban semmiféle jelenséget nem találtunk, a mély gödört még a 4. században visszatették. A másik gödör a templom D-i falának egy részét és az A-fal D-i oldalát semmisítette meg. Itt, a templom és a katonai tábor szintje alatt, egy téglából épült négyszögletes kút került elő. Feltételezhető, hogy a közelben lévő 4. századi közfürdő (XCII. épület) számára kutatták fel a tábor-periódusban használt kút, amelyet a másik beásásban nem találtak meg. A kútban készített metszet arra mutat, hogy a 4. században itt is visszatöltötték a földet, a kút vízhozama valószínűleg nem volt megfelelő.

A templom homlokzatához tartozó nagy ÉNy-i pillér előtt a korábbi kutatás során egy falsarok került elő, amelyet ugyanolyan mélyre alapoztak, mint a templomfalat (+80 cm). E fal folytatását mind a templom Ny-i homlokzata előtt, mind az É-i oldalon a XCII. épület faláig 27,53 m hosszúságban megtaláltuk. A Ny-i oldalon egy ismeretlen rendeltetésű pillérig a fal 13,19 m hosszú. Feltételezhető, hogy a pódiumot zárta le, amelyen a templom épült.

A pódiumfalán kívül egy további fal az É-i oldalon maradt meg, a 4. századi utcaszint magasságáig. Korábban egyértelműnek látszott, hogy 4. századi csatorna húzódott itt, amit a fal É-i oldalán egy darabon mutatkozó fal is megerősíteni látszott. Nem zárva ki annak lehetőségét, hogy a 4. században ezt a falat valóban csatornához használták fel, a fal kötőanyaga és alapozási mélysége alapján azonban kétségtelen, hogy a templom-periódusból való. Közvetlenül a pódiumfal elfordulása után, ez is D felé fordul el, de az első nagy pillér vonalánál tovább nem folytatódik. A templom teljes hosszúságában jó állapotban megmaradt, tájolása kissé eltér a templométól. Értelmezéséhez további, keleti irányú feltárása szükséges. Ha valóban a templomhoz kapcsolódik, a teret határoló kerítésként értelmezhető.

A templom nyugati egyharmadát feltáró ásatás a későbbi korszakok rombolásai ellenére – a pronaosból a cellába nyíló ajtó kivételével – legtöbb részletében meghatározható volt (kerítőfal, pódium, a teljes pronaos és annak belső tere egy alapzattal). A kutatás a Traianus-kori épületet tárta fel, a 2. század végi helyreállítás egyelőre csak a járósínt emelésében figyelhető meg. A templom már a jelenlegi feltártságában is Pannónia legnagyobb római temploma.

FITZ JENŐ

298. Tápióság, Szecsői utca 57.

(Pest megye) B, A, Á, Kk

Gödörásás közben edényt találtak, majd tovább bővítve a gödört, kb. háromnegyed részben egy hamvasztásos temetkezés edényeit. Bejelentés nyomán november 3–4-én befejeztük a Hatvani kultúra szórthamvas sírjának feltárását. Az ÉNy-DK-i tengelyű, kb. 145 × 120 cm-es, 75–77 cm mély sírgödör É-i, nagyobbik felében 17 edény helyezkedett el. Egy nagyméretű és két kisebb amfora, nagy fazék, korsó és 3 kis bögre a sírfenéken, egy plasztikus díszű kisebb fazék kb. 15 cm-rel a fenék fölött, négy tál és egy korsó az amforák vállain, egy fedővel fedett tál a legnagyobb amfora, egy bögre az egyik kisebb amfora szájában. A déli sírrészben kb. 80 × 40 × 14–16 cm-es kupacban találtunk égett embercsontokat (hamu és faszén nélkül), a D-i saroknál két kisebb bögre (Hatvani kultúra és Mészbetétes edények kultúrája) a hamvak DK-i végénél.

A telek DNy-i felén, a sír közelében bronzkori, avar, Árpád-kori és késő középkori edénytöredékeket gyűjtöttünk. Munkatársak: Gál Krisztián egyetemi hallgató, Gera Ágnes, Dinnyés Dóra technikusok.

DINNYÉS ISTVÁN

299. Tengőd, Bati-rét

(Somogy megye) Kö

1999. március 15-én végeztem bejárást. A halmok már nem láthatók, a szántás pusztíthatta el azokat. Egy

helyütt félig szétszántott középkori (16–17. század) objektumot figyeltem meg sok patics és cserép mellett kevés tégladarab található kb. 4 × 2 m-es területen. A lelőhely a Répás-kúti dűlőben is megtalálható, de a cserepek zömét a Bati-réten találtam.

NÉMETH PÉTER

300. Tihany, Óvár

(Veszprém megye) B, V, LT, Á

Feltárást végeztem a lelőhelyen (MRT 2. k. 45/13. lelőhely) Glück Ferenc 05/67. hrsz-ú telkén.

A próbaásatás eredménye alapján a kelta korban elplanírozott lakóterület képe bontakozott ki, ezért elsősorban a készülő pince helyét tartottam fontosnak megásni. A feltárás azonban a vártnál sokkal gazdagabb leletanyagot adott, a késő bronzkori és a kora vaskori megtelepedés nyomait is sikerült megtalálni.

A feltárás módszere: a hatalmas területen célszerűnek tartottam kutatóárokokkal felderíteni a települési szituációt.

A tervezett pince helyét (10 × 5 m) teljes felületen feltártam. Mintegy 1,5 m mélységig fekete, köves, homogén talajt találtam, amiben az ÉNy-i negyedben 0,5 m mélységben körtegek húzódtak. A szelvény déli egyharmadán megtaláltuk a szálkőzetet, benne cölöplyukakkal. Az északi kétharmadon eltávolították a felső laza kőlapokat, és egy sárga murvás, erősen ledöngölt felületet nyertek, melyben 1,5 és 2 m átmérőjű, kerek, szabályos, igen mély gödrök voltak beásva. A gödrökben gazdag leletanyagot (La Tène C korút) találtunk. A szelvény közepén kirajzolódott egy élére fordított négyszög alakú beásás, melyet a középső gödör vágott. A négyzet két sarka 1-1 cölöplyuk volt, és az objektumot szürke, kis köves, döngölt föld töltötte ki. Az egész rendszer egy fakonstrukciót alkotott, mely a sáncmű része lehetett.

A telek belseje: A telek ÉNy-DK irányban lejt, a humuszréteg vastagsága nem haladja meg a 30 cm-t (kivéve a sánc közelében, ahol eléri az 1 m-t). Ez alatt közvetlenül elérjük a szálkőzetet. A vízszintes vagy ferde kőlapok alatt murvás réteg következik, mélyebben pedig sárga agyagban szabályos körtegek. Minden árokban találtunk települési nyomokat: cölöplyukakat 30–50 cm átmérővel, ezek 20 cm-nél ritkán nyúlnak mélyebbre a szálkőzetbe, aljuk általában lapos volt; hatalmas gödröket – részben méhkas alakú késő bronzkorikat, részben hengeres falú, egyenes aljú kelta koriakat. A kőlapok helyenként mesterségesen elegyengetettnek tűnnek – járdaként, padlóként szolgáltak. Feltártunk továbbá egy kora vaskori házrészletet: sárga padlót, rajta vörösre égett omladékkal. Padlóréteget másutt csak töredékeiben sikerült megfigyelni.

A leletanyag igen bőséges: Urnamezős kultúra, Hallstatt D és La Tène D kerámia, továbbá rengcteg állatcsont. A fémanyag azonban szegényes: 1 db bronztű, 1 vas tokos eszköz és néhány későbbi korba

sorolható tárgy (pl. nyílhegy). Találtunk néhány darab tűzkövet is.

Előkerült még az őskoriakon kívül egy Árpád-kori fazéktöredékeket tartalmazó objektum is.

A feltárást a NKÖM finanszírozta.

Munkatárs: Marton Erzsébet, konzulens: Ilon Gábor.

REGENYE JUDIT

301. Tihany, Óvár, őskori földvár

A részletes jelentést lásd a 63–70. oldalon.

(Veszprém megye) B, LT

NOVÁKI GYULA – UZSOKI ANDRÁS

302. Tihany, Sajkod

(Veszprém megye) Ró

Tihany-Sajkodban kiásott és még nem betemetett gázvezeték árkában, több helyen római kori településre utaló edény- és téglatöredékeket, habarcsos kőszakaszokat figyeltünk meg. A Seregély utca Mályva utcától K-re eső szakaszán kidobott, nagyméretű tufa kőlapok egy megbolygatott római kori sírra utalnak. A sír helye kideríthetetlen. A Seregély utcában, a Mályva utcától Ny-ra eső szakaszon, a saroktól nem messze egy háztetőszerűen lefedett, részben elbontott kőlapos, római sírt találtunk, amelyben egy-két csonttöredéken kívül egyéb lelet nem került elő. A rendelkezésre bocsátott munkásokkal kitisztítottuk a sírt, a régész elvégezte annak dokumentálását.

ÁCS ATTILA – SZÉNÁSY ZSOLT – LIPPAI JÁNOS –
DR. PALÁGYI SYLVIA

303. Tiszalúc, Sarkad

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, R, Sza, Kö

A jelenleg folyó kutatásoknak elsődleges célja, hogy feltárjuk a középső újkőkori (Kr. e. 6. évezredi) falu még fellelhető temetkezéseit. Az 1999. évben az átkutatott terület megközelítette az 500 m²-t, amelyről összesen 3 őskori (1 rézkori és 2 középső újkőkori) temetkezés maradványa került elő. Az újonnan előkerült sírokkal együtt 13-ra emelkedett a lelőhely Alföldi vonaldíszes kultúrához tartozó temetkezéseinek a száma. A feltárt felületen oszlophelyek, omladék és padlómaradványok figyelemre méltó mennyiségben kerültek elő. A cölöpmennyiség és elosztás alapján bizonyosra vehető, hogy több újkőkori házat lehet majd rekonstruálni. A házak közvetlen szomszédságában hatalmas méretű (átlagban 8–10 m hosszú, 4–6 m széles, 1,5–2 m mély) hulladékkal teli gödrök sorakoztak, amelyekből kettőt teljesen, egyet részben sikerült feltárni. Reményeink szerint alkalmassak lesznek az újkőkori település mindennapi életének, megélhetési és környezeti viszonyainak vizsgálatára, mivel kerámiában, eszközanyagban, állatsontban és növényi maradványokban bővelkedtek.

A középső újkőkori emlékek mellett több szarmata és középkori objektumot is feltártunk.

E központi lelőhelytől kb. 200–250 m-re északra lévő kisebb dombon kutatószelvényeket nyitottunk. Az itteni munkálatok rézkori (Hunyadihalmi csoport) házmaradványokat és hulladékgödröket eredményeztek.

Konzulense Patay Pál.

ORAVECZ HARGITA

304. Tiszapüspöki, Karancs, Háromág-dűlő:

kora bronzkori áldozati gödör és kora vaskori épület

A részletes jelentést lásd a 47–64. oldalon.

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) U, R, B, V

CSÁNYI MARIETTA – CSEH JÁNOS – TÁRNOKI JUDIT

305. Tizzasüly, Dudi

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) Sza

Tizzasüly Dudi nevű határrészén, a településtől távol D-re, Tizzasüly–Jászládány–Besenyszög határszögletben a Besenyszögre vezető műúttól K-re lévő csatornától tovább K-re, kb. 200 m-re, a gázvezeték nyomvonalának 27,5–27,6 km-e között, kb. 80 × 50 m-es területen igen szórványos római kori szarmata megtelepedésre utaló nyomokat találtunk. A munkaárok kiásása után a profilokban a lelőhelyen értékelhető régészeti objektumot nem tudtunk megfigyelni.

DR. MADARAS LÁSZLÓ

306. Tizzasüly, Györgyele-dűlő

(vagy Sebes-éri-dűlő)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) Ó, Sza, Á

Tizzasülytől Ny–DNy-ra, a falutól távol a besenyszögi határ közelében, a Tizzasülyre vezető műúttól É-ra kb. 300–400 m-re, a Sebes-ér vagy Györgyele-ér által körbefolyt lapos kiemelkedés közepén, a gázvezeték nyomvonalának 30,3–30,6 km-e között, 300 × 100 m-es területen átlagos intenzitású telepjelenségekre utaló leleteket találtunk az őskorból és a szarmata időszakból. A nyomvonal 30,9–31,1 km-e között, kb. 200 × 50 m-es területen Árpád-kori cserepeket gyűjtöttünk, mennyiségük átlagos telepjelenségekre utal. Mindkét helyen a munkaárok kiásása után a profilokban a lelőhelyen értékelhető régészeti objektumot nem tudtunk megfigyelni.

DR. MADARAS LÁSZLÓ

307. Tolna, Mözs, Icsei-dűlő

(Tolna megye) U, R, B, Ge

Az S-9-es gyorsforgalmi út leletmentő ásatásán 1995-ben és 1996-ban többek között egy 5. századi germán temetőt és ugyanazon közösség településének jó részét tártuk fel. 1999-ben a nyomvonalhoz déli irányban csatlakozóan a telepnek újabb két házat és 12 gödrét bontottuk ki. Így a feltárt 5. századi hat-cölöplyukas házak száma 15-re, a gödrök száma közel 50-re nőtt.

A kora népvándorlás kori jelenségek mellett neolit (Dunántúli vonaldíszes kultúra), rézkori, kora és késő bronzkori települési objektumokat is kibontottunk.

Az ásatáson részt vett Balogh András régészhallgató.
ÓDOR JÁNOS GÁBOR

308. Tolnanémedi, Nyebojsza
(Tolna megye) I

A falutól D-re emelkedő dombok közül a legmagasabbikon található a földvár. Korábban szőlőt műveltek itt, ezért a rigolózással tönkretették az erődítést. A perem szélén világháborús futóárkok és gödrök is láthatók. A Ny-i széle szakadékos, itt a löszfal folyamatosan szakad le. A K-i oldalon közepesen meredek az oldal. Az egész földvár parlag, magas fűvel. Az egykori erődítésből ma már csak a Ny-i oldalon látszik az egykori sáncárok nyoma, terasz formájában. Leletet csak a K-i oldalon, vaddisznótúrásban találtunk.

Elkészítettük a geodéziai felmérést.

MIKLÓS ZSUZSA

309. Tornyiszentmiklós, Csertai-dűlő
(Zala megye) B, Rő, Kö

A lelőhely az M70 autót Letenye és Tornyiszentmiklós közötti nyomvonalán, a 19+950–20+056 kilométerszelvények között található. A falu határának Ny-i széle közelében az Ó-Lendva-patak holt ága É-i partján, az ártérből enyhén kiemelkedő halmon, 250 × 120 m-es területen sok apró, kopott, edénytöredéket találtunk terepbejárásunk során. A leletek késő bronzkori, esetleg római és középkori településről árulkodnak.

A tervezett nyomvonal a lelőhely közepén halad keresztül. Az építkezés megkezdés előtt a településnyomok szondázó ásatása szükséges.

VÁNDOR LÁSZLÓ – PUSZTA SÁNDOR

310. Tornyiszentmiklós, Külső-Pálika
(Zala megye) Kö

A lelőhely az M70 autót Letenye és Tornyiszentmiklós közötti nyomvonalán, a 17+466–17+650 kilométerszelvények között található. A ma már mesterséges mederben az Ó-Lendva-patakba folyó Lendvaújfalui (Bodorvölgyi)-patak egykori, a Kerkába tartó medrének É-i partján, a vizenyős területből szigetszerűen kiemelkedő, 240 × 100 m-es területen, friss szántásban elszórtan lehetett középkori edénytöredékeket találni terepbejárásunk során. A tervezett nyomvonal D-i részéből mintegy 150 × 150 m-es területet érint. Az építkezés megkezdés előtt a középkori településnyom szondázó ásatása szükséges.

VÁNDOR LÁSZLÓ – PUSZTA SÁNDOR

311. Tornyiszentmiklós, Nagyszegi-dűlő
(Zala megye) V, Rő

A lelőhely az M70 autót Letenye és Tornyiszentmik-

lós közötti nyomvonalán, a 16+650–16+800 kilométerszelvények között található. A község határ K-i szél közelében, az Ó-Lendva-patak és a Kerka-folyó holt ága fölé magasodó domb tetején. A megfigyelésre nem igazán alkalmas körülmények (őszi mélyszántás boronálatlan bakhátai, valamint gazos lucerna) ellenére terepbejárásunk során egy 150 m átmérőjű területen sikerült néhány őskori (kora vaskori) és talán római kori házikerámia-töredéket gyűjteni. A tervezett nyomvonalba a lelőhely D-i harmada, mintegy 150 × 150 m-es területet esik. Az földmunkák megkezdés előtt a szondázó ásatás elvégzése szükséges.

VÁNDOR LÁSZLÓ – PUSZTA SÁNDOR

312. Tornyiszentmiklós, Tüskei-dűlő
(Zala megye) Kk, Kú

A lelőhely az M70 autót Letenye és Tornyiszentmiklós közötti nyomvonalán, a 19+230–19+370 kilométerszelvények között található. A falu belterületének Ny-i széle közelében, az Ó-Lendva-patak É-i partjára enyhén lejtő domboldalon, a megfigyelésre nem igazán alkalmas körülmények (őszi mélyszántás boronálatlan bakhátai) ellenére, terepbejárásunk során 120 × 80 m-es területen, elszórtan találtunk késő középkori – kora újkori edénytöredékeket. A tervezett nyomvonal a lelőhely közepén halad keresztül. A földmunkák figyelemmel kísérése szükséges.

VÁNDOR LÁSZLÓ – PUSZTA SÁNDOR

313. Törökbálint, Tópark
(Pest megye) Ő

Törökbálint, Tópark őskori lelőhelyen a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága 1995 óta folytat feltárásokat a terület fokozatos beépítésével párhuzamosan. A feltárt területen 27 objektumot találtunk: házakat, gödröket, cölöplyukakat.

13/A. és 13/B. objektumok: két, egymással összefüggő kisebb gödör, bennük égés nyoma, körülöttük cölöplyukak rendszere.

3. objektum: nagyméretű, kisebb gödrök rendszeréből áll. Belőle sok kerámia, állatcsont és patics került elő.

2. objektum: nagyjából téglalap alakú; rosszul égett, szabálytalan alakú agyagtömbökkel van kirakva. Ezek felett egy ló (?) koponya, alattuk nagy edények darabjai egy helyen. Az objektumból nagyon sok kerámia, égett és nem égett állatcsont mellett faragott csont „masni”, tavi kagyló és egy vas (!), köpűs, hegyes szerszám vagy fegyver került elő.

15. objektum: ház, belőle több orsógomb, egy fekete obszidiándarab, állati bordából készült, két végén rovátkolt szerszám, bronzöntvény (?) darab került elő a sok kerámia és állatcsont mellett. (Bordából készült eszköz a 14. objektumban – házban – is volt.)

14. objektum: körülötte félkörben cölöplyukak helyezkednek el.

27. objektum: nagyméretű, mély, belőle sok kerámia, több orsógomb is clókrült.

A leletanyag döntő része kerámia és állatcsont. A kerámia kézzel formált, vastag falú, jellegzetes díszítés az ujjbenyomásos, vízszintes lécs, a kerek, a vízszintes és a 2 ujjbenyomással tagolt vízszintes bütyökfűl. A finomkerámiából egy grafitos, kihajló peremű, átfűrt bütyökfűlű tál peremtöredéke (6. objektum) és egy erős hasélű, csikozott peremű urna töredéke (10. objektum) említésre méltó.

DR. MARÓTI ÉVA

314. Üllő, 1. lelőhely

(Pest megye) Sza, A, Á

A MOL beruházásában épülő Vecsés–Csepel II. gázvezeték megelőző feltárása során történt meg a lelőhely feltárása kb. 1080 m² területen.

A felszíni leletek alapján várható volt szarmata és avar telepobjektum előkerülése, a kibontott objektumok közül egy sem kapcsolható biztosan e korszakokhoz. Egyedül a lelet nélküli 8. gödör korábbi a gödör szélén áthaladó 5., Árpád-kori ároknál. Jelentősebb 12–13. századi leletanyag a 10. gödörből (edénytöredékek, bronzkorong) és a 13. házrészletből (edénytöredékek) került elő.

DINNYÉS ISTVÁN

315. Üllő, 2. lelőhely

(Pest megye) Á

A Vecsés–Csepel II. MOL gázvezeték 1 + 240 – 1 + 860 km szakaszán 23 telepobjektumot és két II. világháborús lövészgödört találtunk. A telepobjektumok a lelőhely keleti részén (egykor vízenyős területet DNY-on határoló magaslat széle) sűrűsödtek. 14 gödör, gödörészlet, 8 árokrészlet, többsége lelet nélküli, 9 telepobjektum Árpád-kori leleteket tartalmazott. Feltártunk egy árok betöltésén létesített, agyaggal tapasztott fenekű kemencét, melynek sütőfelületét egyszer megújították.

DINNYÉS ISTVÁN

316. Vác, Káptalan utca 9. (MRT 9. k. 31/3q lh.)

(Pest megye) Kk, Ú

1999. októberében ház alapárkainak kiásásakor régészeti megfigyeléseket végeztünk. Az árkok 140 cm mélyek voltak. Újkori töltés mutatkozott legalul némi patics foltokkal. Lelet nem került elő egy szórványos sgrafitto díszes 18. századi táltöredéket kivéve. A 11. számú ház mellett ásott statikai erősítésre szolgáló gödröket 2,5 m mélységig lehetett követni. Előkerült a 11. számú ház alatti pince támfala, újkori, kötőanyaga erősen homokos. A ház felmenő falába két középkori kváder van befalazva. A három statikai gödör közül a középsőből gyűjtöttünk leleteket: általában újkori cserepeket, egy-két 15–17. századi. Az újkori cserepek között volt a Katona Lajos utca

12. szám alatt feltárt fazekaskemencében készütekkel egyező típusú színes, mintás mázas töredék is.

TETTAMANTI SAROLTA

317. Vác, Konstantin tér (MRT 9. k. 31/2, 2a.

lelőhely)

(Pest megye) Á, Kö

A székesegyház előtti tér díszburkolata készítése előtt te-repegyengetés során középkori objektumok és leletek kerültek felszínre. A tér Ny-i szélén ásott 45 m hosszú rétegvizsgáló kutatóárokban gödrök, tűzhelyek, házmaradványok metszeteit dokumentáltuk. A leletek a 11–16. századot ölelték föl. Az árok ÉK-i végén kőfalat találtunk. Mivel feltételezéseink szerint itt húzódott a magyar város kerítőfala, a tér átellenes, K-i oldalán egy második kutatóárokmal megvizsgáltuk, folytatódik-e a fal a feltételezett irányban. Falat nem találtunk, de a magyar város többrétegű településének objektumait, hulladékgyödrot, járósíntet, Árpád- és késő középkori kerámiát igen.

TETTAMANTI SAROLTA

318. Vác, Múzeum utca 14. (MRT 9. k. 31/2. k. lh.)

(Pest megye) Kk, Tö, Kú

Házépítéskor pincetömb kiemelésének földmunkáit figyeltük. A gödör oldalainak metszetei leégett paticsfalú ház és hulladékgyödrot maradványait mutatták. A gyűjtött leletek késő középkoriak, török koriak és kora újkoriak voltak.

TETTAMANTI SAROLTA

319. Vác, Piac utca (MRT 9. k. 31/3q lelőhely)

(Pest megye) Kö?

A Piac utcában az Európai Kereskedelmi Bank Rt. épülete előtt 1999 októberében kábelfektetéshez kis téglalap alakú gödröket ástak. Az egyikben valószínűleg középkori falrészlet mutatkozott. Teteje az utca szintjétől 120–150 cm mélyen volt (+ a 20 cm vastag aszfalt réteg). Anyaga zöldes kőzet, riolittufa, s kevés tégl. A DNY-ra eső következő gödörben, a saroknál már nem volt meg. Részletes megfigyelésre nem nyílt lehetőség.

TETTAMANTI SAROLTA

320. Vác, Székhegy-dűlő (Pogányvár)

(MRT 9. k. 31/13. lelőhely)

(Pest megye) B, Á

Leletmentő ásatást végeztük Vác, Székhegy-dűlőben, a régészeti szakirodalomban Pogányvár néven ismert bronzkori földvár területén. A földvár 1979 óta régészeti védettség alatt áll, a védettség azonban 1999-ben nem volt bejegyezve a Váci Földhivatalban. Az eredeti, a védettség kimondásakor érvényes helyrajzi szám is megváltozott, mivel a területet többször megosztották, s az új helyrajzi számokról a területileg illetékes múzeumot nem értesítették. Így fordulhatott elő, hogy jog-

erős építési engedély birtokában 2000. október elején építkezést kezdtek a földvár Ny-i részén. Ekkor derült ki, hogy a helyszín azonos a bronzkori erődített telep. A munkát leállítottuk, és azonnal megkezdtük a leletmentést.

Az 1733 m² nagyságú területen a Hatvani kultúra egyrétegű településéhez tartozó objektumokat: 69 gödröt és számos cölöplyukat tártunk fel. Az egymás mellett sűrűn elhelyezkedő, kerek vagy megközelítőleg kör alakú gödrök túlnyomó többsége hulladék gödör, több esetben egymásba ázott objektumok. Két igen nagyméretű, egymásba ázott gödrök sorából álló komplexum eredetileg anyagnyerő helyként funkcionálhatott (4. és 23. objektum). Néhány gödör biztosan tárolóhely volt; ilyen pl. a 46. gödör, amelynek alján nagyméretű, a földnyomása alatt összeroppant urna állt. A gödrök többségében gazdag leletanyag volt, igen sok kerámiát és állatcsontot, ezenkívül kő- és csonteszközöket tartalmaztak. Feltűnő a kész- és félkész csonteszközök nagy száma és formagazdagsága. Az 1. gödör alján ép bronzlánczsacsúcs feküdt, a 3., a 8. gödörben bronztű szárát, a 4. objektumban bronzhuzaldarabkákat találtunk.

Több helyen átvágtuk a telep É-i és D-i oldalán húzódó földsáncot. A sáncföldből kizárólag hatvani leletanyag került elő. Ugyanakkor kiderült, hogy a hatvani település az erődített részek alatt is folytatódik. Különösen a Duna felőli, déli sánc alatt találtunk – a település többi részéhez hasonlóan – sűrűn elhelyezkedő gödröket. Itt került elő egy tapasztott padló töredezett maradványa is. Mindez arra utal, hogy az erődítés mindenképpen a hatvani település életének egy késői/második szakaszában készült. Egyelőre nem zárható azonban ki az ennél későbbi keltezés sem.

A feltárt terület déli szélén a sánc belső oldalánál a Hatvani kultúra hamvasztásos urnasírja került elő. A nagyméretű, álló helyzetű, seprűs díszű fazék oldalára nagyobb edény fenekét borították. Ez alatt oldalára dőlve gömbölyded testű, füles edényke feküdt. Mindkét edény tele volt hamvakkal (40. objektum).

Az előkerült leletanyag a Hatvani kultúrához sorolható. A klasszikus típusokon kívül előfordulnak benne korai, a Nagyrévi kultúra felé mutató típusok, de vatyai jellegű darabok is. Feldolgozása során így elsősorban a hatvani kultúra belső időrendjéről nyerhetünk új adatokat.

Szórványosan Árpád-kori leletek is előkerültek. A Hatvani kultúrához tartozó 33. gödör alján kirajzolódó cölöplyukban ép Árpád-kori fazék került elő, a fazekat szájjal felfelé a cölöplyukba állították. A 23/A gödörben csigavonalas Árpád-kori fazék darabja voltak.

A feltárt területen javasoltuk a védetség feloldását.

KŐVÁRI KLÁRA

321. Vác, Vár (MRT 9. k. 31/1. lelőhely)

(Pest megye) Kö, Tő, Kk

1999-ben folytattuk a helyreállítást és falkonzerválást megelőző kutatást a Ny-i, Dunára néző várfal déli sza-

kasza előtt. Feltártuk a kettős cölöpsort egészen a déli saroktorony előtti részig. A ferences kolostor K-i sarka előtt feltártunk egy téglaboltozatos pincét, amelynek D-i hosszanti és K-i rövid támfala középkori, vagy török kori eredetű lelet. Előbbinek részletét 1979-ben Kozák Károly és Kárpáti János kutatta. 1998-ban még egyszer megkerestük (l. jelentést arról az évről), most a K-i rövid támfalig teljes egészében kitisztítottuk. A K-i rövid támfal együtt épült a kolostor K-i falának alapfalával. Itt egy késő török kori, vagy korai barokk pincéről lehet szó. A kolostor D-i fala mentén tovább Ny felé haladva próbáltuk tisztázni a több, mint 3 m vastag, 1998-ban ismét megkutatott falrészlet folytatását D-i irányban. A kőfal kövei teljes egészükben kitermeltettek az újkor kezdetén, s az alapozási árok törmelékcsávja mutatta csupán az alaprajzot, amely szerint egy többszörösen tompaszögben törő falvonulatról van szó. Ny felé az alaprajz még tovább tisztázandó. Ez objektumtól ismét Ny felé újabb török kori és talán kora újkori falrészletek kerültek elő. Periódusaik tisztázása nagyon nehéz, mert lényegi részekre ráépül a ferences kolostor. Az ásatást a Polgármesteri Hivatal finanszírozta a vár helyreállítási program keretében.

TETTAMANTI SAROLTA

322. Vác, Zichy Hippolyt utca 24.

(MRT 9. k. 31/3a. lelőhely)

(Pest megye) Kö

Társasház mélygarázsa földjének kiemelése előtt, kutatóárokban és a földkiemelés közben, valamint a gödöroldalak metszetének tisztítása során tisztáztuk, hogy a középkori német várost kerítő 15. századi kőfal és azon kívül futó két vizesárok – egy keskenyebb és egy szélesebb – a telek DNy-i széléhez közel húzódik ÉNy-DK-i irányban. A kőfal köveit kitermelték, csak a törmelékcsáv jelezte kiterjedését.

TETTAMANTI SAROLTA

323. Vámospércs, Villongó

(Hajdú-Bihar megye) Sza, A, Á, Kk

A lelőhely Vámospércstől K-re, a nyírábrányi országút (48-as számú főútvonal) vonalától kb. 500 m-re É-ra, a 4/9. B.sz. csatorna és az attól Ny-ra lévő csatorna között található. Ez a terület a Nyírség D-i nyúlványára esik.

Egy nyírábrányi lakos tormaföldjén emberi koponyát talált. Mivel azt gondolta, hogy a koponya egy bűntényről tanúskodik, ezért bevitte a vámospércsi rendőrörsre. A találóval történt egyeztetés után helyszíni szemlére került sor. A koponya lelőhelyét ugyan nem sikerült pontosan azonosítani, viszont a mélyen szántott tormaföld átvizsgálása során kiderült, hogy itt egy igen intenzív, a szántás miatt erőteljesen pusztuló császár kori település (3. század) található. Nagy mennyiségű cserepet, állat- és embercsontot – övet és egy vastárgy töredékét – sikerült a lelőhelyen összegyűjteni. Az össze-

gyűjtött leletanyag zömét kitevő szarmata kerámia (97%) mellett késő középkori mázas és mázatlan kerámiatöredék is volt. A lelőhelytől D-re a dombháton kéthárom Árpád-kori cserepet is gyűjtöttünk. Ásatásra sajnos a torma földön már nem volt lehetőség, a tulajdonos a régészeti jelenségeket védő humuszréteg lefejtése után mélyen felszántotta a sárga altalajt.

A tulajdonossal történő megállapodás után a kb. 50–60 cm vastagságú humuszt géppel lefejtettük.

A Villongó területén feltárt csaknem 800 m²-es területen alapvetően egy települést és egy temetőrészt tudunk elkülöníteni.

A településen feltártunk öt téglalap alakú, félig földbe mélyített, cölöpszerkezetű házat, melyek méretüknél fogva kis családi közösségek lakhelyéül szolgáltak. A házak közötti üres területeken találtunk különböző mélységű és formájú (alapvetően méhkas alakú vagy sekély lencseformájú) gödröket. A mélyebbek agyaggyerő gödrök lehetnek, a többi pedig tárológödörként funkcionált. Az 50. sz. háztól D-re lévő kút valószínűleg biztosította a tiszta ivóvizet. A 10., 11., 15. sz. ház nagyjából egy házsort alkot. A házakhoz tartozhattak a különböző funkciójú gödrök, így pl. az 50. sz. házhoz a 63. és 73. sz., illetve a 95. sz. házhoz tartozott a 96. sz.

Cölöpökön álló konstrukció alapja lehetett a sekély, több cölöplyukat tartalmazó gödör: pl. 69., 70. sz. a kisebbek közül és a 67., 72. sz. a nagyobb méretűek közül. Ezek az objektumok a lakóövezettől É-ra találhatóak, s itt tártuk fel a 16. számot viselő gyepvasérc-halmot, aminek alapján szabadtéri műhelyrésznek határozhatjuk meg, ahol vasérc olvasztását is végezheték. A területet árok választotta el a telep többi részétől.

A leletanyag előzetes átvizsgálása után a 3. század végére–4. század elejére keltezhető szarmata települést tártunk fel.

A temetőrészlet időrendi viszonyát a településhez képest az egymást metsző gödrök és sírgödrök adhatják meg. A 75. sz. sírt a 76. sz. gödör, a 84. sz. sírgödört metszi a 82. sz. gödör. Az ÉNy-DK, illetve DK-ÉNy-i tájolású sírokból álló temetőrészlet korábbi lehet a településnél. Csak a 75. sz. sírban volt egy vaskés, az összes többi kirabolták, az eke szétdőlt, vagy melléklet nélküli volt. Néhány sír betöltésében azonban találtunk szarmata (kézi és/vagy korongolt) kerámiát.

„Kilóg” a temetkezésekből az 55. sz. zsugorított sír, bár meg kell jegyeznünk, hogy tájolása éppúgy ÉNy-DK-i, mint a többié, értékelhető melléklete nem volt, ezért csupán a rítus alapján mondhatjuk őskorinak.

Egyértelműen különbözik az 57. sz. lovassír, amely metszette a 68. sz. szarmata gödört, a sír betöltésében szarmata cserepek is voltak. A sírt az aranyozott bronzveret mellékletek alapján a 8. századra kelteztük, s avarnak határoztuk meg. Az, hogy a lovas-sír is ÉNy-DK-i irányítású, és betagozódik a többi sír közé arra utal, hogy egy avar temető szélét is sikerült megfognunk.

DANI JÁNOS

324. Városlőd, Újmajor

(Veszprém megye) U, R

Az ásatás célja: a tavalyi szondázó ásatás folytatásaként az akkor nem teljesen feltárt nagy gödör és egy házrészlet kiegészítése volt. A lelőhely egyike a szentgáli Tűzköveshegy körüli lengyeli korú telepeknek, 1989-ben Bíró Katalin és Rainer Pál terepbejárásaként vált ismertté. Az OTKA által finanszírozott, 1995. óta folyó kutatás célja – melynek egy állomása ez a szondázás – a Tűzköveshegy körüli lengyeli telepek anyagának összehasonlítása. A jelenlegi feltárás a NKÖM támogatásával folyt.

A lelőhely területét a kislódi tsz művelői, Üregi Lőrinc elnöktől engedélyt kaptam a takarmánykukoricában egy 10 × 10 m-es terület feltárására, zöldkár fizetése nélkül. A tavalyi szelvénytől keletre jelöltük ki kutatóárkainkat, a számozás folyamatos. Megtaláltuk a nagy gödör keleti szélét, a leletanyag a tavalyinál jóval kisebb mennyiségű benne. Feltártuk továbbá az ÉNy-DK-i irányú cölöplyuk-sorral kelet felől párhuzamos másik sort, a ház azonban még így sem teljes. Találtunk továbbá az előbbire merőleges másik házrészletet, melynek cölöplyukait az előző gödörbe ásták bele, tehát későbbi építmény. Ez a ház nagy tűzben égett le, a cölöplyukak és a házhoz tartozó gödör erősen megégett paticcsal volt kitöltve. Az egyik cölöplyukban egy ép kanalat is találtunk. Munkatárs: T. Bíró Katalin

REGENYE JUDIT

325. Vászoly, Buka (MRT 2. k. 50/2. lelőhely)

(Veszprém megye) I

Hiányos emberi csontváz részei – valószínűleg az 1934-ben megtalált római sír halottjáié – kerültek elő gázvezeték építése során és jutottak be a Laczkó Dezső Múzeumba.

RAINER PÁL

326. Vecsés, 4. lelőhely (Dögégető)

(Pest megye) B, Sza, Á, Ú

A Vecséstől DK-re fekvő Dögégető nevű határrészben, az épülő új gázvezeték 2 + 000 – 2 + 800 km-szelvényében, összesen 800 m hosszúságban, a 7 m szélességben az altalajig lehumuszolt és megnyesett sávban nagy területen elszórva jelentkeztek a régészeti objektumok elszíneződései.

A széles dombhát tetején és oldalain lévő lelőhely alacsonyabb, a szárazulat aljában egykor folyó vizekhez közelebbi részein mind az északi, mind a déli lejtőn késő szarmata településhez tartozó házakat, gödröket találtunk. Az északi lejtő aljában néhány Árpád-kori gödört is kibontottunk, csekély leletanyaggal. A lelőhely északi szélén egy melléklet nélküli, háton nyújtott, meglehetősen rossz megtartású sír is előkerült. A közelében lévő, értékelhető leletanyag nélküli árkok és gödrök minden bizonnyal újkoriak lehetnek.

A lelőhely egész területén elszórtan találtunk leletanyag nélküli, vagy leletanyagot alig tartalmazó új- és

legújabb kori beásásokat, az utóbbiakban nem ritkán II. világháborús lőszerekkel, repeszekkel.

A dombtető legmagasabb részén a középső bronzkori, korai vatyá telep jellegzetes, gazdag leletanyagát tártuk fel. Az egyrétegű telepeknek csak a déli szélét érintette néhány szarmata beásás.

A fentiek figyelembevételével a felszíni jelenségek alapján egy lelőhelynek tartható lelőhelyen valójában térben és időben is jól elkülönülően több korszak (középső bronzkor, késő szarmata kor, Árpád-kor stb.), valamint több település emlékegye figyelhető meg (a szarmata anyag két-, az Árpád-kori egy tanyaszerű telephez tartozhatott).

A régészeti leletek és a dokumentáció a területileg illetékes ceglédi múzeum gyűjteményébe kerültek.

DR. SZABÓ GÉZA

327. Vecsés, 33. lelőhely, MOL-II. (Vecsés-Csepel) (Pest megye) Sza, A, Á

A 7 m széles felületen kb. 130 m hosszan nyúlt el a lelőhely. Az alig észrevehető domb közepén, azaz egykor legmagasabb részén valószínűleg elpusztultak az objektumok, kb. 20–25 m hosszan. A domb két oldalsó lankáján kb. 100 méterre egymástól árok határolja (?) a településrészletet. Az itt talált foltként jelentkező objektumok egy része geológiai eredetű, egy része valószínűleg agyagbányászó gödör volt. Leletanyag rendszerint nem került elő belőlük.

A lelőhelyen 59 szarmata, avar és Árpád-kori objektumot találtunk. A szarmata és Árpád-kori településből főleg gödröket, árkok részleteit és egy házat tártunk fel. Az árkok egy része vízelvezető árkoknak bizonyult. Az objektumokkal legsűrűbben fedett terület a domb két szélén, a lankás részen helyezkedett el. A feltárt 6 népvándorlás kori temetkezésből előkerült leletek: vascsatok, vaskés, vasnyílhegyek, bronzkarkötők, csont íjmerévítők, kézzel formált sírkerámiák, orsógomb, gyöngyök. A sírok mindegyike bolygatott volt, két esetben a rablógödör (?) foltját is megtaláltuk. Három sír sarkaiban kerek elmosódott elszíneződéseket találtunk, de határozott sírszerkezet nem mutatkozott.

DR. TARI EDIT

328. Vecsés, 69. lelőhely (Pest megye) Ó, Á

A MOL beruházásában épülő Vecsés-Csepel II. gázvezeték megelőző feltárása során történt meg a lelőhely feltárása kb. 420 m² területen. A leendő vezeték ÉK-DNy irányú, 6 m széles sávjában a gépi humuszolással, gépi és kézi nyessel az altalajig távolítottuk el a talajt. Csak a munkaterületen előkerült objektumokat és objektumrészleteket bontottuk ki. Munkaterületünk ÉNy-i oldalán a Barátság I. vezeték húzódik.

A lelőhely a Vecsés 97. lelőhely ÉK-i része, Vecsés topográfiai bejárása során összefüggésüket nem lehet

tett megfigyelni. A két lelőhely közötti határozott mélyedésre tekintettel kezeltük önálló lelőhelyként a Vecsés 69-et, annak ellenére, hogy a mélyedésben a 69. lh. 22. árka és a 97. lh. 101. árka néhány méterre van egymástól.

A lelőhely dombtetői részén egymást keresztező árkokat (részben Árpád-koriak, részben talán korábbiak, de lelet nélküliek) bontottunk ki, közelükben cölöplyuk-szerű gödröcskével és 4 gödörrel, gödörrel. A lejtőkön feltárt árokrészletek, gödrök biztosan (kerámia), illetve valószínűen (betöltés) Árpád-koriak. A 25. gödörből (Árpád-kor?) kutya vázrészlete került elő. Humuszrétegben őskori oldaltöredéket találtunk.

A bontási munkák irányításában Horváth Tünde vett részt.

A leletanyag a ceglédi Kossuth Múzeumba került.

DINNYÉS ISTVÁN

329. Vecsés, 97. lelőhely (Pest megye) Ó, Sza, H, Á, Kk

A Vecsés-Csepel II. MOL gázvezeték 3 + 970 – 4 + 300 km szakasza patak völgyek közötti, tagolt felszínű dombhátat keresztez. A dombhát legmagasabb részén, kb. 50 m-es sávban 10–11. századi temető 41 sírját, sírmaradványát tártuk fel a régebben szőlő-, az utóbbi évtizedekben erdőtelepítéssel bolygatott területen. Három sírban voltak lócsontok, kettőben lószerszám (kengyel, zabra) is. Két női sírban találtunk kerek és levél alakú csüngős, kéttagú aranyozott ezüst ruhavereteket, több sírban pedig egyszerű bronzékszereket (nyakperec, karperec, gyűrű, hajkarika) és üvegyöngyöket. A dombháton 62 Árpád-kori telepobjektumot (29 gödör, 23 árok, 2 ház, 1 kemence, 1 tüzelőhely, 6 objektumrészlet) és egy késő középkori gödröt tártunk fel. A temető területén levő 12–13. századi árkok sírokat fedtek, metszetek. A 45. sz. szabadtéri kemencét sárga agyagos altalajra, szürke agyagból építették, szája DNy-ra nyílt, oldala 40–45 cm magasan maradt fenn. Néhány jellegetlen őskori és szarmata edénytöredék és egy kőbalta töredék szórványlelet került elő. Az Árpád-kori telepobjektumok többsége a lelőhely ÉK-i, a 69. lelőhellyel összefüggő részén helyezkedett el.

HORVÁTH TÜNDE – DINNYÉS ISTVÁN – HEGEDŰS ATTILA

330. Veszprém, Szabadság tér 1., Kapuváry-ház (MRT 2. k. 51. belterület)

(Veszprém megye) Ú

Az épület teljes felújítása, udvari részén (részint Ny felé azon is túlterjedve) mélygarázs építése folyt.

Az udvaron, az épülettől Ny-ra, az É-i szárny megmaradt Ny-i végtől 16 m-re Ny-ra egy kőboltozatos barokk szennyvízcsatorna maradványát figyeltem meg és dokumentáltam. A csatorna iránya: NyDNy KÉK, eredetileg valószínűleg az épület É-i szárnyának DNy-i sarkához vezetett.

A „Veszprémi 7 Nap” c. helyi újság (1999. április 15-i, V. évfolyam 15. szám) híradásával ellentétben, az építkezés során semmiféle olyan jelenséget nem észleltem, ami arra utalt volna, hogy az 1790-es években épült Kapuváry-háznak bármilyen előzménye lett volna.

RAINER PÁL

331. Veszprém, Vár utca 1. (MRT 2. k. 51. belterület)
(Veszprém megye) Kö

Az épület kicsiny, háromszögletű udvarának betonozását próbaképpen felbontva megállapítottuk, hogy 0,40 m vastag legújabb kori szemét és építési törmelék alatt már a Várhegy oldalának egyenetlen, természetes sziklafelszíne kezdődik.

RAINER PÁL

332. Veszprém, Veszprémvölgyi apácakolostor
(Veszprém megye) Á, Kö, Kk

A veszprémvölgyi apácakolostor egyike a legkorábbi kolostorainknak, alapítását a történeti adatok és a hagyomány Szent Istvánhoz és családjához köti. A görög nyelvű alapítólevél, melynek keltezése nem ismert, Könyves Kálmán 1109-es átiratában maradt ránk. Az átirat megemlékezik arról, hogy a monostor létesítőjének nyelvén íródott az eredeti oklevél, Szent István pecsétjével megerősítve. Ezért a történeti kutatás során felmerült, hogy az alapítás kapcsolatba hozható Szent Imre herceg kiskorú menyasszonyával, aki bizánci hercegnő volt. A kegyes hagyomány szerint itt készült az a miseruha, mely a koronázási ékszeregyüttes része lett. Ismert Veszprém város szoros kapcsolata a mindenkori magyar királlyal is. A 13. századtól a monostort ciszterci apácák lakták egészen a török hódításig. A monostor átépítéséről tanúskodik az 1387-es szerződés, melyben az apácák megbízzák bizonyos Konch mestert, hogy igényeiknek megfelelően bővítsé az épületegyüttest. A monostort 1552-ben az apácák elhagyták a török közeledtének hírére. Birtokaikat és a romokat 1625-ben a győri jezsuiták kapták meg, akik 1749 körül kezdték építeni a mai templomot. Az épület teljesen sosem készült el, és a rend II. József korában történt felosztása után hosszú ideig üresen állt. Ma a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum kóráktára található benne.

Az 1930-as években a templom környezetében Rhé Gyula végzett feltárásokat, melynek során az épületegyüttes egyik kései periódusát hozta felszínre. Ennek alaprajzi összefüggései – további feltárások hiányában – nem voltak értelmezhetőek. A romok konzerválására azóta sor került, ám a rendszeres karbantartás hiányában a falak szétfagytak és pusztulásnak indultak. Az 1960-as években sor került a jezsuita templom tetőszerkezetének helyreállítására, de ennél több azóta nem történt.

1996-ban fogalmazódott meg az igény a romterület rendezésére és a jezsuita templom helyreállítására. Ezek után Veszprémvölgy bekerült a millenniumi műemlék-helyreállítások programjába. Az anyagi feltételek 1998

ősziére teremtődtek meg a munka elkezdésére. Ekkor ásatásra előkészítettük az igen elhanyagolt állapotban levő romterületet. A romokat benövő kiserdőt kiirtottuk, megtörtént az ásatási terület lekerítése és a felvonulási épület kialakítása. Elkészült a rom és környezetének geodéziai felmérése.

1999-ben a kutatásra szánt pénzügyi keret felszabadítása után augusztusban kezdhettük el az ásatást. A november közepéig tartó időszak alatt megkezdtük az 1930-as években feltárt romok hitelesítő ásatását a terület szelvényezésével. Ezzel párhuzamosan szondázó feltárást kezdtünk a jezsuita templom közvetlen környezetében. Szándékunk az volt, hogy áttekinthető képet kapjunk a terület rétegviszonyairól és megpróbáljuk lehatárolni az épületegyüttest. Megállapítottuk, hogy a késő középkori templom az 1749-körül épült jezsuita templom alatt található. A barokk templom építéskor alapfalként használták fel a korábbi épület maradványait. Sikerült meghatározni a késő középkori templom északnyugati sarkát, nyugati falát és déli falának egyes szakaszait. Az eddig előkerült falak alapján valószínűsítjük, hogy a monostor lakószárnya a templomtól délre helyezkedett el. Pontos alaprajzát csak további feltárások során lehet meghatározni. Az 1930-as években feltárt romterület – az eddigi ásatási adatok alapján – nem korábbi a 14. század végénél–15. század elejénél. Nem zárható ki, hogy a romok részben vagy teljesen a Konch mester által 1387-ben emelt épületekhez tartoznak. Ezen a területen és a jezsuita templomtól északra, ezt megelőzően használt középkori telepobjektumokra bukkanunk, melyek megszüntetésére ezen nagy átépítés kapcsán került sor. Egyelőre nem dönthető el, hogy ezek egy korábbi település részei (melyet a történeti adatok alapján feltételezhetünk, akár a monostorral azonos időszakban is), vagy a kolostorhoz tartozó melléképületek.

Az épületegyüttes kora Árpád-kori időszakáról egyelőre nem sokat tudunk. A jezsuita templom szentélyének alapfalában azonban olyan korábbi falszöveget azonosítottunk, mely megelőzhette a késő középkori templomperiódust. Ez akár egy kora Árpád-kori templom részlete is lehet.

A műemlékegyüttes további sorsa szempontjából lényegesnek tartjuk a kutatási program folytatását. E nélkül ugyanis megvalósíthatatlan a kolostor maradványainak helyreállítása úgy, hogy a nagyközönség számára is értelmezhető romokat mutassunk be. Figyelembe kell venni azt is, hogy a kolostor épületei túlnyúlnak a jelenleg lekerített területen. Emiatt a romterület tágabban értelmezett környezetének rendezésére is sort kell keríteni a távolabbi jövőben.

A 2001. augusztusáig előttünk álló feladatok közül a jezsuita templom helyreállítása a legfontosabb, melyhez engedélyezett terv áll rendelkezésre. Elsőként sort kell keríteni a templombelső ásatására, ez ugyanis támpontot adhat a belső szintviszonyok helyreállításához, melynek kérdése – funkció híján – egyelőre nyitva maradt. A templom helyreállítási munkái során felállí-

tandó állványzatról megvalósítható a falak kutatása, mely különösen a benn található másodlagosan befalazott faragott kövek miatt érdekes. Ezek után kerülhet sor az épület boltozására, a templombelső igény szerinti térkialakítására, majd a külső és belső falfelületek vakolására. Terveink szerint ezzel párhuzamosan folytatható a külső ásatás, melyre – a szakmai indokokon túl – azért is szükség van, mert a templom helyreállítása során több olyan műszaki kérdés vetődik fel, melyre csak az ásatási adatok ismeretében tudunk válaszolni. Úgy véljük, a műemlékegyüttes teljes kutatása a millenniumi év végéig nem fejezhető be, mindössze a jezsuita templom helyreállítása juthat el olyan szintre, hogy az ünneppsorozat keretében bemutatható legyen. Az ehhez szükséges kiszolgáló funkciók elhelyezésére a meglévő épületeket (a volt büfé, az egykori vidámpark portaépülete) célszerű felhasználni. Az 1930-as években feltárt romok állagvédelmére mindenképpen sort kell kerítenünk 2001-ig a bemutatathóság és egy esetleges további feltárás érdekében. A környezet rendezését csak oly mértékig kívánjuk megvalósítani, hogy a templom és közvetlen környezetéről a csapadékvíz elvezetése megoldható legyen.

JUAN CABELLO – FÜLÖP ANDRÁS – KOPPÁNY ANDRÁS –
MÁTÉ ZSUZSA

333. Visegrád, Általános iskola (Pest megye) Kk

Falkutatást végeztünk az iskola régi épületén Bozóki Lajos, Bodó Balázssal és Szőke Mátyással. Az épület D-i és É-i külső homlokzatáról teljesen, a K-i-ről részlegesen levették a vakolatot, a belsőben pedig a földszint É-i végén lévő kis szoba kivételével mindenhol lehetőségünk volt a falkutatásra. Ásatást csak a földszint két D-i szobájában, illetve kívül, a K-i homlokzat előtt végezhetünk.

A kutatás során megállapítottuk, hogy a jelenlegi épület É-i kb. 2/3-ad része néhol teljes magasságában középkori D-i zárófalát a 18. században elbontották, ennek két végét és az oldalfalakon a lefaragott csonkjait feltártuk. Szintén előkerült a DNY-i külső falsarok eredeti, erősen megégett sarokarmirozása is, a földszinten és az emeleten egyaránt. A sarokarmirozás mellett a földszint NY-i falán egy ajtónyílást találtunk: a külső falsíkon egy élszedett profilú, félkörte-tagos formájú szemöldökgyámmal ellátott ajtókeret jobb oldalát bontottuk ki. A keret bal oldala az újkori folyosó miatt elpusztult.

Az É-i fal emeletén belülről egy középkori ablakfülke baloldali szélét fogtuk meg, a záradék már elpusztult, de a boltozat szegmensívét indító téglalenyomata még felismerhető volt. Az ablakkáván jó állapotban megőrződött a középkori vakolat. A keleti fal É-i fele középkorinak bizonyult, egy kőkeretes falfülke is előkerült belőle. A homlokzatszakasz közepén egy nyíláskeret-fülke kő-sarokarmirozásának csonkjait találtuk meg. A középkori fal középső és D-i fele nagyrészt elpusztult.

Az iskola D-i szobájában egy következő, D-re húzódó középkori ház É-i falának részletét tártuk fel.

A török korban elpusztult település 17. század végén megindult újratelepítése során a telepések ezt a viszonylag jó állapotban álló, bár romos házat alakították át templommá. A még szintén álló, de romos középkori templomok méretük miatt helyreállíthatatlanok és alkalmatlanok voltak az új betelepülők számára. Az új templom építését még 1698-ban a kincstári birtoklás idején kezdték meg, de csak 1700 után, már a Starhemberg család fejezte be. Az 1701-ben már használható épületnek még nem volt meg a felszerelése, valószínű, de nem az újonnan kialakult magasabb járószintről egy új ajtót nyitottak az egykori templom felé. E miatt az ajtó miatt le kellett bontaniuk a diadalívet és vele együtt a rá támaszkodó szentélyboltozatot is. Helyette fafödém készült.

Lehetséges, hogy még ebbe a periódusba tartozik az É-i homlokzatán feltárt tagolás. Itt a középkori falazatra tapasztott lapos tetőcserepekből, téglákból kiemelkedő faltükröket alakítottak ki, köztük pedig rácsos lenyomat látható.

Bizonyosan ebben a periódusban történt, hogy a templom déli kapuját befalazva, azt fülkévé alakították és kivakolták.

Feltételezhető, hogy a jelenlegi ablakoztatás és vele együtt a szinttagolás is csak az 1871-es átépítéskor készülhetett, amelyet a K-i bejárati ajtó fölé helyezett vörösmárvány tábla keltez. Ennek felirata a következő:

AEDIFICIUM HOC QUONDAM ECCLESIA
SUMPTIBUS COMMUNITATIS OBLATIS QUE
ALIORUM IN USUM IUVENTUTIS EGREGIE
INSTITUENDAE LIBERALITER ADAMTATUM
MDCCCLXXI

Ekkor az egykori déli kapuból kialakított falifülkét leszűkítették, és ablakot vágtak bele. Feltehetően már ebben a későbbi periódusban falazták be a templomablakokat is. Helyettük öttengelyes K-i, valamint egytengelyes É-i és D-i homlokzatot alakítottak ki. Az épület terét fafödémekkel osztották meg. A fafödémeket a 20. századi betonfödém elpusztította.

A templom második, 1756-os canonica visitatioja szerint a templomot ekkor már átépítették. Az újjáépítésre ezek szerint még 1756 előtt, a Starhemberg család birtoklása idején került sor. A jegyzőkönyv öt oltárt sorol fel: a Keresztelő Szt. Jánosnak szentelt főoltár mellett Szűz Mária, Szent Gyula mártír, Szent Rókus és Sebestyén, valamint Szent Anna és Vendel oltárait. A Szt. Gyula oltár alapítója Riegler Jakab uradalmi tiszttartó, aki 1746–1756-ig viselte e tiszteket. Ő az uradalomban több jelentős építkezést is végzett. Minden bizonnyal a templom átépítése is hozzá köthető. A 18. század közepén létrejött állapotot mutatja Leonhard Schade esztergomi építőmester 1773-as alaprajza, amit a kamra számára mért fel. Ugyancsak ő készítette a templom és a plébánia együttes felmérését, amely a templom NY-i homlokzati rajzát is tartalmazza. 1783-ban az épületet tatarozták.

Az 1746–1756 közötti építési periódusban a templom szentélyét beboltozták. Schade alaprajza itt keresztboltozatot jelöl. Ennek homlokív-lenyomatait megtaláltuk mindhárom falon – a diadalívet később nyomtalanul elbontották. A homlokívek helyén leverték a belső vakolatot, de alatta és felette meghagyták, és nem is voltak rá újabb réteget. Talán ebben a periódusban épült a Ny-i oldalra a sekrestye. A Ny-i homlokzat É-i felén megtaláltuk a később elfalazott sekrestyeajtót.

A templom iskolává alakítására az új templom elkészítése után kerülhetett sor. 1787-ből fennmaradt egy iskolává alakítási terv Hacher Ferenc Xavér ácsmestertől. E szerint az épület visszabontását tervezték földszintes méretűre, a K-i oldalon nyolc, az É-i és D-i oldalon pedig egy-egy tengelyes homlokzatokat alakítottak volna ki, a volt sekrestyét pedig alapícszték. E tervből a jelek szerint a sekrestye alatti pince, valamint az épületet kettéosztó folyosó és a hozzá tartozó új ajtók valósultak meg. Mivel a folyosó falain kívül az épületben nem maradtak fenn 20. század előtti válaszfalak, a 18. század végi iskola belső tagolását nem ismerjük.

A sekrestye alatti pince építése során, járószintje megemelkedett. A boltozott pince ma is betömve bár, de épésben megvan. A régi sekrestyeajtót falifülkévé alakították, és tőle délre bizonyos, hogy ezek az adatok már ugyanarra a Keresztelő Szt. János templomra vonatkoznak, amely 1712-ben készült el teljesen. Visegrád ekkor kapott újra plébánia rangot. A Starhembergeek adományozták az épület felszerelését is. 1732-ben készült az első canonica visitatio, amely az épületet már rossz állapotúnak írja le, a falakon repedéseket említ, és renoválást tart szükségesnek. A leírás szerint a templomban fakarzat állt, valamint megemlíti egy nagy kő keresztelőmedencét.

A középkori és 18. századi fal között sok helyütt földet találtunk, ami huzamosabb ideig tartó romos állapotra enged következtetni. Az átépítés során a régi ház pincéjét betemették, déli végét elbontották, és dél felé az épületet megtoldották. A toldalék falazatában és főleg sarokarmirozásaiban több középkori faragott követ használtak fel, másodlagosan például egy ablakosztósudár darabot, amelyet ki is emeltünk. Az új déli homlokzat közepén egy széles ajtót, felette pedig egy kis ablakot alakítottak ki. Az ajtó kiváltó ívének két oldalán egy-egy erőteljes gerendalyuk jelentkezett, ami talán valamilyen előtetőhöz készülhetett.

A bővítmény oldalfalaiba a földszinten 2-2 nagyméretű falifülkét alakítottak ki. A nyugatiakat befalazva találtuk meg, a keletieket később ablakká alakították. A fülkék közül a két északi az 1773-as Leonhard Schade felmérés szerint oltárfülke volt.

Az emeleti szinten több helyütt épésben előkerült az első barokk periódus vakolata az eredeti sík, fafödém aljáig. Ebben a periódusban készültek a templom félköríves ablakai. A Schade-féle felmérés szerint a K-i és a Ny-i oldalon 3-3 ablak volt. A nyugati ablakokból az É-it kívül és belül is meg tudtuk kutatni. Az ablak befelé tölcésesedő béléttű, keret nélküli félköríves nyílás volt.

A D-i ablakot csak kívülről tudtuk megvizsgálni, a középsőt viszont a 20. századi lépcsőház teljesen elpusztította. A K-i oldalon csak a belsőben tudunk kutatni, az É-i és a középső ablak elő is került, a D-it viszont egy újabb ablak elpusztította. Előkerült még a szentély hátsó, É-i falán is egy olyan ablak, amit a későbbi felmérés már nem ábrázol.

Talán ehhez az első templom-periódushoz tartozhat a szentély alatt feltételezhető pince. Erre csak két pinceablak-nyom utal. Az egyik a mai ÉK-i földszinti ablak parapetében ismerhető fel, a másik a sekrestyeajtó mellett. Ez utóbbi falifülkeként a 20. században is nyitva lehetett. A templom belsejét téglapadlóval burkolták és a templomon belül és kívül egyaránt temetkeztek.

BUZÁS GERGELY

334. Visegrád, Ferences kolostor

(Pest megye) Kö

A Radnóti Miklós Gimnázium diákjaival, majd az ELTE középkoros régészhallgatóival ásatást végeztünk a visegrádi ferences kolostor ÉNy-i részén, valamint az udvar ÉNy-i sarkában. Befejeztük a konyha feltárását az első periódus pincéjének szintjéig (98. XXXI. szelvény).

A konyha járószintje alatt tavaly feltárt fa vízvezeték-csatorna alatt egy cserépcsatorna maradványát találtuk meg, ami feltehetően a refektórium lavabójához vezetett. A facsatorna a vízvezetést szolgálhatta, irányában át van törve a konyha K-i fala a küszöb alatt, valamint a K-i kerengő fala is. Ezek az irányok a kút felé vezetnek. Vagy ide vezették be a vizet, vagy az É-i kerengőajtó alatt átvezető csatornába, amennyiben az É felé kivezetett és nem az is a kútba vitte É-ról a vizet. A konyha kéménypillérei a helyiség alatti korábbi pince betöltésébe voltak belealpozva. A pincének feltártuk belülről a teljesen épen maradt keretű, befalazott D-i ajtaját. A befalazás aljában felhasználva egy Zsigmond-kori nyíláskeret szárkő is van. A pince ablaka eredetileg É felé nyílt, rézsűjének alja megmaradt. A pince betöltésében végig megfigyelhető volt egy fehér, durva, mészkő-sífrából álló réteg, amelyből késő gótikus faragványtöredékek kerültek elő, minden bizonnyal a kolostor késő középkori átépítésekor keletkezett kőfaragó-sifra egy részét helyezték el itt. Hasonló réteg a helyiségtől É-ra, a Fő u. 37. telken is előkerült a Zsigmond-kori járószint felett.

Az ÉNy-i szárnynak a konyhával szomszédos K-i helyiségét feltártuk, valamint a Ny-ról szomszédos helyiség szélét is elértük (99. XXXIII-XXXIV. szelvény). A keleti helyiség alatt teljesen ép téglaboltozatos pincét találtunk. A boltozat másodlagosan van beépítve, a Ny-i falon megvannak a korábbi fafödém gerendafészkei, valamint egy ablak. Ez az ablak nincs befalazva, bár jelenleg a boltváll fölé nyílik. Mivel Héjj Miklós már korábban kiásta, nem tudjuk, hogy a befalazást ő távolította-e el, vagy már ő is nyitva találta az ablakot. A helyiség eredeti bejárata elpusztult, az egyetlen lehetséges helyén, a déli falon jelenleg újkori pincegádor helyezke-

dik el. A boltozat felett középkori téglapadló csonkjait találtuk meg és egy tűzhely maradványát. A tűzhelyre és a padlóra egy újkori ház falai épültek. A helyiség armírozott DNy-i sarkához egy következő helyiség Ny felé folytatódó fala épült hozzá utólag. Feltártuk e helyiség K-i sávját, ahol ép téglapadlót találtunk a szomszédos helyiség padlójánál mélyebben, de a pince szintjénél magasabban. A helyiség É-i fala a D-ivel ellentétben egybeépült a K-ről szomszédos helyiségével. Az É-ről szomszédos telken is kutatóárkot nyitottunk a Ny-i kerítés mellett, azzal párhuzamosan (99. XXXV). Egy hárshegyi homokkő-sífrából álló késő középkori kőfaragó-hulladék réteg alatt közvetlenül elértük a Zsigmond-kori szintet, amelyből gazdag 14. századi leletanyag, kályhacsempék, sárgamázas borosedény került elő. Épületnek nem találtuk nyomát.

A kerengőudvar ÉNy-i sarkában, a középkor végi járósínt alatt nyitottuk a 99.1. szelvényt. A szelvényben feltártuk a késő középkori kút építőgödret, amelyet sóderrel töltöttek ki. A szelvény többi részén az udvar kerti földje alatt leletekben, főleg vastárgyakban gazdag szürke agyagos feltöltés jelentkezett, nagyköves berétegződéssel, illetve egy tűzhelymaradvánnyal. Alatta sárga agyagos, illetve barna sóderes szint következett. A rétegben nagy mennyiségű 14. századi kerámia, állatcsont, vas (köztük egy lakat) került elő. Alatta világosszürke agyag található. Ezt az agyagréteget átvágva zöld agyagos felszín találtunk, rajta paticsos és faszenes foltokkal. A feltárást e felszín kibontásával hagytuk abba. A szelvény feltárását a jövő évben folytatni kell.

SZŐKE MÁTYÁS – BUZÁS GERGELY – KOCSIS EDIT –
KOVÁCS ANNAMÁRIA – LASZLOVSZKY JÓZSEF

335. Visegrád, Lepence

(Pest megye) B, LT, Rő

A csatornaásás során korábban észlelt kerítőfal É-i frontjának kapu előtti szakasza a gépi bolygatások miatt erősen lepusztult. Jellemző – a korábbi ásatások során tapasztalt megfigyeléseknek megfelelően –, hogy a csekély alapozású falból csak agyagba rakott szabálytalan kövek maradtak meg. Az őrtorony alatt húzódó kora császárkori és őskori rétegek (LT 1–2, Urnamezős kultúra váli csoportja) vizsgálatából számottevő leletanyag (terra sigillata illetve korábbi, főleg kelta edénytöredékek) került elő. A kerítőfal itteni szakaszán több négyzetméternyi felületen, az őrtorony fala körül korábban kibontott „járdához” hasonló habarcsfelületet tisztítottunk ki.

A külső fal DNy-i sarkának feltáráskor számos új felfedezést tettünk. A jó minőségű habarcsos falon belül megtalált 4 db kb. 100 × 50 cm-es kőpillér önmagában eltérést jelentett a hasonló úgynevezett leányfalui típusú burgusok alaprajzi elrendezésétől. A további munkák során nagyméretű, 2,2 m-es bejáratot bontottunk ki. Az említett pillérek minden bizonnyal összefüggésben lehetnek a kapuszerkezettel, komolyabb tetőt is tarthattak.

A kerítőfal-kapunál a falak alapozása alatt levő kora császárkori rétegből terra sigillata – rheinzaberni és westendorfi típusok – töredékek, egy üveggyűrű és bronzérmek kerültek elő.

A kaput borító köves, habarcsos omladékból I. Valentinianus-kori bélyeges téglák jelentették a korhatározó leleteket.

A kerítőfal D-i szakaszán kívül korábban megtalált védőárok (fossa) kutatását 1999-ben nem tudtuk elvégezni, mivel országos esőzés miatt a Lepence-patak feltöltődött, medréből a hordalékrétegen keresztül egy vízmosás tört be az ásatási területre.

Az ásatáson részt vettek: Merczi Mónika, Merczi Katalin, Molnár Norbert, Kovács István, a MNM Restaurátor-tanfolyamának hallgatói.

GRÓF PÉTER – GRÓH DÁNIEL

336. Vitnyéd, Selyemút

(Győr-Moson-Sopron megye) Á, Kk

Egy Árpád-kori illetve középkori lelőhelyet találtam a 85-ös út építésénél a földmunkák ellenőrzése során Vitnyéd K-i határában a Selyemút É-i leágazásának K-i oldalán. Itt a Répce és a Kardos-ér közötti lapos árterületen, ahol a 1:25000-es térkép is mélyedést jelöl, széles árok húzódik. Ebben az árokban, közvetlenül az út leágazásánál 160–170 cm mélyen (a 85-ös út mai szintje alatt) egy 10 × 10 m-es területen faszenes, fekete folt látszott, rajta késő Árpád-kori és középkori kerámiatöredékek, fazekak, korsók, cserépbogrács, peremes fedődarabjai.

Négy kutatóárokkal vágtuk át a felületet és megállapíthattuk, hogy az út melletti rét felszíne alatt 45 cm vastag szántással bolygatott réteg található, alatta 15 cm széles sárga agyagos sáv; ez alatt -60 cm-en fekete faszenes feltöltés figyelhető meg. Az 1. árokban a fekete faszenes réteg vastagsága helyenként 25–26 cm, máshol 30–35 cm volt. Ebben a rétegben két darab vassalak került elő, ami egy közeli kovácsműhelyre utalhat. Az árokban egy nagyméretű, vastag falú, korongolt 13–14. századi tárolóedény oldal- és peremtöredékeit is megtaláltuk. Sok állatcsont és egy fenőké is előkerült. A szabálytalan formájú gödör foltját nem sikerült körülhatárolnunk, mert egy természetes vízmosás mélyedését töltötték fel a faluból kikerült hulladékkal. Tehát a megfigyelt rétegek a középkori Vitnyéd személtelépéhez tartoztak.

A kezdetben körülhatárolhatónak hitt folton kívül, a sárga agyagréteg alatt is folytatódik a faszenes fekete réteg, ami arra enged következtetni, hogy az áradásos területet időnként iszappal öntötte el a víz, majd újabb hulladék került a mélyedésbe. A közelben a szántóföldön nem jelentkezett egyéb települési objektum felszíni nyoma. A középkori leleteket tartalmazó réteg a 85-ös út töltés alá is benyúlik. Az útépítésnek ezen a szakaszán a leletmentést befejeztük.

GÖMÖRI JÁNOS

337. Vörs, Battyáni disznólegelő

(Somogy megye) B, LT, Rő, A

Ebben az évben 2000 m²-en 136 objektumot tártunk fel, ezzel a feltárt objektumok száma elérte az 1257-et. A Somogyvár-Vinkovci kultúra négyzet alakú gödreiből kevés, míg a kisapostagi kultúra kevésszámú objektumából továbbra is nagy mennyiségű leletanyag került elő. Az utóbbi kultúrához tartozó nagyméretű földkitermelő gödörhöz egy kenyérsütő kemence tartozott. A Mészbetétes kerámia népe kultúrájának újabb 5 sírja a temető déli szélét jelezte. A késő bronzkori Urnamezős kultúra temetőjének továbbra sincs vége, ebben az évben 18 sírt (9 urnás sír, 7 szórthamvas, a többi bizonytalan rítusú) tártunk fel. 7 késő kelta települési objektum került elő, köztük három ház. Az egyik ház leégett, ebben nagy mennyiségű kerámia mellett vassalakokat, eszközöket és agyagmüveget találtunk. Legnagyobb számban a római kori objektumok kerültek elő, cölöplyukas építmények, kemence és tárolóvermek, az egyikben fibulát találtunk. A 9. századi temetőből egy újabb sír került elő, ezzel azonosítottuk a temető déli szélét.

HONTI SZILVIA – NÉMETH PÉTER GERGELY

338. Vörs, Majori-dűlő

(Somogy megye) B, A, H

Vörs község Majori-dűlő nevű határrészében újonnan kialakított építési telkek közművesítése során csontvázakat bolygattak meg. A leletmentés során 19 objektumot, köztük tizenhét 10. századi sírt tártunk fel. A leletek között rombusz alakú nyílhegyek, bronzgyűrűk és bepödrött végű fülbevalók voltak. A 7. sírban a nyílhegyek mellett a sírföldben egy avar kori öntött bronz lószerszámveret (szíjosztó) is előkerült.

KÖLTŐ LÁSZLÓ

339. Vörs, Máriaasszony-sziget

A részletes jelentést lásd a 15–26. oldalon.

(Zala megye) U, R, Rő, Á, A

KALICZ NÁNDOR – T. BIRÓ KATALIN –
M. VIRÁG ZSUZSANNA

340. Zalaszentgrót, Csáford

(Zala megye) R, Kö, Ú

Az 1996–1998-ban folytatott csáfordi ásatások kapcsán értelemszerűen szükségessé vált a környék lehetséges régészeti lelőhelyeinek terepbejárása. Az előzetes légi fotó elemzés a községtől észak-északkeleti irányban egy korábbi felvételen esetleges objektumra utaló jeleket is mutatott.

A terepbejáráson Holl Balázs és két régészszakos hallgató vett részt. Az érintett területek:

1. Balócai-dűlő: Középkori töredékek döntő többségében és egy Balatoni-kultúrához sorolható cserép.

2. Varga-domb: Feltehetően egy gödör nyomát találtuk meg a szántásban. A nagyobb mennyiségű leletanyag egységesen rézkori (valószínűleg balatoni).

3. Látó alatti-dűlő: Elhanyagolható mennyiségű középkori anyag.

4. Útkanyar felett: Újkori és középkori leletek.

REZI KATÓ GÁBOR

341. Zalavár, Vársziget, Szt. Hadriánus (Adorján) zarándoktemplom

(Zala megye) N, Á

A Cs. Sós Ágnes által a nyolcvanas években megtalált és nagyrészt feltárt templom területén és közvetlen környezetén végeztünk ásatást. A templom oly mértékben elpusztult, hogy csak a korabeli járósínt alatti rétegeket lehetett feltárni. Ezeket a viszonyokat Cs. Sós Ágnes feltárása több helyen még tovább rontotta, olyan változásokat okozva, hogy az általa még megfigyelt jelenségeket többé már nem lehetett újra dokumentálni. Revíziós ásatásunk ennek ellenére jelentős eredményeket hozott.

Újra feltártuk a templom nyugati felét, a „Westwerk”-nek minősített részt, aminek megmaradt alapárkai alapján a templom nyugati vége több részletében is eltér a Cs. Sós-dokumentációban fennmaradt alaprajztól. Több részletben is más belső szerkezeti felépítése és viszonya a templom többi egységével.

A nyugati homlokzathoz csatlakozó kerek toronyról bebizonyosodott, hogy később és külön alapozták.

A nyugati fal előtt ásott hatalmas gödrök betöltésének feltárásával, az ott talált rétegsor és leletanyag alapján egyértelműen bizonyítható, hogy a templomot a korai Árpád-korban, talán már a 11. században lebontották, és falait az alapárkok aljáig kitermelték.

A templom északnyugati negyedében újra feltárt oszlogödrök mérete, szerkezete, betöltése teljesen megegyezik a Zalavár, Vársziget, Kápolnánál (a sziget ÉNy-i szélénél) és a templomtól délre, a sziget déli harmadát levágó erődítési árok mellett talált oszlogödrökkel, az általuk kirajzolt alaprajz pedig az ott dokumentált nagyméretű földfelszíni házak szerkezetével, tájolásával. Egyértelműen bebizonyosodott tehát, hogy az oszlogödrök nem egy korai fatemplomnak, hanem egy, a templom építését megelőző időszak világi építményének a szerkezeti vázát alkották.

A templomot délről, keletről és északról több különböző palánkfal alapárka kíséri. Az egyik keskeny, helyenként alig észlelhető árok a templom körvonalát követi, attól mintegy 5 m távolságban. A későbbi sírrétegek már felette fekszenek, azaz a palánkfal viszonylag rövid ideig állhatott. Ez talán a zarándoktemplom korai fázisában kerítette a templom szűkebb értelemben vett szent körzetét. A templomtól keletre talált jelentősebb palánkfal alapárka annak a kerítőfalnak lehet a maradványa, aminek további részleteit még Cs. Sós Ágnes tárta fel, s amiről úgy gondolta, hogy Priwina és Kocel udvar-

házát, a vár akropoliszát kerítette körbe. A további alapok feladatát talán a 2000. évi ásatás tisztázza.

A templom déli, északi és kisebb részben keleti oldalán összesen 248 sírt, illetve sírrészletet tártunk fel. A déli oldalon a legfelső sírréteg közvetlenül a fű alatt feküdt, a felszíntől mindössze 5–10 cm-re. Ezekben a sírokban Árpád-kori ékszereket, főleg sima és bordázott díszű, ezüst S-végű karikaékszereket, hegyesedő végű huzalgyűrűket, továbbá néha gyöngyöket, füles gombokat és egyéb ékszert találtunk, pénz azonban sajnos nem volt ezekben a sírokban. Ezek a sírok azonban nem a Karoling-kori Szt. Hadrianus (Adorján) templom Árpád-kori temetőjének maradványai, hanem annak az ettől mintegy 30 m-rel délebbre fekvő másik templomnak a temetőjéhez tartoznak, amelyet csak G. Turco 1569. évi metszetéről ismertünk, s ami az Árpád-kori Szt. Adorján bencés apátsági templommal, s a Karoling-kori Mária templommal azonos. Ezek a sírok a templom temetőjének az északi szélén feküdtek, s azért terjedtek ki ebbe az irányba ilyen jelentősen, mert délről a kolostorépületek, keletről pedig a mocsár szabott határt a terjeszkedésnek.

A templom körüli temető korábbi sírrétegei már a Karoling időszakot jelzik. Több sírban jelentős gazdagságot mutató leletanyag volt: a női sírokban kiemelkedő ötvös-ismeretekről tanúskodó aranyozott ezüst és ezüst függők, lemezgombok, gyűrűk, a férfiaknál díszes sarkantyúpár. Egy gyermeksír aranyozott bronz szíjvége közvetlenül a Karoling-birodalomból származhat. Az ékszerek számos rokon vonást mutatnak a korábban még Cs. Sós Ágnes által talált ékszerekkel és a nagymorva fejedelemség ötvös remekeivel – utóbbiakkal való rokonságuk azonban nyilván nem a népesség etnikai, hanem viselőik társadalmi helyzetének azonosságával magyarázható.

Igen jelentős eredmény, hogy a templomtól keletre megtaláltuk azt a műhelyt, ami a templom építésének ideje alatt működött. Az egyik szabályos téglalap alakú gödörbe megszűnésekor kivetett, de már ki nem égetet téglákat döntöttek be. Ennél sokkal jelentősebb, Nyugat-Európában is ritkaságszámba menő lelet az a másik műhely, ahol a templomot díszítő színes üveglakokat készítették. Itt megtaláltuk a tégelyek maradványait aljukba dermedt üvegolvadékkal, a kemencék falának töredékeit, a nyersanyagként használt bronzolvadékokat.

Ugyancsak jelentős újdonságnak ígérkeznek azok az agyagba rakott kőfalmaradványok, amelyek a templomtól északra kerültek elő. Itt a templom körüli temető viszonylag hamar véget ér, talán éppen azért, mert ezen az oldalon állhattak azok a részben egyházi, részben világi rendeltetésű kő- és faépületek, amelyek a zarándok-templomot kiszolgáló szerzeteseknek, Priwina és Kocel udvari papjának (presbyter, archipresbyter), alkalmanként pedig a salzburgi érseknek és kíséretének adhattak otthont.

SZŐKE BÉLA MIKLÓS

342. Zalkod, Palocsa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, Sza, Á

A kijelölt terület az előzetes terepbejárás adatai alapján nagyjából 60 × 120 m, Zalkod község belterületén, a létesítendő árvízvédelmi töltés helyén, a Tisza szabályozott medrétől É-ra mintegy 1,5 km-re található. Zalkod község központi része (valószínűleg az ősi települési mag) egy, a Tisza ártéri síkjából (valamint az egész Bodrog-köz átlagos 94 m-es tengerszint feletti magasságából) mintegy 5–6 m-es szintkülönbséggel kiemelkedő, szigetszerű térszínen található. A terület központi része még igen erőteljes áradások során sem kerülhetett vízborítás alá, míg az alábukó peremi részek igen, hiszen ezek csak néhány méterrel helyezkednek el magasabban a Tisza közepes vízszintjénél. A régészeti ásatás feltáró fúrásait Kozák János végezte el a GEOPONT '95 Bt. (Debrecen) részéről. A kijelölt régészeti lelőhelyen 20 db, átlagosan 2 m talpmélységű fúrást mélyítettünk le. Az egyes fúrásmintákból csak jegyzőkönyvi szintű leírás történt. A fúrásokat 52 mm átmérőjű, motoros meghajtású spirálfúróval végeztük el. Az esetlegesen előkerülő leleteket mélység szerint csoportosítva, fúrásponthoz képest helyeztük el. Az egyes fúrásponthoz képest mélység szerint csoportosítva, fúrásponthoz képest helyeztük el. Az egyes fúrásponthoz képest mélység szerint csoportosítva, fúrásponthoz képest helyeztük el.

A vizsgált területen két szelvény mentén mélyítettünk le 18 db fúrást. Az „A” jelű fúrássorozat a falu telekhatárait jelző kerítéssel megközelítőleg párhuzamosan, ÉNy-DK-i irányban húzódott. A „B” sorozat erre merőlegesen, a fokozatosan lejtő ártéri sík felé folytatódik. Két fúrást a szelvényen kívül, a réteghatárok pontosítására mélyítettünk le.

A fúrásokkal sikerült e peremi helyzetű településrészben 1,5–1,8 m-es bolygatott, régészeti anyagot tartalmazó rétegeket feltárunk. Az „A” jelű szelvény az említett vastagságban végig tartalmazta az említett rétegeket, hiszen a szelvény a település középső, legmagasabban és legintenzívebben lakott részei felé mutat. A peremi részek felé tartó, „B” jelű fúrásokban a régészeti leletanyagot tartalmazó rétegek fokozatosan elvékonyodnak (1,8–0,9 m), majd bolygatatlan struktúrákba mennek át. A kevert rétegek teljesen egyöntetűek és viszonylag kevés paticsot és faszenet tartalmaznak. A relatíve legmélyebb területeken a feltárt talajszelvényekben nincs régészeti anyag.

A fúrásokkal meghatározott irányban két, egymásra merőleges, 50 m hosszú és 10 m széles kutatóárkot jelöltünk ki. A felső humuszréteg – jöllehet tartalmazott leleteket – a rendkívül erőteljes erózió és a legújabb kori bolygatások miatt régészeti szempontból gyakorlatilag értékelhetetlen volt. A két kutatóárkban, valamint egy nagyjából 50 × 50 m-es területen ezt a réteget gépi erővel távolítottuk el. Ez utóbbi terület megkutatása igazolni látszott azt a feltevésünket, hogy a település a dombnak ezen a lapos, vízjárta részén már nem folytatódik.

A feltárt területen a 67 objektum három régészeti korhoz köthető a helyszínen tett megfigyelések alapján:

a késő bronzkorhoz (Gáva kultúra Kr.e. 1100), a római császár korhoz (szarmata népcsoport) és az Árpád-korhoz (13. század). Ez utóbbi korszak emlékének volt túlsúlyban a különböző objektumokban, melyek többsége oszlopos szerkezetű, négyszögletes alaprajzú, félig földbe mélyített, szorosan egymás mellé épített kisméretű házból és tároló vermekből állott. Több esetben sikerült az úgynevezett vert falú, vagy patics falú építési módot megfigyelnünk, melynek maradványai, a paticsdarabok szétszóródva heverték.

Házak, gödrök, vermek mellett különös figyelmet szenteltünk egy 4 m átmérőjű, csak részben kiásott gödörnek, mely a lelőhely különlegességei közé tartozott és kútnak határoztuk meg. Feltételezéseink szerint még itt, ezen a vízjárta területen is lehetett azonban csapadék-, és vízszegény időszak, amikor is a település lakói arra kényszerültek, hogy életfeltételüket kút ásásával biztosítsák. Ez a kút, ellentétben az összes többi gödör-objektummal szabályos, henger alakú volt. 4 m mélységig hatoltunk le, de alját a feltörő talajvíz miatt nem tudtuk elérni.

A felszínre került leletanyag az objektumok számához és méretéhez képest csekély. A különböző korszakokra jellemző jellegzetes fazekas termékek mellett néhány vaseszköz töredékeire bukkantunk.

Koós JUDIT